

**UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA
FREE INTERNATIONAL UNIVERSITY OF MOLDOVA**

**FACULTATEA ISTORIE ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE
DEPARTMENT OF HISTORY AND INTERNATIONAL RELATIONS**

**INSTITUTUL DE ISTORIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE
INSTITUTE OF HISTORY AND POLITICAL SCIENCE**



HISTORY & POLITICS

2012

An. V, Nr. 1 (9)

Revistă de Istorie și Politică

ISSN 1857-4076

**Universitatea Liberă Internațională din Moldova /
Free International University of Moldova**

**Facultatea Istorie și Relații Internaționale /
Department of History and International Relations**

**Institutul de Istorie și Științe Politice /
Institute of History and Political Science**

**History & Politics
Revistă de Istorie și Politică
2012, An. V, Nr. 1 (9)**

Fondator/ Founder: Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Director/ Director: Academician, Prof. univ., Dr. hab., Andrei Galben

Redactor-sef/ Editor in Chief: Conf. univ., Dr. hab., Pavel Parasca

Redactor-șef adjunct/ Deputy Editor in Chief: Conf. univ., Dr. Ludmila Coadă

Secretari științifici/ Scientific Secretaries: MA Viorica Țîcu, MA Larisa Patlis

Colegiul de redacție/ Board of Editors:

Prof. univ., Dr. Mihnea Berindei (Universitatea Paris VII, Franța)

Prof. univ., Dr. Andrei Brezeanu (Universitatea Catolică din Washington, SUA)

Prof. univ., Dr. Keith Hitchins (Universitatea Illinois, SUA)

Prof. univ., Dr. Marcel Otte (Universitatea din Liège, Belgia)

Prof. univ., M. C. al Academiei Române, Dr. Victor Spinei (Institutul de Arheologie, Iași)

Prof. univ., Dr. Stéphane Courtois (Institutul Catolic de Studii Superioare La Roche-sur-Yon, Franța)

Prof. univ., Dr. Ioan Caproșu (Universitatea "Al. I. Cuza", Iași, România)

Conf. univ., Dr. Herald Heppner (Universitatea Graz, Austria)

Conf., univ., Dr. Vasile Tabără, (Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu, România)

Acad., Prof. univ., Dr. hab. Andrei Eșanu (Academia de Științe a Moldovei)

Prof. univ., Dr. hab., Gheorghe Postică (ULIM)

Conf. univ., Dr. Octavian Țîcu (ULIM)

Conf. univ., Dr. Mihai Cernencu (ULIM)

Conf. univ., Dr. Ludmila Tihonov (ULIM)

Conf. univ., Dr. Oleg Serebrian (ULIM)

Conf. univ., Dr. Ion Stăvilă (ULIM)

Machetare: MA Larisa Patlis

Revista „History & Politics” este publicația științifică de specialitate a Institutului de Istorie și Științe Politice din cadrul Facultății Istorie și Relații Internaționale, ULIM.

Prezentul număr a fost recomandat spre publicare de către Consiliul Profesorat al Facultății Istorie și Relații Internaționale și Consiliul Științific al Institutului de Istorie și Științe Politice - proces verbal nr. 1 din 29 august 2012.

Articolele științifice din acest număr au fost recenzate.

Autorii își asumă responsabilitate pentru conținutul articolelor.

Adresa redacției: str. Vlaicu Pârcălab 52, Chișinău, Republica Moldova, MD-2012,
Chișinău: Editura ULIM, 2012

Tiraj - 60 exemplare

© Universitatea Liberă Internațională din Moldova

CUPRINS/CONTENTS

Pavel PARASCA, Argument	5
--------------------------------------	---

SAPIENTIA ET VIRTUS

FACULTATEA ISTORIE ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE: 15 ANI DE SUCESE!

DEPARTMENT OF HISTORY AND INTERNATIONAL RELATIONS: 15 YEARS OF SUCCESSES!

Ludmila COADĂ , <i>Facultatea Istorie și Relații Internaționale - Facultatea secolului XXI (Department of History and International Relations - an Institution for the 21st Century)</i>	6
---	---

Pavel PARASCA , <i>15 ani de cercetare științifică la Facultatea Istorie și Relații Internaționale (15 Years of Scientific Research at the Department of History and International Relations)</i>	12
--	----

STUDII ȘI ARTICOLE/ STUDIES AND ARTICLES

Pavel PARASCA , <i>Continuitate sau discontinuitate dinastică în Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea? (Dynastic Continuity or Discontinuity in Moldova in the Second Half of the 14th Century)</i>	17
---	----

Ludmila COADĂ , <i>Anexarea Moldovei de Est în 1812: Principatele Române în politica marilor puteri (Annexation of Eastern Moldova in 1812: Romanian Principalities in the Policies of Great Powers)</i>	68
---	----

Svetlana PROZOROVSKI , <i>Preoțimea basarabeană în lupta pentru emanciparea națională de la fârșitul secolului al XIX – începutul secolului XX (Bessarabian priests in the national liberation movement at the end of the 19th Century and at the beginning of the 20th Century)</i>	82
---	----

Florin GATEA , <i>Impactul politicii comuniste asupra clerului greco-catolic din România (The Impact of Communist Policy on the Romanian Greek-Catholic Clergy)</i>	90
--	----

Ludmila TIHONOV , <i>Tactici și metode comuniste de marginalizare a bisericii ortodoxe în R.S.S. Moldovenească în anii 1944-1965 (Communist Tactics and Methods of marginalizing the Orthodox Church in Moldavian S.S.R. in 1944-1965)</i>	109
---	-----

Octavian ȚÎCU , <i>Russia and Territorial Integrity of the Republic of Moldova: historical perspective and present realities (Rusia și integritatea teritorială a Republicii Moldova: perspective istorice și realități actuale)</i>	125
---	-----

Larisa PATLIS , <i>Approaches to the Problem of Devolution in Moldova: Lessons to be Learnt (Abordarea problemei devoțuției în Moldova: lecții pentru viitor)</i>	149
--	-----

Tatiana BUSUNCIAN , <i>Rolul organelor securității statului din Republica Moldova în sistemul internațional al serviciilor speciale privind combaterea terorismului (The Role of the State Security Institutions from the Republic of Moldova in the International System of Special Services for combating terrorism)</i>	159
Rodica PANȚA , <i>Particularități ale diplomației publice la începutul secolului XXI (Particularities of Public Diplomacy at the Beginning of the 21st Century)</i>	175
Viorica ȚÎCU , <i>Geostrategia între teorie și metodă de analiză a relațiilor internaționale (Geostrategy as Theory and Method of Analysis of International Relations)</i>	190
CRONICĂ/ CHRONICLE	
<i>Activitățile științifice la Institutul de Istorie și Științe Politice în anul 2011 (Scientific Activities of the Institute of History and Political Science in 2011)</i>	211
<i>Sesiunea științifică studențească - Symposia Studentium 2012 (Student Scientific Session - Symposia Studentium 2012)</i>	214
CERINȚE FAȚĂ DE MANUSCRIS (REQUIREMENTS FOR MANUSCRIPTS)	217

Argument

Pe 16 octombrie 2012 Universitatea Liberă Internațională din Moldova - prima instituție universitară privată de alternativă - consemnează 20 de ani de activitate, demonstrându-și viabilitatea și capacitățile de dezvoltare și afirmare continuă. Iar la 1 septembrie își marchează 15 de funcționare una dintre cele mai tinere subunități didactico-științifice ale ULIM – Facultatea de Istorie și Relații Internaționale.

În anul frumoaselor jubilee, toate activitățile didactico-științifice se desfășoară sub genericul “ULIM 20 – Sapientia et Virtus”. Prezentul volum al “Revistei de Istorie și Politică/History & Politics”, editată de Institutul de Istorie și Științe Politice de la Facultatea de Istorie și Relații Internaționale (FIRI), ULIM, este consacrat Anului Jubiliar.

Cu această ocazie, Redacția revistei adresează sincere felicitări și urări de noi succese în activitățile didactico-științifice tuturor colegilor de la Universității Libere Internaționale din Moldova și Facultății Istorie și Relații Internaționale, precum și prietenilor noștri din alte instituții universitare din țară și de peste hotarele ei, invitându-i la o colaborare cât mai fructuoasă pe tărâmul educațional și științifice.

Dr. hab. Pavel PARASCA,
Directorul Institutului de
Istorie și Științe Politice

SAPIENTIA ET VIRTUS
**FACULTATEA ISTORIE ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE: 15 ANI
DE SUCCES!**

**FACULTATEA ISTORIE ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE -
FACULTATEA SECOLULUI XXI**

Sfârșitul secolului XX, marcat de prăbușirea sistemului bipolar, falimentul totalitarismului în spațiul fost-socialist și începutul democratizării societăților regiunii menționate, a însemnat și debutul reformării sistemului de învățământ în statele care s-au emancipat în contextul prăbușirii URSS-ului, inclusiv în Republica Moldova, dar și apariția unor noi universități și facultăți, construite pe principii noi și în scopul modelării și educării omului liber în gândire și creație. În vâltoarea acelor transformări a apărut și Facultatea Istorie și Relații Internaționale în cadrul ULIM – o facultate întemeiată în secolul XX pentru exigențele secolului XXI, care marchează în acest an cea de-a cincisprezecea aniversare.

Retrospective conceptual-structurale

Pe parcursul perioadei de afirmare, de la constituire și până la ora actuală, Facultatea a evoluat atât din punct de vedere al funcționalității și structurii, cât și din punct de vedere al calității procesului instructiv-educativ.

Idea fondării facultății a aparținut unui grup de istorici, format din rectorul ULIM, profesorul și academicianul Andrei Galben; profesorul, doctor habilitat Gheorghe Postică și profesorul, doctor habilitat Pavel Parasca. Ea datează cu aproximativitate din momentul creării Universității Libere Internaționale din Moldova, dar a fost materializată ceva mai târziu, în anul 1997, odată cu emiterea de către rectorul ULIM, a ordinului de întemeiere a acesteia. Pentru că la acea vreme structura subdiviziunilor ULIM-iste viza existența departamentelor – echivalentul facultăților de astăzi, noua subdiviziune a fost denumită *Departamentul Istorie și Civilizație* - prima denumire, de altfel, din două câte le-a avut actuala Facultate de Istorie și Relații Internaționale. La numai un an de la înființare, în 1998, conformându-se cerințelor pieței de muncă și solicitărilor potențialilor viitori studenți – care manifestau interes fie pentru domeniul istoriei, fie pentru cel al relațiilor internaționale - Departamentul Istorie și

Civilizație a devenit *Departamentul Istorie și Relații Internaționale*, transformat ulterior, în 2007, în *Facultatea Istorie și Relații Internaționale*.

Concomitent cu denumirea, facultatea și-a modificat de-a lungul anilor și propria-i structură, fiind – în prima perioadă de activitate – în căutarea unei formule potrivite a acesteia, atât în materie de număr de catedre, cât și de denumiri ale subdiviziunilor sale. Astfel în toți acești ani structura facultății a fost remodelată în câteva rânduri. Începându-și activitatea cu o catedră – cea de Arheologie și Istorie Antică, facultatea a experimentat ulterior varianta ramificării în două catedre, apoi în trei, ca până la urmă să se opteze pentru o bidimensionalitate structurală axată pe funcționalitatea a două catedre. Alternanța structurală a fost însoțită firesc și de o varietate de denumiri ale catedrelor la care s-a recurs în diverse segmente de timp, printre acestea fiind denumiri precum *Arheologie și Istorie Antică*, de care pomeneam ceva mai sus; *Istoria Românilor și a Popoarelor Vecine*; *Istoria Românilor*; *Istorie Universală și Relații Internaționale*; *Istorie Contemporană și Științe Politice* etc. După câțiva ani de experimente și încercări, se pare că denumirile de astăzi ale celor două catedre – *Istorie* și respectiv *Politologie și Relații Internaționale* – sunt cele mai reușite, pentru că corespund întocmai principalelor specialități asupra cărora facultatea își concentrează activitățile didactice și științifice și în domeniul cărora pregătește specialiști.

Din momentul creării sale facultatea s-a orientat spre formarea cadrelor de specialiști în mai multe domenii. Totuși două s-au dovedit a fi specialitățile cele mai solicitate de către absolvenții școlilor medii și/sau liceelor: prima fiind cea a *Relațiilor Internaționale*, iar cea de-a doua, deși într-o măsură mai modestă comparativ, a *Istoriei*. La acestea s-a adăugat în câțiva ani și specialitatea *Politologie* – planul de studiu al căreia a fost elaborat și implementat cu începere din 2002 ca răspuns la cerințele societății. Astfel, cele trei specialități menționate recent au căpătat statut de specialități tradiționale, într-un rating al cărora specialitatea *Relații Internaționale* se impune detașat.

Potențialul didactico-științific al facultății

Facultatea Istorie și Relații Internaționale a devenit, din momentul creării sale, locul care a adunat, în calitate de cadre didactice, oameni cu o deosebită dedicație pentru meseria de pedagog, cu un înalt grad de responsabilitate și cu voință de a contribui la construcția unei facultăți moderne și competitive. Astfel, astăzi la facultate activează profesori de excepție, adevărate modele de moralitate și competență, profesionalismul

căroră este manifestat în activități desfășurate nu doar în limitele facultății, ci și la nivel general-universitar, național și internațional.

Colectivul facultății – cimentat în timp de succesele înregistrate atât în formarea noilor specialiștilor, cât și în domeniul cercetării științifice – întrunește în rândurile sale pedagogi cu variată experiență de muncă, cu diverse interese didactico-științifice, dar uniți prin misiunea nobilă de a contribui la educarea și instruirea noilor generați. Unii dintre ei au pus bazele facultății, numele căroră a fost menționat mai sus, printre ei numărându-se și primul decan al facultății – prof. Pavel Parasca, care a stat la cârma acesteia timp de un întreg deceniu și prof. Gheorghe Postică, împreună ghidând în continuare facultatea și veghind asupra reușitei ei. Alții, precum conf. Mitru Ghițiu, conf. Ludmila Tihonov, conf. Ion Tentiuc, conf. Mihai Cernencu, conf. Octavian Țicu, lectorul superior Viorica Țicu, lectorul superior Vitalie Pleșca s-au alăturat procesului instructiv-educativ de la facultate din primii ani de activitate a acesteia și și-au adus aportul la consolidarea facultății, doi dintre ei – Ludmila Tihonov și Mihai Cernencu – asigurând concomitent și managementul celor două catedre. Iar o a treia categorie – formată din specialiști mai tineri, absolvenți ai facultății noastre în persoana lectorului Rodica Panța, lectorului Larisa Patlis, lectorului Olesea Armaș – aduc acesteia suflul reînnoirii și spiritul energiei.

Propulsați și stimulați de motto-ul facultății – *Calitatea este prioritară!* – profesorii facultății sunt angajați într-un proces permanent de autoinstruire profesională, fiind în căutarea noilor metode de predare, experimentând noi tehnologii informaționale și tinzând să țină pasul cu exigențele și rigorile universal-recunoscute ale vremurilor pe care le trăiesc. Mobilitatea academică, stagiile de peste hotare, schimbul de experiență, bursele de cercetare de lungă sau scurtă durată – în SUA, Franța, Germania, Polonia, România etc. – de care au beneficiat toate cadrele didactice ale facultății într-o măsură mai mare sau mai mică, într-o perioadă sau alta de timp – toate împreună au constituit modalități excepționale de formare și perfecționare profesională, de explorare a experienței internaționale în domeniul universitar și de preluare și implementare la facultate a celor mai eficiente și de succes practici.

Pentru întreg colectivul de profesori, maxima *Disce ut doceas* (Învăță ca să-i înveți pe alții) a devenit chintesența activității proprii, motivată de dorința de a transmite cele mai valoroase cunoștințe și experiența acumulată de-a lungul anilor către discipolii lor, către cei care vor fi actorii zilei de mâine. Pasionați de ceea ce fac, echilibrați în vorbe și

fapte, investind timp, răbdare, înțelepciune și inteligență în instruirea tinerelor generații, profesorii Facultății Istorie și Relații Internaționale s-au dovedit a fi adevărați dascăli, rezultatele muncii cărora se reflectă îmbucurător în ceea ce devin în timp discipolii lor.

Studenți și absolvenți ai facultății

Facultatea Istorie și Relații Internaționale își deschide ușile către toți cei care privesc spre viitor și care vor să contribuie la conturarea acestuia. La Facultate se regăsesc din punct de vedere profesional și sunt bineveniți toți acei tineri care aleg să-și facă studiile la specialitatea *Istorie*, în condițiile în care tind să-și aducă aportul la cercetarea trecutului istoric al civilizației umane; la specialitatea *Politologie*, dacă vor să contribuie la îmbunătățirea situației interne din Republica Moldova sau la specialitatea *Relații Internaționale*, în scopul promovării imaginii statului în lume. Fiind în cel de-al doilea deceniu de activitate, facultatea creează condițiile necesare pentru modelarea și lansarea specialiștilor în domenii de importanță incontestabilă. La facultate s-a instituit o frumoasă tradiție de conlucrare dintre cadrele didactice și studenții facultății, clădită și consolidată atât în procesul de predare/învățare, cât și în cel de cercetare în care sunt implicați și studenții. Învățați să învețe și ajutați să înțeleagă că nu pentru școală, ci pentru viață învață (*Non scholae, sed vitae discimus*), studenții facultății însușesc arta cunoașterii pentru a o aplica, după absolvire, în practică.

Din 2002 când a dat undă verde pe piața muncii primilor absolvenți și până la ora actuală, facultatea a emis unsprezece promoții. Până în 2005 studiile de licență, la secția zi, durau patru ani, ca din 2005, odată cu aderarea de către Republica Moldova la Procesul de la Bologna și organizarea studiilor la ULIM în conformitate cu rigorile acestuia, durata studiilor ciclului I licență să coboare la trei ani de studii. O bună parte a absolvenților ciclului I licență își continuă studiile la cel de-al doilea ciclu – Masterat – fie în cadrul facultății la programele de masterat *Studii și Politici regionale* sau *Studii istorice europene*, fie la alte programe și/sau instituții.

Absolvenții facultății fac parte din categoria generațiilor de specialiști de tip nou, moderni, capabili să se promoveze într-o lume atât de dinamică, diversă și plină de provocări precum este cea a secolului XXI. Bine pregătiți și competitivi pe piața muncii din țară și de peste hotare, mulți absolvenți ai facultății devin în timp profesioniști de succes, succesul lor fiind de altfel și succesul fiecărui profesor în parte și al facultății în ansamblul ei.

Internaționalizarea facultății

Facultatea Istorie și Relații Internaționale promovează, încă de la începuturile activității sale, o intensă politică de cooperare internațională, obiectivul major al căreia vizează promovarea imaginii și recunoașterea facultății și a valorilor acesteia la nivel internațional. Cooperarea internațională constituie în egală măsură o pârghie sigură de modernizare și dezvoltare, dar și calea de integrare a facultății în sistemul educațional mondial, în condițiile în care cursul regionalizării și al globalizării devine tot mai dinamic.

Internaționalizarea facultății se axează prioritar pe mobilitatea academică, aceasta fiind și elementul-cheie al Procesului de la Bologna. Mobilitatea academică susținută de facultate include atât mobilitatea studenților, cât și a cadrelor didactice și se concentrează pe câteva dimensiuni strâns legate între ele, printre acestea înscriindu-se:

- mobilitatea academică instructiv-didactică, orientată spre:
 - dezvoltarea planurilor de studii și a standardelor curriculare;
 - modernizarea procesului didactic și a metodelor de predare;
 - inițierea și dezvoltarea programelor de studii comune cu diplome duble;
 - participarea studenților la școli de vară și training-uri, programe de voluntariat și conferințe, cât și efectuarea studiilor temporare peste hotare etc.;
 - activitatea cadrelor didactice în cadrul diferitor programe internaționale în vederea schimbului de experiență didactică și formării profesionale;
 - invitarea profesorilor străini pentru a predă, a participa la workshop-urile organizate în cadrul facultății.
- cooperarea științifică, care prevede organizarea de conferințe împreună cu instituțiile-partenere, publicarea rezultatelor cercetării în reviste și volume ale instituțiilor-partenere etc.

Stabilirea de noi contacte cu diverse centre universitare de peste hotare și cooperarea internațională în domeniul educației, a formării profesionale și cercetării vor contribui la modernizarea și consolidarea calității activității facultății.

Jubileu

La cei cincisprezece ani împliniți, Facultatea Istorie și Relații Internaționale din cadrul Universității Libere Internaționale din Moldova – care marchează la rându-i două decenii de activitate – a devenit un centru

de excelență în pregătirea noilor generații de specialiștilor. Ea a reușit să se impună în mediul învățământului superior prin consecvența și viabilitatea liniei pe care o promovează, prin profesionalismul excepțional al cadrelor didactice de care dispune și prin gradul înalt de calificare al specialiștilor pe care îi pregătește. Ea concurează cu facultăți similare din alte universități din Moldova și de peste hotare și se manifestă activ în procesul de implementare a prevederilor Cartei de la Bologna.

Vivat, Crescat, Floreat, Facultatea Istorie și Relații Internaționale,
ULIM!

Dr., conf.univ. Ludmila COADĂ,
Decanul Facultății Istorie și Relații
Internaționale, ULIM

15 ANI DE CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ LA FACULTATEA ISTORIE ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

Ca și în alte instituții de studii superioare universitare tot așa și la Facultatea (până în 2006 departament) de Istorie și Relații Internaționale în calitatea ei de subdiviziune a Universității Libere Internaționale din Moldova, de la chiar începutul funcționării ei (1 septembrie 1997) a fost aplicat în practică principiul îmbinării organice a activităților de instruire, puse în seama cadrului profesoral didactic, și a celor de cercetare științifică. În acest scop, și primii angajați titulari ai facultății erau persoane cu bogată practică didactică și științifică: Dr., conferențiar Gheorghe Postică; Dr. conferențiar Pavel Parasca; Dr. conferențiar Mitru Ghițiu ș.a. Pe măsura avansării procesului instructiv în implementarea planului de învățământ pe anii de studii, corpul profesoral-didactic al facultății s-a completat atât cu cadre experimentate, cât și cu cadre tinere, care făceau primii pași de inițiere în procesul de cercetare sau își făceau studiile de doctorat: Ludmila Coadă, Virgiliu Bîrlădeanu, Ludmila Cojocaru, Igor Cereteu, Teodor Candu ș.a. Treptat, toți și-au elaborat și susținut tezele de doctori în istorie, conferindu-li-se și titlul didactic de conferențiar universitar, echivalent cu cel de cercetător științific superior (actualmente: conferențiar-cercetător). Concomitent, cadrul profesoral-didactic și științific s-a completat cu alți tineri doctori în științe istorice, care și-au susținut tezele de doctori în alte instituții din Republica Moldova și România: Eugen Sava, Sergiu Tabuncic, Ion Tentiuc, Ludmila Tihonov, Octavian Țicu ș.a. Trei dintre primii titulari ai facultății (Pavel Parasca, Gheorghe Postică, Ilie Borziac) și-au susținut tezele de doctor habilitat în istorie. Începând cu anul 2002 – anul primei promoții de licențiați în „Istorie” și „Relații Internaționale” –, cadrul profesoral didactic al facultății a început să se completeze și cu tineri absolvenți ai săi: Alina Andronic, Irina Rurac, Rodica Pisarencu, Ala Șveț, Larisa Patlis, Olesea Armaș ș.a. , care au fost și primii susținători ai tezelor de masterat, ca prim pas spre tărâmul investigației științifice și condiție indispensabilă studiilor ulterioare de doctorat. La momentul actual o tânără colegă, Viorica Țicu, a încheiat cu succes studiile de doctorat și se află în procesul de pregătire pentru susținerea tezei de doctor în „Relații Internaționale”, iar alte două, Rodica Panța (Pisarencu) și Larisa Patlis își fac studiile de doctorat.

Datorită nivelului înalt al cadrelor profesoral-didactice, unora dintre ele (Gh. Postică, Mitru Ghițiu, Ludmila Tihonov, Pavel Parasca) li s-a oferit dreptul de a exercita conducerea științifică a tezelor de doctorat. Din

2001 până în prezent la facultate și-au făcut studiile de doctorat 9 persoane. Din păcate, însă, nu toți doctoranzii au dat dovadă de asiduitate, astfel că din totalitatea lor doar unul și-a finisat teza aflată acum în procesul de pregătire a susținerii și alți trei se află la etapa de finisare a lucrării, fără a exista siguranța că ele vor fi duse la bun sfârșit.

Revenind la subiectul propriu-zis al cercetării științifice la facultate, procesul poate fi împărțit în două etape: până în 2006 și după acest an. Prima din ele se caracterizează prin concentrarea activităților de cercetare la catedrele de profil. În etapa a doua, care continuă și până în prezent, cercetarea științifică în domeniile de specializare ale facultății au fost trecute sub tutela Institutului de Istorie și Științe Politice, creat în anul 2005. Reorganizarea procesului investigational în baza de institute, cu menirea modernizării și apropierii structurale a activităților didactico-științifice de acele din alte țări europene, s-a încercat și mai înainte, prin crearea în anul 2000 a mai multor institute în temeiul catedrelor și problemelor de primă relevanță științifică. Încercarea s-a dovedit însă ineficientă din cauza mării dispersări a cadrelor și numărului infim de titulari ai unui institut sau altui. Crearea unui singur institut a permis depășirea punctelor slabe de ordin organizațional, cu un plan unic de cercetare, toate probleme fiind încadrate în profilul Republica Moldova în contextul istoric, politic și cultural european. Reorganizarea menționată și-a avut și-și are efectul său în diversificarea tematică a cercetărilor, sporirea calității acestora ș.a.

Un total al activităților de cercetare științifică și metodico-didactică ale titularilor facultății a fost făcut în volumul Publicațiile Facultății de Istorie și Relații Internaționale (1997-2007), realizat de DIB ULIM cu ocazia a 10 ani de funcționare a facultății, astfel că nu e cazul ca ele să fie reproduse din nou. Menționez doar numărul impresionant de publicații de peste 300 . De remarcat, totuși, că o bună majoritate din ele a fost dată publicității sub formă de rezumate ale comunicărilor prezentate la conferințele științifice anuale, întrunite din anul 1999 sub genericul *Symposia Professorum* (în total 7 ediții). Ținând cont de gradul infim de relevanță științifică a acestor forme de publicații, începând cu anul 2006 editarea seriei a fost sistată, insistându-se asupra publicării textelor integrale ale comunicărilor, ca obiectiv major pentru etapa care a urmat. Totodată, prima etapă se caracterizează și prin publicarea mai multor studii monografice, de certă valoare științifică datorate doctorului habilitat, academician Andrei Galben, doctorilor în științe Gheorghe Postică, Ilie Borzic, Igor Cereteu, Ludmila Tihonov, Octavian Țicu și doctorului

habilitat Pavel Parasca. De remarcat este la fel, implicarea a doi titulari ai facultății în elaborarea și publicarea (în colaborare) a câtorva manuale școlare de istorie pentru clasele a V-a și a X-ea (Gheorghe Postică, Pavel Parasca).

Printre realizările vădite ale facultății nu poate fi trecut cu vederea și inaugurarea studiilor de masterat, care și ele pot fi împărțite în două etape distincte: până și după anul 2006. În prima etapă studiile de masterat se făceau la două specializări: Istorie și Relații Internaționale. Durata studiilor – un an, finalizate cu susținerea tezei de master (magistru). Printre masteranzi absolvenți au fost și tinere cadre angajate la facultate dintre absolvenții săi: Alina Andronic, Rodica Panța (Pisarencu), Larisa Patlis ș.a. În cea de a doua etapă, care continuă și în prezent, studiile de masterat se fac pe durata de doi ani și sunt axate în exclusivitate pe „Studii regionale”.

Din anul universitar 2000-2001 la facultate au fost inaugurate și studiile de doctorat, care, din motive mai mult subiective (calitatea și asiduitatea neadecvată a celor înscriși) sau dovedit a fi puțin eficiente astfel că, pe durata primei etape, nici unul dintre doctoranzii înscriși nu au reușit să elaboreze și să prezinte teze pentru susținere. În schimb, destul de eficientă a fost activitatea științifică, ilustrată nu doar și nu atât prin elaborarea și susținerea tezelor de licență, cât prin participarea studenților la conferințele științifice studențești sub genericul Symposia Studentium, inaugurat și el în anul 1999, realizându-se și la acest capitol 7 ediții. După 2006 și la capitolul activităților științifice studențești, în special în ceea ce privește publicarea materialelor, s-au produs schimbări calitative, deși genericul conferințelor anuale studențești a continuat și rămâne același. Publicarea celor mai relevante lucrări studențești se efectuează sub titlul nou al seriei „Buletinul științific studențesc”, care în prezent se află la a treia ediție. Mai mulți studenți ai facultății au participat cu comunicări la foruri științifice universitare la nivel municipal, republican și internațional (Kiev, Harkov, Zagreb, Nicossia, București, Târgu Jiu ș.a.)

O recunoaștere oficializată a eficienței activităților științifice ale titularilor facultății s-a produs în cadrul acreditării didactico-științifice a specialităților „Istorie” și „Relații Internaționale”, efectuată de Comisia Ministerului Educației, Tineretului și Sportului al Republicii Moldova și legitimată la 23 februarie 2006. Concomitent, la facultate au avut loc pregătirile pentru acreditarea ei ca Organizație din Sfera Științei și Inovării, în conformitatea cu Codul pentru Știință și Inovare, aprobat prin decizia Parlamentului Republicii Moldova în iunie 2004. În cadrul acestor pregătiri a și fost creat Institutul de Istorie și Științe Politice (2005) cu profilul de

cercetare Republica Moldova în contextul istoric, politic și cultural european, supus procedurii de acreditare (mai-iunie 2006) de către o comisie specială a Consiliului pentru Acreditare și Atestare (CNAA) al Republicii Moldova. Prin decizia CNAA nr. 31/AC din 19 decembrie 2006, confirmat prin eliberarea Certificatului de acreditare: seria A nr. 001, Institutul de istorie și științe Politice a fost prima instituție nu doar din cadrul ULIM, ci și din numărul instituțiilor universitare private, acreditate ca Organizație din Sfera Științei și Inovării din Republica Moldova. Ambele acreditări au și servit drept puncte de delimitare dintre perioada inițială de activitate științifică și metodică-didactică a facultății și faza ulterioară care continuă și în prezent.

Ca în această fază a sporit calitatea și diversitatea cercetărilor efectuate de titularii instituțiilor o demonstrează tematica și conținutul publicațiilor de după anii acreditărilor menționate, care și-au găsit prezența în compartimentul respectiv ale prezentului volum. Menționez doar câteva momente care, la părerea mea, merită a fi evidențiate. Mai întâi de toate renunțarea la publicarea rezumatelor comunicărilor în favoarea textelor originale. Apoi implicarea mai activă a titularilor în organizarea și participarea la conferințele științifice internaționale, indiferent de geografie tematica și a participanților precum și în ceea ce privește organizatorii lor. În mod deosebit se impune depășirea evidentă a tematicii înguste locale a investigațiilor științifice și extinderea lor treptată la nivel zonal, regional/continental și global.

Din anul 2008 a fost inaugurată publicarea „Revistei de Istorie și Politică / History & Politics” în 2 numere pe an (până în 2010- numere complete 1-2; din 2011 – numere separate), care publică studii și materiale datorate nu doar colaboratorilor Institutului și a colegilor din alte instituții din țară și de peste hotare.

Deși numeric componenta scriptică a Institutului s-a redus esențial la doar 13 titulari și un cumulard, volumul publicațiilor continuă să rămână la o cotă stabilă destul de înaltă, variind între 30 și peste 50 coli de tipar. Rezultate îmbucurătoare se atestă și în inițierea științifică a tinerilor specialiști prin studiile de masterat, care sporesc și ele numeric și calitativ din an în an. Din anul universitar 2007-2008 s-a trecut la 2 ani de studii de masterat, îmbinându-se organic pregătire teoretică și metodică-didactică cu cea științifică, ca temei indispensabil studiilor ulterioare de doctorat. Ceva pozitiv, dar încă destul de modest, s-a produs și în domeniul studiilor de doctorat, unul dintre doctoranzi (conducător științific dr., conf. Ludmila Tihonov) încheindu-și studiile cu teza de doctor finisată, în timp ce alți trei,

cu studiile finisate, sunt la etapa încheierii elaborării tezelor de doctorat, deși nu există destulă siguranță că ele se vor bucura de cununa finală.

În concluzie: Institutul de Istorie și Științe Politice, în ciuda numărului modest de cercetători titulari, se prezintă drept o instituție de cercetare capabilă să realizeze investigații calitative și eficiente în domeniile de referință.

**Dr. hab., prof.univ.-interim Pavel PARASCA,
Directorul Institutului de Istorie și Științe Politice,
Facultatea Istorie și Relații Internaționale, ULIM**

STUDII ȘI ARTICOLE

CONTINUITATE SAU DISCONTINUITATE DINASTICĂ ÎN MOLDOVA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIV-LEA?

Pavel PARASCA



Istoric medievist. Doctor habilitat în istorie (1998). Cercetător științific superior (1982). Conferențiar universitar, Catedra Istorie, Facultatea Istorie și Relații Internaționale, ULIM. (1990), Conducător de doctorat. Autor a circa 200 diverse publicații științifice, inclusiv 3 monografii, 2 cursuri universitare, 2 manuale școlare.

Domeniul de cercetare: istoria politică a Țărilor Române în epoca medievală. Director al Institutului de Istorie și Științe Politice (2010-prezent). Membru al Comisiei prezidențiale pentru studierea și aprecierea regimului totalitar-comunist din Republica Moldova (2010). Decorat cu Ordinul de Onoare (2010).

RÉSUMÉ

Continuité ou discontinuité dynastique en Moldavie dans la II-ème moitié du XIV-ème siècle?

En dépit de l'affirmation comme s'il n'existe aucun ancien texte qui aurais confirmer qu'après le regne du voïvode Lațcu sur le trône moldave s'installait une nouvelle dynastie, le chroniques du pays laissent unanimement comprendre un changement de la famille princière, à la suite de l'intronisation du voïvode Pierre I-er, indiqué comme étant "le fils de Mușat". Les interprétations de ce nom comme partant du celui de la mère du nouveau voïvode et non pas de celui de son père, sont plus que discutables et les arguments invoqués ne sont pas convaincants.

L'analyse et la confrontation de toutes les informations disponibles, offertes par les sources historiques narratives et documentaires, démontre le fait de la discontinuité dynastique, après la mort de Lațcu, le plus possible en 1373, qui marquait la fin de la dynastie fondée par Bogdan I-er, le père de celui. Le nouveau voïvode, Pierre I-er, a été véritablement le fondateur d'une nouvelle dynastie, qu'on peut la nommer des Mușatins, bien que ce nom ne fit pas officialisé dans les sources écrites de l'époque.

În ciuda afirmației cum că niciunul din vechile noastre texte nu lasă să se întrevadă că, la moartea voievodului Lațcu o nouă dinastie s-ar fi instalat pe tronul Moldovei [49, p.107], toate cronicile moldovenești care încep cu întemeierea țării, sunt unanime în a lăsa să se înțeleagă contrariul, consemnând că, după domnia de opt ani a lui Lațcu – fiul lui Bogdan I –, în scaunul voievodal s-a instalat Petru „сынъ Моушатиный”, fără a-i specifica careva legături de rudenie cu predecesorul, cum o făceau de regulă atunci când o asemenea înrudire era cunoscută: Sas, fiul lui Dragoș; Lațcu, fiul lui

Bogdan; Roman, fratele lui Petru ș.a. [26, p. 4/14, 44/48, 55/60-62, 157/160¹].

Este adevărat că, încă în 1935, Nicolae Iorga a observat că slavonescul sintagmei „сынъ Моушатинъ” este la genitiv, ceea ce, în limba română, ar trebui tradus prin „fiul Mușatei”, astfel că n-ar fi existat „un Roman, un Ștefan Mușat”, ci „un Petru, un Ștefan și un Roman, fiii Mușatei” [65, apud 53, p.249, n.23], marele istoric considerându-l pe nedrept pe Ștefan I ca fiind frate celorlalți doi voievozi și plasându-i domnia înaintea lui Roman I, în continuarea celei a lui Petru I. Notorietatea lui Nicolae Iorga, de rând cu puternicul său spirit de observație care și-a găsit confirmare în multe alte cazuri din istoria timpurie a românilor, a făcut ca traducerea sintagmei respective să se bucure de o acceptare cvasiunanimă în istoriografie, fiind introdusă fără rezerve în traducerea românească a cronicilor Moldovei scrise în limba slavă [26, p.14, 48, 61, 160, 177], chiar și în cazul celei zise *moldo-polone* în care figurează „sin Mussaczinow Petr” [26, p.168].

Ușurința cu care traducerea sintagmei și-a căpătat un teren parcă irevocabil s-ar explica și printr-un document emis la 18 noiembrie 1393 de cancelaria lui Roman I, în care semnatul lui face referire la „credița mamei noastre cneaghina Mușata” [31, p.5/6]. Și dacă cronicile sunt unanime în a arăta pe Roman ca fiindu-i frate lui Petru, era natural ca și acesta din urmă să fie prezentat ca „fiu al Mușatei”, deși expresia este lipsă atunci când cronicile se referă la Roman. Această descendență a celor doi frați pe linie maternă ar rămâne poate indiscutabilă, dacă nu s-ar ști, însă, că pe mama lui Petru o chema altfel.

La 1 mai 1384, în unicul act intern cunoscut de la Petru I, acesta se referea la „strălucita Doamnă ... mama noastră iubită și vrednică de cinste” Margareta. Emitentul actului îi satisfăcea doleanța mamei sale sus-numite, dăruind venitul Siretului fraților călugări predicatori de la Biserica Sf. Ioan Botezătorul, care fusese înălțată și zidită „din evlavie pentru Dumnezeu și fericita Marie” de către onorata Doamnă „pentru mântuirea sufletului său și al nostru (Petru – n. mea) și al părinților noștri, în care biserică sus-zise Doamnă, mama noastră, și-a ales loc de îngropare, după ce Dumnezeu o va chema din lumea aceasta întru slava sa” [31, p.1-2].

Nu încapă îndoială că vorba era despre aceeași „nobilă femeie (mulier) Margareta de Siret, Doamna Valahiei Minore”, cărei, la 28

¹ Aici și în continuare, cifrele despărțite prin bară indică, în primul caz textul în limba originalului (slavonă sau latină), iar în cel de-al doilea - textul în traducere românească.

ianuarie 1378, Papa Grigore al XI-lea îi acorda dreptul ca duhovnicul ei să o absolve de toate păcatele „*in articuli mortis*” (subl. mea) [1, p.493-494. Cf.84, p.63, n. 96].

Ar urma, din cele de mai sus, că, deși erau frați, Petru I și Roman I, aveau mame diferite – Margareta și, respectiv, Mușata – care în plus erau diferite și după credința pe care o împărtășeau: prima era catolică, iar a doua ortodoxă. O atare impresie s-a lăsat observată încă în 1965 de Aurelian Sacerdoteanu, care, însă, în baza ei socotea greșit că Roman I nu i-ar fi fost frate lui Petru I [98, p.232]. În alte cazuri, s-a admis identitatea celor două personaje feminine, invocându-se o problemă de traducere a numelui Margareta, ca ținând de onomastica catolică, prin cel de Mușata, obișnuit în onomastica ortodoxă românească [51, p.151], ceea ce ar lăsa să se presupună o reconvertire a mamei celor doi domni de la catolicism la ortodoxie. În efortul de a demonstra identitatea celor două doamne s-a ajuns până la o interpretare care mi se pare mai mult decât naivă, cum că numele Mușata din actul menționat al lui Roman I ar fi rezultat „dintr-o traducere în limba română a cuvântului străin „margareta”, floare cunoscută sub acest nume” [20, p.133]². Ținând cont că documentul de la Roman I este scris în limba slavonă, traducerea *Margaretei* ar fi trebuit să se facă prin *Romașca* și nu prin *Mușata*. Deocamdată, unicele elemente care unesc cele două femei este titlul de Doamnă pentru Margareta și cel de cneaghină pentru Mușata – mărturie că ele erau soții de domni și mame de domni. Căci asemenea titluri, cum s-a stabilit deja în istoriografie, se dădeau „obișnuit mamei sau soției domnului” [21, p.22; 53, p.118].

Că această opinie nu poate trezi îndoieli, există dovezi documentare sigure. Astfel, la 16 septembrie 1408, Alexandru cel Bun – unul din fiii lui Roman I – făcea o donație bisericii Sf. Vineri din târgul Roman „unde zace *sântrăpsata mamă a noastră, cneaghina* (subl. mea) *Anastasia*” [31, p. 32/33]. Chiar și Rimgailla, de credință catolică, una din fostele soții ale lui Alexandru cel Bun, într-un document latin de la papa Martin al V-lea, este numită „*nobilis mulier, Ringalla, ducisse Minoris Valacheae*” [2, p. 349, apud 53, p.118], adică aproape întocmai cum fusese numită Margarete în

² În note lămuritoare la posibilitatea unui atare procedeu, C. Cihodaru invoca „că floarea cunoscută în zilele noastre sub denumirea de „margareta” avea în vechea limbă românească numele de „musata” și că numirea dată speciei sălbătice a acesteia din urmă este „mușetel” sau „romaniță” [20, p.133, n. 192]. În realitate, denumirea „mușetel” este un regionalism al cărui etimologie nu este cunoscută [28, p.664], în timp ce floarea mușata este o plantă prin ceva asemănătoare, iar prin ceva deosebită cu floarea margareta [28, p. 600, 664] și nicidecum identică cu ea.

actul papal din 1378. Cu ocazia, însă, a desfacerii căsătoriei dintre principesa lituaniană și domnul moldovean, în anul 1421, Alexandru cel Bun îi acorda o recompensă „cneaghinei (subl. mea) Rimgaila, fosta noastră soție, pentru cât va fi în viață”. Ei i se dădeau în folosință „târgul Siret și Volhovățul, și cu satele și cu pricuturile, cu morile, și cu iazurile, și cu vămile și cu plățile din dări, cu câștigurile și cu veniturile și cu toate foloasele care țin de acest târg, de Siret și de Volhovăț” [31, p.69/70].

În același sens, este sugestiv actul de vasalitate al lui Petru Aron către regele Poloniei, Cazimir al IV-lea, din 1 octombrie 1455. Prin obligațiunile ce-și asuma semnatarul documentului era și aceea de a-i întări „marii cneaghine Maria (văduva lui Iliăș, fiul lui Alexandru cel Bun – n. mea), mătușii craiului (era soră reginei Sofia – n. mea), târgul Siretului, și cu vama, și cu morile, și cu toate veniturile care aparțin către acest târg, Olhovățul și cu morile, și cu tătarii și cu *loviștele* (subl. lui M. Costăchescu) și cu toate veniturile” [22, p. 774/776]. La subiect s-a revenit și cu ocazia repetării actului vasalic din 29 iunie 1456, când Petru Aron făgăduia și se îndatora să nu renunțe și să dea „în chip real ... strălucitei principese, doamnei ducese Maria, rămasă după Elie, ducele de odinioară al Moldovei, în chip de dar de zestre orașul Siret” cu suburbia și satele ce țineau de acest oraș, precum și „satul Olhovăț cu celelalte sate ce aparțin lui din vechime” etc. [22, p. 781-782/786].

Ar urma, așadar, că „ilustra și preaiubita doamnă Margareta” de credință catolică, mama lui Petru I, fusese soția unui „duce” (cum se intitula în actul respectiv și semnatarul lui), adică principe, voievod, domn care stăpânea Valahia Mică, adică Voievodatul Moldovei, care, la 1378, nu-i mai era soț dar de la care a obținut ca sursă de întreținere pe durata vieții, orașul Siret cu toate cele ce țineau de el și cu diversele venituri. Anumite sugestii ar fi posibile și în explicarea motivului că numele soțului Margaretei și, implicit al tatălui lui Petru I, nu este indicat: el nu era catolic, ci ortodox și poate convertirea Margaretei la catolicism a și slujit drept motiv pentru despărțire. Căci, inițial, și Margareta a fost ortodoxă.

Dintr-o informație de la începutul secolului al XV-lea, datorită arhiepiscopului de *Sultanilh*, Ioan, care s-a aflat un timp și prin părțile Brașovului, adică în vecinătatea Moldovei, aflăm că Margareta, împreună cu fiul său nenominalizat, dar care nu putea fi altul decât Petru, viitorul domn al Moldovei, a fost convertită la catolicism de către un călugăr din ordinul predicatorilor [84, p.63, n.96], ceea ce înseamnă că până atunci ea și fiul său împărtășeau o altă credință, care nu putea fi decât cea ortodoxă. Din informație mai rezultă că, la vremea respectivă, Margareta fie că era

încă căsătorită, fie că fusese anterior căsătorită, având, însă, un fiu. Și nu doi, cum ar fi trebuit să fie în cazul când ea ar fi fost identică cu Mușata, mama lui Roman I. Dacă s-ar continua să se insiste asupra acestei identități, am ajunge la concluzii evident anacronice, de exemplu, că inițial, ca fiind ortodoxă, Margareta și-ar fi avut, prin aceeași faimoasă traducere, numai că în sensul contrar, numele Mușata, și că ea s-ar fi reconvertit din nou la ortodoxie, revenind totodată și la numele ei inițial. Și cum atunci ar fi stat lucrurile cu Roman, care nu-i indicat ca fiu al ei, alături de Petru și care nu a fost convertit la catolicism? Mi se pare că speculațiile privind identificarea Margaretei cu Mușata tot așa ca și în ceea ce privește calitatea celei dintâi ca mamă nu doar a lui Petru I, ci și a lui Roman I, ar trebui abandonate ca fiind lipsite de suport. Aceștia doi au fost frați doar după tată.

Odată ce, în ianuarie 1378, Margareta se îngrijea deja de cele veșnice (*in articuli mortis*), înseamnă că, la vremea respectivă, ea era deja la o vârstă înaintată pentru ca, la 1 mai 1384, să-și aleagă și locul de îngropare, ridicând către aceeași vreme și biserica Sf. Ioan Botezătorul. Și dacă ulterior nu mai este menționată, nici chiar în actul vasalic al fiului ei Petru I adresat regelui catolic al Poloniei la 26 septembrie 1387, înseamnă că Margareta s-a stins din viață la ceva timp după 1 mai 1384. Mușata, însă, mama lui Roman I era în viață încă la 5 ianuarie 1393, fiind probabil, încă destul de activă, odată ce fiul ei o indica în actul său înaintea boierilor din sfatul domnesc. De altfel, și domnia lui Roman I s-a consumat în curând, ceea ce ar explica că ulterior ea nu mai este menționată, fiind poate și trecută deja din viață. Este totuși curios faptul că ea nu figurează nici în pomelnicele cunoscute, ceea ce s-ar explica prin faptul că numele ei adevărat de botez era altul decât Mușata.

Nu mi se pare lipsită de sens nici observația, că la încetarea domniei lui Petru I în scaunul domnesc al Moldovei s-a pomenit nu Ivașcu – fiul domnului dispărut, care s-a văzut nevoit să pribegească prin Regatul Poloniei, sub protecția lui Vladislav al II-lea Jagiello și a vărului acestuia, Vitold, marele duce al Lituaniei [22, p.617-620, doc. nr. 169, 170].

Ca frate al lui Petru I, Roman este menționat doar în scrisoarea de garanție a regelui polon cu ocazia unui împrumut de trei sau patru mii de ruble de argint acordat lui de către Petru I. Datornicul se angaja să restituie împrumutul fie celui ce i l-a acordat, fie „fratelui său Roman și copiilor lui”, adică nu fiului lui Petru I, Ivașcu. Acelorași, regale polon se angaja să le transmită în stăpânire orașul Halici și ținutul acestuia, în cazul în care împrumutul nu ar fi fost restituit la termenul stabilit [22, p.605/606].

Situația s-ar explica prin faptul că între cei doi frați exista o înțelegere, cunoscută și regelui Poloniei, ca după moartea celui dintâi domnia să-i revină celui de-al doilea, ceea ce ar indica că ambii aveau același drept de a moșteni tronul ca frați după tată. Și dacă Ivașcu decădea din rândul prezumtivilor domni și chiar al celor ce aveau dreptul la viitoarea recompensă a împrumutului acordat regelui, situația ar putea să se explice prin faptul că, pe linia feminină, persoana în cauză era dintr-un alt neam decât copiii lui Roman, văzuți ca eventuali domni după tatăl lor și beneficiar ai împrumutului din ianuarie 1388.

Semnificativ mi se pare și faptul că numele Mușata atribuit mamei sale de Roman I nu prea era obișnuit ca nume de femeie, până tocmai pe la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare, ceea ce pare mai mult decât straniu, ținând cont că, aparținând unei mame, și respective unei soții de domn, el nu și-a găsit nici o imitare ulterioară. Un atare nume lipsește totalmente în documentele interne tocmai până în 1448, pentru ca pentru perioada de până în 1486, el să fie documentat doar o singură dată, vorba fiind însă de un sat [32, p.502], fără a exista vreo siguranță că oiconimul dat s-ar fi datorat unui nume de femeie. În schimb, este documentată *fântâna lui Mușat* [32, p.502], care indiscutabil indică un nume de bărbat, tot așa ca și în cazul lui *Onică Musat* [32, p.502], adică Onică fiul lui Musat. Ca nume feminin cel mai prezent în documente este cel de *Mușă* [32, p. 173, 317, 321]. Nu exclud ca el să fi fost un diminutiv al numelui Musata. Numai că documentele nu oferă nici un exemplu în acest sens.

Doar pentru perioada 1487-1504, de rând cu două mențiuni a numelui *Mușat* (*Mușat „tatăl Ilincăi”* și *Mușat „pârcălab de Hotin”*) sunt menționate și două *Mușate* (*Mușata „fiica Negăi”* și *Mușata „mama lui Bratul, a lui Cozma și a Anușcăi”*). Totodată, sunt documentate și câteva toponime (un afluent al Prutului, la Berezeni și un sat integrat ulterior comunei Berezani, județul Vaslui) [33, p.612].

Din cele mai de sus rezultă o lipsă de teme pentru a-l prezenta pe Petru I drept “fiu al Mușatei” și nu „fiu al lui Mușat, genitivul feminin al sintagmei respective din cronicile scrise în limba slavonă fiind mai degrabă o eroare a alcătuitoarelor lor.

De altfel, expresia „fiul Mușatei” în traducere românească a celei din textele slave ale cronicelor din secolele XV-XVI ar fi fost corectă dacă în acestea din urmă s-ar fi scris „сынъ Моушаты” sau „Моушатынь сынъ” și nu „сынъ Моушатынь” [26, p. 6, 55, 157, 168]. În ultimul caz, eu nu văd posibilitatea unei alte traduceri decât „fiul lui Musat”. Ar urma, astfel, că și Roman I i-a indicat numele mamei sale după soț, arătând prin

aceasta că și el domnea „cu acte în regulă” ca fiu al acestui Musat, care, la vremea respectivă, nu mai era în viață, vie rămânând doar memoria despre el. Nu cred că cei ce au trudit asupra primelor țesături cronicărești din țară au putut să-l prezinte ca fiu al Musatei și nu al lui Musat. Știind că moștenirea scaunului domnesc se realiza doar prin descendență bărbătească. Țin cont, totodată, și de supoziția lui Leon Simanschi care, deși traduce sintagma respectivă din limba slavă prin „fiul Musatei”, admite că inițial el a putut avea o formă duală de „сыны Моушатины” (subl. mea), avându-l în vedere și pe Petru, ceea ce, la părerea mea, ar fi însemnat „fiii Mușatini” și nu „fiii Musatei” cum crede autorul [104, p.131]. Conform lui, înglobându-l alături de Petru și pe Roman, expresia *сыны Моушатины*, la un moment dat, nu a mai satisfăcut exigențele unei înțelegeri adecvate. Iar această împrejurare o presupunem a fi constat în interpretarea numelui *Моушатины* (al Musatei – n. și subl. aut.) ca aparținând unei persoane de genul masculin (*al lui Musat* – n. și subl. aut.), într-un moment în care memoria istorică nu mai putea oferi elemente de certitudine necesare [104, p.131]. Altfel spus, alcătuirii primelor prototipuri cronicărești nu aveau nici o siguranță în ceea ce privește adevărata descendență a celor doi frați.

Este deja stabilit în istoriografie că structura textuală a cronicilor privitoare la Moldova veacurilor XV-XVI permite deosebirea lor în două părți: prima până la domnia lui Ștefan cel Mare (1359-1457) și a doua - domnia propriu-zisă a marelui domnitor (1457-1504). Este convingătoare la fel părerea că „prima cronică redactată în Moldova s-a ocupat exclusiv de domnia lui Ștefan cel Mare”, ceea ce a servit drept motiv pentru a-i imprima ei titlul convențional de *Cronică a lui Ștefan cel Mare*. Doar îmbinarea ei cu acea parte din cronici care ținea de perioada anterioară anului 1457 a dat naștere unei *Cronici a Țării Moldovei*, astfel că prima parte „nu reprezintă decât un adaos din veacul XVI”[4, p. 220-237]. Iar acest adaos s-a datorat unei „simple liste de domni cu numărul anilor de domnie”, fără titlu, databilă după scris din prima jumătate a secolului al XVI-lea”[26, p. 38].

Ioan Bogdan, primul care a luat cunoștință de această listă, a apreciat-o ca fiind o prescurtare a unui letopiseț anonim, considerat de alți cercetători ca fiind elaborat la mănăstirea Bistrița – ctitoria lui Alexandru cel Bun. Adică, nu lista în cauză ar fi fost primară în raport cu cronicile cunoscute și ar fi fost integrată acestora ulterior, ci pretinsul prototip anonim ar fi servit ca bază pentru elaborarea ei [11, p. 144]. Fără a accepta o atare inversare a lucrurilor dar și fără a o respinge hotărât, un alt reputat

cunoscător și editor al cronicilor moldovenești din secolele XV-XVI, P.P. Panaitescu, i-a atribuit listei în cauză titlul convențional de *Cronică scurtă a Moldovei* [26, p.39], considerând că, ea „tot așa de bine ar putea fi o formă primitivă, scurtă a cronicii dinainte de Ștefan cel Mare” [26, p.38]. Această părere a fost dezvoltată de Ștefan Andreescu, care, însă, atribuie vremea elaborării cronicii date domniei lui Ștefan cel Mare [4, p.226-233]. A urmat, însă, exegeza lui Leon Șimanschi, care s-a preocupat fundamental de studierea organizării structurale a cronicilor moldovenești scrise în limba slavă, punând în evidență câteva liste autonome și prototipuri de cronici care, prin confruntări, completări și ajustări succesive, au determinat nu doar nucleul comun al tuturor cronicilor moldovenești cunoscute, ci și elementele ce le deosebesc [104, p.109-134]. Cu referire la lista domnilor moldoveni de până la mijlocul secolului al XV-lea, eruditul cercetător a ajuns la constatarea că la sorgintea ei „se află o simplă înșiruire de domni întrutotul asemănătoare cronicii scurte a Moldovei”, fiind ulterior „adnotată cu elemente genealogice (subl. mea) și organizată în funcția acesteia” [104, p.131]. Urmează că adnotările în cauză au fost făcute abia cu ocazia și în procesul redactării cronicii unitare a Țării Moldovei prin îmbinarea *Cronicii scurte* și a *Cronicii lui Ștefan cel Mare*, ceea ce s-a realizat, cum consideră Leon Șimanschi, după anul 1500. Lista propriu-zisă, însă, identică cu *Cronica scurtă a Moldovei*, fără adnotările de rigoare, ar fi fost elaborată pe la mijlocul secolului al XV-lea sub patronajul mitropolitului Teoctist în baza unui pomelnic care „a putut fi chiar pomelnicul bisericii mitropolitane a Mirăuților, în care vor fi figurat numele tuturor domnitorilor țării”. Lista prelucrată și definitivată, adică cu adnotările respective, ar fi existat abia către anii 1475-1476, când s-au încheiat marile războaie antiotomane [104, p.132-133].

Este adevărat, însă, că cel mai vechi, mai cunoscut și mai utilizat de cercetători – *Pomelnicul mănăstirii Bistrița*, început prin 1407 la porunca lui Alexandru cel Bun -, înscriind numele voievozilor moldoveni trecuți în lumea umbrelor, începând cu Bogdan I, nu indică înrudirile lor, duratele domniilor și nici măcar anul morții celor înscriși [9, p.50/86]. Nici Alexandru cel Bun care, la 7 ianuarie 1403, închina două sate „sfintei noastre episcopii, din țara noastră ... pentru sufletul *sfântrăpoșaiilor domni de mai înainte*” (subl. mea), începând cu Bogdan I și până la Ștefan I, nu face nici o referire genealogică decât în cazul „tatălui nostru” Roman I [31, p.24] – unicul element deosebitor în raport cu Pomelnicul de la mănăstirea Bistrița.

Astfel, nu văd în baza căror surse cei ce au trudit asupra primei cronici a Țării Moldovei au făcut adnotările genealogice referitoare la voievozii moldoveni din a doua jumătate a secolului XVI-lea și de la începutul celui următor, nefiind convinși măcar de descendența fraților Petru I și Roman I de la un Mușat sau de la o Mușată. Iar judecățile mele de mai sus pledează în favoarea concluziei că vorba ar fi totuși despre un Mușat. Mă solidarizez, astfel, cu Aurelian Sacerdoteanu care, încă în 1968, considera că la studierea descendenței celor doi frați trebuie să se plece „în mod necesar ... de la un Mușat” [97, p.3; 98, n.231]. Mă văd, așadar, justificat să-i acord o mai mare credibilitate *Cronicii moldo-polone*, indiferent de temeiul care l-a făcut pe autorul necunoscut al ei să-l prezinte pe Petru I drept *sin Mussatinow*, adică *fiu al lui Mușat* și nu *al Mușatei* cum a fost tradusă expresia în limba română, tot așa cum în cazul lui Roman I, pe care-l prezintă însă greșit ca fiind *sin Petrow* [26, p.168/170], adică *fecior al lui Petru*. Și Grigore Ureche, care, la scrierea cronicii sale, a folosit un oarecare *letopiseț moldovenesc*, rămas încă necunoscut, menționează domnia lui „Pătru Vodă, feciorul lui Mușatin”, deși inversa domniile lui Bogdan I și a lui Lațcu [107, p.66]. Iar peste câteva decenii din același secol al XVII-lea, mitropolitul Dosoftei în cronică sa versificată proslăvea și numele lui „Pătru Vodă ... carele-i zic Mușatin” [38, p.6]. Apoi traducătorul în limba română a *Letopisețului de la Putna*, Vartolomeu Măzăreanu, nu a pregetat, prin 1770, să scrie Mușatin atunci când îl avea în vedere pe Petru I, deși nu-i menționa numele și-l prezenta drept fiu al lui Lațcu [26, p.69].

Ar urma, în baza celor de mai sus, că tatăl lui Petru I și Roman I se numea Mușat și că a fost soțul doamnei Margareta ca mamă a celui dintâi și a cneaghinei Mușata ca mamă a celui de-al doilea. Numele acesteia din urmă, ar fi fost indicat de fiul ei după cel al soțului, exclusă fiind posibilitatea ca și Margareta să se fi numit cu același nume *Mușata* [51, p.149].

Revenind la Pomelnicul de la mănăstirea Bistrița, se impune observația că în el, înainte de Petru I și Roman I, nu este specificat vreun nume de cneaghină, ceea ce pare straniu, dacă aceștia doi și-ar fi avut vreo legitimare domnească ca descendenți ai unei doamne. Admit că Margareta nu putea fi menționată într-un pomelnic ortodox din motivul că era catolică. Dar cum rămâne atunci cu Mușata? În schimb, între Lațcu și Petru I este introdus „Costea voievod” [9, p.50]. Și care ar fi fost motivul introducerii lui într-un pomelnic realizat la comanda lui Alexandru cel Bun – fiu al lui Roman I și nepot de frate al lui Petru I? Este evident că acest Costea și era

acel personaj, din care descindeau cei doi frați, fără însă ca el să fi avut demnitatea de domn, așa cum aveau fiii săi – ceea ce s-ar explica prin faptul că el nu s-a aflat în fruntea voievodatului Moldovei.

Un voievod Costea este plasat, într-un anturaj absolut necunoscut, după Lațcu, dar precedat de un oarecare Dobroslav și succedat apoi de alți patru voievozi (Șendre, Gheorghii, Dragoș și Micul), după care urmează cu siguranță Petru I, într-un alt pomelnic, mult mai stufos, de la Mănăstirea Voroneț. Pare convingătoare opinia că toți voievozii menționați între Lațcu și Petru I erau niște dinaști locali. În favoarea acestei opinii ar putea fi invocată lipsa lor în acele izvoare (*Cronica scurtă a Moldovei și listele voievozilor în baza cărora ea a fost întocmită, dar și în actul lui Alexandru cel Bun din 7 ianuarie 1403*), care reproduce doar numele acelor voievozi care s-au aflat în fruntea Moldovei. Caduce mi se par doar presupunerile că voievozii menționați doar în *Pomelnicul de la Voroneț* ar putea fi „fie frați, fie urmași ai domnitorilor aflați pentru un timp la domnie”, sau chiar „feciori cu care Bogdan a părăsit ... domeniul său (din Maramureș - n.me) și a trecut peste Carpați”, sau, încă, să fi fost „fiii sau frații domnului în scaun”, astfel că Dobroslav ar putea fi, parcă, „ori fiul, ori fratele lui Lațcu”, în timp ce „Șendre, Dragoș, Georgii și Micul – de asemenea feciori sau frați ai lui Costea sau ai altor voievozi, care au domnit [43, p.177, 180 (anexa 2), 182 (n. 46)].

Este știut că Țara Moldovei în hotarele ei, cunoscute dacă nu încă din ultimii ani de domnie a lui Petru I, apoi cel târziu din domnia lui Roman I, dintre Carpații Răsăriteni, Nistru și Marea Neagră [85, p.35-43] au rezultat dintr-un proces continuu de extindere teritorială și politică a voievodatului inițial al Moldovei, înglobând și alte formațiuni similare sau structuri teritorial-politice existente în diferite părți ale spațiului carpatoponto-nistrean, care, se înțelege de la sine, își aveau fiecare căpeteniile lor, indiferent dacă era vorba de voievozi sau despre alți potentăți. Ei și-au și găsit, cel mai degrabă, locul în șirul voievozilor din *pomelnicul voronețian*. Dintre ei, doar voievodul Costea și-a găsit locul în *pomelnicul bistrițean*, datorită faptului că, la un moment dat, fiii lui ca antecesorii și rude drepte ale lui Alexandru cel Bun, au ajuns în fruntea Țării Moldovei, în timp ce ceilalți au rămas în afara memoriei colective, pierzându-și prerogativele de odinioară în favoarea domnilor care acum conduceau cu întreaga țară în noile ei granițe istorice. În consecință, înclin să cred, așa cum credea în 1365 A. Sacerdoteanu, că Margareta de Siret a fost chiar „doamna acestui Costea voievod efemer”, toate aparențele fiind „pentru a identifica pe această Margaretă și cu Margarete, mama lui Petre voievod” [98, p.230

(n.1), 232]. Amintesc că autorul citat nu o identifica pe doamna în cauză cu Mușata, mama lui Roman I, deși greșea atunci când respingea și înfrățirea acestuia cu Petru I [98, p.232]. Eu nu aș avea de adăugat decât doar, că mama lui Roman I a fost soție aceluiași Costea voievod, astfel că nu văd nici o piedică pentru a-i asocia voievodului Costea și numele de Mușat, care s-ar prezenta mai degrabă ca nume de familie.

Odată ce este indicat în izvoare cu titlul de voievod, Costea Mușat nu poate fi considerat drept „un feudal puternic care a putut râvni odată domnia” [98, p.230]. Mai degrabă dreptate ar avea C. Cihodaru care vedea în acest Costea un voievod care ar „fi încercat” și chiar ar „fi reușit să pună timp de câteva luni ... mâna pe putere” în fruntea Țării Moldovei. Numai că acest istoric încurca evident lucrurile indicându-l și pe un efemer voievod Ștefan, care ar fi fost fiu al lui Bogdan I și, inerent, soț al Margaretei de Siret, ceea ce l-ar prezenta, respective, și ca tată al lui Petru I și Roman I, fără însă ca autorul menționat să demonstreze locul ocupat de acest Costea în spița urmașilor lui Bogdan I [21, p.21, 26]. Ulterior, în urma punerii în circuit (1973) a unui izvor descoperit de Șerban Papacostea, care concomitent cu Petru I menționa și numele unui Constantin, identificat de descoperitorul acestui izvor cu Costea voievod din pomelnicul bistrițean [83, p. 99-102], C. Cihodaru și-a revizuit opțiunea, interpretându-l pe acesta din urmă nu ca soț, ci ca fiu al Mușatei și, respective, ca frate al lui Petru I și Roman I [19, p.20; 20, p. 136-137].

Este altceva, că Șerban Papacostea se îndoiește că voievodul Costea din *Pomelnicul de la Bistrița* „se afla în raport de rudenie cu domniile Moldovei, Mușatinii”, întemeindu-și îndoiala „pe absența oricărei mențiuni referitoare la Costea în letopisețele moldovenești” [83, p.102 și n]. După cum am menționat și mai sus, această absență își are lămurire prin faptul că problematicul voievod nu a ajuns să fie domn al voievodatului Moldovei, astfel că asupra cazului nu mai văd rostul să revin.

Costea voievod din *Pomelnicul de la Bistrița* a rămas ceva vreme în afara atenției lui Ștefan Gorovei, în ciuda numeroaselor sale studii consacrate diferitor probleme din istoria Moldovei din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, inclusiv întemeierea ei ca stat, succesiunea și genealogia domnilor de până la Alexandru cel Bun ș.a. Astfel, în primele sale lucrări publicate în 1973, istoricul de la Iași nici nu pomenește numele lui Costea [51; 52, p.99-121], pentru ca, doar peste trei ani, acesta să apară într-o notă ca reacție la identificarea lui, făcută de Șerban Papacostea, cu Constantin, contemporanul lui Petru I cu Costea din pomelnicul bistrițean. Respingând această opinie, Ștefan Gorovei l-a identificat pe acesta din

urmă cu un problematic voievod Ștefan, așa cum o făcuse și C. Cihodaru, promițând să revină la subiect într-un studiu special [56, p.26(n.1)].

Îndeplinindu-și promisiunea, Ștefan Gorovei i-a consacrat lui Costea voievod și „statutului” său un compartiment în cunoscuta lucrare de generalizare a studiilor sale anterioare referitoare la întemeierea Moldovei, într-un ansamblu de probleme controversate. Cu referire la personajul în cauză, autorul a formulat trei întrebări la care se angaja să caute răspuns, și anume:

- a) A existat un *Costea voievod* (subl. aut.) ca domn al Moldovei?;
- b) Cum se înrudea cu familia domnitoare întemeiată de Bogdan ?;
- c) Cum se explică prezența lui în pomelnic și *absența* (subl. aut.) lui din cronici? [53, p.115].

Deocamdată ași avea o singură obiecție la maniera de a formula cea de-a doua întrebare care, în subtext, lasă teren pentru a bănuși, *ab initio*, o înrudire a despomenitului Costea cu Bogdan I și trădează existența la autor a unei opinii preconcepționate pe care abia se angaja să o demonstreze. În rest, după cum am observat deja mai sus, personajul luat în discuție nu este menționat în cronici fiindcă nu a domnit în fruntea țării, iar înrudirea care se lasă bănușită se referea la domnii de după Lațcu și nu la cei de mai înainte. Totodată, lui Costea nu-i poate fi contestat titlul de voievod, ceea ce nu înseamnă neapărat că el își avea legătură cu voievodatul Moldovei. După cum demonstrează *Pomelnicul de la Mănăstirea Voroneț*, a existat un considerabil număr de voievozi care, la fel, nu sunt prezenți în cronicile țării, și dacă doar unul dintre ei, Costea, este prezent în *Pomelnicul de la Bistrița*, inițiat de Alexandru cel Bun, înseamnă că doar acesta a avut o oarecare atribuție la viața politică din Moldova, asigurând ascensiunea domnească a reprezentanților familiei din care-și trăgeau obârșia Petru I, Roman I, Ștefan I, Iuga și respectiv Alexandru cel Bun.

Că Țara Moldovei, dacă nu încă din timpul lui Petru I, apoi cel puțin din domnia lui Roman, întrunea mai multe voievodate preexistente, se desprinde din răsunătorul titlu al acestuia din urmă care se numea nu doar voievod, ci și „mare singur stăpânitor, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei de la munte și până la mare” [31, p. 3, 5]. Ar urma, că existau persoane cu drepturi egale care-i contestau domnia unipersonală, autocrată a lui Roman I, și-și revendicau și ele drepturile lor la exercitarea puterii. *Mare voievod și singur stăpânitor* se intitula și Ștefan I în corespondența sa cu Patriarhia ecumenică de la Constantinopol din 1395 [45, p. 247], ceea ce ar lăsa să se înțeleagă că el era mai mare peste alți voievozi, care nu puteau fi decât voievozi locali și care, ca urmare a

procesului politic de integrare în hotarele unice ale țării, s-au pomenit în subordonarea voievozilor din voievodatul Moldovei în calitatea acestuia de putere unificatoare.

Urmează, așadar, ca voievodul Costea să fie căutat printre acești voievozi locali și nicidecum printre voievozii timpurii ai voievodatului Moldovei, cu atât mai puțin printre succesorii lui Bogdan I. Interesante mi se par a fi raționamentele lui Ștefan Gorovei în lămurirea faptului că, deși prezent doar în pomelnic dar fiind lipsă în cronici, numele lui Costea „nu a șocat pe nimeni, cei în drept admițându-i existența în deplină cunoștință de cauză”, astfel că el a supraviețuit tuturor modificărilor, completărilor și redacțiilor la care a fost supus pe parcurs *Pomelnicul de la Bistrița*. Ca urmare, autorul face concluzia, la care este greu să nu subscriu, „că prezența numelui Costea într-un pomelnic de familie nu poate indica altceva decât că purtătorul lui făcea parte din acea familie” [53, p.115]. M-ași îndoi, totuși, de aprecierea pomelnicului dat ca fiind unul de familie. Căci, în linii mari, atunci când în el figurează numele voievozilor care au domnit în țară până la Alexandru cel Bun, pomelnicul nu face decât să repete numele voievozilor din actul menționat deja din 7 ianuarie 1403, în care ei, cu excepția lui Roman I („tatăl nostru”) sunt numiți domni „dinaintea noastră” (a lui Alexandru cel Bun), și nu “rudele noastre”, cum ar fi fost natural dacă toți ei ar fi ținut de aceeași familie domnească din care-și trăgea obârșia semnatarul actului și inițiatorul pomelnicului în cauză. Este lesne de observat logica atribuirii de către Ștefan Gorovei a calității de *pomelnic de familie* acestui izvor: ea îi permitea autorului să vadă în el multrâvnita *continuitate dinastică de la Bogdan I la Alexandru cel Bun*, ceea ce ar fi în opinia lui, „interpretarea cea mai logică” [53, p.116]. Prin concluziile sale, Ștefan Gorovei revizuieste viziunile lui B.P. Hașdeu, care pornea de la ideea *discontinuității dinastice* în urma consumării dinastiei lui Bogdan I și intervenirii unei noi dinastii începute de Petru I, deducându-i numele acesteia de la patronimicul *Mușat*. Numai că marele savant considera că acest nume s-ar fi întâlnit cu precădere în Țara Românească, iar forma *Mușatin* ar fi fost de sorginte olteană, astfel că *Mușatinii din Moldova ar fi fost olteni de spiță basarabească* [59, p.85. subl. mea]. Sigur că o atare interpretare nu rezistă unei elementare critici, ceea ce nu înseamnă că ea anulează și opinia despre înlocuirea dinastiei *Bogdăneștilor* cu o nouă dinastie a *Mușatinilor*, odată cu încetarea domniei lui Lațcu și începutul domniei lui Petru I.

Sigur că, să faci deducții doar în baza asemănărilor de nume este nu doar riscant, ci și inadmisibil. Am în vedere nu doar deducțiile lui B.P.

Hașdeu. Însuși Ștefan Gorovei, deducându-i pretinsa origine maramureșeană a lui Costea, pentru a-l prezenta drept un fiu al lui Bogdan I, invocă apartenența numelui Costea la *datina maramureșeană*. Dacă s-ar merge pe această cale, ar trebui să-i considerăm de aceeași origine pe toți cei 11 purtători ai numelui *Coste* și alți 17 purtători ai numelui *Costea*, care sunt atestați în documentele moldovenești doar între anii 1436 și 1448 [31, p.448-449].

Ștefan Gorovei nu este primul protagonist al ideii continuității dinastice în Moldova din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Către vremea când își publica primele sale studii, o viziune în același sens fusese înaintată de un alt mare istoric român, P.P. Panaitescu, care îl considera pe Costea voievod drept soț al Margaretei-Mușata, socotindu-l totodată ca fiind fiu al lui Lațcu [80, p.113], adică și nepot al lui Bogdan I. Peste ceva timp, însă, enunțând un pasaj din *Istoria Poloniei* a lui Jan Dlugosz (m.1480), despre o luptă dată la Plonini în Țara Șipenițului între moldoveni și oastea polonă, care ar fi avut loc în anul 1359 și ar rezultat dintr-o rivalitate pentru domnie dintre doi frați – Petru și Ștefan - , ambii fiind fii ai unui oarecare voievod moldovean Ștefan [29, col.1122-1224; 30, p.379-390; 79, p.109-110]. Ca urmare, reputatul istoric roman, fără nici un motiv demn de a fi luat în considerare, a redatat evenimentul cu anul 1377 și a formulat ideea despre un voievod Ștefan care i-ar fi fost fecior lui Bogdan I și tată lui Petru I și Ștefan I [79, p.95-108]. Avea loc, astfel, o substituție a lui Costea voievod din pomelnicul bistrițean cu voievodul Ștefan din narațiunea lui Dlugosz, deși P.P. Panaitescu recunoașterea singur că în sensul dat nu dispunea „deocamdată (de) elemente care să ne poată da vreo lămurire sigură” [79, p.110 și n.2; cf.53, p.113-114]. Aceasta însă nu l-a împiedicat să-l considere pe Ștefan din narațiunea lui Dlugosz ca fiind fiu al lui Bogdan I [79, p.109-110].

Episodul „Plonini” i-a preocupat pe mai mulți cercetători români și poloni, făcând să se consume multă hârtie și cerneală, fără însă a se ajunge la un final cât de cât convingător și acceptabil, ceea ce, ținând cont de subiectul central al prezentului studiu, mă absolvă de obligațiunea de a prezenta diversitatea opiniilor și disputelor în contradictoriu pe marginea narațiunii cronicarului polon din secolul al XV-lea. În cele ce urmează, mă voi referi doar la speculațiile existente în istoriografie, care-și au menirea să fortifice pozițiile adeptilor ideii continuității dinastice de la Bogdan I la Petru I și la cei ce i-au urmat acestuia în scaunul Moldovei.

Astfel, în 1968, C. Cihodaru, pornind de la problematica identificare a lui Ștefan din scrierea cronicarului polon cu un fiu al lui Bogdan I, a datat

evenimentului de la Plonini cu anii 1366-1370, fiind mai hotărât în a accepta anul 1369, când ar fi murit Bogdan I [21, p.22; cf. 51, p.130]. Continuând aceeași logică, deja Ștefan Gorovei îi atribuie lui Dlugosz „și o confuzie: cearta fraților (Petru și Ștefan – n. mea) nu se putea produce la moartea tatălui lor, căci un domnitor al Moldovei cu numele de Ștefan înainte de Ștefan I e necunoscut”. Și dacă „izvoarele lasă să se întrevadă existența unui personaj cu acest nume, frate cu Lațcu (sic!!!) și fiu al lui Bogdan I”, atunci acest personaj “... este soțul celebrei Doamne Muata, tatăl voievozilor din această dinastie” [51, p.133-134]. Ar urma că Alexandru cel Bun își cunoștea atât de prost strămoșii, încât în loc de Ștefan l-a introdus în pomelnicul de la mănăstirea ctitorită de dânsul pe voievodul Costea. Și pentru a da o „explicație simplă” presupusei confuzii a lui Dlugosz, Ștefan Gorovei insistă asupra faptului că „polonii nu-l cunosc pe Bogdan” (subl. aut.) și formulează probabilitatea „ca în textul inițial să se fi relatat lupta care s-a dus *după moartea voievodului Moldovei, între Ștefan și Petru, fii ai răposatului voievod Ștefan* (subl. aut.)”, admițând totodată posibilitatea ca acesta din urmă “să fi fost primul născut al lui Bogdan I” [51, p.134]. În consecință, autorul respinge, pe bună dreptate, identitatea dintre eroii de la Plonini și domniile de mai târziu ai Moldovei (Petru I și Ștefan I). Prezentându-i însă pe cei dintâi drept succesori ai lui Bogdan I, între domnia acestuia și voievodul Latcu [51, p.134-135], Ștefan Gorovei a realizat o construcție artificială, bazată în exclusivitate pe raționamente logice, fără o acoperire documentară. Căci Dlugosz nu i-a cunoscut numele nu doar al lui Bogdan, ci și al lui Latcu. Apoi, dacă numele unui domn sau altui este considerat ca fiind real doar în baza cronicilor, cum s-ar explica că acestea nu cunosc nici un Petru și nici un Ștefan înainte de Petru I și Ștefan I, care, de altfel nici nu erau frați, iar domniile lor au fost separate de cea a lui Roman I. Necâtând la șubrezimea construcției făcute, autorul o consideră ca și cum dovedită, lăsând să se înțeleagă ca fiind parcă indiscutabilă și continuitatea dinastică în scaunul țării. Constatând opiniile oponentilor „că Mușat sau Mușatin ar fi reprezentat numele de familie ale voievozilor moldoveni”, începând cu Petru I, Ștefan Gorovei conchide că „la drept vorbind, numele ce s-ar potrivi cel mai bine ar fi Bogdănești” [56, p.26], astfel că numele lui Costea voievod s-a „evaporat”, lăsând loc celui al voievodului Ștefan.

La „descoperirea” problematicului voievod Ștefan de după Bogdan I și-a avut rostul un caz care, dacă ar fi fost supus unui examen pertinent, nici nu s-ar fi bucurat de calitatea de argument istoric pentru reconstituirile menționate mai sus. Este vorba de cea de-a doua parte a *Cronicii scurte a*

Moldovei, scrisă și ea în limba slavă, care de fapt este o repetare a primei părți a acestui izvor și care reproduce din nou numele câtorva din primii voievozi ai Moldovei. Din cuvântul care urma imediat după numele lui Bogdan s-au păstrat doar două litere slavone: Ст. Celelalte litere au dispărut în urma tăierii, la legare, a manuscrisului. În consecință, la editarea ei s-a considerat că vorba ar fi fost de numele Ст(ефан), tradus fără rezerve și în limba română prin *Șt(efan)* [26, p.39 (n.1), 43 (n.2)]. Notoriul cercetător și cunoscător al cronicilor moldovenești, scrise în limba slavă, Leon Șimanschi, a demonstrat, însă, că în realitate cuvântul ciuntit ținea de numele lui Bogdan, căruia i se atribuia, așa cum o făcea ulterior și Ștefan cel Mare, epitetul *Старый*, adică *cel Bătrân*. Ca urmare, reputatul cercetător l-a declarat pe pretinsul voievod Ștefan, urmaș al lui Bogdan I, „ca fiind în realitate inexistent” [104, p.125-126]. Astfel, întreaga construcție clădită pe numele acestui voievod inexistent se năruie, fără a lăsa măcar o cărămidă din peretele ridicat cu atâtea eforturi de către autorii preocupați de fundamentarea teoriei despre continuitatea dinastică, începând cu Bogdan I.

Un personaj pe nume Ștefan, originar sigur din Moldova și membru al familiei voievodale de aici dinaintea lui Bogdan I, este atestat documentar în 1359 în ținutul Sanocului din Galiția polonă, în vecinătatea nordică a Moldovei. Numai că el este menționat și cu patronimicul *Sasowicz* [86, p.60-61], adică fiul al fostului voievod moldovean Sas și, prin extensie, frate la fel cu Balc și cu alți trei frați ai acestuia, izgoniți, către 2 februarie 1365, din Moldova și stabiliți în Maramureș în urma acțiunii de așezare în scaunul voievodatului Moldovei a lui Bogdan - fostul voievod al românilor maramureșeni. Faptul că Ștefan nu era cu ei, ci s-a refugiat în Galiția, sub protecția regelui Poloniei, Cazimir al III-lea (1333-1370), ar lăsa să se înțeleagă că între el și ceilalți frați ai lui au avut loc rivalități pentru moștenirea scaunului tatălui lor, Sas, victoria revenindu-i lui Balc și celorlalți trei frați, care l-au însoțit în refugiul maramureșean, beneficiind de protecția autorităților ungare. Care ar fi impedimentul pentru al identifica pe acest Ștefan cu cel din narațiunea lui Dlugosz? Și, odată ce cercetătorii încearcă cu atâtea înverșunare să demonstreze că episodul *Plonini* s-a produs la o altă dată, decât în anul 1359, pus fără nici o ezitare de cronicarul polon, apare întrebarea dacă nu cumva evenimentul s-a produs anume la data indicată de Dlugosz sau puțin mai înainte de ea? Căci cronicarul polon putea mai lesne să-i încurce numele lui Sas cu cel al lui Ștefan. Este adevărat că, într-o atare eventualitate rămâne necunoscut voievodul Petru. Dar cine a demonstrat existența acestuia în timpul domniei

și după moartea lui Bogdan I? Din diploma regelui Ludovic I de la 2 februarie 1365, care-i menționează pe fiii lui Sas refugiați în Maramureș, urmează că Bogdan a trecut în Moldova într-adevăr în compania fiilor săi, dar nu indică nici un nume concret [35, p.82], ceea ce nu justifică identificarea lor cu orice persoană numită de alte izvoare din Moldova acelor vremuri. Cu siguranță fiu al Bogdan era doar voievodul Latcu, care, așa cum mărturisesc cronicile, a și domnit 8 ani în Moldova, după domnia de 6 ani a lui Bogdan [26, p. 14, 48 etc.]³.

Ștefan Gorovei și-a generalizat studiile sale în 1997, când principalele dintre ele au fost reunite într-un singur volum [53], propunând către acea vreme și unele concretizări privind cronologia și succesiunea domnilor Moldovei din perioada respectivă, orientându-le, desigur, spre aceeași albie a continuității dinastice [50, p.337-345; 55, p.473-506]. Peste trei ani, viziunile lui păreau să-și fi găsit, cel puțin parțial, confirmarea într-o scriere anonimă polonă (în limba franceză), redactată în primele decenii ale secolului al XVII-lea și descoperită de un alt istoric român cu renume, Constantin Rezachevici. Într-un pasaj din această scriere, publicat în 1982, este scris cum că, la moartea sa, voievodul Bogdan ar fi lăsat un fecior pe nume Ștefan, mort și el prin anul 1358. Între fiii acestuia – un alt Ștefan (fiul mai mare al celui decedat) și un Petru (fiul mai mic al aceluiași) – s-ar fi iscat o ceartă pentru putere, astfel că ultimul l-ar fi alungat pe cel dintâi [96, p.661-670]. Este lesne de observat că vorba este despre același episod de la Plonini, despre care a scris Jan Dlugosz. Luând cunoștință de acest pasaj, Ștefan Gorovei a văzut în el o confirmare a presupunerilor mai vechi ale lui P.P. Panaitescu și C. Cihodaru, astfel că pasajul s-ar apropia „foarte mult” de propria-i interpretare, propusă în 1979 [53, p.102]. Ripostând oponentilor continuității dinastice din Moldova din a doua jumătate a veacului al XIV-lea, istoricul citat invocă „textul cronicii polone pus nu demult în lumină de C. Rezachevici și care afirmă explicit *continuitatea dinastică*” (subl. aut), Bogdan I fiind arătat ca bunic patern a lui Petru I. Totodată, istoricul face o remarcă destul de sugestivă, și anume că „valoarea acestui izvor e destul de redusă, fiind un text târziu ... în care respectiva filiație ar putea fi rezultatul unei deducții a autorului cronicii” [53, p.306]. Observația lui Ștefan Gorovei, deși demnă de cea mai mare atenție, a fost făcută, însă, nu dintr-o intenție vădită de a respinge cele scrise de anonimul cronicii târzii din Polonia, ci din simplul motiv că

³ Letopisețul numit convențional *de la Bistrița*, îl prezintă pe Lațcu ca fiind fiu al lui Sas, plasându-i domnia înaintea lui Bogdan [26, p. 14]

consemnările acestuia din urmă nu conveneau întru totul propriilor sale viziuni. Căci, după câte s-a făcut deja cunoscut ceva mai devreme, Ștefan Gorovei îl identifica pe Ștefan din cronica lui Dlugosz cu Costea din Pomelnicul de la Bistrița, de la care și-ar fi tras originea Petru I și Roman I [53, p.117], în timp ce C. Rezachevici, pornind de la informațiile oferite de manuscrisul polon în cauză, îl considera pe Petru, implicat în evenimentele de la Plonini, drept un alt personaj decât Petru, fratele lui Roman de mai târziu „completând” lista voievozilor moldoveni de după Bogdan I cu încă un personaj cu același anume, atribuindu-i numele de Petru I, spre deosebire de adevăratul Petru I, care acum a devenit al II-lea⁴. Din textul integral al cronicii descoperite și publicate acum câțiva ani de C. Rezachevici, se desprinde, însă, fără dificultate, că Ștefan implicat în lupta de la Plonini este identificat cu voievodul de mai târziu, Ștefan I [25, p.132-133], care a domnit nu doar după Petru I, ci și după Roman I și care nu-i era frate ci nepot celui dintâi, și fiu al celui de-al doilea. Unde mai pui, că și actul vasalic față de regele polon (care din context ar fi trebuit să fie Cazimir al III-lea, ce domnise în 1333-1372), invocat de către autorul anonim al cronicii în cauză și atribuit lui Ștefan de la Plonini, este nu altul decât actul de vasalitate depus de către Ștefan I la 5 ianuarie 1395 regelui Vladislav al II-lea [22, p.611-613/613-615]. Este clar că valoarea științifică reală a informației oferite de cronica polonă, pusă în circuit de C. Rezachevici, nu poate servi nici pe departe la rectificarea și completarea listei voievozilor moldoveni de după Bogdan și, cu atât mai mult la argumentarea pretensei continuități dinastice de la Bogdan la Petru I. Demn de atenție este și faptul că autorul anonim al manuscrisului luat în discuție, întocmai ca și ceilalți cronicari poloni din secolele XIV-XV, nu cunoaște nimic despre domnia lui Lațcu, adevăratul fecior și urmaș al lui Bogdan I, care, dacă să urmărim celor scrise în cronicile moldovenești, a avut loc între acea a tatălui acestuia și acea a lui Petru I⁵. După câte se vede, nici *Cronica*

⁴ Această „inovație” a lui C. Rezachevici și-a căpătat forma, definită și categorică, într-o lucrare cu caracter enciclopedic a autorului publicată în 2001 [95, p.432-443, 446-445], deși publicarea întregului manuscris al cronicii polone a fost realizată doar în 2006, în traducere românească, fără a fi publicat și textul original, scris în limba franceză [25].

⁵ Datarea domniilor din Moldova de până la Alexandru cel Bun a suscitat și ea multe discuții controversate. Pornind de la această stare de lucruri, eu mă conduc aici de cronologia domniilor pe care o împărtășesc, ca părându-mi a fi cea mai aproape de adevăr, dacă nu chiar cea mai corectă: Bogdan I, 1359-1365; Lațcu, 1365-1373; Petru I, 1376 (începutul) – 1392 (începutul), după un scurt interregnum din 1373-începutul lui 1376 [87, p.63-82; (la p. 75 greșit „decembrie 1392” în loc de „începutul 1392)], după care a urmat Roman I (începutul 1392- sfârșitul 1394 sau primele zile ale anului următor), aflat în

Moldovei de la Cracovia, cum a intitulat-o C. Rezachevici, nu poate fi considerată ca izvor, care așa cum se pretinde, ar mărturisi în favoarea continuității dinastice, astfel că indiscutabile pentru dinastiile moldovenești de până la Petru I ar fi sintagmele *dinastia Drăgoșeștilor* (Dragoș și Sas, poate și Balc cu câțiva ani de domnie până la izgonirea lui de către Bogdan I), și *dinastia Bogdăneștilor* (Bogdan I și Lațcu, fără nici un adaos al inexistențelor Ștefan și Petru), pentru că, începând cu domnia lui Petru I să intervină epoca *dinastiei Mușatinilor*, oricât nu ar fi contestată aceasta. Important este că a intervenit totuși un schimb de dinastie în scaunul domnesc al celui de-al doilea stat românesc medieval.

Un merit, dacă nu chiar unicul, al anonimului autor al scrierii polone în limba franceză, numai că nu în problema cunoașterii adecvate a succesiunilor în scaunul Moldovei, ci ca achiziție a istoriografiei polone, este faptul că el este primul și ultimul dintre cronicarii poloni, care a cunoscut numele lui Bogdan I. Numai că faptul nu are nici o relevanță pentru a acorda credibilitate tuturor celor invocate de anonimul polon privind identitatea participanților la lupta de la Plonini și înrudirea lor cu Bogdan I. Căci despre acesta, anonimul polon de la începutul secolului al XVII-lea, a luat cunoștință din cronicile ungurești [25, p.73-81 și *passim*] care, însă, relatează doar despre trecerea fostului voievod al românilor maramureșeni în Moldova, unde s-a impus ca voievod, și nimic mai mult. Și dacă așa cum am remarcat și ceva mai sus, anonimul polon, întocmai ca și alți cronicarii poloni, nu știe nimic despre domnia de tocmai 8 ani a lui Lațcu, care-l separa pe Petru I de Bogdan I, era natural ca el să suplinească spațiul temporal rămas gol, pornind de la numele celor implicați în evenimentul relatat de Dlugosz sub anul 1359, identificându-i cu voievozii Moldovei de mai târziu – Petru I și Ștefan I. Ca urmare, s-a găsit și motivul logic pentru a inventa și identitatea lui Ștefan – primul personaj din narațiunea lui Dlugosz, tatăl celor doi frați rivali – făcându-l fiu al voievodului Bogdan.

rivalitate pentru domnie cu fiul său Ștefan, lansat în luptă de rudele sale polone, astfel că și domnia de șapte ani a acestuia a fost calculată ca fiind începută odată cu cea alui Roman I, fiecare dintre ei controlând câte o parte din Țara Moldovei. Srâmtorat de Roman, Ștefan se retrage pentru un timp în Polonia, de unde, cu spriginul polon, revine împotriva tatălui său, care, către finele lui 1394 sau primele zile ale lui ianuarie 1395, a fost prins și aruncat într-o temniță din regatul vecin, în timp ce Ștefan se afirmă plenar în scaun, domnind până prin 1399, fiind apoi urmat de fratele său Iuga. Acesta, într-un final, a fost înlocuit de Alexandru cel Bun, un al patrulea fiu al lui Roman I, începându-și domnia și el doar în partea de sud a Moldovei (*Țara de Jos*) și afirmându-și domnia peste întreaga țară în primăvara anului 1400[82, p. 63-71, 75-96]

Credibilitatea față de invocările *Cronicii Moldovei de la Cracovia* este esențial zdruncinată și de mai multe alte inadvertențe informative, asupra unora dintre care s-a atras deja atenția în istoriografie [42, p.9-21]. Aici eu nu voi insista decât asupra acelor dintre ele care se referă la problema ce mă preocupă în prezentul studiu. Ași începe cu o întrebare pusă deja de Ion Eremia, și anume: „Cum putea Bogdan, principele Moldovei, să „lase” un fiu, anume Ștefan, dacă acesta murise (în 1358 – n. mea) până la venirea sa în Moldova?” [42, p.12]. Las la o parte eforturile autorului acestei întrebări în vederea admiterii unei „erori cronologice, care s-a strecurat în sursa inițială din care s-au inspirat cronicarii poloni care au scris despre Ștefan și fiii săi”, propunând o rectificare a datei evenimentului de la Plonini cu anul 1368 [42, p.12], așa cum admit și unii alți istorici (C. Cihodaru, Ștefan Gorovei). Cronicarii poloni, însă, care au descris lupta de la Plonini înaintea anonimului autor al manuscrisului de la Cracovia, nu-l prezentau pe Ștefan ca fiind fiu al lui Bogdan, despre care nici nu știau nimic.

Ar fi, poate, cazul să trec și pe lângă noua ordine a domniilor de după Bogdan propusă de I. Eremia, în care-și găsește loc și noul Petru I introdus artificial de C. Rezachevici – altul decât fratele lui Roman I de mai târziu: Bogdan I (1363/1364-1367); Ștefan (ultimele luni ale anului 1367, decedat către anul 1368); Petru (1368); Latcu (sfârșitul anului 1368-1375). Însuși autorul acestei noi liste a voievozilor de după Bogdan admite eventualitatea acceptării ei doar dacă „noua sursă istorică (*Cronica de la Cracovia* – n. mea) este veridică” [42, p.13]. Adică, *ex nihilo nihil*.

La cele de mai sus s-ar mai impune și întrebarea sugerată la fel de I. Eremia, cum de s-a întâmplat ca în lupta pentru tronul rămas după Bogdan I, s-au încăierat nepoții acestuia, în timp ce el avea propriii fii, dintre care este cunoscut pe nume doar Latcu, care și este indicat în cronicile interne drept succesori direct în scaunul voievodal. Trec și aici pe lângă eforturile autorului întrebării în cauză de a găsi explicarea într-o posibilă prioritate la tron a problematicilor eroi ai luptei de la Plonini ca fii ai inexistentului în realitate Ștefan – presupus a fi fiul mai mare al lui Bogdan I. Și unde și cum și-au pierdut ei urmele, pentru ca după aceștia voievod al Moldovei să devină totuși Latcu – adevăratul fecior al voievodului trecut în eternitate? Dar să revin la faimoasa *Cronică a Moldovei de la Cracovia*.

Conform ei, frații Petru și Ștefan, implicați în conflictul care a culminat cu lupta de la Plonini, s-ar fi împăcat li și-ar fi împărțit între ei țara, primul rămânând principe al Moldovei, iar celuilalt revenindu-i „partea de răsărit sau Basarabia din acest timp” [25, p.132]. Așa ceva nu

putea să se întâmple nu că prin 1359, când a avut loc evenimentul de la Plonini, dar nici în 1368 cum datează unii istorici, inclusiv C. Rezachevici, acest eveniment. Căci, aici, așa cum demonstrează cercetările, a continuat stăpânirea tătarilor cu sediul la Şehr al-Gedid sau Orheiul Vechi de ceva mai târziu, care a durat până în 1369, dacă nu chiar și ceva mai târziu [100, p.379-390; 93, p.136 și *passim*]. De altfel, partajul invocat de autorul anonim polon al cronicii în cauză se aseamănă leit cu unul real, care însă s-a realizat mult mai târziu (1435) de alți doi frați, Iliăș și Ștefan – fiii lui Alexandru cel Bun [22, doc. nr.192] și consemnat la fel în *Cronica de la Cracovia*. Ca și în cazul precedent, tot așa și acum, autorul ei scrie că cei doi frați „avură o neînțelegere privind moștenirea”, astfel că, împăcându-se, ei au recurs la împărțirea țării, lui Ștefan revenindu-i „partea răsăriteană sau Basarabia modernă”, în timp ce lui Iliăș i-a revenit „restul, sau Moldova modernă”. Acest partaj este deosebit de cel dintâi doar prin precizarea anonimului că de „Basarabia modernă” țineau Cetatea Albă, Chilia ș.a., iar de „Moldova modernă” – Suceava [25, p.135-136]. În rest, ambele partajări sunt însoțite de aceleași formule textuale, astfel că posibilitatea extrapolării de către anonimul polon asupra anului 1359 a evenimentelor produse cu peste șapte decenii mai târziu se prezintă a fi destul de reală. Autorul *Cronicii de la Cracovia* și-a permis, astfel, să scrie mai mult decât îi permiteau izvoarele disponibile, consemnând lucruri care lipsesc totalmente în sursele pe care le-a folosit.

Unde mai pui, că anonimul polon nu s-a clarificat nici măcar cine era Roman I în raport cu predecesorul său Petru I, prezentându-l „într-un caz, ca fiind parcă fiu al acestuia, iar în altul – deja pe Petru ca fiind „fiul sau fratele lui Roman” [25, p.132-133]. Cazul lui Roman I îngroașă și mai mult erorile acestui „cronicar” necunoscut, care, după cum s-a menționat mai devreme, îi identifică pe eroii de la Plonini cu voievozii moldoveni de mai târziu Petru I și Ștefan I, astfel că scrierea lui nu face decât să încurce și mai mult lucrurile, ceea ce-i reduce, dacă nu-i anulează totalmente, valoarea operei ca izvor istoric nu doar în ceea ce privește problematica continuitate dinastică din Moldova, ci și referitor la istoria Moldovei din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. C. Rezachevici a văzut în toate doar o simplă confundare a unui pretendent „Roman fiul lui Petru al II-lea (adică în realitate a lui Petru I – n. mea) cu unchiul său Roman I” și care ar fi nimerit în captivitatea polonă „fiind răscumpărat de fratele său Ivașcu în 1400” [25, p.176-177, p.64]. Ar fi trebuit să se știe, însă, că, în realitate, un Roman Petrilovici, adică fiu al lui Petru I, nu a existat, invocarea lui în cronicile polone datorându-i-se lui Martin Cromer, care-l prezenta pe

Roman, pentru care, în 1400, pune chezașie Ivașcu, drept fiu al lui Petru I și unchi (*mox*, adică *moș* - n.mea) al lui Alexandru cel Bun. Referindu-se însă la actul omagial depus parcă de el regelui Vladislav al II-lea Jagiello, și la obligațiunile vasalice pe care el și le asuma [24, p.259], cronicarul polon în cauză reproduce de fapt actul de vasalitate al lui Roman I din 5 ianuarie 1393 [22, p.607/608], fără însă a-i indica data. Unde mai pui, că M. Cromer nu mai cunoștea un alt Roman, decât pretinsul fiu al lui Petru I. Iar un alt cronicar polon din a doua jumătate a secolului XVI-lea, Matei Strykowski, mergând pe urmele confratelui său cronicar polon i-a atribuit efemerului Roman patronimicul *Petrilovici* [98; apud:12, p.118], avându-l în vedere, în realitate, pe același Roman I, a cărui domnie o pune înaintea voievodului Iuga. Datorită cronicarilor, numele *Roman Petrilovici* a fost introdus mai târziu în adnotările făcute de documentaliștii de mai târziu cu ocazia publicării actului de la Ivașcu din anul 1400 [37, p.600;64, p.44].

Făcând precizările de mai sus în ceea ce privește credibilitatea celor consemnate de anonimul polon al manuscrisului de la Cracovia și folosite ca argument în favoarea continuității dinastice de la Bogdan I la Petru I și Roman I, eu nu consider deloc că a-și reveni „la depășitele păreri ale vechii istoriografii”, cum mi se impută într-un mod departe de a ține de etica științifică [25, p.174-175]. Căci, ce poate fi mai vechi decât repetarea unor neadevăruri care și-au făcut carieră prin simple repetări și „demonstrări” în baza argumentelor de factură mai mult decât dubioasă.

Sigur că atât părtașii, cât și oponenții conceptului continuității dinastice din Moldova din cea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea, s-au bazat nu doar pe informațiile lacunare, sporadice și puțin explicite din izvoarele narative interne și externe, ci au apelat și la alte surse de informație – sigilografice, numismatice și documentare. Este vorba, mai întâi de toate, de primul sigiliu voievodal cunoscut, aplicat pe actul vasalic al lui Petru I din 26 septembrie 1387, precum și de imprimările pe ambele fațete ale primelor monede moldovenești, cunoscute la fel din domnia acestui voievod. Deși cu dificultate, pe imaginea de pe sigiliu se poate desluși elementul heraldic central – *capul de bour* –, însoțit de o roză, plasată în partea stângă de jos [5, p.204-205; 17, p.83; 17, p.37; 108, p.340]. Mai bogate, însă, sub aspectul capacităților informaționale, sunt monedele, care au imprimat pe avers *capul de bour* cu o stea în cinci colțuri între coarnele recurbate și cu botul animalului flancat în dreapta de o roză, iar în stânga - de o semilună. Încununează imaginea de pe aversul monedelor inscripția prescurtată în limba latină, descifrată și tradusă de cercetători în felul următor: „Sigiliul lui Petru Voievod”. Pe reversul

monedelor este plasat un scut despicat cu trei – patru fascii, în primul cartier, și cu flori de crin în număr variabil de la una la șapte, în cel de-al doilea. Imaginile sunt însoțite de legenda, în aceeași limbă latină, și interpretată fără dificultate drept *Sigillum Moldaviensi*, adică *Sigiliul <Țării> Moldovenești* [60, p.207; 62, p. 26; 63, p.75-77].

Autorul primului studiu consacrat direct stemei Moldovei, C. Moisil, publicat în 1938, a formulat opinia cum că pe fațetele monedelor lui Petru I ar fi fost reprezentate două tipuri de armerii: pe avers (*capul de bour*) fiind reprezentată stema statului, iar pe revers (*scutul despicat cu fascii și flori de crin*) – stema dinastică [73, p.98-99]. Acest punct de vedere a fost împărtășit și de mai mulți cercetători din a doua jumătate a secolului trecut [7, p.87; 5, p.205; 17, p. 96; 49, p.569; 71, p.37]. Reproducerea lor simultană ar fi fost determinată de necesitatea de a face o deosebire dintre armeriile țării și cele dinastice, ale căror origini erau diferite [17, p.96; 49, p.569].

Dar dacă însemnul *cap de bour* este considerat ca element central al stemei țării, apoi nu trebuie să se pornească de la faptul că el s-a afirmat ca atare pentru toată perioada existenței Moldovei ca stat, ci și de la tradiția despre întemeierea ei prin voievodul Dragoș, care și-ar fi „făcut pecete voievodală în toată țara cu capul de bour” [26, p.156/160; 107, p.60⁶, 66⁷].

Tradiția, așadar, atribuie însemnul *cap de bour* dinastiei voievodale întemeiate de Dragoș, imprimându-i totodată și calitatea de stemă a țării. Doar revizuirea, la părerea mea fără temeii, a rolului lui Dragoș de întemeietor al voievodatului Moldovei și prezentarea lui ca fiind parcă un simplu nobil roman din Maramureș, împuternicit de regele Ungariei Ludovic I să conducă o imaginată „marcă” militară creată de acesta pe coastele de est ale Carpaților Răsăriteni, i-a determinat pe unii istorici să-i atribuie însemnul *cap de bour* înaintașilor lui Petru I și chiar lui Bogdan I [7, p.87; 71, p.38; 72, p.57; 74, p.16]. Într-un fel sau altul, ar urma că inițial semnul în cauză reprezenta o stemă de familie voievodală. Faptul se desprinde cu claritate și de pe imaginile de pe cele două fațete ale monedelor lui Petru I, aversul cu *capul de bour* indicând emblema familială (dinastică) a voievodului Petru I, iar reversul – stema de stat a Moldovei, așa cum o numește și inscripția de pe el. Rămâne deschisă doar chestiunea

⁶ „Și hierul (feară – n. mea) țării sau pecetea cap de bour să însemnează”.

⁷ „Și dacă l-au pus domnu, luară pildă de pe capul acelei hiare năsălnice, zimbrul, ce scrie mai sus că l-au vânat și pusără de au făcut peciate Țării Moldovei, de trăiaște pân într-aceste vremi în mânilor cui alege Dumnedzău a hire domnu țărâi, de trăiește pân astădzi, de să pune pe cărți ...” (Misail Călugărul)

cui dintre persoanele cunoscute, care s-au aflat în fruntea țării, aparține elementul central al emblemei de pe aversul monedelor lui Petru I, abstracție făcându-se doar de tradiția originii lui, căci el cu siguranță nu a aparținut lui Dragoș.

Cercetătorii s-au preocupat și de cea de-a doua reprezentare heraldică de pe reversul monedelor lui Petru I – *scutul despicat cu fascii și flori de crin*. S-a observat asemănarea lor cu elementele heraldice din stema dinastiei Angevinilor (Carol Robert și Ludovic I) din Ungaria, admitându-se că vorba ar fi de o stemă concesionată de autoritatea regală ungară lui Petru I, concomitent cu acordarea acestuia și a dreptului de a-și bate propria monedă, ca urmare a revenirii sub suzeranitatea regelui de la Buda. Lucrul s-ar fi petrecut după anul 1377, dar înainte de 1382 (anul morții regelui Ludovic I) [5, p.205-207; 17, p.106, 110; 71, p. 38; 74, p.96].

Contestând o atare abordare a problemei, Ștefan Gorovei a respins și opinia despre concesionarea către Petru I nu doar a elementelor emblematice de pe reversul monedelor acestuia, ci și a dreptului de a bate moneda. Evidentă fiind însă asemănarea elementelor emblematice de pe monedele moldovenești cu cele din stema Ungariei angevine, istoricul la care mă refer, l-a considerat beneficiar al concesionării în cauză pe Bogdan I, încă din vremea când acesta era voievod al românilor din Maramureș (ante 1342) și în calitate concomitentă a lui de vasal al regelui Carol Robert, antecesorul lui Ludovic I [5, p.570; 51, p.113; 54, p.266-267]. Construcția dată, însă, lipsită de orice teme documentar, a fost inspirată de ideea continuității dinastice, avându-și menirea să o fortifice și să-i imprime credibilitate.

Între timp, s-au făcut cunoscute rezultatele investigării arheologice la mormântul atribuit lui Lațcu, feciorul lui Bogdan I, din necropola voievodală de la Rădăuți, efectuate de Lia și Adrian Bătrâna. Nu pot trece cu vedere nici pe lângă vestigiile arheologice aduse la lumina zilei de către cei doi cercetători din regiunea în care este situat Rădăuțiul, o atenție deosebită meritând urmele unui lăcaș de cult, construit din lemn, dar și a unei necropole contemporane lăcașului. Lia și Adrian Bătrâna au formulat posibilitatea existenței aici, *cel mai târziu în a doua decadă a veacului al XIV-lea a unui centru feudal laic* (subl. aut.), ceea ce presupune și existența „unuia dintre reprezentanții de frunte a feudalității locale” [5, p.195], adică a unui dinast local. Cele mai valoroase, însă, pentru subiectul central al studiului de față, sunt piesele descoperite în mormântul atribuit lui Lațcu. „Cele mai grăitoare” dintre ele sunt aplicele vestimentare ale căror reprezentări „merită o atenție cu totul specifică”, vorba fiind „de

reprezentarea unui cap de lup redat în profil” și prezent în câmpul a trei aplice, dar și de un coif împodobit cu două coarne recurbate, prezent pe alte trei aplice. Autorii consideră că aplicele în cauză „constituie transpunerea plastică pe accesoriile vestimentare ale costumului princiar a unor elemente emblematice” (subl. aut.), a căror cunoaștere și interpretare, potrivit regulilor consacrate ale științei heraldice, îngăduie „reconstituirea unei steme” [5, p.197]. În consecință, „reprezentarea capului de lup nu poate fi înțeleasă decât ca mobilă a unui scut heraldic ...” [5, p.198]. Și dacă Lațcu a fost fiul lui Bogdan I, nu există nici o piedică pentru concluzia că aceeași stemă i-a aparținut și acestuia din urmă, „cunoscând faptul că stemele au un caracter ereditar” [5, p.202]. Este vorba, altminteri zicând, de stema *Bogdăneștilor*, care, astfel, nu are nimic în comun cu stema de pe aversul și de pe sigiliul voievodal al lui Petru I.

Însemnul *cap de lup*, ca și fasciile și florile de crin din cele două cartiere ale scutului despicat, întrunite într-un ansamblu emblematic pe aversul și reversul monedelor lui Petru I, aparțineau, așadar, familiei din care descindea acesta, fiind dovedit că „în a doua jumătate a secolului al XIV-lea intervine o succesiune dinastică, între Lațcu și Petru I neexistând nici o legătură directă pe linie bărbătească” (subl. aut.) [5, p.208]⁸. Înainte de a deveni element central al stemei de stat din timpul lui Petru I, *capul de bour* „trebuia să fi constituit, la un moment dat, stema unei dinastii locale”, adică a familiei unor dinaști locali încă din prima jumătate a secolului al XIV-lea, ceea ce nu contravine atribuirii ei „dinastiei lui Petru I” [6, p.69-77], care a moștenit-o de la înaintașii săi și a impus-o ca stemă de stat în legătură cu înscăunarea sa ca domn al Moldovei. Și dacă el, așa cum se desprinde din *Pomelnicul de la Bistrița*, a fost feciorul lui Costea voievod, ar urma că și însemnul heraldic în cauză aparținea familiei voievodale a acestuia. În consecință, înclin să admit, cu titlul de ipoteză, că voievodul Costea s-a aflat în fruntea unei formațiuni politice care se lasă întrevăzută în baza descoperirilor arheologice din zona Rădăuților, unde nivelul de viațuire s-ar încadra cronologic încă „între mijlocul secolului al XIII-lea și primii ani ai celui următor”, cu vestigiile lăcașului de cult, ca motiv pentru admiterea existenței la fel și a „unui centru feudal laic” [5, p.195; 6, p.69-77].

⁸ Incertitudini în ceea ce privește problematica continuitate dinastică în baza elementelor heraldice, manifestă și alți cercetători, printre care și cunoscutul heraldist român Dan Cernovodeanu, care totuși admite și posibilitatea ca stema din timpul lui Petru I să-i fi aparținut și lui Bogdan I [17, p.105].

Odată demonstrată schimbarea în succesiunea dinastică dintre Bogdan I și Latcu, de o parte, și Petru I, de altă parte, și apartenența însemnului *cap de bour* familiei din care descindea acesta din urmă, apare necesitatea revizuirii la fel a originii legendei despre romantica vânătoare de bour (zimbru), căreia încă Dimitrie Onciul i-a atribuit rostul etiologic, având menirea să explice proveniența însemnului central din stema Moldovei [77, p.114], astfel că ea ar trebui asociată nu problematicului „descălecat” maramureșean al lui Dragoș, ci întemeierii voievodatului din dinastia conducătoare a cărui descindea voievodul Costea, iar prin el și Petru I și fratele lui Roman I. Ar fi vorba despre un voievodat din zona Suceava-Rădăuți, în perimetrul căreia se înscrie și Siretul cu dependențele sale și cu statut schimbător de stăpâniri viagere a fostelor soții de domni, rămase văduve fie în urma morții soților lor, fie în urma unor desfaceri de căsătorie. Nu este exclus ca din aceeași familie să fi făcut parte și voievozii din *Pomelnicul de la Voroneț*, plasați între Costea și Petru I (Șendrea, Gheorghii, Dragoș, Micul) [43, p.177, 180 (anexe 2); 182, p.46], dacă nu cumva ei, întocmai ca și voievodul Costea, au fost implicați în rivalitățile pentru scaunul voievodal al Moldovei rămas vacant după moartea fără moștenitori a voievodului Lațcu, în consecința cărora puterea i-a și revenit lui Petru I, ceea ce a determinat faptul că în *Pomelnicul de la Bistrița* a fost introdus doar Costea ca rudă directă (părinte) a fraților Petru I și Roman I.

Că legendara vânătoare de bour nu are nimic în comun cu pretinsul „descălecat” maramureșean al lui Dragoș, a demonstrat cu destulă convingere I. Filipciuc în scurta dar sugestivă sa intervenție la subiectul însemnului heraldic central din stema Moldovei. Numai că, necunoscând încă rezultatele investigării mormântului lui Lațcu din necropola domnească de la Rădăuți, autorul plasează apariția în timp a legendei în cauză „după plecarea Drăgoșeștilor din Moldova (fiii lui Sas în frunte cu Balc – n. mea) ... și nu prea mult timp după venirea și victoria lui Bogdan de Cuhea”, atribuindu-i astfel o sorginte maramureșeană [44, p.425-426].

De la acest cercetător rețin, ca părăndu-mi cea mai importantă, observația că tradiția întemeierii Moldovei în varianta ei plină, cunoscută din secolul al XVII-lea (implicarea legendarei cățele Molda pentru explicarea numelui țării), se prezintă ca o amalgamare de legende [44, p.425-426], ceea ce ar lăsa teren pentru admiterea că diversitatea legendelor amalgamate ar reprezenta o diversitate de formațiuni statale anterioare constituirii granițelor istorice ale Țării Moldovei până la Nistru și țărmul pontic, fiecare dintre acestea avându-și o proprie legendă a întemeierii. Pe măsura integrării lor în hotarele voievodatului Moldovei, legendele în

cauză au fost asociate într-o singură tradiție a întemeierii Țării Moldovei, pierzându-și individualitatea lor anterioară sau dispărând în genere în ceața vremurilor ce au urmat. Poate amintirile despre ele, ca și despre formațiunile teritorial-politice pe care le reprezentau inițial, ar fi sugerate de însemnele de pe sigiliile unor mari boieri din ultimul deceniu al secolului al XIV-lea și primele decenii ale secolului următor, cum ar fi, de exemplu, încă un *cap de bour*, diverse zburătoare dar și un călăreț [103, p.141-158].

Caracterul autohton local al însemnului *cap de bour* a fost demonstrat de Ileana Căzan [15, p.48-51]. Și în cazul scutului despicat cu fascii și flori de crin de pe monedele lui Petru I în istoriografie s-au dus și se mai duc discuții. Cea mai timpurie este atribuirea scutului în cauză lui Bogdan I [7, p.87] și urmașului acestuia Lațcu, adică *dinastiei Bogdăneștilor*. C. Moisil considera că acest scut a ajuns la Petru I prin moștenirea lui de la înaintași [72, p.57; 74, p.10]. Legătura lui cu Bogdan I și Lațcu, în acest caz, ar fi posibilă doar cu condiția continuității dinastice între aceștia și Petru I. În caz contrar, însă, scutul în cauză s-ar fi datorat acestuia din urmă, fie familiei din care el descindea.

Cei mai mulți cercetători, însă, dintre care mă voi referi doar la numele cele mai sonore din domeniul heraldicii și sigilografiei, au considerat și consideră că scutul despicat i-a fost concedat lui Petru I de regele Ungariei, Ludovic I concomitent cu dreptul de a-și bate și propria monedă [5, p.206-208; 17, p. 106-122; 70, p.56; 71, p.38]. Într-un bogat studiu de heraldică, datorat Ilenei Căzan, care a adus în discuție și o vastă arie de răspândire a scutului fasciat, inclusiv statul româno-bulgar al Asăneștilor, dar și Țara Românească. Autoarea demonstrează că armeriile în cauză își datorau originea *liberei adoptări*, spre deosebire de Moldova unde, până în prezent, nu cunoaște „o atare informație care să ateste folosirea fasciilor ca arme dinastice înainte de 1377”. Ca urmare, Ileana Căzan respinge hotărât posibilitatea folosirii lor de către Bogdănești, din simplu motiv că, „desprinzându-se de coroana ungară <ei> nu aveau nici un interes să perperueze însemnul care să le amintească dominația proaspăt înlăturată”, astfel că autoarea s-a raliat opiniei heraldistului I. N. Mănescu „că scutul fasciat i-a fost conferit lui Petru I de Ludovic de Anjou, bineînțeles până la 1382, anul morții suveranului Ungariei, când înceta și uniunea personală între cele două regate” (Ungaria și Polonia - n. mea) [15, p.103]. Astfel, și scutul despicat cu fascii și flori de crin se exclude din argumentele invocate de adepții continuității dinastice de la Bogdan la Petru I.

Ștefan Gorovei a procedat în cazul scutului despicat întocmai ca și în cazul însemnului *cap de bour*, făcând concluzia categorică că beneficiarul concesiunii făcute de regele Ungariei, nu însă de Ludovic I ci de antecesorul acestuia Carol Robert, „nu a putut fi decât Bogdan I, pe vremea când, ca voievod al românilor din Maramureș, era vasalul regelui angevin de la Buda, față de care încă nu se răzvrătise, deci înainte de 1342”, văzând în aceasta „și unul din elementele care pledează ... pentru continuitatea masculină a dinastiei, de la Bogdan I până la Petru I și apoi până la Alexandru cel Bun” [53, p.198-199]. Este lesne de observat însă că în favoarea opiniei sale autorul nu aduce nici un argument cât de cât doveditor. Nu se știe nici măcar dacă careva din înalții demnitari din Maramureș beneficiau în genere de careva embleme heraldice.

Dat fiind că problema scutului despicat cu fascii și flori de crin de pe reversul monedelor lui Petru I este, într-un fel sau altul, explicată printr-o concesiune făcută de regele Ungariei în calitatea acestuia de suzeran al voievodului moldovean, mă văd nevoit să abordez și problema dacă Moldova a revenit sub această suzeranitate în anii ce au urmat după domnia lui Bogdan I, sau nu, deși titlul prezentului studiu nu m-ar obliga la așa ceva. Sigur că și eu, ca și alți cercetători, am o atitudine rezervată față de afirmația cronicarului Ioan de Târnave cum că și după fapta lui Bogdan, voievozii moldoveni ar fi continuat să-i depună regelui Ludovic I omagiu de vasalitate și să-i plătească tribut [106, p.317]. Atitudinea rezervată față de această afirmație, evident exagerată, nu exclude însă ca ea să se refere la unele cazuri izolate, adică nu la toți voievozii, ci doar la unii dintre ei. În context, nu pot fi neglijate și consemnările unor cronicari polon de mai târziu (M. Cromer, I. Bielski, S. Starowski ș.a) cum că Moldova s-a desprins de suzeranitatea ungară în timpul *interregn*-ului, intervenit în Ungaria și Polonia în urma morții, în 1382, a lui Ludovic I care, din 1370 a fost rege al ambelor regate [30, p.243; 75, p.115-116; 101, p.63; 82, p.82, p.18; 81, p.526, p.4].

Ținând cont de aceste consemnări și invocând la fel alte informații utile, Șerban Papacostea a făcut concluzie că Petru I „și-a început domnia sub auspiciile hegemoniei restaurate a regatului ungar” [82, p.82]. În același sens mărturisesc și alte două izvoare narrative – o descriere a regatului Poloniei de Blaise de Vigenere și *Cronica Moldovei de la Cracovia*, ambele fiind citate și de Ștefan Gorovei cu intenții evidente de a le nega valabilitatea [53, p.170, p.215 și 216]. Căci, punându-și întrebarea „ce demonstrează, *ce pot demonstra* (subl. aut), toate aceste cinci texte datând din veacurile XVI-XVII?”, reputatul istoric își exprimă ferma

convingere că ele nu demonstrează „nimic altceva decât *o sursă comună*” („(subl. aut) și nu ar fi decât „*o interpretare proprie*” (subl. aut) a cuiva dintre primii cronicari poloni de după Dlugosz – „cel mai vechi și mai bine informat din veacul al XV-lea”, care însă, „*nu dă această informație*”, iar tăcerea lui „*în acest punct, valorează mai mult decât cele cinci mărturii invocate mai sus*” (subl. aut) [53, p.170]. Eruditul cronicar polon din secolul al XV-lea a trecut însă sub tăcere și alte evenimente, dintre cele mai evidente, cum ar fi domnia lui Lațcu, de exemplu, fără ca acest lucru să deranjeze. Și de ce atunci atâtea eforturi pentru a judeca lucrurile doar prin cele consemnate de Jan Dlugosz?. Și dacă consemnările din cele cinci scrieri narative și-au avut o sursă comună, oarecare i-ar fi fost originea, faptul nu-i anulează deloc valoarea acesteia. Atitudinea de respingere a informației în cauză manifestată de Ștefan Gorovei este lesne explicabilă prin intenția de a demonstra continuitatea heraldică din Moldova, începând de la Bogdan I, ca expresie a imaginatelor continuității dinastice. Este semnificativ în acest sens faptul că reputatul istoric ieșean, respingând informația la subiectul abordat din *Cronica Moldovei de la Cracovia*, nu se îndoiește de veridicitatea celor scrise în ea în cazul lui Ștefan ca pretins fiu al lui Bogdan I, considerând că ea ar afirma „explicit continuitatea dinastică, Bogdan I fiind arătat ca bunic patern al lui Petru I” [53, p.306]. Am fi, astfel, în prezența unei atitudini selective față de izvoarele istorice, apreciindu-le pozitiv pe cele ce convin viziunii conceptuale a autorului și respingându-le pe cele ce nu se încadrează în schema logică.

În contextul legăturii care se face în timp între evenimentele consumate în lupta de la Plonini și moartea voievodului Bogdan I, care ar oferi unul din motivele concepției continuității dinastice, se impune și chestiunea când a început să domnească și când i s-a încheiat domnia de 6 ani a acestui voievod?

Pentru a respinge anul 1359 ca dată la care Bogdan a trecut din Maramureș în Moldova, așa cum admit mai mulți cercetători, printre care și subsemnatul, și de a o plasa câțiva ani mai târziu, Ștefan Gorovei apelează la o diplomă a regelui Ludovic I din 20 martie 1360, prin care era răsplătit nobilul român din Maramureș, Dragoș, fiul lui Giula din Giulești, pentru expediția întreprinsă împotriva rebelilor din voievodatul Moldovei și în timpul căreia beneficiarul i-ar fi readus pe mai mulți dintre cei răsculați la credința datorată regalității ungare [35, p.77] La vremea respectivă, cel mai probabil anume anul 1359, Bogdan nu ar fi putut, conform lui Șt. Gorovei, să treacă în Moldova unde triumfase trimisul regelui. După câte se observă însă din document, acțiunea în cauză nu s-a încheiat cu „*o restaurare a*

suzeranității ungare”, cum consideră autorul, ci doar cu un succes parțial. Căci readuși în supunerea regelui ungar au fost „mulți români răzvrățiți, rătăciți din calea credinței datorate”, nu însă toți. Alții au continuat revolta care s-a încheiat cu un triumf total, din Moldova fiind izgoniți fiii lui Sas care rămase credincioși regelui Ungariei. Totalul acestei lupte a fost făcut de același rege la 2 februarie 1365. Eșecul intențiilor regalității maghiare de a readuce Moldova sub puterea angevină este pus de rege totalmente pe seama lui Bogdan și a fiilor nenominalizați ai acestuia [35, p.82], fără a indica vremea concretă a evenimentului. Care ar fi motivul pentru a exclude posibilitatea ca fostul voievod al românilor maramureșeni să se fi aflat în Moldova deja în timpul expediției lui Dragoș din Giulești, rămânând în fruntea acelor români care, în 1359, au reușit să reziste în fața oastei regale, continuând lupta de neatârnare până la triumf, care s-a produs ceva mai înainte de data celei de-a doua diplome a lui Ludovic I.

Tot în calitate de argument, în sensul că data trecerii lui Bogdan în Moldova s-ar fi întâmplat ceva mai târziu de 1359, este invocat și un act din 24 iunie 1360 prin care se reconfirma o delimitare în moșia Cuhea a părții care aparținea lui Ștefan și Ioan – nepoții lui Bogdan –, pe de o parte, și celei ce ținea de numele acestuia din urmă, de altă parte. În viziunea lui Ștefan Gorovei, și acest document ar mărturisi că, la data respectivă, Bogdan se afla încă nestingherit în moșia sa de la Cuhea. În realitate, documentul nu face o delimitare de moment a moșiei în cauză, ci confirmă un act din 14 mai 1353, incluzând chiar textul original al acestui act. Astfel, actul din 1360 cu expresia „*terris seu possessionibus Bogdan woyodi*” [34, p.214-216] reproduce o stare de lucruri din luna mai 1353, când Bogdan se mai afla într-adevăr în Maramureș, și nu o stare de lucruri din iunie 1360. Altfel spus, documentul în cauză nu este dovadă că în iunie 1360 Bogdan se afla încă în Maramureș și nici chiar că el mai continua să-și stăpânească partea sa din moșia Cuhea. Dat fiind că actul din 24 iunie 1360 nu făcea decât să confirme un altul, dat pe numele acelorași beneficiari, nu poate să nu apară întrebarea departe de a fi retorică, și anume: de ce s-a impus sau de ce a fost nevoie de această confirmare la doar 7 ani distanță de la actul precedent referitor la moșia în cauză? Se pare că răspunsul ar consta anume în faptul recentei plecări „în taină” a lui Bogdan și a fiilor săi din Maramureș în Moldova, ceea ce a făcut ca autoritățile regale să intervină operativ pentru a preîntâmpina o posibilă acaparare de către Ștefan și Ioan la fel și a părții care aparținuse voievodului fugăr și care, în virtutea acestui fapt, trecea în dreptul de proprietate regal, ceea ce-și va găsi expresia în diploma lui Ludovic I din 2 februarie 1365. Căci aceasta nu confisca moșia

lui Bogdan de la Cuhea, ci o închina lui Balc și fraților săi [35, p.82] – mărturie că regele deținea deja dreptul de proprietate a Coroanei asupra ei. Regele este explicit în a indica că moșia închinată lui Balc și fraților lui trecuse „în mâinile noastre regești de la voievodul Bogdan și fiii săi”, fără a concretiza când „acești necredincioși învederați ai noștri” s-au făcut vinovați de „blestemata lor vină de necredință”, abătându-se “de la calea adevărului și de la statornicia credinței datorate”, plecând „pe ascuns din zisul nostrum regat al Ungariei în suspomenita noastră țară moldovenească”, pe care unelteau „să o păstreze spre paguba maiestății noastre”. Astfel „lipsirea” și „despuierea” lui Bogdan și a fiilor săi de „susu-mitele moșii” [35, p.82] s-a făcut la o vreme anterioară nedeterminată, ceea ce nu contravine opiniei că fapta care i-a oferit regelui motivul pentru confiscarea moșiei lui Bogdan să se fi produs în 1359. Mai rețin și faptul că diploma regală din 2 februarie 1365 și-a avut scopul nu să-l lipsească pe Bogdan de moșia sa, ci să-l împrumărească pe Balc și frații acestuia pentru meritul lor de a i se fi alăturat regelui, trecând în slujba lui, după ce au fost izgoniți din Moldova.

Că evenimentele descrise în diploma regală din 2 februarie 1365 s-au produs mult mai înainte, mărturisește și faptul că, la data emiterii ei, beneficiarul principal al donației regale, Balc, fiul lui Sas, se făcuse deja „plăcut maiestății noastre” prin „nemăsuratele lui slujbe ... în tot timpul de când s-a alăturat maiestății noastre”, mai învrednicindu-se și de înalta dregătorie de voievod al Maramureșului [35, p.82].

În baza celor de mai sus, consider că nu există motive cât de cât valabile pentru a pune la îndoială datarea la 1359 a trecerii lui Bogdan din Maramureș în Moldova, tot așa ca și încheierea domniei lui de șase ani în 1365. În această situație, domnia de 8 ani a lui Lațcu s-ar încadra între 1365 și 1373. Iar folosind numărarea inversă, la care recurge și Ștefan Gorovei, pornind de la încheierea domniei lui Petru I, pe care autorul în cauză o plasează în anul 1391, ar urma că începutul ei ar cădea în prima parte a anului 1375. În realitate, însă, Petru I mai domnea la începutul anului 1392, când trimișii lui soseau „cu scrisori” la Cracovia [80, p.233], ceea ce i-ar plasa începutul domniei în prima jumătate a anului 1376. Este evident, așadar, că domniile lui Lațcu și Petru I au fost despărțite de o perioadă de 2 sau 3 ani de *interregn*. Este anume vremea în care se încadrează numele voievodului Costea din *Pomelnicul de la Bistrița* și din cel *de la Voroneț*, precum și ale celorlalți voievozi, menționați în *pomelnicul* din urmă între Lațcu și Petru I. Și dacă Lațcu a murit fără moștenitori pe linie bărbătească, apoi, așa cum se întâmpla în situații

similare, în Moldova au avut loc competiții, înfruntări pentru tronul vacant ale căror protagoniști au putut fi sau au fost personajele menționate în cele două pomelnice. Și dacă cel de la Bistrița, inaugurat de Alexandru cel Bun, îl menționează pe Costea, este dovadă că acesta era considerat membru al familiei din care descindea Petru I și Roman I, iar prin acesta din urmă, și însuși Alexandru cel Bun, poate ca nepot al enigmaticului voievod.

Este păcat desigur că nici *Pomelnicul de la Voroneț*, nici cel de la *Bistrița*, nu menționează măcar o dată concretă la care personajele menționate și-au dat obștescul sfârșit. Totodată, nu este exclus ca unii dintre ei să fi supraviețuit *interregn*-ului, menținându-și statutul lor de personalități importante pe scena politică ulterioară a Moldovei, trecând totuși în lumea celor drepti înaintea lui Petru I. Astfel, Sandrișor de la Tudora, menționat în dregătoria de pârcălab de Neamț începând cu chiar primul act domnesc de la Alexandru cel Bun (31, doc. nr.10-52, passim) ar putea să fi fost fiul lui Șendrea (Șandru) voievod din *Pomelnicul de la Voroneț*. Poate și soția sa Marta ar fi identificat cu una din cele două purtătoare ale acestui nume, menționate în același izvor după Iuga, dar înaintea lui Alexandru și Bogdan – fiii lui Roman I [43, p.179, anexa1].

Tradiția existenței voievozilor locali cu drepturi suverane în formațiunile pe care le conduceau până la integrarea lor voievodatului Moldovei, inclusive dreptul de a închina moșii oamenilor apropiați lor, pare să-și găsească și o confirmare documentară. În chiar primul său act domnesc din 28 iunie 1400, Alexandru cel Bun, pentru slujba credincioasă adusă nu doar lui, ci și „înainte răposatelor rude ale noastre”, confirma dreptul de proprietate boierilor Stroe și Ion asupra satelor Poiana pe Tazlău și Gârtanul, care fusese închinată lor de un oarecare voievod, al cărui nume însă nu este menționat [31, p.14-15] – mărturie că donatorul nu fusese voievod al Moldovei și nici nu făcea parte din rudele semnatarului actului din 1400, căci în caz contrar, pentru acesta nu ar fi prezentat nici o dificultate să-i indice numele.

Și încă un caz care i-a făcut pe istorici să irosească multă hârtie și cerneală, astfel că nu văd necesitatea nici a unei scurte treceri în revistă a discuțiilor în contradictoriu pe marginea lui, dar care nu doar cronologic s-ar înscrie în contextual acelorași efervescente politice care au avut loc în Moldova, la încetarea domniei fără moștenitori a voievodului Lațcu. Este vorba de încă un personaj istoric, pe nume Iurii Koriatovici, despre care nu menționează nici un izvor istoric indigen. Despre el vorbesc unele cronici zise ruso-apusene și lituaniene, cu ecouri la fel și în cronistica polonă. Este vorba despre o scurtă narațiune despre Țara Podoliei cu ocazia eliberării ei

de sub stăpânirea tătarilor. Faptul s-ar fi produs în urma victoriei oastei lituaniene a marelui duce de la Vilno, Olgierd, asupra a trei bei tătari care erau stăpânitorii Podoliei, în lupta de la Apele Albastre (Sinie Vody) pe Bugul Meridional din anul 1362 sau 1363. În urma acestei victorii, marele duce lituanian le-ar fi închinat stăpânirea Podoliei, nepoților săi de frate – Iurii, Alexandru și Constantin - , toți feciori ai lui Mihail Koriat. Primul dintre ei ar fi fost luat de către români (volohi) să le fie voievod, pentru ca, în curând, să-l „hrănească”, adică să-l înlăture prin otrăvire [112, col.82, 100, 497 ș.a]. Este de amintit că o populație românească (volohă) locuia nu numai dincoace, ci și dincolo de Nistru [69, p.157]. Apoi, sub stăpânirea tătară s-au aflat multă vreme nu doar pământurile din stânga Nistrului, ci și o bună parte din sud-estul spațiului dintre Carpați și Nistru, cu orașele Șehr-al-Djedid (Orheiul Vechi), așezarea de la Costești, dar și cu Cetatea Albă, ceea ce ar permite să se admită că și această porțiune de teritoriu era concepută ca făcând parte din aceeași țară a Podoliei anume ca stăpânire tătară (100, p.381; 113, p. 104-105). Ar urma, cel puțin ipotetic, că românii (volohii), care l-au luat pe Iurii Koriatovici să le fie voievod, erau nu numai de dincolo, ci și de dincoace de Nistru. Cred că nu este o invenție, căci nu văd interesul care l-ar fi determinat s-o facă, consemnarea cronicarului polon din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Matei Strykowski, care traversând în 1575 Moldova, ar fi văzut cu ochii proprii mormântul lui Iurii Koriatovici într-o mănăstire de la Vaslui. O invenție a cronicarului ar fi doar afirmația cum că principele lituanian ar fi fost luat chiar domn în capitala Moldovei de atunci, Suceava [102, p.7-8]. Informațiile cronicărești referitoare la Iurii Koriatovici sunt concludente pentru a admite „o anumită influență lituaniană” în Moldova, fără a se ajunge, însă, până la opinia despre „o suzeranitate efemeră” a principelui lituanian asupra ei, cum se admite uneori [53, p.74]. Mai convingătoare s-ar prezenta părerea „că acest lituanian ar fi fost chemat la domnie de o grupare boierească” [9], ceea ce l-ar prezenta ca participant la adversitățile din voievodatul Moldovei din timpul *interregn*-ului cauzat de moartea lui Lațcu și de vacanța scaunului voievodal. În orice caz, Iurii Koriatovici a fost contemporan al acestor evenimente și însăși moartea violent cauzată lui de românii care-l chemase să le fie voievod, se încadrează în cronologia acestor evenimente.

Este știut că reședința princiară a lui Iurii Koriatovici a fost în orașelul Smotricz de dincolo de Nistru, ceea ce nu exclude ca o a doua reședință el s-o fi avut la Vaslui. Principial, însă, în cazul dat, este faptul că personajul în cauză era mort înainte de luna martie 1375, când în locul lui, la Smotricz, se instalase fratele său, Alexandru, care confirma o danie a

celui dintâi făcut mănăstirii dominicanilor din acest oraș [111, p.21]. Și dacă aici, la Smotricz, în Podolia Mică a stăpânit fratele său, iar Iurii a fost înmormântat într-o mănăstire neidentificată încă de la Vaslui, înseamnă că și moartea i-a fost cauzată de românii din această zonă, care, desigur, au ajuns să-și aibă un voievod din mijlocul lor, adică dintre fruntașii români din fostele stăpâniri tătare de dincoace de Nistru.

În context, o importanță excepțională pentru o întregire, fie și sumară, a celor ce s-au produs în regiunea respectivă, capătă două documente provenite din colonia genoveză de la Caffa (Crimeea), din lunile mai și august 1386, puse în circuitul științific de Șerban Papacostea. Ele se referă la o misiune diplomatică genoveză, care avea ca destinație teritoriul în care se ajungea debarcând la Cetatea Albă. În mod special, atrage atenția informația oferită de cel de-al doilea document, din august 1386, care arată că ambasada genoveză se îndreptase către Constantin și Petru voievod, ultimul fiind nimeni altul decât voievodul de atunci al Moldovei, Petru I [83, p.97-112]. Că lui Constantin nu i se atribuie titlul de voievod și că acest titlu ce urmează după Petru nu este la plural nu este o piedică pentru a-l considera și pe Constantin drept un conducător local al unei formațiuni similare celei a voievodatului Moldovei. Iar faptul că el este indicat înaintea voievodului moldovean, ar însemna că stăpânirea lui Constantin se învecina cu voievodatul lui Petru I și că ea începea cu Cetatea Albă. Altfel, ar rămâne neclar motivul menționării lui Constantin în documentul caffez.

Din păcate, izvorul genovezilor din Caffa nu indică în ce raporturi se aflau cei doi potentăți, către care s-au îndreptat și la care au ajuns solii în cauză. S-ar putea bănuși doar că Constantin și Petru se aflau într-o alianță, dacă nu ar fi fost cumva chiar rude apropiate. Ceea ce nu poate fi trecut cu vederea, este faptul că solia genoveză se înscrie cronologic în faza imediat următoare încheierii crizei dinastice și în cea de început a domniei în voievodatul Moldovei a lui Petru I, sau la mai bine de un an după dispariția violentă a lui Iurii Koriatovici. Astfel, Constantin ar fi acela care a preluat fostele stăpâniri ale cneazului lituanian din prelungirea lor de dincoace de Nistru.

Identificarea lui Constantin din izvorul genovezilor din Caffa cu Costea voievod din *Pomelnicul de la Bistrița*, făcută de Șerban Papacostea este foarte plauzibilă, astfel că el ar fi putut să fie într-adevăr tatăl lui Petru I și soțul al Margaretei de Siret, care, prin înlăturarea lui Iurii Koriatovici, nu doar ar fi contribuit la triumful fiului său în rivalitatea pentru domnia din Moldova de atunci, ci a preluat și stăpânirile acestuia de dincoace de

Nistru, integrându-le în sfera politică a fiului său, dar continuând să le stăpânească singur cu titlul neafișat de voievod, ceea ce ar explica lipsa titlului respectiv în actul genovez și absența numelui lui în șirul voievozilor moldoveni din cronicile interne, care-i menționau doar pe acei voievozi care s-au aflat în fruntea Moldovei. Abia puțin mai târziu, probabil după moartea lui, stăpânirile lui Constantin/Costea din partea de sud-est a spațiului dintre Carpații Răsăriteni, Nistru și țărmul Mării Negre au fost integrate voievodatului Moldovei, astfel că, așa cum consideră cu destul temei Șerban Papacostea, voievodatul propriu-zis al Moldovei, condus la vremea respectivă de Petru I, a constituit temei pentru al deosebi în cadrul Țării Moldovei unitare prin denumirea de *Țara de Sus*, iar „voievodatul” lui Constantin prin cea de *Țara de Jos* [83, p.97-112].

Către septembrie 1387, așa cum urmează din examinarea pertinentă a izvoarelor documentare referitoare la instituirea, la 26 septembrie același an, a suzeranității Coroanei polone și a purtătorilor acesteia, granițele Țării Moldovei s-au extins până la Nistru pe toată lungimea cursului acestui fluviu, începând cu satul Potoc, la nord, și până la Marea Neagră, în sud [85, p.35-43], încorporându-și astfel și fostele stăpâniri ale lui Constantin.

Prin urmare, dacă așa cum s-a constatat deja în istoriografie, scutul despicat reprezenta „legături matrimoniale, care, însă, erau încheiate adesea doar în scopuri politice și militare” [15, p.72], apare întrebarea: oare nu cumva fasciile din primul cartier de pe reversul monedelor lui Petru I, reprezentau stema voievodatului Moldovei în valența lui ulterioară de *Țara de Sus* (anume ca stemă de stat și nu dinastică, cum am constatat mai devreme), în timp ce florile de crin, din al doilea cartier al scutului despicat, reprezentau heraldic fostele stăpâniri tătare/lituaniene, ajunse în stăpânirea lui Constantin și integrate către toamna lui 1387 în granițele politice ale Țării Moldovei, adică ceea ce s-a numit ulterior Țara de Jos? Altminteri vorbind, cele două cartiere ale scutului despicat de pe reversul monedelor lui Petru I ar reprezenta cele două părți constituante ale Țării Moldovei întregite în hotarele istorice dintre Carpați, Nistru și țărmul pontic. Țin cont și de faptul că și noul rege al Poloniei, Vladislav al II-lea Jagiello, deținând concomitent și titlul de *mare duce al Lituaniei*, era în posesia unui scut scartelat, în două dintre cartiere (I și IV) fiind prezente la fel fasciile (patru la număr) [15, p.71], care simbolizau, nu atât fosta uniune personală ungaro-polonă sub regele Ludovic I de Anjou, cât alianța dinastică realizată prin căsătoria acestui rege cu Jadwiga (Hedwiga) – fiica mai mică a lui Ludovic I.

De reținut că, la 27 ianuarie 1388, adică la puțin timp după recunoașterea suzeranității polone, voievodul Petru I, cu ocazia unui împrumut bănesc cerut de regele Poloniei și satisfăcut în bună parte de voievodul moldovean, este numit în actul regal „зять”, adică *ginere*, dar mai degrabă *cumnat* [21, p.605], ceea ce indică asupra faptului că recunoașterea suzeranității Coroanei polone și a regelui respectiv de către Petru I a fost imotivată și de o alianță matrimonială între părțile contractante.

Ar avea, astfel, dreptate Ștefan Gorovei care-i atribuia anume acestui nou suzerain al lui Petru I, concedarea dreptului de a bate moneda, cu atât mai mult că ea se aseamăna mult cu *groșii* aflați în circulație în Galiția, anexată deja de câteva decenii la Regatul Poloniei [53, p.199-200]. Numai că aceasta nu exclude ca armeriile din cartierul cu fascii să-i fi fost concesate lui Petru I încă de fostul rege comun al Ungariei și Poloniei, Ludovic I. Doar cartierul cu flori de crin iar fi revenit lui Petru I ca urmare a recunoașterii de către el a suzeranității polone și a contractării alianței dinastice cu Vladislav al II-lea Jagiello din familia *princiară* a Ghediminilor din Lituania. Și dacă ceea ce s-a numit ulterior *Țara de Jos* observă o succesiune de stăpânire lituaniană, începând de la izgonirea tătarilor și până la tragicul sfârșit al lui Iurii Koriatovicz, era natural ca și regalitatea polonă sub noul său rege, să pretindă și la teritoriile respective, considerându-se în dreptul său. În același context al florilor merită atenție și observația că sistemul monetar înființat de Petru I avea la bază acea *sommo* care constituia unitatea ponderată folosită de coloniile comerciale italiene din zona pontică, inclusive Cetatea Albă, Chilia și Caffa [61, p.25], adică și în acea parte din sud-estul spațiului carpato-nistrean care le recunoștea ca trecute cu titlul de feud către vasalul său moldovean.

Ileana Căzan mai amintește și despre o veche remarcă a lui Nicolae Iorga, că florile de crin de pe monedele moldovenești ar putea fi o amintire numismatică a *florinului de Florența* [66, p.3-4; 15, p. 116], ceea ce ar lăsa să se înțeleagă că ele erau o invenție autohtonă, care exprima „mai degrabă dorința de a se da o valoare internațională monedei proprii” [15, p.116]. Ași crede totuși, că florile de crin din cartierul respectiv de pe reversul monedelor lui Petru I, au fost concesate sau cel puțin confirmate acestuia cu ocazia recunoașterii de către el a suzeranității Coroanei polone și confirmării de către *cumnatul* său Vladislav al II-lea Jagiello a încorporării în Țara Moldovei a fostelor stăpâniri tătare de dincoace de Nistru, ceea ce s-a produs între august 1386 (anul soliei genoveze) septembrie 1387 (vremea instituirii suzeranității polone), depășindu-se astfel motivul unui conflict teritorial dintre părți. Cum n-ar fi, nu încapă îndoiala că complexul

emblematic reprezentat pe ambele fațete ale monedelor lui Petru I Mușatin, întruchipă stema Țării Moldovei, care s-a afirmat în urma încetării *dinastiei Bogdăneștilor* și așezării în fruntea țării a unei *noi dinastii*, un prim exponent al cărei a fost Petru I care poate fi considerat drept întemeietor al *dinastiei Mușatinilor*, deși numele ei nu a fost exteriorizat de nici un domn al Moldovei.

În căutarea argumentelor *pro* sau *contra* succesiunii dinastice neconținute sau intermitente de la Bogdan I la Petru I și cei ce-au urmat după acesta din urmă, nu se poate trece pe lângă informațiile referitoare la subiectul care se degajează din documentele emise din cancelaria statală a Țării Moldovei, vorba fiind în mod special de acele acte domnești în care semnatarii lor fac referințe și la antecesori.

Adepții concepției continuității dinastice încep căutările dovezilor documentare în favoarea ei cu cunoscuta scrisoare de intenții a domnului Roman I, adresată la 5 ianuarie 1393 regelui polon Vladislav al II-lea Jagiello. În ea, semnatarul documentului se intitula *voievod moldovenesc* (воевода молдавский) dar și „дѣдичь оусей Земле волошьской от плонины аже до брегу моря” [22, p.607], ceea ce în traducere din limba slavă ar fi însemnat că Roman I își legitima domnia în întinsul teritorial de atunci al Țării Moldovei prin moștenirea de la un bunic al său. În actele interne, însă, (trei la număr) el se intitula „Marele singur stăpânitor din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voievod, stăpânind Țara Moldovei de la munte până la mare” [31, doc. nr. 2-4], fără a face referire la bunic sau la altcineva din antecesorii săi.

Dar și feciorul lui Roman I, Ivașcu, aflat în refugiu în Polonia, în cele două documente cunoscute de la el, din anul 1400, emise cu ocazia intențiilor sale sperate de a dobândi scaunul Moldovei, se intitula „дѣдич валаски” sau chiar „дѣдич земли валаскоѡ” [22, p.617, 619], pretinzând însă să-și dobândească moștenirea tatălui său (отнинѡ) [22, p.619]. Ar urma că referirea la *bunic*, în toate cazurile, nu avea nici un suport real și era un fel de a spune pentru a-și legitima domnia ca fiind moștenită în cazul lui Roman I, care a preluat domnia de la fratele său Petru I, sau pentru a-și legitima pretențiile la domnie în cazul lui Ivașcu, care în realitate nu putea fi conceput altfel, decât moștenitor al tatălui său. Altminteri vorbind, eu nu văd în termenul în cauză din documentul semnat de Roman și cele două semnate de Ivașcu – toate adresate regelui Poloniei - , nici o dovadă pentru ca, prin ingenioasa dar incorecta identificare a eroilor din narațiunea lui Jan Dlugosz, să se „reconstruiască” o descendență a lui Petru I și Roman I din Bogdan I, care parcă ar fi fost acel bunic de la care își pretindeau

moștenirea atât Roman cât și Ivașcu [53, p.231-233]. În ambele cazuri ar fi vorba de o simplă improvizare în condițiile lipsei totale a surselor documentare care să confirme sau să infirme pretențiile celor doi.

Vane mi se par și străduințele de a implica ca argument în favoarea ideii continuității așa expresii ca „sfântrăpoșaii noștri părinți”, sau “”sfântodihniții părinți”” dint-un act original de la voievodul Iuga [31, doc. nr.8]. Căci situația este pe deplin clarificată într-un alt act de la acest voievod prin care era răsplătit „adevărat sluga noastră Țiban, ce au slujit mai înainte întru sfinții odihniților, părintelui nostrum Petru voievod și lui Roman voievod” [31, doc. nr.9], deși adevărat părinte al lui Iuga a fost doar Roman I, în timp ce Petru i-a fost unchi. Într-un fel sau altul, voievodul în cauză îi avea în vedere în exclusivitate doar pe acești doi antecesori de-ai săi, astfel că nu pot nicidecum vedea cum Țiban beneficiarul daniei lui Iuga ar putea fi interpretat ca „un colaborator al lui Bogdan” [53, p.128]. Expresia „părinții noștri” din actele lui Iuga ar fi însemnat mai degrabă „rudele noastre”, care însă nu coborau mai jos de Petru I și Roman I, ceea ce ar însemna anume că cel dintâi era primul din familia domnească din care-și trăgea obârșia și voievodul Iuga.

Pe aceleași personaje, se pare, le avea în vedere și Alexandru cel Bun în actele din primii ani ai domniei sale. În chiar primul dintre ele, din 29 iunie 1400, noul domn al Moldovei răsplătea printr-o donație pe „sluga și boierul nostrum” (de fapt erau doi - Stroe și Ioan – n.me), care a „slujit mai înainte răpoșaiilor părinților noștri” [31, p.14]. Iar la 4 august același an era răsplătit „adevărata slugă și boierul nostrum, Nicula”, pentru că „a slujit sfântrăpoșaiilor noștri părinți” [31, p.17], pentru ca peste puțină vreme, la 1 septembrie, de o donație domnească să se bucure „sluga și boierul nostrum Mogoș”, pentru că „mai înainte vreme cu dragoste și cu credință au slujit odihniților părinților noștri” [31, p.18]. Coincidențele formulelor din actele lui Iuga și cele ale lui Alexandru cel Bun nu lasă nici o îndoială că și cel din urmă îi avea în vedere doar pe Petru I și Roman I. Ceva mai explicit este actul lui Alexandru cel Bun din 28 iunie 1401 prin care se răsplătea „sluga și boierul nostrum Plotun”, fiindcă „a slujit mai înainte sfânt răpoșaiilor noștri domni, *părintelui nostru* “(subl. mea), al cărui nume nu este specificat, fiind însă clar că se avea în vedere Roman I [31, p.19]. Formula este prezentă și într-un alt act de danie pe numele boierului Balița Mudricica [31, p.26]. Din cele de mai sus urmează că expresiile folosite de Iuga și Alexandru cel Bun se refereau fără îndoială doar la Petru I și Roman I.

În curând, însă, în actele lui Alexandru cel Bun își fac loc alte expresii, cum ar fi slujba „înaintașilor noștri” [31, p.31] sau „slujba sfântăroșilor domnilor ce au fost mai înainte de noi” [31, p.40] și slujba „mai înainte sfântăroșilor înaintașilor noștri” [31, p.45], lipsă fiind asocierea sintagmei „părinții noștri”, ceea ce ar însemna că ea era concepută, integrată dar nu identificată totalmente cu cele trei expresii la care m-am referit. O clarificare, în acest sens aduce actul de danie al lui Alexandru cel Bun pe numele *Sfintei Noastre Episcopii*, din 7 ianuarie 1403, făcută “pentru sănătatea noastră și pentru sufletul sfântăroșilor domni de mai înainte, pentru sufletul lui Bogdan voievod, și pentru sufletul lui Lațcu voievod, și pentru sufletul lui Petru voievod, și pentru sufletul tatălui nostru, Roman voievod” [31, p.24]. Este clar că expresia „părinții noștri” de mai înainte era inclusă acum în formula „sfântăroșii domni de mai înainte”, fără a le identifica însă ca sinonime, deosebindu-l totuși doar pe Roman I. Și actul de danie al aceluiași domn către Mănăstirea din Poiană (Pobrata), din 20 iulie 1404, făcea o deosebire netă, fără a da însă nume concrete, între „sfântăroșii domni” și „părinții noștri” [31, p.27], fără a-i băga pe toți cu hurta în ultima sintagmă. Deosebiri esențiale se făceau la fel în actul de donație către Mănăstirea Sf. Vineri din Roman din 16 septembrie 1408: „sfântăroșii domni de mai înainte”, în care se subînțelegeau și „înaintașii noștri” [31, p.32, 36]. Nu se știe doar dacă ultima expresie se referea doar la rudele domnești anterioare, sau, ca și în prima formulă, la toți înaintașii din domnie, indiferent de gradul de rudenie. Cu excepția sintagmei *frații noștri*, formula „sfântăroșii înaintași”, fără vreo precizare privind înrudirile dintre ei, se conține și în actele de danie către alte mănăstiri din țară: Bunavestire de la Moldovița (18 noiembrie 1407), Adormirii Preasfintei Născătoare de Dumnezeu de la Bistrița (6 ianuarie 1411) ș.a. [31, p.38, 39, 41].

Din cele de mai sus urmează cu destulă claritate că nu toți domni care s-au perindat în scaunul țării erau incluși în categoria *părinții noștri* sau cel puțin în cea de *rudele noastre*, ci invers, aceste două categorii se considerau ca făcând parte din *domni ce au domnit înaintea noastră* sau din *înaintașii noștri*, și, deci nu erau identice cu acestea din urmă. Adică, formulele extrase din actele domnești de mai sus nu numai că nu confirmă existența unei continuități dinastice, ci o contrazic.

În promovarea ideii continuității dinastice o mare miză s-a pus pe un act de la Alexandru cel Bun, din 6 iulie 1413, cunoscut doar după o traducere târzie (sfârșitul secolului al XVIII-lea) în limba germană. Prin acest act, domnul semnatar întărea soacrea sale, Anastasia, stăpânirea

viageră a satului Coțmanul Mare, care, după moartea ei, urma să treacă în stăpânirea Episcopiei de Rădăuți cu hramul Sf. Nicolae, unde fusese îngropați antecesorii la domnie ai lui Alexandru cel Bun. Retraducând documentul în cauză, editorii lui au văzut posibilitatea reproducerii referinței din limba germană la cei înmormântați la Rădăuți prin sintagma „moșii noștri” [31, p.49]. Ștefan Gorovei însă, a rectificat-o prin „strămoșii noștri” [51, p.477-478; 54, p. 668, n.42], ceea ce ar lăsa să se admită o înrudire a domnului donator cu toți voievozii și domnii care și-au găsit odihna de veci în necropola menționată. Această opinie ar fi fost acceptabilă, însă, dacă nu s-ar cunoaște actul aceluiași domn, din 7 ianuarie 1403, cunoscut nu doar într-o transliterație poloneză, ci și în originalul în limba slavă. Actul nu-i indică doar pe nume pe toți cei ce s-au succedat în domnia Moldovei, începând cu Bogdan I, ci conține și o formulă generalizatoare, asupra căreia am stăruit deja ceva mai devreme, și pe care o reproduc și aici în limba originală a documentului, ea fiind absolut identică cu cea din actul transliterat cu caractere latine utilizate în limba polonă: „за наше здорыве и за душь переже свято почивших господарей”, adică „pentru sănătatea noastră și pentru sufletele sfântrăpoștilor domni”, ca rudă fiind indicat doar Roman I („за душу отгыця нашего Романа воеводы”) [31, p.24; 36, p.676]. După câte se vede, Alexandru cel Bun nu-i numea pe cei îngropați la Rădăuți nici *moși* nici strămoși, astfel că documentul din traducerea germană nu poate defel sluji ca argument în favoarea continuității dinastice. Unicele înrudiri ale lui Alexandru cel Bun pot fi admise, în baza altor informații, doar cu referire la Petru I ca frate al lui Roman, precum și la Ștefan I, care i-a fost frate după tată.

Din păcate, la elucidarea subiectului central al prezentului studiu nu pot fi folosite actele vasalice omagiale ale domnilor moldoveni către regele Poloniei, pe care-l recunoșteau ca suzeran. Și nu doar din motivul că în ele nu este indicată rudenia acelora, la pilda cărora din trecut se referea un domn sau altul în documentele respective, ci mai ales din cauza că referirile se făceau la doar acei ce prestase asemenea acte regelui polon, începând, cum era și normal, cu Petru I. Știindu-se realitatea că cei ce i-au urmat pilda erau descendenți din aceeași familie domnească, ca și Petru I, formula „înaintașii noștri” sau „domnii dinaintea noastră” conținea și elementul înrudirii, care, însă, nu poate coborâ mai jos de Petru I. Cel mai explicit în acest sens mi se pare actul vasalic al lui Alexandru cel Bun din 1 august 1404, deus la Camenița, când domnul moldovean proceda așa „cum au făcut și alți principii creștini după legea creștinească și cum au

făcut *înaintașii noștri* (*наши предхове*), *Petru voievod și tatăl nostru Roman voievod* (*subl.me*) și Ștefan voievod” [22, p.626/627], reproducând în esență terminologia folosită în scriosarea de credință adresată aceluiași rege, la 12 martie 1402. În ea, Alexandru cel Bun indica amintirea înaintașilor săi și a celor mai bătrâni (*наши предки и стареѣшии*), anume a lui Petru voievod și a tatălui nostru, *Roman voievod* (*subl. mea*), lipsă fiind doar numele lui Ștefan I [22, p.621/622]. La aceeași predecesori (*noștri predecessors*), la care adăuga și numele tatălui său, Alexandru cel Bun, se referă și fiul acestuia, Iliă, la 3 iunie 1433 [22, p.648-649/649-650], tot așa ca și boierii lui, care menționau „întăiele jurăminte și scrisori ale domnilor noștri celor bătrâni”, începând cu Petru I și până la Alexandru cel Bun [22, p.650-651/651-652]. Înrudirea tuturor acestora este generalizată în textul tratatului cu regele Poloniei, Cazimit al IV-lea, încheiat de Ștefan cel Mare la 2 martie 1462. Marele domn moldovean invocă „obiceiurile lăudate și de bună însușire întovărășite ale părinților noștri (*родителей наших обычаев*)”, concretizând numele “puternicilor și de fericită pomenire domnilor strămoși ai noștri a voievozilor moldoveni”, începând, însă doar cu Alexandru cel Bun, și omițându-i pe antecesori [10, p.238/286]. Cu aceeași ocazie, semnând și scrisoarea de garanție a angajamentelor pe care și le asumase față de regele polon, Ștefan cel Mare se îndatora să rămână credincios partenerului său regal „după vechile obiceiuri ale domnilor moldoveni ce au fost înainte de noi” (*подлуг старых обычаев переже нас бывших господарев молдавских*) [10, p.292/294], ceea ce ar lăsa să se înțeleagă că semnatarul acestui document ignora înrudirea sa cu cei ce i-au prestat omagiu vasalic regelui polon înainte de Alexandru cel Bun, folosind formula nu de *strămoși ai noștri*, ci aceea de *domni moldoveni ce au fost înainte de noi*.

Este adevărat că, în 1479-1490, Ștefan cel Mare pune la lespezi înscrisoare pe mormintele celor îngropați în necropola domnească de la Rădăuți, atribuindu-le, cu doar o singură excepție, epitetul *străbunic* (*прѣдѣдъ*): „Bogdan voievod cel Bătrân”, „Lațcu voievod”, „Ștefan voievod”. Lipsă este doar numele lui Petru voievod, înscris fără nici o abate în toate cele trei pomelnice care includ numele tuturor voievozilor din perioada respectivă [43, p.179]. Admit posibilitatea ca Petru I să nu fi fost îngropat la Rădăuți, ceea ce ar explica și lipsa lui printre cei ce s-au învrednicit de atenția marelui domn. Dar cum de explicat atunci înscrisoarele de pe alte două pietre tombale, puse în luna ianuarie 1480, la o distanță de doar cinci zile una de alta, purtând, însă, doar numele lui „Bogdan voievod, fiul lui Alexandru voievod”, care într-un caz este indicat ca fiindu-i lui

Ștefan cel Mare bunic (дѣду своему), iar în alt caz – unchi (ункоу своему) [18, p.204-206]?

Nu încapе îndoială, că numele voievozilor/domnilor din necropola de la Rădăuți au ajuns la cunoștința lui Ștefan cel Mare din lista voievozilor moldoveni de până la Alexandru cel Bun, cunoscută datorită *Cronicii scurte* a Moldovei, despre care am vorbit deja în chiar prima parte a acestui studiu. Și dacă ea nu indica nici o altă înrudire, decât pe cea dintre Bogdan și Lațcu precum și dintre Petru I și Roman I, atunci de unde și-a descoperit Ștefan cel Mare descendența sa tocmai din îndepărtata familie a lui Bogdan I „străbunicul”? Căci, dacă *Cronica scurtă*, așa cum s-a menționat deja, a fost alcătuită, redactată, modificată și precizată în varianta ei definitivă în baza diferitor pomelnice, apoi nici unul dintre acestea nu indică înrudirea celor înscrși [43, p.179, anexa 1]. Cred că nimic nu-mi stă în cale pentru a-mi exprima convingerea că epitetele folosite de Ștefan cel Mare în inscripțiile de pe pietrele tombale de la Rădăuți trebuiesc ajustate la formula „sfântrăpoșailor domni de mai înainte” sau „care au domnit înaintea noastră” din cele mai expresive acte din domnia lui Alexandru cel Bun, care includ în sine și noțiunile de *moși /strămoși* sau *rudete noastre*, fără ca acestea să se refere la altcineva, decât începând cu Petru I. Altfel spus, formulele folosite de Ștefan cel Mare atunci când s-a decis să le înveșnicească amintirea celor îngropați la Rădăuți prin așezarea pe mormintele lor a pietrelor inscripționate, nu pot sluji nicidecum ca argument în favoarea ideii despre continuitatea dinastică în Moldova din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Căci străbunicul lui Ștefan cel Mare i-a fost doar Roman I ca tată a lui Alexandru cel Bun care-i era marelui domn *bunic*.

Mai mult decât arbitrară mi se prezintă a fi inscripția de pe piatra tombală pusă de Ștefan cel Mare pe mormântul „chiajnei (княжни) Anastasia, care dădu Coțmanii acestăui lăcaș (din Rădăuți – n.mea), fiica lui Lațcu voievod”, răposată la 26 martie 1420 pe care marele domn o numește *străbunică* [18, p.207]. vorba fiind însă, despre „soacra noastră” Anastasia din actul lui Alexandru cel Bun din 1413, care se referea la înstăpânirea acesteia a satului Coțmanul Mare [31, p.50], deci străbunică lui Ștefan cel Mare i-a fost nu soacra, ci soția lui Alexandru cel Bun sau mai degrabă cneaghina Mușata, mama lui Roman I și, prin excelență, bunica fiului acestuia, Alexandru. Fiică lui Lațcu a putut să fie o altă Anastasie, soția lui Roman I, moartă înainte de 17 septembrie 1408 și îngropată în biserica Sf. Vineri din târgul Roman. La data respectivă, Alexandru cel Bun făcea o donație și acestei biserici, desemnând doamna îngropată acolo cu

titlul de *cneaghină* [31, p.32/33], care însă nu-i este atribuit Anastasiei din 1413, desemnată în documentul tradus în limba germană doar cu apelativul *doamnă (Frau Anastasia)* [31, p.49/50]. Este mai mult decât posibil ca Ștefan cel Mare să le fi încurcat pe cele două Anastasii întruchipându-le în una singură. Dar și în cazul primei, și în cazul celei de-a doua Anastasii, nu văd posibilitatea folosirii informațiilor atât de târzii pentru a fundamenta ideea continuității dinastice, cu începere de la tocmai domnia lui Bogdan I, care a întemeiat, în realitate doar o dinastie scurtă, în limitele a două domnii, pentru ca la moartea fără succesori pe linie bărbătească a lui Lațcu, în scaunul voievodal al Moldovei să se instaleze o nouă dinastie, întemeiată de Petru I ca fecior al lui *Mușat* și nu al *Mușatei*.

Îmi închei aici studiul meu consacrat disputatei problemă privind continuitatea sau discontinuitatea dinastică în Țara Moldovei din primul secol de existență a ei ca stat în spațiul carpato-pontic-nistrean, nu înainte însă de a reacționa cu o replică unor colegi de breaslă, care, fără a cunoaște problema cel puțin la modul general, afirmă sus și tare că „tradiția istorică despre descendența de la Bogdan I a domnilor Moldovei pe linie paternă de până în secolul al XVII-lea” și-ar avea confirmare în sursele istorice, admitând doar că „unele momente se cer precizate” [40, p.11-13]. Mai întâi de toate, o asemenea tradiție nu există. Apoi, întru confirmarea aserțiunii lor colegii în cauză invocă inscripția pusă de Ștefan cel Mare pe mormântul lui Bogdan I de la Rădăuți, pe care am examinat-o și eu și care, după câte am arătat la locul convenit nu permite să se vadă aceea ce vor să vadă colegii la care m-am referit. Nici actul de donație a marelui domn către Episcopia de Rădăuți, din 15 martie 1490, la fel invocat de colegii în cauză nu le vine în ajutor. Căci și aici marele domn se referă la “sfântrăpoștii înaintași și părinți ai noștri” [33, p. 137], ceea ce înseamnă că nu toți înaintașii îi erau și părinți. Cel mai șocant însă este reproșul aruncat de ei în adresa „unor istorici”, avându-mă în vedere pe mine, care pun la îndoială că voievodul Costea din Pomelnicul de la Bistrița iar fi fost frate lui Petru I Mușatinul. Criticii fac însă referire la un studiu de-al meu consacrat lui Petru I Mușatinul, în care numele lui Costea voievod este menționat doar o singură dată [88, p.40-46]. Mai mult despre voievodul Costea am scris într-un alt studiu, în care din contra, îl consideram, așa ca și în studiul de față, drept ascendent al lui Petru I, dacă nu chiar tată al acestuia [87, p.88]. Că el i-ar fi fost acestuia frate, nu a demonstrat încă nimeni, astfel că las perspectiva demonstrației acestei înrudiri în seama oponenților mei. Dar chiar dacă așa ceva ar fi posibil de demonstrat, nu văd legătura dintre Costea voievod și Bogdan I, decât în problematica identificare a lui cu

Ștefan din episodul de la Plonini relatat de Jan Dlugosz, identificare care nu rezistă nici celei mai elementare critici. Le-ași recomanda criticilor mei să dea dovadă, mai întâi de toate, de o bună cunoaștere a izvoarelor istorice și să nu formuleze aserțiuni doar inspirându-se din unele informații disparate și neconcludente, acoperindu-se cu numele și autoritatea lui Ștefan cel Mare, care, după câte am arătat la locul cuvenit, nu a dat dovadă de o bună cunoaștere a succesiunilor și înrudirilor dinastice din Moldova în special pentru perioada de până la Alexandru cel Bun. De altfel, marele domn a fost mai puțin categoric și oarecum mai explicit, făcând deosebire între sfântrăposații predecesori și străbunicii săi.

Abrevieri:

- AIIAX „Anuarul Institutului de Istorie și Arhiologie „A.D.Xenopol”, Iași.
- AIINC „Anuarul Institutului de Istorie Națională Cluj”, Cluj- Napoca.
- CSR *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*. Ediție revăzută și completată de P.P. Panaitescu. București: Editura Academiei RPR, 1959.
- DEX *Dicționarul explicative al limbii române*. Ed. a II-a. București: Univers Enciclopedic, 1996
- DRHA *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, București: Editura Academiei RSR.
- DRHC *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania*, București: Editura Academiei RSR.
- DRHD *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române*, București: Editura Academiei RSR.
- MI „Magazin Istoric”, București.
- RI „Revista de Istorie”, București.
- RIR „Revista Istorică Română”, București.
- RHH „Revue Roumaine d’Histoire”, București.
- Studii „Studii. Revistă de Istorie”, București.
- SCIA „Studii și cercetări de istoria artei”, București.

Referințe bibliografice:

1. *Acta Gregorii Pp. XI. 1370 – 1378*. Edit. A.I.Tăutu. Roma, 1966.
2. *Acta Martini Pp. V (1417-1431)*. Edit. A.I.Tăutu, Roma, 1968.
3. Andreescu, Ștefan. *Cronica lui Ștefan cel Mare: înțelesurile unei întreruperi*. In: *Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Portret în istorie*. Sfânta Mănăstire Putna: Mușatinii, 2003.

4. Andreescu, Ștefan. *Începuturile istoriografiei în Moldova*. In: *Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Portret în istorie*. Sfânta Mănăstire Putna: Mușatinii, 2003.
5. Bătrâna, Lia și Adrian Bătrâna. *Mărturii heraldice cu privire la începutul statelor feudale românești*. In: *Constituirea statelor feudale românești*. București: Edit. Academiei RSR, 1980.
6. Bătrâna, Lia și Adrian Bătrâna. *Reședința feudală de la Rădăuți din secolul XIII-XIV*. In: *Documente recent descoperite și informații arheologice*. București: Edit. Academiei RSR, 1984.
7. Berza, M. *Stema Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*. In: SCIA, București, 1955, nr.1-2.
8. Blaise de Vigenaire. *La description du Royaume de Pologne*. Paris, 1573.
9. Bogdan, Damian. *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*. București, 1941.
10. Bogdan, Ion. *Documentele lui Ștefan cel Mare*. Vol. II. București, 1913.
11. Bogdan, Ion. *Un fragment de cronică moldovenească în slavă*. In: idem, *Scrieri istorice*. Ed. Îngrijită de G. Mihăilă, București, 1968.
12. Bolșakov-Ghimpu, Alexandru A. *Cronica Țării Moldovei până la întemeiere (contribuții la istoria Moldovei în secolele IV-XIV)*. București: Edit. Litere, 1979.
13. [Bonfinius] Antonii Bonfinii, *Rezsum Ungariorum decedes quatuor cum dimidia, cum brevis appendix Ioannes Sambucum*. Francofurti, 1581.
14. Brătianu, Gh. I. *Originile stemelor Moldovei și Țării Românești*. In: RIR, 1931, Fasc.1
15. Căzan, Ileana. *Imaginar și simbol în heraldica medievală*. București: SILEX. Casa de Editură, Presă și Impresariat, 1996.
16. Cernovodeanu, Dan. *Les reflects des armes royales de Hongrie sur les armes dynastiques des princes de Moldavie (XIV^e – XVI^e siècles)*. In: *Communicationes al XV Congresso de las Ciencias Généalogica et Heraldica. Madrid. 19-26.IV.1982. I*. Madrid, 1983.
17. Cernovodeanu, Dan. *Știința și arta heraldică în România*. București, 1977.
18. Chițimia, I. C. *Ștefan cel Mare, ctitor în domeniul istoriografiei*. In: *Ștefan cel Mare și sfânt. 1504-2004. Portret în istorie*. Sfânta Mănăstire Putna: Edit. Mușatinii, 2003.
19. Cihodaru, C. *Alexandru cel Bun*. Ed. a II-a. Chișinău: Cartea moldovenească, 1990.

20. Cihodaru, C. *Observații cu privire la procesul de formare și de consolidare a statului feudal Moldova în sec. XI-XIV. (II)*. In: AIIAX. Vol. XVII, 1980.
21. Cihodaru, C. *Tradiția letopisețelor și informația documentară despre luptele politice din Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea*. In: AIIAX. Vol. V, 1968.
22. Costăchescu, Mihai. *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*. Vol. II. Iași: Viața Românească SA, 1932.
23. Cromerus, M. *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*. Basiliae, 1528.
24. Cromerus, M. *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*. Coloniae Agripinae, 1589.
25. *Cronica Moldovei de la Cracovia. Secolul XIII – începutul secolului XVII*. Textul inedit al unui autor polon anonim. Studiu introductiv, ediție, note și bibliografie de Constantin Rezachevici. București: Edit. Meronia, 2006.
26. CSR. București: Edit. Academiei RPR, 1959.
27. Czolowski, Aleksandr. *Sprawy Woloskie w Polsce do r. 1412*. Lwow, 1891.
28. DEX. București: Edit. Univers Enciclopedic, 1996.
29. Długoski, Ioannis. *Historia Poloniae lipri XIII*. T. I. Lipsiae, 1711.
30. Długosz, Jan. *Roczniki czyli Kroniki slawnego Krolewstwa Polskiego*. Ks. 9. Warszawa: Wyd. Akademii Umiejetnosti, 1975.
31. DRHA. Vol. I. București: Editura Academiei RSR, 1975.
32. DRHA. Vol. II. București: Editura Academiei RSR, 1976.
33. DRHA. Vol. III. București: Editura Academiei RSR, 1980.
34. DRHC. Vol. I. București: Editura Academiei RSR, 1977.
35. DRHD. Vol. I. București: Editura Academiei RSR, 1977.
36. *Documenta Romaniae Historica. Documente noi*. In: AIIAX. Vol. XVIII, 1981.
37. Dogiel, M. *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Litvaniae*. T.1. Wilno, 1758.
38. Dosoftei. *Opere poetice*. Chișinău: Literatura artistic, 1989.
39. Dragnev, Demir. *Formarea statului medieval țara Moldovei: contribuții istoriografice*. In: „Akademos”. Revistă de știință, Inovare, Cultură și Artă. Chișinău: AȘM, 2009, nr. 2 (13).
40. Dragnov, Demir, Igor Cașu, Emil Dragnev, Virgil Pâslariuc. *Ștefan cel Mare și Sfânt în contextul epocii sale și al posterității*. Chișinău: Civitas, 2004.

41. Eremia, Ion. *Statutul juridic internațional al Țării Moldovei (de la origini până la începutul secolului al XVI-lea)*. Chișinău: Cartdidact, 2010.
42. Eremia, Ion. *Statutul politico-juridic al Țării Moldovei într-o nouă sursă istorică – Cronica Moldovei de la Cracovia*. Extras din „Tyragetia. Istorie. Muzeologie”. S.N. Vol.III (XVIII). Chișinău, 2009, nr.2.
43. Eșanu, Andrei, Valentina Eșanu. *Întemeierea Țării Moldovei. Voievozii din secolul al XIV-lea*. În: „Limba Română”. Chișinău, 2009, nr. 9-10.
44. Filipciuc, I. *Geeza însemnului cap de bour*. În: AIIAX. Vol. XIV.1977.
45. *Fontes Historiae Daco-Romane (Izvoarele istoriei României)*. Vol.IV. București: Editura Academiei RSR, 1982.
46. Gassauer, Rudolf. *Influența polonă asupra stemei Moldovei și altor blazoane de pe monedele moldovenești*. În: „Bulletin de la Section Historique de l’Académie Roumaine. XXVII-XXVIII. 1933-1934. Nr. 81-82. Partea I.
47. Gorovei, Ștefan S. *Alianțe dinastice ale domnilor Moldovei (secolele XIV-XVII)*. În: *Românii în istoria universală*. Vol. II, 1, Iași, 1987.
48. Gorovei, Ștefan S. *Armoires et rapports politiques: le „cas” des princes moldaves du XIV^e siècle*. În: RRH. 1984. Nr. 2.
49. Gorovei, Ștefan S. *Cu privire la cronologia primilor voievozi ai Moldovei*. În: RI. 1979, Nr.2.
50. Gorovei, Ștefan S. *Cu privire la data primelor monede moldovenești*. În: „Suceava. Anuarul Muzeului Județean”. T. V, 1987.
51. Gorovei, Ștefan S. *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei*. București: Edit. Militară, 1973.
52. Gorovei, Ștefan S. *Îndreptări cronologice la istoria Moldovei din veacul al XIV-lea*. În: AIIAX. Vol. X. 1973.
53. Gorovei, Ștefan S. *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*. Iași: Edit. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997.
54. Gorovei, Ștefan S. *Les armoiries de la Moldavie et de ses princes regnants (XIV^e-XVI^e siècles)*. În: *Recueil du XI^e Congrès International des Sciences Généalogiques et Héraldiques. Liege. 29 mai – 2 juin 1972*. Braga, Portugal, 1973.
55. Gorovei, Ștefan S. *Le Etat Roumain de l’Est des Carpates: la succession et la cronologie des princes de Moldavie au XIV^e siècle*. In: RRH. 1979. Nr. 3.

56. Gorovei, Ștefan S. *Mușatinii*. [Ediția a II-a] Chișinău: Columna, 1991.
57. Gorovei, Ștefan S. *Poziția internațională a Moldovei în a doua jumătate a veacului al XIV-lea*. In: AIIAX. Vol. XI, 1979.
58. Gorovei, Ștefan S. *Steme și raporturi politice: „cazul” principilor Moldovei în veacul XIV*. In: *Românii în istoria universală*. Vol. II, 1. Iași: Edit. Universității „Al. I. Cuza”, 1987.
59. Hașdeu, B. P. *Istoria critică a românilor*. București, 1975.
60. Iliescu, Octavian. *Despre legende de celor mai vechi monede moldovenești*. In: AIIAX. Vol. III, 1966.
61. Iliescu, Octavian. *Din trecutul monedei românești*. In: MI. 1968. Nr. 7-8.
62. Iliescu, Octavian. *Moneda în România*. București, 1970.
63. Iliescu, Octavian. *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*. I. București: Edit. Enciclopedică, 1997.
64. *Index actorum saeculi decimi quinti*. In: *Monumenta Medii Aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*. T. XVI. Cracoviae: Acad. Literarum, 1888.
65. Iorga, N. *Românii în străinătate de-a lungul timpurilor*. Vălenii de Munte, 1935.
66. Iorga, N. *Sur le blazon des princes roumains*. In: „La Revue Heraldique” (f.a). Fasc. 1.
67. *Istoria României*. Vol. II. București: Edit. Academiei RPR, 1962.
68. Jablonowski, A. *Sprawy woloskie za Jagellonow*. In: „Zrodla dziejowe”. X. Warszawa, 1878.
69. Kuczynski, S. M. *Sine Wody (Rzecz o wiprawie Olgierdowej 1362 r.)*. In: *Studia z dziejow Europy X-XVII w.* Warszawa, 1965.
70. Mănescu, I. M. *Considerations sur les armes de la Moldavie au XIV-e et XV-e siecles*. În: *Recueil d’etudes genealogiques et heraldiques roumaines*. București, 1982.
71. Mănescu, I. M. *Stema Moldovei*. În: MI, 1975, nr.5.
72. Moisil C. *O pagină de heraldic românească veche*. În: “Buletinul științific al Societății de științe istorice, filozofice, economic-juridice a Academiei RPR”. București, 1950, nr.2-4.
73. Moisil, C. *Stema Moldovei*. În: “Cronica numismatică și arheologică”. Vol. XIII, București, 1938.
74. Moisil, C. *Stemele primelor monede românești*. În: “Academia Română. Memoriile Secțiunii istorice”. Seria III. T. XXI, București, 1939. Mem.4

75. Năsturel, G. I. *Istoria moldovenească din Kronika Polska a lui Bielski*. În: "Cercetări istorice". T. I, 1925.
76. Onciul, Dimitre. *Datele cronicilor moldovenești asupra anilor de domnie a lui Alexandru cel Bun*. In: idem, *Scrieri istorice*. Ediție îngrijită de A. Sacerdoțeanu. Vol.2. București: Edit. Științifică, 1968.
77. Onciul, Dimitre. *Dragoș și Bogdan fondatorii Principatului Moldovenesc*. In: idem, *Scrieri istorice*. Ediț. îngrijită de A. Sacerdoțeanu. Vol. I. București: Edit. Științifică, 1968.
78. Onciul, Dimitre. *Sucesiunea domnilor până la Alexandru cel Bun*. In: idem, *Scrieri istorice*. Ediț. îngrijită de A. Sacerdoțeanu. Vol, 1, București: Edit. Științifică, 1968.
79. Panaitescu, P.P. *Din istoria luptei pentru independența Moldovei în veacul al XIV-lea. Primele lupte pentru independență ale Țărilor Române*. In: *Studii*. 1954, Nr. 4.
80. Panaitescu, P.P. *Mircea cel Bătrân*. București, 1944.
81. Papacostea, Șerban. *Întemeierea Metropoliei Moldovei: implicații central- și est – europene*. In: *Români în istoria universală*. Vol. III. Iași, 1988.
82. Papacostea, Șerban. *Întemeierea Țării Românești și a Moldovei și românii din Transilvania: un nou izvor*. In: idem, *Geneza statului în Evul Mediu românesc*. Cluj-Napoca: Dacia, 1988.
83. Papacostea, Șerban. *La începuturile statului moldovenesc: considerații pe marginea unui izvor necunoscut*. In: idem, *Geneza statului în Evul Mediu românesc*. Cluj-Napoca: Dacia, 1988.
84. Papacostea, Șerban. *Triumful luptei pentru neatârănare: întemeierea Moldovei și consolidarea statelor feudale românești*. In: idem, *Geneza statului în Evul Mediu românesc*. Cluj-Napoca: Dacia, 1988.
85. Parasca, Pavel. *Formarea granițelor istorice ale Țării Moldovei*. In: "Analele științifice. Istorie". ULIM, Vol.1. 2000.
86. Parasca, Pavel. *Moldovlahica. Studii*. Chișinău: Cartdidact, 2009.
87. Parasca, Pavel. *Personalități contestate în funcția de voievozi ai Moldovei*. In: *Moldovlahica. Studii*. Chișinău: Cartdidact, 2009.
88. Parasca, Pavel. *Petru I Mușatinul*. In: *Domnii Țării Moldovei. Galeria voievozilor. Studii*. Volum editat de Demir Dragnev. Chișinău: Civitas, 2005.
89. Parasca, Pavel. *Roman I*. In: idem, *Moldovlahica. Studii*. Chișinău: Cartdidact, 2009.

90. Parasca, Pavel. *Sas și descendenții săi*. In: *Domnii Țării Moldovei. Galeria voievozilor. Studii*. Volum editat de Demir Dragnev. Chișinău: Civitas, 2005.
91. Parasca, Pavel. *Primii voievozi ai Țării Moldovei*. In: "Cugetul. Revistă de Istorie și Cultură". Chișinău, 2003. Nr. 4.
92. Parasca, Pavel. *Ștefan I*. În: idem, *Moldovlahica. Studii*. Chișinău: Cartdidact, 2009.
93. Postică, Gheorghe. *Citadela medievală a Orheiului Vechi și problema localizării centrului politic al principelui Dimitrie din anii 60 ai secolului al XIV-lea*. In: „Revista de Istorie și Politică / History & Politics”. Chișinău: ULIM, 2008. Nr. 1-2. p. 133-142.
94. Racoviță, C. *Începuturile suzeranității polone asupra Moldovei (1387-1432)*. In: RIR. X. 1940. p. 237-332.
95. Rezachevici, Constantin. *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a. 1324-1881. I .Secolele XIV-XVI*. București: Edit. Enciclopedică, 2001.
96. Rezachevici, Constantin. *Știri despre Ștefan cel Mare într-o cronică inedită a Moldovei (sec. XIII – începutul sec. XVII) descoperită în Polonia*. In: RI, 1982. Nr. 5-6.
97. Sacerdoteanu, Aurelian. *Descălecători de țară ...* În: MI. 1968. Nr. 12.
98. Sacerdoteanu, Aurelian. *Sucesiunea domnilor Moldovei până la Alexandru cel Bun*. In: „Romanoslavica”. XI. București, 1965.
99. Spieralski, Zdzislaw. *Z dziejow wojen polsko-moldawskich. Sprawa pokucka do wstapienia na tron Zigmunta I*. In: „Studia i materialy do historii wojskowsci”. XI. cz. II. Warszawa, 1965.
100. Spinei Victor. *Moldova în secolele XI-XIV*. Ediț. a II-a. Chișinău: Universitas, 1994.
101. Starowski, Simonis. *Sarmatiae bellatores*. Coloniae Agripinae, 1631.
102. Strykowski, Matei. *Kronika Polska. Litewska, Zmodzka i Wszystkiej Rusi*. II. Warszawa, 1846.
103. Șimanski, Leon. *Cele mai vechi sigilii domnești și boierești din Moldova (1387-1421)*. In: AIIAX. Vol. XVII. 1980.
104. Șimanski, Leon. *Istoriografia româno-slavă din Moldova. I. Lista domnilor din a doua jumătate a secolului al XIV-lea*. In: AIIAX. Vol. XXI. 1984

105. Șimanski, Leon. *Începutul elaborării Cronicii lui Ștefan cel Mare*. In: *Ștefan cel Mare și Sfânt. 1504-2004. Portret în istorie*. Sfânta Mănăstire Putna: Edit. Mușatinii, 2003.
106. Thwroczi, Ioannis , *Chronica Hungarorum. Ab origine gestis inserta simul chronica Ioannis Arhidiaconi de Kikullew*. In: *Scriptores rerum Hungaricarum*. Ed. I. G. Schwandtner. Pars. I. Vindobonae, 1746.
107. Ureche, Grigore. *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediț. îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P.P. Panaitescu. București: Edit. de Stat pentru Literatură și Artă [1956].
108. Vîrtosu, Emil. *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*. In: *Documente privind istoria României. Întroducere*. Vol. II. București: Edit. Academiei RPR, 1952.
109. Vuia, Romulus. *Legenda lui Dragoș. Contribuții pentru explicarea originii și formării legendei privitoare la întemeierea Moldovei*. In: AIINC. I. 1921-1922.
110. Xenopol, A. D. *Istoria Românilor din Dacia Traiană*. Ediția IV-a. Vol. II. *De la întemeierea Țărilor Române până la moartea lui Petru Rareș, 1546*. Text stabilit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu. Note, comentarii, prefață, indice și ilustrație de Nicolae Stoicescu. București: Edit. Științifică și Enciclopedică, 1986.
111. *Акты относящиеся к истории Западной России*. I. 1340-1506. Санкт-Петербург, 1846.
112. *Западно - русские летописи*. In: *Полное собрание русских летописей*. XVII. Санкт-Петербург, 1907.
113. Параска П. Ф. *Внешнеполитические условия образования Молдавского феодального государства*. Кишинев: Штиинца, 1981.
114. Параска П. Ф. *Молдавско – литовские отношения во второй половине XIV – XVв. (опыт ретроспективного анализа источников)*. In: *Проблемы источниковедения историй Молдавии периода феодализма и капитализма*. Кишинев: Штиинца. с. 43-59.

ANEXAREA MOLDOVEI DE EST ÎN 1812: PRINCIPATELE ROMÂNE ÎN POLITICA MARILOR PUTERI

Ludmila COADĂ

Ludmila Coadă este doctor în istorie, conferențiar universitar la Catedra Relații Internaționale și Politologie, Facultatea Istorie și Relații Internaționale, Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM), Chișinău. Este autorul monografiei Zemstva Basarabiei: aspecte istorico-juridice (Chișinău, 2009) și a mai multor articole științifice, publicistice, lucrări didactice, recenzii, standarde curriculare universitare etc. Preocupările științifice ale dr. Ludmila Coadă vizează istoria Zemstvelor din Basarabia și istoria spațiului post-sovietic cu referire la tranziția post-sovietică și politica externă a Republicii Moldova și a statelor post-sovietice. A efectuat întreprins stagii de cercetare și perfecționare profesională în arhive, biblioteci, instituții de cercetare și universități din Statele Unite ale Americii, Germania, Franța, Ungaria, Polonia, România, Rusia etc.



ABSTRACT

At the beginning of the 19th century, Moldova was a united principality, one of three Romanian entities temporarily under Ottoman suzerainty. During geopolitical changes of the map of Europe in the Napoleonic era, Moldova was divided into two parts. The eastern part, Bessarabia, became annexed by Russian Empire in 1812, while the western one kept its status and later, in 1859, united with Wallachia and established the Romanian state.

This paper „Annexation of eastern Moldova in 1812: Romanian principalities in the policies of Great Powers” emphasizes that Romanian principalities were object of contention between Great Powers of the time. Ottoman and Russian Empires struggled for exclusive domination over Romanian territories, including during the 1806-1812 war. France, Great Britain, and other important European states, also had their own interests and developed plans and strategies toward Romanian principalities.

The article addresses several questions. What positions did the Great European Powers take toward the Romanian principalities? What caused the 1806-1812 Russo-Turkish war? What role France and Great Britain played in diplomacy of war and how their interests changed toward the main actors? And finally, how the 1812 partition of Moldovan principality and the annexation of its eastern part by the Russian Empire happened?

Cuvinte-cheie: Țările Române, Moldova de est / Basarabia, războiul ruso-turc din 1806-1812, Anul 1812, Marile Puteri, Imperiul Otoman, Rusia țaristă, Marea Britanie, Franța, Napoleon, Alexandru I.

Introducere

Comemorarea a două secole de istorie de la semnarea tratatului de pace de la București din mai 1812 și deci a două sute de ani de la dezmembrarea Țării Moldovei prin anexarea arbitrară a părții ei estice de

**ANEXAREA MOLDOVEI DE EST ÎN 1812:
PRINCIPATELE ROMÂNE ÎN POLITICA MARILOR PUTERI**

către Imperiul țarist readuce în prim-planul demersurilor științifice, dar și societale apelul de revenire la istorie, de gândire și regândire a evenimentelor care s-au perindat și de reflectare, cât mai amplă și obiectivă, asupra condițiilor, factorilor și subiecților care au favorizat raptul Basarabiei, provocând traumatizarea unui întreg popor - cel român - prin „trupul viu al căruia” [5, p. 9] a fost trasată o fruntarie de sârmă ghimpată.

Abordarea tematicii referitoare la anul 1812 și pierderea Moldovei de Est este cu atât mai imperioasă cu cât ani în șir - aproximativ două secole, dat fiind conjuncturile timpurilor și regimurilor - aceasta a fost interpretată eronat, denaturându-se realitățile istorice prin inventarea unor „adevăruri” și mușamalizarea celor existente. Or anexarea și guvernarea Basarabiei de către și în cadrul Imperiului țarist și ulterior în componența Imperiului sovietic au constituit temeuri prielnice pentru ca centrul imperial - fie Petersburg, fie Moscova - deținând controlul în dirijarea politicii memoriei, să califice, interesat, evenimentele de la 1812 ca fiind glorioase; iar anexarea estului Moldovei - drept eliberare a celor de populau teritoriul, de sub jugul turcesc; și nu în ultimul rând așa-zisa „alipire” a Basarabiei la Rusia ca fiind o „dezvoltare” și „civilizare” a acesteia „grație” prezenței în Imperiul țarului. Deloc întâmplător acest gen de discurs a continuat să fie promovat - deși mai șters și slab deslușit - și după 1991, după dispariția URSS-ului și crearea Republicii Moldova ca stat independent, când unii politicieni și pretinși istorici, bântuiți de moștenirea sovietică, de impactul politicii de rusificare și ideologizare promovată anterior, fiind victime ale vechilor regimuri și fideli intereselor Moscovei, păstrându-și mentalitatea ancorată în trecutul roșu mai susțin, eronat, că anexarea Basarabiei la Imperiul țarist a fost benefică provinciei și a generat înflorirea acesteia.

Existența până la ora actuală a unor astfel de afirmații inventate solicită comunității academice istorice promovarea continuă a adevărului despre evenimentele produse în 1812 și în anii războiului ruso-turc de la 1812, dar și contribuirea la informarea societății și la conștientizarea de către aceasta a importanței cunoașterii trecutului istoric. Or ceea ce s-a întâmplat la 1812 și a marcat substanțial soarta și viitorul spațiului din estul Prutului face parte din categoria evenimentelor istorice tragice care nu poate fi trecut cu vederea.

Expertizarea dosarului 1812 vizând înstrăinarea Basarabiei trebuie făcută în contextul analizei întregului landsaft istorico-politic al Principatelor române în componența cărora s-a înscris natural, până la 1812 și teritoriul Moldovei de est, ca parte a Principatului Moldovei. La

Începutul secolului al XIX-lea Principatele române s-au dovedit a fi, pentru a câta oară în istorie, obiecte de dispută între marile puteri, interesele acestora din urmă pentru Țările Române ducându-și rădăcinile în secolele anterioare și materializându-se în timp în războaie, târguieli și/sau strategii lansate deopotrivă fără știrea și în detrimentul Principatelor, dar în favoarea celor de dominau scena europeană sau euro-asiatică. Turcia și Rusia - două imperii aflate, la începutul secolului al XIX-lea, pe poziții diferite, prima fiind într-o decadere lentă dar sigură, cea de-a doua - într-o plină tendință de consolidare a statutului de mare putere eurasiatică - și-au manifestat năzuința de dominație exclusivă asupra Principatelor române prin declanșarea unui nou război între anii 1806-1812. Angajarea directă a acestora în conflict nu exclude interesele altor state și puteri europene pentru marcarea și direcționarea mersului istoriei în Principate. State precum Franța, Anglia, Austria și Prusia au făcut, vreme îndelungată, parte din cercul marilor puteri care au „dat târcoale”, dintr-un motiv sau altul, Țărilor Române, urzind planuri și elaborând strategii față de acestea. De altfel, nu întâmplător se constată că războiul ruso-turc dintre anii 1806-1806 s-a desfășurat în contextul problemei orientale în care fiecare putere europeană a avut un cuvânt de spus [6, p. 49].

Care a fost poziția și rolul marilor puteri în contextul desfășurării războiului ruso-turc de la 1806-1812, de ce interese au fost ghidate, cum au tratat Principatele Române și cum au influențat mersul războiului, dar și deznodământul acestuia, materializat în dezmembrarea Țării Moldovei și anexarea părții ei estice de către Imperiul Țarist - iată câteva dintre direcțiile spre care se va orienta articolul de față.

Otomanii și stăpânirea Principatelor Române

Istoria Principatelor române de la începutul secolului al XIX-lea, marcată de tragedia ruperii Țării Moldovei în două și de trecerea forțată a părții sale estice în componența Imperiului țarist, include o serie de factori și conjuncturi conturate inclusiv cu aportul expresiv al Porții Otomane, a cărei prezență în viața politică a țărilor române devenise, vreme de câteva secole, o „normalitate”. Intersectarea Principatelor cu Poarta s-a produs în contextul expansiunii Imperiului turc spre centrul Europei. Ocupând și transformând, în secolul al XV-lea, mai multe așezări-cetăți în raiale turcești, introducând, în secolul al XVI-lea, regimul dominației otomane și impunând diverse plăți și contribuții în natură, instituind practica vinderii-cumpărării tronurilor și instalând, cu începutul secolului al XVIII-lea, regimurile fanariote, Poarta otomană a adus, gradual, Principatele române

**ANEXAREA MOLDOVEI DE EST ÎN 1812:
PRINCIPATELE ROMÂNE ÎN POLITICA MARILOR PUTERI**

în zona sa de influență, asumându-și statutul de suzeran al acestora. Deși stăpână exclusivă pe Principate timp îndelungat, Poarta nu a reușit să se mențină pe poziții dat fiind apariția concurenței în ceea ce privește dominația asupra țărilor române, manifestată de politicile de expansiune în primul rând ale Austriei și Rusiei. Or după instalarea domniilor fanariote Principatele ajung o adevărată scenă de confruntare a câtorva imperii rivale. Între acestea s-a numărat și Rusia, cu care Turcia a dus mai multe războaie pentru țărilor române pe parcursul secolelor XVII-XIX. Mai mult ca atât, ajunsă de curând la Nistru, la 1792 și consolidându-și pozițiile în regiune, ea a impus otomanilor emiterea hâtșerifului de la 1802, prin care domnitorii români se numeau pe un termen de șapte ani și nu puteau fi destituiți de Poartă fără consimțământul Rusiei, aceasta din urmă fiind și garantul privilegiilor acordate de Imperiul otoman ambelor Principate [16, p. 22]. Contrar prevederilor actului, Turcia a îndrăznit totuși să destituie, la 1806, pe Constantin Ypsilanti și Alexandru Moruzi - domnii Țării Românești și respectiv a Moldovei, pe motive de trădare, fapt ce a atras după sine reacția războinică a Rusiei, care a declanșat războiul. Turcia a răspuns prin a declara război în decembrie 1806. Suzerană a țărilor române, Poarta nu le-a putut apăra de invazia țaristă. Ea nu a putut împiedica ocuparea de către armatele ruse a Principatelor și s-a dovedit a fi slabă în egală măsură ca suzeran și putere militară. După câteva runde de confruntări armate eșuate, Turcia - epuizată de război și zguduită în același timp de bulversări interne generate de răscoala ienicerilor și schimbarea puterii - a acceptat așezarea la masa de negocieri în scopul semnării unui acord de pace. Etapa negocierilor a fost pentru Poartă la fel de complexă, ca și cea a operațiunilor militare, dar Turcia și-a menținut poziția de a nu ceda cerințelor Rusiei suficient timp ca să aducă țarul, nerăbdător și el de a încheia războiul, la condițiile de a-și revizui pretențiile teritoriale prin reducerea acestora. După lungi și grele ezitări, presată de împrejurări, Poarta va accepta, în cele din urmă să facă concesii și să dea Imperiului țarist teritoriile de la est de Prut. Și dacă ambiționarea, într-o primă fază, a otomanilor de a nu lăsa rușilor cele două Principate române a fost alimentată de politica Franței, care sugera Porții să nu cedeze nimic Rusiei și care se pregătea de război împotriva ultimei, acordul turcilor, într-o altă fază, de a face concesii țarului a fost dictată de alți factori atât de factură internă, cât și externă. La aceștia se referă presiunea exercitată de marile puteri, care aspirau să atragă Imperiul otoman de partea lor în ajunul războiului pe care-l va declanșa Napoleon în iunie 1812 împotriva Rusiei. Dar și șubrezenia etalată de Imperiul Otoman, incapabil să opună rezistență

Rusiei țariste [9, p. 14], dat fiind că se afla la apusul afirmării sale ca mare putere imperială. La acestea se mai adaugă diplomația Porții care a fost departe de a străluci la rundele de negocieri, or se pare, otomanii nu au prea avut parte în istoria lor de diplomați abili [20, p. 172]. Și, nu mai puțin important, șovăielile turcilor se leagă din nou de francezi, care deși insistau ca Poarta să opună rezistență demersurilor țarului asigurând-o că Napoleon va ataca de curând Imperiul rus, funcționarii Înaltei Porți nu mai știau de să se încreadă în francezi ori ba și nu se arătau entuziasmați de o alianță cu aceștia [15, p. 167]. Dregătorii turci nu mai aveau încredere în francezi [4, p. 19], ei ținând bine minte planurile de partaj a posesiunilor otomane urzite de Napoleon și Alexandru la 1807 și 1808 și nu excludeau nici la 1811-1812 pericolul pe care îl prezenta Bonaparte nu doar pentru Rusia, ci și pentru Imperiul Otoman [11, p. 168]. În tot acel cumul de împrejurări, dominate de incertitudini și ezitări, turcii au anunțat, în decembrie 1811, predispunerea lor de a ceda Prutul și nimic mai mult: „Prutul sau războiul” - așa cum avea să afirme reprezentantul lor la masa de tratative, marele vizir Ahmet-pașa. Semnarea păcii de la București, care a urmat în mai 1812, a pus Imperiul turc într-o poziție nefavorabilă. Pe lângă faptul că nu avea nici un drept să înstrăineze un teritoriu care nu-i aparținea, încălcând în acest fel un contract de vasalitate și devenind complice la dezmembrarea Principatului Moldovei, Poarta a suferit o înfrângere prin cedarea propriuzisă a teritoriului, nutrind sentimente de regrete și umilință. Deși a realizat de curând că încheierea păcii cu Rusia a fost o greșeală politică [20, p. 172], nu mai era posibil de schimbat ceva. Tratatul fusese semnat deja și ulterior ratificat în iunie 1812, Poarta urmând doar să se resemneze cu pierderea unei porțiuni atât de vaste de teritoriu, pe care putea să o mențină în condițiile pericolului francez care se îndrepta asupra Rusiei.

Rusia țaristă și politica expansionistă

Tentativele Rusiei de a-și extinde influența spre vest, implicându-se în treburile interne ale Principatelor dunărene, își au începuturile în secolul al XVIII-lea, în domnia lui Petru cel Mare. Ecaterina a II-a însă a fost cea care a impulsionat politica expansionistă rusească, conferindu-i un caracter agresiv și intervenționist. După războaie cu turcii pentru împărțirea și reîmpărțirea zonelor de influență, țarismul a ajuns, către 1792 la Nistru, de unde avea să croiască planuri de continuare a marșului spre vest. Planurile Rusiei vizau, între altele, anexarea Principatelor Române - Moldova și Țara Românească - care jucau un rol-cheie în rivalitatea expansionistă dintre ea și Austria în Balcani [19, p. 46]. Ocuparea țărilor române ar fi constituit un

**ANEXAREA MOLDOVEI DE EST ÎN 1812:
PRINCIPATELE ROMÂNE ÎN POLITICA MARILOR PUTERI**

pas înainte spre realizarea proiectelor țariste de expansiune și ar fi fost o cale sigură de acces atât spre Balcanii demult râvniți, cât și spre Marea Neagră pe care țării voiau să o transforme într-un lac intern - deziderat care i-ar fi adus strâmtoarele și Constantinopolul, obiective spre care de asemenea ținteau de ceva vreme. Momentul oportun de invadare a celor două Principate românești se ivi la 1806, schimbarea de către Poartă a celor doi domnitori servind drept simplu pretext de pornire la atac [14, p. 35]. Deși sultanul, speriat de consecințele actului său, i-a readus în tron pe domnitori, țarul nu a dat înapoi - el a ordonat trupelor ocuparea imediată a Moldovei și Țării Românești fără a face vreo declarație de război [11, p. 54]. Circa 40.000 militari ruși trec râul Nistru [22, p. 36] și ocupă, fără luptă și rezistență cetățile Hotin și Bender, Akkerman, Chilia, Ismail, Reni [20, p. 168], îndreptându-se spre Iași, apoi București, unde ajung în luna decembrie. Acțiunile militare ale rușilor, rapide și sigure, justifică politica expansionistă țaristă și nerăbdarea Rusiei de a ajunge la strâmtoare [6, p. p. 13], însoțită de tendința țarului de a readuce Poarta, care se apropiase de Franța, la alianța cu Rusia [11, p. 55]. Rusia a ținut cont, în condițiile declanșării atacului, și de rivalitatea sa cu Franța, generată de interesele comune ale părților față de sud-estul continentului european, dar și de poziția slabă a porții și cu atât mai mult de contradicțiile ireconciliabile dintre marile puteri în problema orientală, inclusiv de antagonismele dintre principalii protagoniști - Franța și Marea Britanie [6, p. 49].

Ocuparea Principatelor și politica Rusiei în teritoriile estice ale Imperiului Otoman a fost în cea mai mare parte determinată de relațiile sale cu Franța [12, p. 61]. După ani de rivalitate deschisă, materializată inclusiv în pozițiile de război luate la 1805 și apoi la 1806-1807, când Franța încerca să limiteze influența Rusiei în Imperiul otoman, țarismul a ajuns la a se înțelege cu francezii la Tilsit și apoi la Erfurt, în 1807 și respectiv 1808, când au discutat în fapt o împărțire a sferelor de influență în Europa. La Tilsit, în condițiile concluderii războiului dintre Imperiul rus și Franța, Rusia primește, deși oarecum rezervat, acordul lui Bonaparte de a stăpâni Principatele române, cu toate că acest lucru nu a fost consacrat în acordurile semnate, Rusiei solicitându-i-se totuși evacuarea trupelor. Promisiunile în realizarea planurilor rusești de stăpânire a Principatelor obținute la Tilsit, au ajuns a fi stipulate de curând în documentele semnate la Erfurt, când Alexandru I primea undă verde în anexarea lor [23, p. 452], francezii asigurându-l de această dată că nu îl mai grăbesc în evacuarea trupelor [4, p. 17]. Relațiile Rusiei cu Franța, amicale temporar grație împrejurărilor formate, se vor înrăutăți de curând tot în contextul

desfășurării evenimentelor și manifestării intereselor în ceea ce se numea problema orientală. Astfel, părțile au ajuns din nou într-o fază a pregătirilor de un alt război, urzit de Napoleon, care preconiza o invazie a Rusiei și pe care o va realiza în iunie 1812. Până atunci Rusia încerca să ducă la bun sfârșit planurile de anexare a Principatelor, lucru care nu-i prea reușea atât din cauza insucceselor pe care le înregistra pe câmpul de luptă, cât și din cauza îndărătniciei Înaltei Porți de a ceda în fața cerințelor ei. Or insistențele Rusiei de a impune otomanii să cedeze Principatele Române au întâmpinat în permanență refuzul Porții. Tentativele de negociere, inițiate de reprezentanții Rusiei - fie ambasadorul Italinski, fie generalul Kutuzov - alternate de atacuri armate ocazionale fie din partea Rusiei, fie a turcilor în scopul de a încheia o pace în termeni favorabili, nu au adus rezultatele scontate. În rezultat țarul a fost nevoit să-și reducă ambițiile teritoriale, el conștientizând totodată necesitatea încheierii conflictului cu turcii în condițiile iminenței pericolului francez care amenința Rusia [2]. Astfel la Giurgiu și apoi București, reprezentanții ruși la masa de tratative, interesați în încheierea păcii [25, p. 404], acceptă varianta Turciei - cu Prutul ca hotar - sperând în același timp să-și asigure flancul de sud al imperiului prin a avea Turcia în calitate de aliat în ajunul războiului cu Franța [3, p. 287]. Astfel, încă la 3 aprilie țarul Alexandru I îi indica lui M. Kutuzov „încheierea imediată a păcii cu Turcia; în caz de necesitate cedarea în problema granițelor din Asia și chiar acceptarea într-o ultimă instanță a hotarului pe Prut la căderea acestuia în Dunăre. La ultima cedare să se meargă cu condiția încheieri unui acord de alianță cu Turcia” [24, p. 315], acest din urmă deziderat al țarului rămânând totuși nerealizat. Astfel, fu semnat tratatul de pace, care deși nu aducea Rusiei ambele principate române așa cum proiecta în 1806 când le invada, îi oferea totuși pe de o parte un teritoriu bogat și important pentru continuarea politicii expansioniste spre vest - Moldova de est, iar pe de alta posibilitatea de a-și concentra toate forțele în războiul cu Franța [13, p. 62], înlăturând orice primejdie ce ar fi putut veni din partea turcilor la Dunăre [21, p. 164].

Prin anexarea Moldovei de Est, Rusia a ieșit învingătoare din război. Se pare că dacă armatele ruse se mai rețineau un timp în Principate în ajunul invaziei lui Napoleon, Rusia putea fi forțată să renunțe și la Basarabia [13, p. 77]. De aceea anexarea Basarabiei a fost un succes pentru Imperiul rus, acesta achiziționând un teritoriu la care nu va renunța în a-l stăpâni și/sau monitoriza două secole înainte.

Franța napoleoniană în altercațiile ruso-turcești

Poziția Franței față de Principatele române a fost dictată de relațiile pe care le avea aceasta cu alte mari puteri, Principatele fiind și în cazul Franței concepute ca nimic altceva decât obiect de discuție și tocmeală. Expertizarea comportamentului și acțiunilor Franței la începutul secolului al XIX-lea demonstrează clar că atunci când se apropia de Poartă, Franța milita pentru integritatea teritorială a Imperiului otoman, garantând sultanilor suportul în menținerea țărilor române în subordinea acestora, ca la o apropiere de alte puteri, în dependență de conjuncturile care se conturau, aluneca spre discutarea posibilității de a dezmembra teritoriile otomanilor și a lua acestora Principatele. Ajungând, după cucerirea și anexarea de noi teritorii europene, la hotar cu Imperiul Otoman în Balcani, Franța obține o mai mare libertate de acțiune și se implică activ în treburile otomane, inclusiv prin încercarea de a limita accesul altor puteri la porțile acestuia.

În anul 1802, după pacea de la Amiens, francezii s-au apropiat de turci prin semnarea, în același an, a unui tratat, prin care obțineau, pentru flota lor comercială, dreptul de navigație deplină în Marea Neagră [13, p. 319-320]. Consolidându-și pozițiile economice în regiune, fiind și aliat al Porții în afaceri cu caracter politic și militar, Franța s-a focusat de curând pe proiecte care vizau scoaterea din joc a Rusiei, care la rândul ei se arăta tot mai interesată în a-și însuși teritoriile aflate în jurisdicție otomană și care nu voia să piardă pozițiile privilegiate pe care le obținuse până la acea vreme în regiunea sud-est europeană și în special în Principate. Francezii au trimis la Constantinopol, în august 1806, în calitate de ambasador pe generalul Horace Sébastiani, care fu primit, spre nemulțumirea englezilor și rușilor, cu mare fast de către Poartă. Iar la scurt timp, propunându-și să direcționeze relațiile dintre Rusia și Poartă în propriile interese, i-au încurajat pe otomani să mazilească pe cei doi domnitori români - bănuți de colaborare cu Rusia, apoi să declare război Rusiei în 24 decembrie 1806 după ce aceasta ocupase Principatele. Astfel provocarea războiului de la 1806-1812 pare să cadă pe seama francezilor, aceștia asumându-și și pe parcursul războiului, dar și în faza de sfârșit a acestuia un rol decizional.

Politica Franței față de Turcia nu a fost însă una consecventă. La 1806 Napoleon - orientat din momentul încoronării sale împotriva Rusiei - sprijinea cu adevărat Poarta în intențiile sale de a nu ceda Principatele Române țarului. Poarta a primit ajutor militar francez, materializat în instructori și tehnică militară. Mai mult ca atât francezii au intervenit în susținerea turcilor și atunci când, în primăvara 1807, englezii preconizau o

operațiune militară împotriva Turciei, care nu s-a realizat tocmai datorită implicării lor. De curând însă Franța își va schimba, cel puțin pentru o scurtă perioadă de timp, politicile renunțând la alianțele cu turcii, și negociind cu Rusia în detrimentul intereselor Porții, inclusiv în ceea ce privește anexarea țărilor române de către Imperiul țarist. Apropiindu-se de Rusia în 1807, prin semnarea acordului de la Tilsit, Napoleon își asigura un aliat care avea bineînțeles să-i recunoască cuceririle și cu care avea să împartă sferile de influență în Europa [19, p. 45], deși nu agreea întocmai o ciopârțire a teritoriilor otomane prin cedarea Principatelor române Rusiei. La Erfurt, ulterior, Napoleon a fost nevoit să cedeze intereselor țariste în Principate. Dacă acordul de la Tilsit era favorabil în special Franței, Rusia neobținând decât niște promisiuni în realizarea planurilor sale de stăpânire a Principatelor, Erfurtul a fost un Tilsit pe de-a-ndoaselea [21, p. 170] - achiziții reale pentru Alexandru I și promisiuni vagi pentru Napoleon din partea țarului. Apropierea Franței și a Rusiei a fost de natură formală și de scurtă durată, pentru că fiecare dintre părți urmărea promovarea propriilor interese - Napoleon crezând că având Rusia ca aliat are în sfârșit mijlocul de a supune Anglia, iar Alexandru I întrevedea posibilitatea de a încununa opera Ecaterinei II prin anexarea Moldovei și a Țării Românești, poate chiar prin dobândirea Constantinopolului [21, p. 166]. Părțile vor ajunge de curând în stare de război, iar Franța va încerca să revină la o alianță cu Poarta. Astfel, în condițiile desfășurării negocierilor în contextul conflictului militar ruso-turc de la 1806-1812 și a străduințelor Rusiei de a anexa Principatele române, francezii au început să insiste pe lângă Poartă și să o încurajeze să nu cedeze cerințelor țarului. Însărcinatul francez cu afaceri pe lângă Poarta Otomană, marchizul Latour-Maubourg, avea ordine de la Paris să intervină pe lângă sultan pentru a preveni încheierea unei păci cu țarul și insistă asupra acestui fapt din noiembrie 1811. Mai mult ca atât la începutul anului 1812 francezii propuneau Porții o alianță în vederea continuării războiului contra Rusiei, promițându-i menținerea integrității teritoriale a Imperiului Otoman prin retrocedarea Principatelor [6, p. 40]. Francezii însă nu au reușit să intre în grațiile turcilor, cei din urmă nemaiputându-se încrede în promisiunile francezilor tocmai din cauza politicii lor duplicitare demonstrate pe întreg parcursul războiului când au oscilat între ei și ruși, nefiind sinceri nici cu unii, nici cu alții [6, p. 49], fiind totodată speriați de alianța Franței cu Austria încheiată în martie 1812. Deși francezii au atacat în vara 1812 Imperiul țarist, așa cum au asigurat turcii, tratatul Porții cu țarul fusese deja semnat cu ciopârțirea Principatului Moldovei.

Marea Britanie și discernământul războiului

Războiul ruso-turc din 1806-1812 nu s-a putut desfășura fără participarea Angliei - concurenta tradițională a Franței la capitolul dominației și sferelor de influență - pentru care chestiunea orientală, la fel ca și pentru majoritatea puterilor europene, nu era străină. În condițiile în care la începutul acestui război Franța se alia cu Turcia pentru a înfrunta Rusia, Anglia avea să fie de partea ultimei. O primă acțiune întreprinsă de englezi în ajunul războiului propriu-zis a ținut de reacția acestora față de demiterea de către Poartă a domnitorilor români. Gestul Angliei este explicat prin nemulțumirea pe care o manifesta vis-a-vis de apropierea Franței de Turcia, Londra amenințând cu crearea unei coaliții anti-napoleoniene. Ulterior, la începutul anului 1807, de pe poziția de aliat al Rusiei, Anglia a preconizat o manevră militaro-diplomatică împotriva Turciei. Ea a expediat pe de o parte o escadrilă, condusă de lordul Dukworth, în Marea Marmara pentru a ataca capitala otomană, acționând de pe altă parte prin reprezentantul său la Poartă, lordul Arbuthnot, care cerea sultanului, printr-un ultimatum, renunțarea la alianța cu Franța și aderarea la coaliția antifranceză, dar și renunțarea la Principatele Române în favoarea Rusiei. Calculele englezilor s-au dovedit a fi greșite, campania lor eșuând în mare parte tocmai intervenției francezilor, care prin generalul Sébastien - ajuns în 1807 la Constantinopol pentru a împărtăși experiența europeană în domeniul militar, în contextul implementării pachetului de reforme promovat de Selim al III-lea - au contribuit la apărarea capitalei otomane de un eventual atac englez, care nu s-a produs dat fiind că englezii au fost nevoiți să se retragă.

Odată cu semnarea tratatelor de la Tilsit și apoi Erfurt dintre Napoleon și Alexandru I și cu înrăutățirea, în acel context, a relațiilor turco-franceze, s-a schimbat și caracterul raporturilor dintre Anglia și Turcia, acestea apropiindu-se și normalizându-și relațiile după o perioadă de întrerupere, în care părțile s-au aflat pe picior de război tocmai din cauza că Anglia fusese alături de Rusia. Restabilirea relațiilor amicale dintre Turcia și Marea Britanie a fost materializată prin acordul de la Dardanele, care pe lângă consolidarea legăturilor de prietenie aducea Londrei largi privilegii comerciale, iar o anexă secretă a tratatului viza și încheierea unei alianțe defensive prin care Marea Britanie - apărea ca garant al „integrității teritoriale a acestuia” [1, p. 110-125]. Semnarea, în 1809, a tratatului de la Dardanele a însemnat reintrarea în scena a Angliei în chestiunea problemei orientale [6, p. 23]. Poziția ei vis-a-vis de Principatele Române va oscila în dependență de interesul său major - înfrângerea Franței. Dacă între 1806-

1807 Anglia a fost de partea Rusiei aliniindu-se într-un război cu Poarta aliată Franței, apoi în condițiile relațiilor amicale dintre Rusia și Franța stabilite la Tilsit și Erfurt, ea va încuraja și susține rezistența Porții împotriva pretențiilor Rusiei, îndemnând-o să nu admită stabilirea acesteia la Dunăre. Prin astfel de manevre Marea Britanie urmărea să contracareze manevrele lui Napoleon [6, p. 23] care-l sprijinea formal pe țar. Iminența războiului lui Napoleon contra Rusiei a mai adus o schimbare în politica Marii Britanii: interesată în înfrângerea lui Napoleon și din acest motiv în eliberarea forțelor militare rusești immobilizate pe linia Dunării pentru ca guvernul țarist să le poată utiliza împotriva armatei franceze [11, p. 167], Anglia era gata să renunțe la principiul menținerii integrității teritoriale a Imperiului Otoman, optând pentru semnarea unei păci dintre otomani și ruși [18, p. 42; 6, p. 49].

Rolul Angliei în determinarea sorții războiului ruso-turc a crescut în condițiile în care Poarta - speriată de alianța Franței cu Austria încheiată la începutul anului 1812, dar și de stagnarea negocierilor de pace - solicita guvernului de la Londra asistența în negocierile cu Rusia, diplomatul Robert Liston fiind, cu această ocazie, trimis la Constantinopol imediat [6, p. 42]. Mai mult ca atât, Anglia a avut un cuvânt de spus atât în procesul de negocieri, cât și în semnarea tratatului de pace de la București și printr-un alt reprezentant de-al său - Stratford Canning - un tânăr diplomat la care Poarta a apelat pentru a mijloci relațiile cu țarul și care a câștigat încrederea turcilor [18, p. 43], păstrând-o și ulterior și asigurându-și astfel un loc important în istoria otomanilor. Diplomatul a insistat ca părțile să accepte compromisul, convingând țarul să-și micșoreze pretențiile teritoriale, iar turcii să facă Rusiei concesiile necesare. Luând în considerație posibilitatea unui nou război franco-rus și evaluând consecințele acestuia pentru Imperiul Otoman diplomatul explica Porții necesitatea cedărilor necesare semnării păcii de la București, dat fiind că „dacă câștigă Rusia, ea va continua războiul împotriva Turciei și va anexa Principatele, dacă câștigă Napoleon, el va lăsa Rusia să-și găsească în posesiunile turcești compensații pentru teritoriile pe care va fi nevoită să le cedeze Franței”. Astfel, Anglia, din nou influentă la Constantinopol, veghea ca Rusia să nu fie distrasă, printr-o diversiune turcă, de la lupta decisivă împotriva lui Napoleon [21, p. 173]. Interesul Angliei pentru distrugerea lui Napoleon era cu atât mai mare cu cât nu agreea nici alianța franco-austriacă din martie a aceluiași an 1812 care ar fi putut pune bazele unui bloc european constituit împreună cu confederația germanică împotriva Rusiei, Angliei, Spaniei, Suediei.

Concluzii

Culisele războiului ruso-turc din 1806-1812 au ascuns și alte puteri europene care, deși antrenate în chestiunea orientală, nu au fost capabile să se pună în evidență și cu atât mai mult să direcționeze desfășurarea evenimentelor ce se produceau și/sau să determine soarta Principatelor Române. Imperiu habsburgic- „aflat între 1809-1812 la remorca Franței” - s-a plasat pe poziții de neutralitate în acele jocuri, dar în esență se opunea anexării Principatelor de Rusia, asupra cărora avea propriile veleități [6, p. 49]. Austria și Prusia au fost înfrânte de francezi, la 1805 și 1809 și respectiv 1807, rămânând în umbra puterilor europene puternice, care încercau să le atragă de partea lor în anumite împrejurări, oferindu-le, cum a fost spre exemplu cazul Austriei, Principatele Române, pe care i le-au propus în diverse circumstanțe, ca monedă de schimb, atât Rusia, cât și Franța. Principalii protagoniști în problemele Principatelor Române și de dominație a acestora au fost totuși sultanul și țarul, care au decis la 1812, nu fără concursul celor mai mari puteri europene - Franța și Anglia - soarta Principatelor prin anexarea Moldovei de la est de Prut Imperiului țarist. Actul dezmembrării Moldovei în sine echivalent cu o mutilare teritorială, împreună cu consecințele acestuia s-au dovedit a fi tragice, dat fiind că politici precum colonizarea și rusificarea, asimilarea și deznaționalizarea au fost permanent implementate de către autorităților țariste în noile teritorii anexate.

Raptul Basarabiei din teritoriul Moldovei istorice n-a constituit decât o brutală anexiune teritorială lipsită de orice temei juridic și istoric, reflectând un compromis - la care au ajuns marile puteri - între cerințele maxime ale Rusiei, vizând coteropirea Principatelor dunărene în întregime și anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru, ca o dureroasă concesie față de tendințele expansioniste țariste [7, p. 247]. Tragismul anului 1812 este consfințit și prin Declarația de independență a Republicii Moldova care califică actul de anexare a Basarabiei de către Rusia țaristă ca dezmembrare a teritoriului național, ca fiind în contradicție cu dreptul istoric și de neam și cu statutul juridic al Țării Moldovei - act infirmat de întreaga evoluție a istoriei și de voința liber exprimată a populației Basarabiei [8].

Referințe bibliografice:

1. Adair, Sir Robert. *The negotiations for the peace of the Dardanelles*, London: Longman, Brown, Green, and Longmans, 1845
2. *Bessarabia*, London: H.M. Stationery Office, 1920.

3. Boldur, Alexandru. *Istoria Basarabiei*. București: Editura Victor Frunză, 1992.
4. Brătianu, Gheorghe I. *Basarabia. Drepturi naționale și istorice*. București: Editura Semne, 1995
5. Cazacu, Petre. *Câteva date din istoria Basarabiei*. București: Carte Românească, 1927.
6. Cernovodeanu, Paul. *Basarabia: drama unei provincii istorice românești în context politic internațional, 1806-1920*. București: Editura Albatros, 1993.
7. Constantin, Ion. *România, Marile Puteri și problema Basarabiei*. București: Editura enciclopedică, 1995.
8. *Declarația de independență a Republicii Moldova*. Accesibil la: http://istoria.md/articol/573/Declara%C5%A3ia_de_Independen%C5%A3%C4%83_a_Republicii_Moldova
9. Dima, Nicolae. *From Moldavia to Moldova. The Soviet-Romanian Territorial Dispute*. New York: East European Monographs, Boulder, Distributed by Columbia University Press, 1991
10. Green, and Longmans, 1845, Accesibil pe: <http://catalog.hathitrust.org/Record/001239532>
11. Jarcuțchi, Ion; Mischevca, Vladimir. *Pacea de la București (din istoria diplomatică a încheierii tratatului de pace ruso-turc de la 16 (28) mai 1812)*. Chișinău: „Știința”, 1993.
12. Jelavich, Barbara. *Century of Russian foreign policy, 1814-1914*. Philadelphia and New York: J.B. Lippincott Company, 1964.
13. Jewsbury, George F. *The Russian Annexation of Bessarabia: 1774-1828. A Study of Imperial Expansion*, New York, 1976
14. Iorga, N. *La vérité sur le passé et le présent de la Bessarabie*, Bucharest, 1831.
15. Ismail, F. *The Making of the Treaty of Bucharest, 1811-1812*. In: *Middle Eastern Studies*, Vol. 15, No. 2 (May, 1979), pp. 163-192 (p. 167)
16. *La Bessarabie et les relations russo-roumaines (La question Bessarabienne et la Droit International)*, Paris: Librairie Universitaire, 1927.
17. Lebel, Germaine. *La France et les Principautés danubiennes (du XVIIe siècle à la chute de Napoleon Ier)*, Paris, 1955.
18. Malcolm-Smith, E.F. *The Life of Stratford Canning (Lord Stratford de Redcliffe)*, London: Ernest Benn Limited, 1933

**ANEXAREA MOLDOVEI DE EST ÎN 1812:
PRINCIPATELE ROMÂNE ÎN POLITICA MARILOR PUTERI**

19. Meurs, Wim P. Van. *The Bessarabian Question in Communist Historiography. Nationalist and Communist Politics and History-Writing*, New York: Columbia University Press, East European Monographs, 1994.
20. Nistor, Ion. *Istoria Basarabiei*, București: Humanitas, 1991.
21. Oțetea, Andrei. *Scrieri istorice alese*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1980.
22. Scurtu, Ioan (coord.). *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1994*, București: Editura Tempus, 1994.
23. Tatishchev, Serge. *Alexandre I-er et Napoléon, d'après leur correspondance inédite, 1801-1812*. Paris: Librairie Académique Didier, Perrin et Cie, Libraires-Éditeurs, 1891.
24. Александр I Главнокомандующему Молдавской армией М. И. Кутузову (22 марта/3 апреля 1812 г.), In: Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского Министерства Иностранных Дел, Москва: Госполитиздат, vol. VI, 1962.
25. Министр иностранных дел Н. П. Румянцев главнокомандующему Дунайской армией П. В. Чичагову, In: Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского Министерства Иностранных Дел, Москва: Госполитиздат, vol. VI, 1962.

PREOȚIMEA BASARABEANĂ ÎN LUPTA PENTRU EMANCIPAREA NAȚIONALĂ DE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX – ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Svetlana PROZOROVSKI

Studii: 1988- 1993 Facultatea Istorie, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, istoric;

2004-2005 studii de master, Facultatea Istorie și Relații Internaționale, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, MA în Relații Internaționale, Studii Europene.

Experiența profesională: 1998- 2009 lector, catedra Științe Umanistice, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, R. Moldova;

2008- 2009 manager secția studii Filiala ULIM din or. Bor, Sudan;

2009 - prezent lector, catedra Relații Internaționale și Politologie, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chisinau, R. Moldova.



ABSTRACT

Denationalization and Russification policy promoted by the Russian Empire in Bessarabia took considerable size in second half of the nineteenth century and managed to produce serious disturbances in all areas of the local population. Perceived impact of the tsarist regime policy is the spiritual-religious attest Prut-Dniester province; especially its church and pastoral work of the clergy Bessarabia. This led worship ministers to actions with resistance to Russification work through official church and its consequence-not her unique place in front of Bessarabia liberation movement from the end nineteenth century - yet. twentieth century. In this context reveals the core of clergy who had a prodigious position within the Bessarabian Orthodox Church through the magazine skylight.

Politica de rusificare și deznationalizare promovata de către Imperiul Rus în Basarabia a luat dimensiuni considerabile în adoua jumătate a secolului al XIX-lea și a reușit să producă perturbații grave în toate domeniile vieții populației băștinașe. Un impact resimțit al politicii regimului țarist îl atesta cadrul spiritual-religios al ținutului Pruto-Nistean, în special e vorba de activitatea bisericească și pastorală a clerului basarabean. Acest fapt a determinat slujitorii cultului la acțiuni cu caracter de rezistență față de opera rusificării prin intermediul bisericii oficiale, si-n consecință î-i plasează în frontul unic al mișcării de emancipare din Basarabia de la sf. secolului al XIX-lea - înc. secolului al XX-lea. În acest context se reliefează nucleul de clerici care au avut o poziție prodigioasă în sânul Bisericii Ortodoxe basarabene prin intermediul revistei bisericești *Luminatorul*.

Luminatorul a ieșit de sub tipar în ianuarie 1908, cu genericul de-a semăna lumină poporului basarabean. Acesta a fost un moment de bun augur nu numai pentru Biserica Ortodoxă basarabeană, dar și pentru întreaga istorie națională. Dacă la momentul actual apar tot mai multe publicații și studii, cu mențiuni despre rolul și importanța periodicului de caracter social-politic în deșteptarea națională și revenire pe un făgaș firesc a Basarabiei la începutul secolului XX, așa ca *Basarabia*, *Cuvânt Moldovenesc*, *Viața Basarabiei*, etc. [13,p.19], apoi despre activitatea *Luminătorului* în acest plan se menționează foarte lapidar [1, pp.4-6]. E necesar să atenționăm, că tocmai *Luminătorul* a fost una dintre primele publicații în limba română și datorită sânguinței colaboratorilor săi a reușit a fi una dintre cele mai statornice reviste din Basarabia [4, p. 234], care a întreținut candela românismului și a propășit și difuzat valorile creștin-ortodoxe, de iluminare cotidian-pragmatică poporului basarabean mai mult de trei decenii.

Nucleul de clerici al *Luminătorului*, care începuse a lucra spre cultivarea spirituală a conștiinței de neam și pentru o Biserică a neamului n-a fost întâmplător. Într-un fel el a fost pregătit de lucrul misionar, național și religios săvârșit de generații întregi de slujitori ai bisericii [2, p. 66]. Printr-o scurtă privire asupra desfășurării evenimentelor de la finele secolului al XIX-lea începutul secolului al XX-lea putem sesiza marea trudă și efort al clerului basarabean pentru a scoate poporul său din întunericul necunoașterii și subjugarea națională. Dacă până la 1871 se mai putea auzi graiul românesc printre oficialități, după 1871 Rusia țaristă, prin intermediul guvernatorilor săi, pornește brusc realizarea politicii de deznaționalizare și rusificare a populației băștinașe [10, p. 269; 4, p. 234]. Nu în zădar regretatul Paul Mihailovici în lucrarea sa *Tipărituri românești în Basarabia de la 1812 până la 1918*, caracterizând publicațiile apărute în perioada enunțată stabilește patru epoci în evoluția tipăriturilor românești în care anul 1871 marchează începutul decăderii națiunii sub stăpânirea rusă [9, p. 7]. În acel răstimp constată el, nu numai n-au apărut tipărituri noi în limba română dar au și pornit a fi închise tipografiile din Basarabia [9, p. 8]. Însă știut lucru e că tocmai cărțile și periodicul formează hrana spirituală a poporului, contribuind în mare măsură la dezvoltarea limbii lui și a întreținerii purității spirituale. Afară de aceasta tot la acel timp deja fusese interzisă predarea limbii române în seminariile teologice și gimnaziile prin Regulamentul de la 14 mai 1867 [8, p. 156].

Unica publicație bisericească existentă *Chișinevskie Eparhialinîe Vedomosti* (*Buletinul Eparhiei Chișinăului*) cu text în limba rusă și română

paralel a suferit și ea schimbări demne politicii de rusificare, printr-o excludere completă a părții române la 1871. O situație similară se crease și în câmpul activității bisericești mântuitoare. Slujbele divine se mai petreceau în română și slavonă doar în unele biserici din câteva județe, așa ca: Lăpușna, Orhei, Bălți și Soroca. În rest, pe tot întinsul Basarabiei serviciul divin se exercita în limba rusă deoarece toate cărțile bisericești românești au fost sustrate de administrația rusească, iar cele în slavonă rămâneau a fi unica sursă de propovăduire a cuvântului Domnului [8, p. 156].

Tot rusa era unica limbă admisă la procesul de *instruire școlară* de lângă *biserici*. Poporul basarabean nu înțelegea limba rusă și aceasta stopa orice activitate cultural-bisericească a clerului din Basarabia. Trebuie să fim de acord cu opinia general promovată că la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, la sate, biserica era unicul edificiu de cultură, idee deja enunțată, și numai acolo populația rurală putea să-și lumineze puțin mintea. Nu întâmplător, de aceea, începând cu anul 1894 la congresele preoților parohi tot mai des și mai mult se vorbește despre *neînțelegerea* limbii ruse de către băștinași [8, p. 156]. Mare răsunet printre fețele bisericești l-a avut renumitul referat a protoiereului Ianovici Al., care a pus în discuție problema predării în școli în limba moldovenească (zis română – n.a.); alcătuirea de abecedare în limba maternă etc. Ideea a fost în permanență abordată de către clerul moldovenesc, însă rezultatele s-au lăsat mult de așteptat.

Probabil la acel timp preoțimea basarabeană nu era destul conștientă, că prin lupta sa pentru păstrarea și întreținerea limbii materne, ca mijloc de realizare a activității sale pastorale, ea menținea ideea românismului la basarabeni, pregătind terenul viitoarelor evenimente prin trezirea conștiinței naționale a poporului, serios amenințată de valul rusificării.

Abia la 1900, odată cu înființarea societății creștine *Frățimea nașterii lui Hristos* putem atesta o activitate pastorală a slujitorilor cultului în limba poporului basarabean. Sinodul rusesc din Petrograd, ca urmare a deselor demersuri ale preoțimii basarabene le-a dat acordul de-a publica broșuri și foi cu conținut religios și moral în limba națională [10, p. 235]. Situația puțin s-a schimbat odată cu rânduirea episcopului Vladimir în 1904. Fiind un adevărat misionar creștin, episcopul î-și dădea bine seama că cuvântul viu spus într-o limbă înțeleasă de popor are o forță magică. El personal începuse a învăța limba poporului și chiar introduse studiul ei în seminariile din Chișinău plătind profesorul din propriul său cont [10, p.

235; 12, pp. 134-135]. Următoarea victorie a luptătorilor pentru destinderea națională a fost redeschiderea tipografiei eparhiale la 26 octombrie 1906. Din relatările contemporanilor se vede bine, cât de dorită și așteptată a fost această tipografie. Mai târziu Constantinescu Gr. va mărturisi: "Devenise și Basarabia de rând cu lumea. Anul 1906 a fost un an "cu noroc". Basarabia căpătase drepturi..., deși numai pe de o parte! Bucurie mare pretutindeni unde băteau inimile românești. În ziua de 26 octombrie 1906 se sfințește Tipografia eparhială, pentru tipărirea cărților *moldovenești* de către vicarul Academiei, în prezența guvernatorului Haruziu Al. și a preasfințitului episcop eparhial Vladimir" [6, p. 291]. Apoi tot acest Constantinescu Gr. îl vom întâlni la *Luminătorul* în calitate de membru și secretar al redacției, traducător și corector [5, p. 178]. După obținerea redeschiderii tipografiei eparhiale, a urmat îndrăzneala inițierii unei reviste bisericești în limba maternă. Raportul redactat de ieromonahul Gurie a fost înaintat la Sfântul Sinod în Petrograd pentru aprobarea scoaterii de sub tipar a unei reviste cu caracter religios și moral „cu scopul de-a lumina pe cei ce zac în întunericul neștiinței și vorbesc moldovenește” [7, 1908, nr. 1, p. 2]. Sinodul rusesc cu hotărârea nr. 15541 din 20 decembrie 1907 aprobă tipărirea prin statutul *Frățimii Nașterii lui Hristos* a revistei lunare *Luminătorul* în moldovenește, în calitate de redactori sunt numiți protoiereul Popovici C. și tânărul pe atunci ieromonah, Gurie Grosu [7, 1908, nr. 1, p. 3].

Conform directivelor și programului dat revistei, ea trebuia să aibă un caracter popular, cu conținut dogmatic și religios-moral. *Luminătorul* a văzut lumina zilei în ianuarie 1908, cu un program de activitate destul de vast. Doar o scurtă trecere în revista a spectrului de probleme, care vor fi abordate pe paginile revistei, poate desemna necesitatea și importanța lui pentru cititori. Redacția și-a propus de a publica materiale ce vor conține: *învățăături, cuvântări, și predici ale preoților parohi, în moldovenește; traduceri din învățăturile referitoare la viața sfinților pentru luminarea norodului eparhiei, alcătuite în limba rusă de arhiepiscopii Eparhiei Chișinăului.*

În scopul unei cunoașteri mai bune a dogmelor creștine se vor da publicității *scrieri despre Dumnezeu*, care ar răspunde la întrebările principale din dogma creștină ortodoxă, în special la problemele moralei, răspândirii obiceiurilor și tradițiilor Bisericii ortodoxe; scrieri și cercetări cu caracter științific despre lucrurile deosebite, despre obiceiurile și curentele eretice, care sunt întâlnite de preoții parohi printre poporul său, cu scopul de-a le combate. La fel redacția revistei, avea ca scop *răspândirea în*

popor a documentelor oficiale referitor la istoria vieții obștești bisericești din Eparhia Chișinăului; se vor publica comunicări despre schimbările în cârmuirea bisericească și laică, în ce privește biserica și școlile bisericești; hotărârile adunărilor eparhiale și adunărilor de preoți, și desigur, paginile *Luminătorului* vor găzdui și poezii, cu conținut moral-bisericesc, care s-au adevărit a fi plăcute sufletului nu numai basarabeanului religios. Drept exemplu, poate servi poezia semnată de Rădulescu I. *Să fie lumină*, care a cuprins în sine adevăratul sens al revistei: *Lumină fie, lumină sfântă /să nu o stingem fără rost, /ci în nevoi, care - înspăimântă, /s-avem într-însa adăpost...* [7, 1908, nr. 1, p. 10].

Peste puțin timp de activitate, redacția revistei se încredințează că tocmai acest adăpost de valorificare a bogăției spiritului basarabean aștepta poporul său. Pe adresa redacției vin scrisori cu conținut asemănător, ce exprimă mulțămirea și respectul cititorilor. „Starea deplorabilă a parohiilor se explică prin lipsa de carte religioasă-morală în limba moldovenească” - se spune într-o scrisoare de acel gen”cât e de bine venit *Luminătorul* prin publicarea a *voroavelor religioase și morale* [7, 1910, nr. 4, p. 75; 1911, nr. 4, p. 72]. Istoricul Basarabiei Ciobanu Șt. va relata mai apoi, că viața culturală românească în Basarabia se manifestă prin tipărirea unui număr mare de cărți, broșuri, și reviste bisericești [3, p. 297].

Luminătorul a ieșit de sub tipar fără întrerupere până la finele anului 1943. În decursul existenței sale, revista a suportat câteva modificări de structură și îmbogățiri de conținut [1, pp. 4-6]. Inițial, revista apărea odată în lună, conținând două compartimente: partea oficială, care relata despre treburile ierarhice ale cârmuirii Eparhiei Chișinăului și cea neoficială, în care în afară de articole cu caracter religioasă-moral sunt întâlnite publicații cu reflecții cotidiene (sfaturi practice din domeniul agriculturii, zootehniei, medicinei, etc.) [7, 1910, nr. 8; 1911, nr. 5].

În 1919 Buletinul Eparhiei Chișinăului – *Chișinevskie Eparhialinîie Vedomosti* - este suspendat, iar *Luminătorul* devine revistă eparhială oficială. Cu acest prilej el este supus unor schimbări de ordin organizatoric: e mărit formatul revistei și începe să apară de două ori pe lună, având schimbări și în conținut. Revista urma să cuprindă partea oficială săptămânală și cea neoficială cu două secții: prima secție - articole științifice și literare, iar a doua secție - publicații de gen informativ-cotidian. Din cauza unor circumstanțe necunoscute revista a ieșit de sub tipar puțin altfel: partea oficială de două ori pe lună tipărită cu caractere latine și partea neoficială dintr-o sigură secție, odată în lună, tipărită cu caractere chirilice, în luna mai 1920 *Luminătorul* revine la vechiul format

octav și se publică odată în lună. Din toamna aceluiași an apare în întregime cu caractere latine. Următoarea schimbare de importanță s-a produs în 1922, când alături de cele două părți componente este inclusă a treia - o secție misionară menită pentru istoricul și combaterea sectelor.

În decursul întregii sale existențe *Luminătorul* și-a avut ca colaboratori o întreagă pleiadă de personalități ai timpului. Mulți dintre ei erau preoți în vârstă, care slujise norodului cu multă fidelitate și vehemență, și îi cunoșteau bine durerea. Dintre cei mai vechi colaboratori pe lângă harnicul profesor de la seminar Popovici C. și *naționalistul* Gurie Grosu, precum la desemnat Ciobanu Șt. [4, p. 235], au fost și Baltaga V., Ignatovici I., Florov P., Plămădeală M., preoții Ignatiev M., Marinescu Gh., Friptu I., Rădulescu I., învățătorii Danilă S., Tudor Gh. și seminaristul Mateevici A. [4, p. 235]. În amintirile lui Popovici C. [11, pp. 280-282], redactorul inițial al revistei, putem găsi o relatare mai amplă despre activitatea colaboratorilor. De exemplu: „Cu seminaristul Alexie Mateevici, mai târziu vestitul poet, am făcut cunoștință mai de aproape încă fiind elev în clasa a treia a seminarului teologic (respectiv clasa a șaptea)” [11, pp. 280], va mărturisi în memoriile sale Popovici C., „colegii lui, știind că eu sunt redactorul *Luminătorului* mi-au atras atenția că el cunoaște bine limba moldovenească și chiar cea românească... Apoi a colaborat la *Luminătorul* până la absolvirea seminarului, adică vreo patru ani, prezentând redacției pentru publicare diferite articole și poezii cu conținut religios-moral. Redacția periodicului totdeauna a fost atentă față de nevoile lui și l-a încurajat pentru lucrările lui prețioase” [11, pp. 280].

Activitatea lui Mateevici A. la *Luminătorul* a lăsat posterității câteva lucrări cu caracter științific, sau mai bine zis de popularizare a științei, așa ca *Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni* [7, 1913, nr. 9-11], *Tipăriturile noastre bisericești* [7, 1913, nr. 6-8], în care poetul ne dă un istoric despre viața culturală românească în Basarabia sub ruși. Acest fapt doar reîntregește vasta contribuție a marelui rapsod al limbii române, la dezvoltarea bogăției spirituale a neamului românesc și totodată ne arată rolul revistei în perspectiva istorică.

Luminătorul a desfășurat o vastă activitate cultural-educativă, care răspundea necesității explorării tezaurului spiritual al neamului, catalogat în termenii, anume a unei *spiritualități regionale*. Deși revista avea un caracter pur religios, în fiecare pagină a ei se simțea duhul unei lupte aprige împotriva viciilor umane așa ca beția, fumatul, ignoranța, preacurvia, etc. [7, 1910, nr. 2, 12; 1913, nr. 12]. În pildele și voroavele preoțimii se simte o grijă părintească pentru puritatea morală și spirituală a țaranului

basarabean, care împovărat de greutățile timpului, deseori se întâmpla să recurgă la paharul cu alcool și tabacioc.

Incontestabil e faptul că *Luminătorul* și-a depășit nivelul său religios-moral. Astfel, o deosebită atenție acordă revista importanței învățământului; științei de carte, îndemnând poporul său la ea. „Învățătura face pe om ființă înțeleaptă... către învățatură trebuie să fie abătută toată silința și toată puterea omenească... Neînvățătura îl micșorează pe om cu totul, în largirea învățaturii se încheie starea cea mai bună a omenirii” [7, 1910, nr. 1, p. 13].

Prin intermediul religiei colaboratorii *Luminătorului* au dus la mintea țaranului basarabean informație și de caracter științific, etnografic, politic, istoric, filozofic, etc. [7, 1912, nr. 8, 10; 1917, nr. 3; 1918, nr. 6]. Cei de la redacția revistei totdeauna au tins spre popularizarea cunoștințelor. Bunăoară, pe paginile revistei, deseori, putem întâlni materiale în care religia și știința sunt tratate ca două laturi ale vieții noastre, *care nu se exclud* ci dimpotrivă, după cum este indicat, sunt compatibile. Autorul articolului *Creștinismul și știința*, din nr. 10, anul 1920, într-un limbaj popular, încearcă a face chiar și o explicație: că „obiectele cele ... văzute și materiale sînt în competența științei, are este foarte largă, aproape nemărginită, însă obiectele cele nevăzute, supranaturale nu sunt în competența științei... aici de acum e domeniul creștinismului” [7, 1920, nr. 10].

Un studiu minuțios asupra *Luminătorul* ne deschide tot mai larg posibilitatea de sesizare că redacția revistei realiza cu succes programul său și mai mult decât atât, vedem că ea ducea în masele populare bogăția spirituală a neamului clipocită cu dragoste de intelectualitatea revistei. Totaici, ar trebui de menționat încă o latură semnificativă a activității revistei. Dacă în primii ani de existență revista îngloba doar articole cu caracter religios-moral loial față de conceptul autorităților țariste, cu timpul paginile *Luminătorului* găzduiesc materiale ce conțin informație de istorie națională, de exemplu cum este articolul *Când și cum s-au încreștinat moldovenii*, unde autorul vorbește nu numai despre originea neamului, dar și a limbii – *latinească* [7, 1912, nr. 8, pp.23-34; 1913, nr.3, p. 79]. Acest periodic era aidoma unui front invizibil, care susținea spiritul poporului indiferent de regim. Afară de scopul desfășurării unei activități cultural-religioase, colaboratorii revistei au dus basarabenilor într-o manieră populistă realizările științei, literaturii, din sport, etc.

În concluzie poate fi relevat numai faptul, că preoțimea basarabeana consolidată în jurul acestui periodic prin truda sa de păstorie a fost o rază

de lumină dusă în masa țărănimii analfabete, dar și extensia ei social-spiritual-natională. Dacă restul publicațiilor periodice ce apăruse în Basarabia erau adresate intelectualității, apoi *Luminătorul* prin preoțime era destinat de-a ajunge la inima basarabeanului de la țarină și, odată cu învățătura sa etico-religioasă la el răzbateau crâmpie de istorie națională, care îi facilitau autodeterminarea și, îi întăreau spiritul față de o eventuală manipulare politică sau prozelită.

Colaboratorii revistei susțineau candela ortodoxiei a clerului basarabean într-o realitate dură, axată pe toleranța regimului al cărui exponent avea să se mențina biserica, în conceptul său instituțional. Și nu în ultimul rând, trebuie menționat faptul că, periodicul prin expunerea titanilor săi a format hrana spirituală a poporului, contribuind în mare măsură la dezvoltarea limbii și întreținerii purității morale.

Referințe bibliografice:

1. Buburuz, P. *Revista Luminătorul după aproape 50 ani de inexistență*, În: *Luminătorul*, Nr.1, 1992, pp. 4-6.
2. Buzilă, B. *Din istoria vieții bisericești din Basarabia (1812-1918; 1918-1944)*. Chișinău: Știința, 1996.
3. Ciobanu, Șt. *Contribuția Basarabiei la dezvoltarea literaturii naționale*, În: *Revista Fundațiilor Regale*, Nr. 8, 1941, p. 297-311.
4. Ciobanu, Șt. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chișinău: Știința, 1993.
5. Colesnic, I. *Basarabia necunoscută*. Chișinău: Știința, 1993.
6. Constantinescu, G. *Din vremuri țariste. Propaganda românească*, În: Colesnic, I. *Basarabia necunoscută*, Chișinău: Știința, 1993.
7. Mihailovici, P. *Rolul național al Bisericii ortodoxe din Basarabia*, În: *Mărturii de spiritualitate românească în Basarabia*, Chișinău: Știința, 1993.
8. Mihailovici, P. *Tipărituri românești în Basarabia de la 1812 până la 1918*; București, 1940.
9. Nistor, I. *Istoria Basarabiei*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1991.
10. Popovici, C. *Amintiri de împrejurările în care s-a născut și a apărut revista Luminătorul în curs de 25 ani*, În: Colesnic, I. *Basarabia necunoscută*, Chișinău: Știința, 1993.
11. Poștarencu, D. *O istorie a Basarabiei în date și documente 1812- 1940*. Chișinău: Cartier, 1998.
12. Varta, I. *Presa românească din Basarabia la începuturile sale*, În: *Destin românesc*, Nr.4, 1994, p.19-24.

IMPACTUL POLITICII COMUNISTE ASUPRA CLERULUI GRECO-CATOLIC DIN ROMÂNIA

Florin GATEA



S-a născut la 26 septembrie 1981 la Blaj, Transilvania, România. În anul 1994 a absolvit Universitatea Babeș Bolyai-Cluj Napoca, Facultatea de Teologie Greco – Catholică. În 2008 se înscrie la studiile de masterat, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Facultatea Istorie și Relații Internaționale. Preot paroh Sebeș, Protopop de Sebeș și Consilier Mitropolitan în Arhiepiscopia Majoră Română Unită cu Roma, Greco - Catholică, de Alba Iulia și Făgăraș, România. Responsabil cu problemele administrative în relația cu protopopiatele. În prezent face studii de doctorat la Universitatea Liberă Internațională din Moldova.

Domeniul de cercetare: „Istoria Românilor (epoca contemporană). Politica comunistă anti-religioasă de lichidare a Bisericii Greco-Catolice din România.

ABSTRACT

By the Vienna Dictate, Horthy's Hungary is assigned the northern part of Transylvania. Accordingly place pressure on state institutions, the process of integrating clergy and believers united Church. There were Greek Catholic priests who signed the return for various reasons: fear, the desire to protect their families or simply hoping that things will change soon, at that time many rumors circulating about a war which will end in victory for the West, the coming "Americans" and thus removing communism in Romania. There were also cases in which priests signatures retracted or have accepted the "mental reservation" and continued to officiate Catholic rite.

Cuvinte-cheie: Dictatul de la Viena, România, Transilvania, episcopii, clerul greco-catolic,

La 30 august 1940, Dictatul de la Viena a repartizat Ungariei horthyste partea de nord a Transilvaniei cu o populație de 2.603.589 locuitori dintre care 1.304.898 români, 968.371 maghiari, iar restul sași, ruteni și evrei. Dintre români, majoritatea - peste un milion - erau greco-catolici grupați în trei episcopii: de Cluj-Gherla, de Oradea și de Maramureș. În virtutea circumstanțelor create, Episcopul de Oradea Valeriu Traian Frențiu, aflându-se în momentul intrării trupelor de ocupație la Beiuș, n-a mai primit permisiunea de a se reîntoarce la Oradea, iar vicarul general - Episcopul Ioan Suciu, consacrat abia la 22 iulie 1940, nu a fost recunoscut de oficialitățile maghiare. Pe de altă parte Episcopul de Maramureș, Alexandru Rusu, numit în 1930 la o Eparhie nou înființată, era mai mult tolerat. Astfel, sub aspect canonic, conducătorul spiritual necontestat al românilor, devine Episcopul Iuliu Hossu, numit de Sfântul Scaun și Administrator Apostolic al Eparhiei de Oradea [10, p.108].

Imediat după ce a aflat hotărârea Dictatului, el anunță printr-o circulară clerul și credincioșii că rămâne la Cluj și nu se refugiază în țară: “Noi ducem înainte lucrarea în slujba sufletelor nouă încredințate, în mijlocul vostru, cu toată puterea sufletului nostru și cu toată dragostea inimii noastre” [10, p.109]. Încă de la începutul ocupației, Episcopul s-a solidarizat cu durerile celor căzuți sub teroarea horthystă. Poziția civică și patriotică a Episcopului Iuliu Hossu este caracterizată de protestele curajoase împotriva crimelor săvârșite de ocupanți, a terorizării preoților și intelectualilor români. Curajoasă este și adresarea Episcopului Iuliu Hossu către Regentul Horthy, aflat în Cluj la 15 septembrie 1940, în care menționează: “Vă vorbesc în numele a peste un milion de credincioși români uniți cu Roma și că aceștia trăiesc aici, pe aceste pământuri, în Ardealul atât de drag nouă deopotrivă. ... Vom împlini misiunea noastră pe pământul Ardealului unde strămoșii noștri își dorm în pace somnul lor de veci, pentru ca să ne fie izvor de binecuvântată pace și punte de împăcare a celor două națiuni, avizate reciproc la înțelegere, în mijlocul cataclismului mondial, pe aceste plaiuri binecuvântate ale Europei sfâșiate”[10, p.110]. Elocventă în acest context este discuția dintre Mitropolitul ortodox Nicolae Bălan de la Sibiu, Episcopul ortodox Nicolae Colan de la Cluj și Episcopul Iuliu Hossu. Astfel, la întrebarea Mitropolitului dacă episcopul se va refugia în Țară, Iuliu Hossu a răspuns mirat: „Poporul pleacă? Pleacă administrația și funcționarii, pleacă cei interesați. Eu rămân aici cu poporul meu să-i împărtășesc soarta” [13, p.33-34].

Așa a început o colaborare strânsă și rodnică între cele două Biserici surori pentru cauza românilor. Participa fiecare la bucuriile celuilalt, la aniversări, la serbări, la conferințe, iar preoții celor două confesiuni au început să se împrietenească. Cu ocazia aniversării jubileului de 25 de ani de episcopat, la 21 noiembrie 1942, după felicitările Capitlului catedral, prezentate de canonicul prepozit George Vidican, a luat cuvântul Episcopul ortodox al Clujului, Nicolae Colan (1936-1957): “Îngăduiește-mi, Preasfinția Ta, să-mi iau și eu partea de bucurie și să-mi arăt aici întreaga admirație pentru vrednicia cu care 25 de ani ai povățuit nația românească de lege unită în aceste părți, în numele lui Isus Hristos, în numele iubirii de frate. Iată cuvântul meu de bună urare:«Eu ți-s frate, tu-mi ești frate, În noi doi un suflet bate». Dumnezeu să te aibă în Sfânta Sa pază”. Apoi cei doi arhieriei s-au îmbrățișat frățește [10,p.111].

Între 18 și 21 septembrie 1943, Episcopul Iuliu Hossu a vizitat concentrații și răniții români din Budapesta. Primul popas îl face la Spitalul Militar Central. În secția de la parter, medicul îi prezintă mai mulți tineri

români mutilați de război: mâini și picioare amputate, maxilare sfărâmate, unul sau ambii ochi distruși, abdomenul străpuns sau sfârtecat de schije. Ce depozit uriaș de suferințe această secție din spital! Episcopul, compătimea, încuraja și binecuvînta. Răniții manifestau recunoștința pentru binecuvântarea arhierescă, pentru cuvintele de îmbărbătare, pentru ajutorul bănesc și pentru cruciulițele și iconițele dăruite. Mulți dintre ei, plini de căldură, îi povesteau arhierelui că în copilăria lor au participat la solemnele sale vizitații canonice și se înghesuiau să-i înmâneze buchete de flori și să-i sărute sfințita dreaptă. Pe fiecare dintre ei, îi asculta cu răbdare și se interesa de împrejurările în care a fost rănit, de locul unde schijele au atentat la viața lor, ciopârțindu-le trupurile tinere.

După încordarea psihică și efortul fizic de la Spitalul Militar Central, în ziua următoare a vizitat diferite uzine, fabrici și șantiere unde erau concentrați mii de români constituiți în campanii de muncă. Prima vizită a făcut-o la uzinele de armament de la Csepel. În cuvântarea de la Te-Deum le-a vorbit despre Taina Crucii: “Acum 29 de ani, ca preot militar, mângâiam pe părinții și bunicii voștri ... Totuși, Calea Crucii, plină de chinuri și dureri nedrepte, a semănat nemurire și viață, așa cum cântăm Crucii Tale ne închinăm Cristoase și Sfântă învierea Ta o laudăm și o mărim! Am adus în sufletul meu pe scumpii voștri de acasă și în acest suflet se îmbrățișează cu voi și prin mine vorbesc cu voi. Fruntea sus, mințile treze, inimile curate, cu încredere în Domnul, pășiți pe calea vieții, pe care s-o închinați Domnului” [10, p.112]. La fiecare din fabricile vizitate, Episcopul a oficiat în curte la un altar improvizat un Te-Deum, iar prin cuvântul cald i-a încurajat, i-a însuflețit și le-a întărit speranța.

La 30 octombrie, în timpul vizitațiilor canonice în Budacul Român, asupra Episcopului Iuliu Hossu a fost săvârșit un atentat. Reîntors în țară si-a reluat programul de vizitații canonice. Întorcându-se cu trăsura de la biserică la casa parohială, pe înserat, un honved a tras două focuri de revolver asupra lui, dar gloanțele, din fericire, au trecut pe la spatele Episcopului. Câteva luni mai târziu, la Cluj, tineretul horthyst a devastat de două ori Reședința Episcopală și de trei ori Academia Teologică. Aceste atacuri au culminat la 3 martie 1944 când porțile Academiei au fost sfărâmate iar studenții teologi și profesorii maltratați. A doua zi, 4 martie, pe când Episcopul se întorcea de la Academie, unde a cercetat victimele și a constatat daunele, în fața Catedralei a fost întâmpinat de un grup de tineri horthyști, insultat și scuipat în față [10, p.113]. Pentru a pune capăt acestor acte de vandalism și maltratare a populației românești, Episcopul Iuliu Hossu se adresează Papei Pius al XII-lea, rugându-l să intervină la

IMPACTUL POLITICII COMUNISTE ASUPRA CLERULUI GRECO-CATOLIC DIN ROMÂNIA

episcopatul maghiar pentru ca acesta să ceară Guvernului hothyst încetarea actelor de vandalism..

Odată cu ieșirea României din Axă, la 23 august 1944, armata română, sprijinită de Armata Roșie, a eliberat Transilvania de Nord. Eliberarea a adus însă cu sine instaurarea în România a regimului comunist. Ierarhia confesionalistă a Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Mitropolitul Nicolae Bălan, a sesizat intențiile noului regim de a porni lupta împotriva Bisericii Greco-Catolice și au considerat-o un prilej pentru înfăptuirea unirii între cele două Biserici. Ierarhii greco-catolici, în frunte cu Iuliu Hossu, nu erau împotriva unității spirituale a românilor, dar considerau unirea o problemă teologică ce trebuie soluționată prin discuții libere și sincere iar nu sub presiunea unui regim politic străin de neam și de credință. În discursul rostit în Senat la 24 mai 1929, Episcopul Iuliu Hossu a spus: “Nu sunt două Biserici în lume care să fie atât de apropiate ca Bisericile noastre. De ce nu ne adunăm într-un congres ca să discutăm această apropiere?” [10, p.114]. Mulți ani mai târziu, scriindu-și memoriile în Domiciliul obligatoriu de la Căldărușani, Ierarhul își va exprima cu fermitate aceeași poziție: “Am cerut atunci (nn. în discursul din Senat) și cel ce scrie aceste șire și IPS Frențiu, episcopul de Oradea Mare ... să căutăm calea spre unirea în dreapta credință; știind cât suntem de aproape unii de alții, și convinși că, prin ajutorul lui Dumnezeu, în harul Lui preasfânt, vom afla calea adevărului, calea adevăratei credințe și vom ajunge la adevărata unire ... Unirea o doream și o dorim și astăzi, unirea pe temeiul dragostei Mântuitorului Isus, care cu limbă de moarte, cum spune românul, a cerut de repetate ori la Cina cea de taină: «Părinte Sfinte, să fie cu toții una, ca să crează lumea că tu m-ai trimis în lume» (Ioan 17,21). ... Invitarea ce ni s-a făcut în ziua de 15 Mai 1948 întru dragostea Domnului, n-a fost întru sufletul Lui; ni s-a făcut după regretatele peregrinări nu la Ierusalim ci la Moscova, la sfat și planuire cu patriarhul Alexei, ascultător și el al poruncii capului celor ce au vestit și vestesc în lume necredința în Dumnezeu, necredința în suflet și nemurirea lui, vrăjmaș declarat al tuturor celor ce cred în Dumnezeu în orice chip” [10, p.115]. Ierarhii greco-catolici, pe lângă faptul că vedeau unirea dintre cele două Biserici prin prismă teologică, o înțelegeau și o susțineau și ca o revenire la Biserica Catolică, de care Biserica Ortodoxă s-a rupt prin schisma de la 1054.

Desființarea în 1946 a Bisericii Greco-Catolice din Ucraina prin integrarea credincioșilor în Biserica Ortodoxă Rusă, a întărit speranțele ierarhiei confesionaliste a Bisericii Ortodoxe de a face același lucru și în România. De altfel, primul Guvern comunist, condus de Petru Groza, având

modelul ucrainean, părea deja câștigat pentru cauză. La 19 iulie 1948 este publicat în Monitorul Oficial, Decretul-Lege nr. 151 prin care se denunță Concordatul cu Sfântul Scaun. Decretul din 4 august 1948, în art. 40 prevede că “nici un cult religios și nici un reprezentant al unui cult nu vor putea întreține legături cu culte religioase, instituții sau persoane oficiale în a fără de teritoriul țării, decât numai cu aprobarea Ministerului Cultelor și prin intermediul Ministerului de Externe”. Art. 41 al aceluiași Decret prevede că “nici un cult din afară nu poate să exercite vreo jurisdicție asupra credincioșilor statului român”. Prin Decretul guvernamental publicat în Monitorul Oficial la 3 septembrie 1948, a fost depus Episcopul Ioan Suciu, Administratorul Apostolic al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș, cu sediul la Blaj. La 18 septembrie au fost depuși, Valeriu Traian Frențiu, Episcopul de Oradea, Alexandru Rusu, Episcop de Maramureș și Ioan Bălan, Episcop de Lugoj. Toți cei patru Episcopi depuși nu și-au părăsit însă scaunele și au continuat să lucreze. În același timp au fost suprimate salariile preoților greco-catolici. Au mai rămas în scaune și recunoscuți oficial, Episcopul Iuliu Hossu și Episcopul Vasile Aftenie, Vicarul general al Bisericii Române Unite pentru Vechiul Regat, cu sediul la București. Acești doi Episcopi au mai fost lăsați încă în funcții, în așteptarea ca cel puțin unul dintre ei să fie convins să treacă la Biserica Ortodoxă.

La 10 august 1948, Episcopul Iuliu Hossu a fost vizitat de Episcopul Nicolae Colan, reîntors de la Sinodul panortodox de la Moscova din luna martie, unde a avut o intervenție cu titlul Agresiunea papală în România în ultimii cincizeci de ani. Scopul acestei vizite consta în convingerea de convertirea a greco-catolicilor la ortodoxism. Dialogul dintre cei doi este prezentat cu lux de amănunte chiar de către Episcopul Iuliu Hossu în Memoriile sale, care a răspuns dur și categoric: “Preasfințite, ești episcop, suntem episcopi, credința noastră este viața noastră, așa că nici nu poate fi vorbă de conversație pe această temă; cuvântul meu și al tuturor fraților mei episcopi este acesta: credința noastră este viața noastră” [10, p.116]. Răspunsul lui Iuliu Hossu este unul ferm care denotă credință, fidelitate curaj și verticalitate.

Propuneri ademenitoare de a trece la Biserica ortodoxă i s-au făcut Episcopului Iuliu Hossu și din partea Guvernului comunist. La 20 septembrie 1948, aflându-se în București la Ministerul Cultelor pentru a cere evacuarea clădirii Academiei Teologice, Ministrul Stanciu Stoian a încercat să-l atragă în colaborarea cu noul regim. Iată cum prezintă această întrevvedere Episcopul însuși: “prezint cererea pentru evacuarea Academiei de teologie; după ce-mi spune că va interveni, trece la altceva, pentru care

se pare ca a insistat să mă prezint personal; îmi arată ce rol mare și frumos aş putea avea în aceste zile istorice. Deși cuvântul și gândul dânsului m-a izbit dureros la început, n-am răspuns, ca și când n-aş fi înţeles la ce ţinteşte și, continuând în același sens, i-am răspuns: «Domnule ministru: credința noastră este viața noastră» [10, p.117].

O zi mai târziu, la 21 septembrie 1948, prezentând aceeași cerere la primul ministru Petru Groza, i se propune explicit să treacă la Biserica ortodoxă ca Mitropolit al Moldovei. Răspunsul Episcopului este unul tranșant. Acest epizod deasemenea este reflectat în lucrarea Memorii: «În 21 IX, audiența la primul ministru Groza, cu aceeași cerere; mi-a promis că va interveni; apoi mă întreabă: «Ce ți-a spus Stanciu Stoian?»; i-am spus că mi-a promis că va interveni la Instrucție; «și altceva, ce ți-a spus?»; eu răspund: «Numai aceasta»; nefăcându-mi o propunere deschisă, n-am aflat de bine să mă opresc la aluzia ce făcuse dl. Stoian la «rolul mare» ce aş putea avea și nici n-am luat-o în forma aceasta, ci ca un cuvânt spus în convorbirea despre agitațiile ce se fac între credincioșii noștri, și chiar înțețirea terorizării lor, așa cum i-am spus cu alt prilej pomenit mai înainte; atunci dl. Prim-ministru îmi spune surâzând: «Vrei să fii mitropolit de Iași?»; surprins n-am înţeles la ce face aluzie și i-am răspuns: «Acolo este Durkovits, el este romano-catolic»; «Ah, răspunde râzând Groza, nu așa!»; atunci am tresărit și din gestul dânsului am înţeles că vorbește despre mitropolia Iașilor ortodoxă, care era vacantă; atunci i-am răspuns: «Domnule prim-ministru: credința noastră este viața noastră» [10, p.118].

După aceste încercări zadarnice de a convinge măcar un Episcop greco-catolic să treacă la Biserica ortodoxă, Guvernul a invitat la 1 octombrie 1948, preoțimea greco-catolică la Cluj, pentru a discuta problema unirii celor două Biserici. În invitație se preciza că la discuții va lua parte și Episcopul Iuliu Hossu. În realitate, din 30 septembrie până în 3 octombrie 1948, Episcopul a fost cosemnat la reședință. Aflând despre intențiile autorităților comuniste de a organiza o adunare a greco-catolicilor, în scopul convertirii la ortodoxism, Episcopul a trimis curieri în toate protopopiatele eparhiei cu mesajul de a nu participa la adunare, iar la 30 septembrie a dat o scrisoare circulară prin care anunța pedeapsa cu excomunicarea celor care vor participa la acțiunile de convertire. Iată un fragment din această scrisoare: «Ni s-a adus la cunoștință că se vor aduna în orașul nostru de reședință, Cluj, la 1 octombrie a.c., unii preoți din sânul clerului Provinciei noastre Mitropolitane, în scopul de a proclama schisma cu lepădarea de Biserica noastră, cea Una, Sfântă, Catolică și Apostolică, păstorită de urmașii Sfântului Petru și trecerea la Biserica Ortodoxă. Cu

puterea care o dețin ca Episcop al locului, aplic pedeapsa excomunicării tuturor aceluia care ar lua parte la pomenita adunare. Cei ce din nefericire vor fi participat la adunare, vor fi declarați nominal excomunicați, cu un Decret al Nostru, care se va citi în toate bisericile acestei eparhii de Dumnezeu păzite, în prima duminică sau în duminica următoare după primirea Decretului Nostru” [10, p.119]. Cu toată opoziția și îndrumările Episcopului, adunarea a avut loc la data fixată, în sala de gimnastică a Liceului “George Barițiu” din Cluj.

Nu mult după adunarea de la Cluj, Episcopul Iuliu Hossu a plecat, împreună cu Episcopul romano-catolic de Alba Iulia, Marton Aron, la București pentru a face o ultimă încercare la Ministerul Cultelor cu Proiectul de Statut al Bisericii Catolice din România. La București, “Ierusalimul aspirațiilor noastre naționale”, cum la numit în cuvântarea de la recepția dată în cinstea delegației de la Alba Iulia în 1918, în noaptea de 28-29 octombrie 1948, a fost arestat în locuința fratelui său Ioan Hossu și dus în beciurile Ministerului de Interne. Iată cum descrie Episcopul primele momente petrecute acolo: “Între glume de batjocură, au înregistrat ce era asupra mea și astfel am fost scos afară însoțit de un individ, pentru a coborî la celulă. ... îndată după intrare, căzând zăvorul, m-am așezat în genunchi și, cu fruntea la pământ, am dat mărire Domnului Isus, care m-a învrednicit pe mine nevrednicul de această mare cinste a temniței pentru credință. Mărire Ție, Doamne, mărire Ție, am cântat și o cânt și azi când scriu aceste șire...” [10, p.120].

După o zi de detenție la Ministerul de Interne, Ministrul Cultelor, Stanciu Stoian, considerându-l înspăimântat și dispus să colaboreze, l-a chemat pe Iuliu Hossu din nou în audiență. Probabil ministrul credea că după o noapte și o zi petrecută în arest, a rămas demoralizat. La început Ministrul Cultelor vorbea de «rolul mare și frumos, în momentele istorice pe care le trăim». Se pare că pentru această nouă invitație episcopul a fost chemat și pregătit cu acest început de temniță, cu beciul Internelor și zuruitul ușilor de fier. Iuliu Hossu i-a răspuns invariabil: ...credința noastră este viața noastră. ... Ați intrat, domnule ministru, într-un domeniu pe care nu-l puteți stăpâni, unde fiecare credincios, fiecare bătrână neputincioasă, dar credincioasă, este o cetate de nebiruit, în care nu poate intra nimeni decât Dumnezeu și acela căruia ea îi va deschide sufletul. Cu puterea nimeni nu pătrunde acolo; că vor fi notați în registre că au trecut la altă religie, aceasta se poate; dar că au trecut în suflet și s-au lepădat de credința lor, aceasta nu se poate obține cu puterea. ... Pe cât a fost de scurtă audiența cu prezentarea Statutului ieri, pe atât de lungă, peste măsură, a fost cea de

IMPACTUL POLITICII COMUNISTE ASUPRA CLERULUI GRECO-CATOLIC DIN ROMÂNIA

azi, cu invitarea pentru care s-a pregătit în felul acesta. Dacă a nutrit nădejde că va fi urmată, s-a înșelat amarnic; pe mine m-a rănit cu propunerea că aş fi capabil de o astfel de infamie” [10, p.121-123].

După această nouă încercare zadarnică, la 8 noiembrie 1948, a fost publicat în Monitorul Oficial decretul prin care Episcopul Iuliu Hossu era destituit ca Episcop de Cluj-Gherla. A fost ultimul Episcop greco-catolic destituit. Iuliu Hossu a fost arestat la 28 octombrie 1948, închis la Dragoslavele, Sighet, Curtea de Argeş și Căldărușani. Potrivit rapoartelor Vaticanului o parte din detenție și-a petrecut-o pe teritoriul URSS, lucrând la portul minier de la Nicolaev.

Acțiunea de suprimare a Bisericii Române Unite prin revenirea clerului și a credincioșilor la Biserica Ortodoxă s-a derulat între lunile septembrie și decembrie ale anului 1948. Planul elaborat de autorități și susținut de ierarhii ortodocși avea la baza scenariul aplicat cu succes doi ani mai devreme în Ucraina Occidentală. Strategia guvernului s-a desfășurat pe două planuri. Pe de o parte, pentru a diminua capacitatea de rezistență a comunităților catolice și a dezorganiza structurile teritorial-administrative ale bisericii (episcopiile), guvernul a retras recunoașterea următorilor episcopi de rit răsăritean și de rit latin: Alexandru Russu, Valeriu Traian Frențiu, Ioan Bălan, Alexandru Teodor Cisar și Augustin Pacha la 17 septembrie 1948; Ioan Suciu la 3 septembrie 1948; Ioan Scheffer la 16 septembrie 1948 și Iuliu Hossu 8 noiembrie 1948. Nunțiatul de la București a protestat împotriva acestor măsuri care constituiau „un grav atentat împotriva Bisericii Catolice din România” și, în egală măsură, prin noua Lege a cultelor în favoarea libertății religioase și a liberei organizări a fiecărui cult.

Pe de altă parte, în cursul lunii septembrie, Ministerul Cultelor a trimis un formular preoților greco-catolici prin care li se cerea să delege câte doi reprezentanți din fiecare județ pentru a participa la adunarea de la Cluj, unde urmau să „voteze” pentru revenirea la Biserica Ortodoxă. În paralel, au fost create așa numitele „comitete de inițiativă” care, beneficiind de sprijinul autorităților statului, au avut menirea de a-i convinge pe preoții greco-catolici să adere la mișcarea de revenire la ortodoxie. Acțiunile din teren au fost dublate de o campanie de presă care acredita teza potrivit căreia în cadrul Bisericii Unite a existat totdeauna un curent favorabil revenirii la Biserica Ortodoxă, fapt care demonstra că greco-catolicismul a rămas străin de sufletul credincioșilor. Acest curent fusese neutralizat până în 1945 de partidele burghezo-moșierești și de ierarhia greco-catolică înstrăinată de neam. Totodată articolele publicate evidențiau faptul că

regimul de democrație-populară, prin denunțarea Concordatului și noua lege a cultelor a pus capăt inegalității cultelor religioase creând astfel condițiile favorabile acțiunii de reîntregire a Bisericii Ortodoxe.

Ca urmare a acțiunii desfășurate în cursul lunii septembrie, 431 de preoți, profesori și canonici greco-catolici au delegat 38 de preoți dintre care doar 36 s-au întrunit la 1 octombrie 1948 la Cluj. Documentele adoptate cu această ocazie, o Proclamație și un Apel către preoți și credincioși, ar fi contribuit la intensificarea „curentului de revenire la ortodoxie”, încât, după trei săptămâni, peste 75% din credincioși trecuseră deja la Biserica Ortodoxă și, până la sfârșitul anului, se aprecia că procesul urma să fie încheiat. A doua zi după evenimentele de la Cluj, mons. Gerald Patric O’Hara, regentul Nunțiatunii de la București, a adresat o notă verbală Ministerului Afacerilor Externe în care, după ce reamintea angajamentele interne și internaționale asumate de statul român în vederea respectării libertății religioase și a libertății cultului, constata grava încălcare a acestora „printr-o serie de fapte ... petrecute în ultimele zile în diferite zone ale Transilvaniei împotriva Bisericii Catolice de rit grec”. Nunțiatura avea în vedere, în special, acțiunea întreprinsă de autoritățile civile care au organizat „întâlnirea de la Cluj”. Guvernul a considerat protestul Nunțiatunii „un amestec în treburile interne ale Republicii Populare Române”. Răspunsul MAE la nota verbală a Nunțiatunii ilustrează modul în care logica Războiului Rece și-a pus amprenta asupra relațiilor diplomatice româno-vaticane.

În cursul lunii octombrie 1948, ca urmare a presiunii exercitate de instituțiile statului, a continuat procesul de integrare a clerului și a credincioșilor uniți în Biserica Ortodoxă. Au existat preoți greco-catolici care au semnat revenirea din diferite motive: de teamă, din dorința de a-și proteja familiile ori pur și simplu cu speranța că lucrurile se vor schimba curând, la vremea respectivă circulând multe zvonuri cu privire la declanșarea unui război care se va încheia cu victoria Occidentului, venirea „americanilor” și implicit înlăturarea comunismului din România. Au existat și cazuri în care preoții au retractat semnăturile ori au acceptat cu „rezerva mentală”, continuând să officieze ritul catolic. Cei care refuzau să semneze revenirea, erau amenințați, brutalizați, închiși de către Jandarmerie și Poliție. Memoriile înaintate guvernului de către episcopii uniți ori de întregul episcopat catolic, în care protestau față de tratamentul la care erau supuși credincioșii greco-catolici, nu au stopat acțiunea de revenire care a continuat și după Adunarea de la Alba Iulia din 21 octombrie 1948. După

IMPACTUL POLITICII COMUNISTE ASUPRA CLERULUI GRECO-CATOLIC DIN ROMÂNIA

arestarea episcopilor greco-catolici, catedralele episcopale greco-catolice au fost preluate de ierarhii ortodocși.

La 1 decembrie 1948, Prezidiul RPR a emis Decretul nr. 358 pentru stabilirea situației de drept a fostului cult greco-catolic, prin care toate bunurile care aparținuseră organizațiilor și instituțiilor centrale ale Bisericii Unite treceau în proprietatea statului ca urmare a „revenirii comunităților locale ale cultului greco-catolic la cultul ortodox român”. Bisericiile și averea parohiilor care aparținuseră comunităților greco-catolice au revenit parohiilor ortodoxe în conformitate cu dispozițiile art.37 al legii cultelor. Pentru împărțirea bunurilor patrimoniale ale Bisericii unite s-a emis Hotărârea Consiliului de Miniștri nr.1719 din 27 decembrie 1948 [16].

Într-o notă verbală adresată Externelor, Nunțiatuara aprecia că Decretul nr. 358 „constituie o nouă încălcare a unuia din drepturile fundamentale ale omului, o nouă imixtiune a puterii civile în domeniul spiritualului, un nou act de ostilitate al guvernului român față de religia catolică” [80, p.220]. Pentru împărțirea bunurilor patrimoniale ale Bisericii Unite s-a emis Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1719/27 decembrie 1948 [7, p.13].

Suprimarea Bisericii Unite s-a realizat în contextul sovietizării României. Într-un moment în care URSS reprezenta singurul model posibil a fi urmat Biserica Unită cu „latinismul”(occidentalismul) ei, constituia, potrivit opiniei lui P.Ramet, un obstacol în calea dimensiunii slavizate a sovietizării. După 1 decembrie 1948, despre Biserica Unită s-a vorbit doar la trecut. Publicațiile ortodoxe, precum și lucrările apărute după 1948 au căutat să pună în lumină caracterul definitiv și irevocabil al evenimentelor consumate în toamna anului 1948. Cu alte cuvinte, se oculta existența unei Biserici Unite care acționa în clandestinitate.

În egală măsură, se urmărea prevenirea rezistenței greco-catolice deoarece prin reținerea episcopilor și a preoților era împiedicată supraviețuirea canonică a bisericii.

Rolul pe care Nunțiatuara de la București l-a avut în organizarea și susținerea rezistenței greco-catolice a fost sesizat de serviciile secrete. Într-un amplu raport elaborat probabil anterior lunii iulie a anului 1950, se afirma, între altele, că Nunțiatuara a solicitat preoților din rezistență să se grupeze în centrele cu populație greco-catolică în jurul vicarilor generali.

Astfel, pentru anihilarea Bisericii Greco-Catolice regimul comunist au declanșat o amplă acțiune de identificare, arestare și condamnare a preoților din rezistență. dec. Odată cu episcopii a fost arestată și o parte a elitei greco catolice, respectiv canonici, profesori de teologie și protopopi

care au fost închiși la mănăstirea Neamț unde autoritățile, cu sprijinul unor prelați ortodocși, sperau să i convingă să revină la Biserica Ortodoxă [15, p.9].

La 27 octombrie 1948 a fost arestat episcopul Ioan Suciu, a doua zi fiind arestați episcopii Ioan Bălan și Valeriu Traian Frențiu, iar în noaptea de 28 spre 29 octombrie episcopii Iuliu Hossu, Vasile Aftenie și Alexandru Rusu [2]. Cu toții au fost transferați în arestul MAI din București. După o noapte în detenție, episcopul Hossu a fost dus în fața ministrului cultelor S. Stoian care i-a propus, din nou, să accepte „rolul mare” în procesul „unificării religioase” aflat în desfășurare, propunere respinsă [10, p.105]. În 31 octombrie, episcopii aflați în arestul MAI au fost transferați la reședința de vară a patriarhiei din com. Dragoslavele (jud. Muscel, astăzi Argeș), transformată în lagăr, păzită de soldați și înconjurată cu sârmă ghimpată. Aici, episcopul Hossu i-a cunosțință de decretul prezidial prin care i s-a retras recunoașterea, astfel fiind ultimul episcop destituit de autoritățile comuniste [2]. După arestarea episcopilor greco-catolici, catedralele episcopale greco-catolice au fost preluate de ierarhi ortodocși.

Fără nici un temei legal episcopii Bisericii Române Unite deja reținuți, în ziua de Duminică 31 X 1948, orele 15.00 sunt transferați la vila patriarhală estivă Dragoslavele – Argeș [3]. Această vilă a fost transformată într-un lagăr, păzit mai întâi de jandarmii de la postul din sat, iar din 18.XI. 1948 de un pluton de soldați înarmați și echipați în frunte cu un locotenent [10, p.105].

Regimul de viață în lagărul Dragoslavele era foarte dur: mâncare insuficientă și nepregătită corespunzător, condiții improprii de dormit (lipsa paturilor). La aceasta se adăugau condițiile climaterice specifice unei zone montane pe timp de iarnă: „Lemne de foc primeau câte 11 bucățele pentru 24 de ore”, frigul se agrava și de prezența unor geamuri sparte. Episcopul Ioan Bălan „rupea crengile pe genunchi, nebăgând în seamă suferința reverendei, care nu era potrivită pentru o atare operație „ [10, p.105].

Cu toate acestea episcopii zilnic se organizau pentru celebrarea Sfintei Liturghii și cu un program comun de rugăciune cu meditație. Sfânta Liturghie era pontificată pe rând de unul dintre episcopi – care îmbrăca singurul veșmânt complet – iar ceilalți concelebrau cu epitrahilul și dădeau răspunsurile pe rând. În aceste condiții au petrecut marile sărbători (Nașterea Domnului, Botezul Domnului și Prezentarea în Templu), oferind rugăciunile pentru credincioși și pentru Biserica Greco-Catolică, „cu deplină încredere în Domnul Isus”. Și toate acestea sub supravegherea atentă a soldaților, dintre care unul chiar în interiorul camerei [3].

IMPACTUL POLITICII COMUNISTE ASUPRA CLERULUI GRECO-CATOLIC DIN ROMÂNIA

Un episod foarte cunoscut, petrecut atunci la Dragoslavele (3.XII. 1948), este încercarea Patriarhului ortodox Justinian Marina, de a-i convinge pe ierarhii greco-catolici să treacă la ortodoxie. Acesta i-a vizitat de două ori [3].

În cadrul primei vizite (14-15.XI. 1948), Patriarhul ortodox Iustinian Marina a venit însoțit de agenți de la Siguranță și le-a oferit episcopilor catolici de rit grec un prânz copios, ca un fel de demonstrație, cum ar trăi ei dacă și-ar face trecerea la Biserica Ortodoxă. I-a amenințat cu detenția. Episcopul Ioan Bălan a răspuns: „ Preafericite, dacă noi episcopii greco-catolici am crede că Biserica Ortodoxă este adevărata Biserică a lui Cristos, în acest moment ne-am da semnătura de trecere, căci noi voim să fim cu Cristos! Dar nu ați venit la noi cu argumente teologice, nici cu virtuțile creștinești, ci ne-ați arestat și ne-ați întemnițat. Hotărât, acestea nu sunt metodele lui Cristos!...Viața ne-o puteți lua, dar credința nu! Atâta vreme cât suntem în edificiile bisericii ortodoxe, suntem prizonierii ei!”[12 p.312].

În zilele de 3-4 decembrie 1948 patriarhul ortodox însoțit de vicarul patriarhal Teoctist, efectuează cea de-a doua vizită la lagărul improvizat Dragoslavele, unde erau întemnițați episcopii uniți. În timpul vizitei Patriarhul le-a arătat Monitorul Oficial nr. 281 din 2 decembrie 1948, care publica Decretul 358/1948 de desființare a Bisericii Greco-Catolice pe temeiul că toți credincioșii greco-catolici români au trecut la religia ortodoxă și îndemnându-i din nou să treacă la Biserica Ortodoxă., sugerându-le să ceară loc de așezare unde să stea pentru viitor, fiind de acum „ scoși din lege” [10, p.105].

După plecarea Patriarhului, episcopii au redactat de comun acord un memoriu în care au arătat netemeinicia de drept a decretului și anticonstituționalitatea lui, au cerut revocarea decretului și respectarea libertății de organizare și funcționare pentru Biserica Greco-Catolică. Datorită refuzului categoric de a se converti la biserica ortodoxă renunța la 26 februarie 1949 orele 17.00, episcopii greco-catolici, au fost escortați de la Dragoslavele spre mănăstirea ortodoxă Căldărușani. Tot la Căldărușani au fost aduși și preoți greco-catolici arestați și reținuți anterior la Mănăstirea ortodoxă Neamțu.. Episcopii deținuți erau tratați cu un regim umilitor: înconjurați de sârmă ghimpată și păziți de soldați înarmați; mâncarea insuficientă și rău preparată, din când în când se putea cumpăra cu permisiunea comandantului alimente din afara lagărului; apă de băut și spălat insuficientă și care trebuia adusă de departe cu gălețile; în cameră frigul iernii pătrundea cu putere prin fereastra care „slab ne apăra și cercam

să o înfundăm cu mămăligă, care, vezi bine, nu ținea, înghețată se sfărâma” [10, p.105].

Cu toate acestea comunitatea episcopilor și a preoților deținuți au căutat să se întărească pe plan spiritual celebrând zilnic Sf. Liturghie, fiecare episcop fiind celebrat principal pe rând câte o săptămână și ținând o scurtă predică cu această ocazie; lecturi spirituale zilnice, meditație, spovedanie regulată [10, p.105].

În ciuda tuturor greutăților și a perchezițiilor periodice moralul deținuților era foarte bun. Cu ocazia unei astfel de percheziții P.S. Bălan intrând în camera unde erau percheziționați episcopii Al. Rusu și I. Hossu a întrebat: „Ce căutați, insecte ?”; văzând cât de amănunțit căutau inspectorii a adăugat: „Căutați și ouăle !” [10, p.105].

După Căldărușani urmează închisoarea din Sighetu-Marmației. Astfel, la 24 mai 1950 episcopii împreună cu ceilalți preoți sunt împărțiți în două grupe și imbarcați în camioane și transferați la închisoarea din Sighetu-Marmației. Ajunși la Sighet în seara de 25 mai 1950 episcopii au fost întâmpinați de conducerea penitenciarului cu cuvintele: „ Băgăm bivoli la grajd!” [10, p.212].

Detenția de la Sighet a generat o stare de slăbire fizică generală, dar nu și de epuizare. Aici toți episcopi uniți au fost repartizați în celula 48 de la etajul unu. În celulă erau 14 paturi supraetajate cu saltele de paie, cearceaf și păaturi de culoare gri, culoare binecunoscută încă de la Căldărușani, toate erau noi [10, p.213]. Două ferestre avea Celula era luminată de două ferestre cu dimensiunile 80 cm. X 100 cm., cu gratii groase de fier.

Documentele depistate în arhive, la fel ca și Memoriile episcopului Iuliu Hossu ne prezintă condițiile precare și inumane de detenție. Episcopilor și preoților greco-catolici le era încălcat dreptul cu privire la libertatea religiei și la respectarea canoanelor bisericești.. Astfel, la penitenciarul din Sighetu-Marmației a fost efectuată o singură împărtășanie, pentru cinci ani de zile, din sfânta Cuminecătură rămasă în cutiuța de argint aurită adusă de preoți și neprofanată de comuniști. [10, p.105].

Episcopii greco-catolici s-au aflat în temnița Sighetului patru ani, șapte luni și 11 zile. [120, p.105]. Sistemul de detenție în care se trăia în Penitenciarul din Sighet era foarte sever, fiecare celulă era ținută strict izolată, așa încât nu se putea comunica absolut cu nimeni din afara celulei. În celulele pentru singuratici, condițiile erau și mai precare: izolați de comunicare și nu vedeau alt om decât gardianul. Pentru unii deținuți

disperarea i-a adus în pragul suicidului. Izolarea între celule era mare, păzită cu strictete, pentru ca deținuții să nu comunice între ei, dar în pofida acestora aceștea aveau informații unii despre alții. [10, p.227].

Din programul zilnic stabilit de Direcțiunea penitenciarului mai făceau parte și activitățile legate de gospodărirea internă pe care o executau deținuții, adică, diferite munci: de la adusul apei cu un cufăr foarte mare, alegerea și curățatul cartofilor, alegerea fasolelor, măturatul în curtea penitenciarului, spălatul în camere și coridoare. Cu toate că regimul alimentar stabilit de către penitenciar nu era suficient la prestarea unei munci, toți deținuții erau slăbiți, cu toate acestea, nu se tânguiau, starea morală era constantă [10, p.240-247].

Deținuții din închisoarea Sighet se bucurau de plimbări, o dată sau de două ori pe săptămână, jos, în două curți mici, timp de 10 minute, cu mâinile la spate și capul plecat; de pe zid păziți de două turele cu soldați înarmați. Nesupunerea față de regulile pentru plimbare presupunea pedepse aspre, deținutul urma încarcerarea într-o celulă fără fereastră, goală de tot, unde cel osândit era ținut ore întregi în picioare, dezbrăcat, numai în cămașă și indispensabili, fără să se poată barem răsima de perete [10, p.229].

Pentru ca viața deținuților să nu fie prea monotona, se făceau diverse percheziții în toiul nopții, la orice oră foarte des se făceau percheziții și noaptea, către miezul nopții, răvășind și aruncând pe jos rufele, erau scotocite saltele etc., [10, p.230].

Din această panoramică asupra mediului în care își desfășurau viața episcopii uniți, nu putem să trecem peste cel legat de modul de alimentare la care erau supuși pentru a putea supraviețui: „Mâncarea se purta în ciubăr mare, tras de la ușă la ușă, și primită măsurată cu polonicul de la milițian; robii care trăgeau ciubărul se retrăgeau și rămâneau nevăzuți; trebuia să întinzi mâna din celulă asupra ciubărului; de-atâtea ori înjurături, că nu se ținea bine gamela, ori era să pice asupra ciubărului care era prea în afară; altul ținea țigara în gură și lăsa să pice scrumul în mâncare; la primire mergeam după vârstă și proedrie, rămășiță din afară; primul, scumpul nostru frate senior I.P.S. Frențiu. În această reședință am început viața nouă până acum necunoscută, înarmați cu credință în Domnul Isus și în prezența lui în mijlocul nostru și cu Maica Domnului ocrotitoare și iubitoare puternică ” [10, p.217]. Se știe că închisoarea din Sighet a fost una de exterminare a celor care se nu erau pe placul noului regim stabilit în România, iar această exterminare se făcea prin înfometare și muncă silnică. Din punct de vedere al alimentației deținuții erau supuși la adevărate torturi

prin regimul alimentar oferit din bunăvoința celor care conduceau atunci destinele țării: „Rația zilnică de pâine, 250 gr., de două ori pe săptămână mămăligă, de multe ori și mai multe zile. Dimineța, după două săptămâni sau trei cu ceai de mere uscate, câteva bucățele în apă caldă , se primea „terci”, pe care nu l-am cunoscut nici după nume; era o uruială de făină de porumb, care ar fi fost să fie, cum am înțeles, dulce, dar nici o dulceață nu se simțea; primeam într-o căniță de 3/8 l; pâinea de 250 gr. se dădea o dată pe zi, înainte de masă; din aceea, dacă ți-a rămas, aveai ceva și dimineța, altcum numai terciul; acest terci a ajuns să fie cea mai bună mâncare din câte primeam până la luna iulie 1953” [10, p.238]. Pentru ca deținuții să-și da seama de mare bunătate a regimului comunist mai primeau „O dată pe săptămână se dădea și puțină carne în ciorbă; mici bucățele se aflau în ciubărul care era tras de la ușă la ușă; milițianul agita cu polonicul masa di ciubăr și pescuia și câte o bucățică de carne; se întâmpla să nu reușească, și atunci rămânea respectivul de pagubă; cu varza dădeau câteodată bucățele de tendoane de pe glezna de vită pe care le aduceau cu saci de la abator, împreună și cu boturi de vite, din care serveau bucăți de buze, de multe ori păroase; înainte de mâncare trebuia să le cureți cu mare greutate cu lingura și cu unghiile; vesela noastră se reducea la gamelă și la cănița de 3/8 l pentru terci și apă; tacâmul era lingura, instrument universal; altceva nu aveam...” [9, p.241].

Episcopul Iuliu Hossu menționează în Memorii și în numele colegilor de detenție de la închisoarea Sighet: „Da, aici la Sighet am văzut, am simțit și am trăit „foamea... Cu un cuvânt, alimentația era de înfometare, stingere prin extenuare” [10, p.243-246].

Regimul alimentar a suferit o îmbunătățire abia după moartea episcopului Ioan Suciu , după 27 iunie 1953, cei rămași în celulă au putut să profite de o relativă îmbunătățire.

Una dintre problemele cele mai grele pe care au trebuit s-o înfrunte deținuții a fost lipsa aproape totală a unui mediu igienic în care să-și poată desfășura viața, mediu parcă merit spre același scop ca și alimentația, adică exterminare: „Am pomenit în treacăt cum era așezată tineta pentru lipsele omului de toate zilele: în colțul celulei, la doi metri de tineta cu apa de băut, zi și noapte folosită de 12 persoane, evacuată dimineța și seara; vă puteți închipui toate celelalte care urmau din aceasta; iată o cameră de 5,5 x 5,6 m, de multe ori plină la refuz, când era spus tuturor să nu mai folosească până vine timpul evacuării, aceasta a fost, așa patru ani și șapte luni; la început te cuprindea o jenă, care făcea imposibil să o folosești; dar mare necesitate te-a făcut pe rând să treci de toate...” [10, p.247].

În ciuda acestor condiții drastice impuse de regimul penitenciar, viața spirituală a episcopilor uniți nu a încetat, dimpotrivă au încercat să trăiască ca adevărați slujitori a lui Cristos, deși în timpul detenției de la Sighet nu au putut celebra nici o Sfântă Liturghie, n-au putut liturghisi, în patru ani și șapte luni în penitenciarul din Sighet, nici o sfântă slujbă liturgică; n-au ținut în mână nici o carte, nici n-au văzut vreo carte, n-au citit un rând. Sfânta Scriptură, era și ea arestată, adică sechestrată. [10, p.331].

Situația și atmosfera din penitenciar a obligat pe cei întemnițați să se folosească de tot ceea ce știau, tot ce știau pe de rost: Împărate ceresc, Tatăl nostru, Născătoare de Dumnezeu, Mărire Tatălui și Fiului și Spiritului Sfânt, cuprindeau toate comorile cerești, apoi cu cât erau mai mari restricțiile la exteriorizare, cu atât coborau în adâncurile sufletului, prefăcând în sfântă rugăciune tot ce trăiau în temnița Sighetului și oferindu-o cu smerenie Domnului Isus [8, p.236].

Interdicțiile de celebrare a Sfintei Liturghii, a fost urmată de restricțiile ce vizau rugăciunile zilnice, urmăriți prin vizeta ușii, nu aveau dreptul la oficierea sfintei rugăciuni stînd în picioare, rugăciunea în glas. „Restricțiile se tot înăspreau din partea politrucilor; Rugăciunea cea mai scumpă era viața trăită și închinată Domnului” [8, p.221].

După expirarea termenului de detenție în închisoarea din Sighetu Marmăției, episcopii rămași în viașă au fost deportați în Rusia. Conform documentelor de arhivă Valeriu Traian Frențiu, episcop unit de Oradea Mare a fost surghiunit în lagărul de muncă forțată de la Orinin, în regiunea Kamenet-Podolsk. Unele surse informează că ar fi murit în noiembrie 1951 în același lagăr [6].

În ciuda tuturor privărilor și comportamentelor inumane la care a fost supus, Ioan Bălan episcop unit din Lugoj a supraviețuit penitenciarului din Sighet, deoarece n-u a voit să treacă la ortodoxie [120, p.241 Ioan Bălan, datorită vârstei înaintate, 72 de ani, după detenția din Sighet, nu a fost deportat, ci internat în continuare în închisoarea de la Văcărești, unde opunând o rezistență puternică, se presupune că ar fi fost ucis în bătaie din ordinul Partidului Comunist din București [5].

Ioan Suci, episcop unit și administrator apostolic din Făgăraș – Blaj, a fost încis la Aiud, moare în anul 1953. Iuliu Hossu, episcop unit de Cluj – Gherla a fost deportat în Rusia unde a lucrat ca hamal în portul Nicolaev [5].

Considerat a fi principalul instigator al clerului nerevenit, Episcopul Russu va fi inculpat într-un proces judecat de tribunalul militar

Cluj și condamnat la 25 de ani închisoare pentru „agitație contra statului” [14]. Astfel, Alexandru Rusu, episcop de Maramureș, după detenția din România este deportat în Rusia, impus să lucreze în calitate de muncitor necalificat la fabrica de avioane de la Ossipenco, districtul Zaporojie din URSS. Ca urmare a tratamentului inuman la care a fost supus, a încetat din viață la 9 mai 1963 [4].

Represiunea nu i-a vizat doar pe episcopi și clerul superior al bisericii, ci și pe preoții și credincioșii rămași fideli Romei. Numai în penitenciarul din Aiud între anii 1949-1950 au fost închiși peste 80 de preoți greco-catolici. Unii fuseseră condamnați pentru „uneltiri contra ordinii sociale”, infracțiune prevăzută în art.209 a Codului Penal; alții pentru „instigare publică”(art.27 din Codul Penal) sau „omisiune de denunț” [14].

Replica brutală, violentă a autorităților, la solicitările clerului și a credincioșilor greco-catolici ilustrează perpetuarea politicii religioase de la sfârșitul anilor 1940. Regimul părea decis să nu modifice statu-quo-ul confesional, fixat în anul 1948. Biserica Ortodoxă Română continua să fie singura instituție religioasă care beneficia de un statut privilegiat în raport cu celelalte confesiuni. În privința raporturilor cu Biserica Greco-Catolică nu se întvedea nici o schimbare. Persistența schemei interpretative cu privire la evenimentele care au condus la suprimarea Bisericii Greco-Catolice în toamna anului 1948 este vizibilă, între altele, în motivațiile completelor de judecată care au pronunțat sentințe în cazul preoților și credincioșilor uniți în clandestinitate. Justiția comunistă sancționa atitudini și comportamente care puneau sub semnul întrebării filosofia așezată la baza sistemului și sistemul însuși. Vaticanul, se afirma într-o astfel de sentință, „adept al concepției idealiste, în opunere cu concepția materialistă, adoptată și însușită de marxismul științific și de țările din lagărul socialist”, se implică în chestiuni de politică internațională și manifestă „tendințe de imixtiune în forma de conducere și organizare a statelor în care avea credincioși, punându-se în slujba lagărului imperialist”. Or, în 1948, „marea majoritate a credincioșilor de religie greco-catolică, privind dialectic istoria și conjunctura internațională au hotărât să se reîntoarcă la religia strămoșească. Această mișcare revoluționară a avut adversarii ei , care s-au manifestat ca atare, atât în anul 1948 cât și în anii următori”. O astfel de atitudine, pune în pericol „odinea și siguranța statului” și în consecință, „a fost stigmatizată și sancționată de legile penale” [16].

Potrivit unei liste publicate de Vatican Press în februarie 1952, 109 membri ai ierarhiei ecleziastice din 12 țări dominate de comuniști sunt

**IMPACTUL POLITICII COMUNISTE
ASUPRA CLERULUI GRECO-CATOLIC DIN ROMÂNIA**

victime directe ale războiului împotriva Bisericii, arestați, expulzați sau împiedicați să își exercite sacerdoțiul. Dintre toate țările europene, România se află în fruntea listei cu toți cei zece episcopi și patru vicari generali ca victime.

Referințe bibliografice:

1. Archivio Segreto della Congregazione Orientale (Arhiva Secretă a Congregației Orientale) în continuare ASCOR, Pienza Număr Protocol 1210/1928;
2. ASV, Fond QQ , Politico Ufficiali, 3.
3. Arhiva Nunțiatunii Apostolice de la București, în continuare ANAB, Buste (Plicuri-Dosare), Prot. 2248.
4. Arhiva Serviciului Român de Informații, în continuare ASRI, Fond Informativ, Dosar 28677, volumul IV, partea a II-a, f. 301-307
5. ASRI, Fond Documentar, Dosar 2320, f. 16-21.
6. ASRI, Fondul D, dosar 2330, f. 16-21.
7. *Culte religioase în Republica Populară Română*. București: Editura Ministerului Cultelor, 1949. 123 p.
8. Frunză, V. *Istoria Partidului Comunist Român*. Aarhus: Editura Nord, 1984. 231 p.
9. Cârnațiu P. ș.a. *Calvarul Bisericii Unite în Biserica Română Unită – Două sute cincizeci de ani de istorie*. Madrid: 1952. 260 p.
10. Hossu, I. *Credința noastră este viața noastră - Memoriile Cardinalului Dr. Iuliu Hossu*. Cluj Napoca: Viața Creștină, 2003. 900 p.
11. *Martiri pentru Hristos din România în perioada regimului comunist*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007.147 p.
12. Ploscaru, I. *Lanțuri și teroare*. Timișoara: Editura Signata, 1994.194 p.
13. Prunduș, S. ș.a. *Cardinalul Iuliu Hossu*. Cluj-Napoca: Ed. Unitas, 1995. 180 p.
14. Prunduș, S., Plăianu C. *Cei 12 Episcopi Martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma*. Cluj-Napoca: Ed.Unitas, 1998.332 p.
15. Rațiu, A. *Biserica furată*. Cluj-Napoca: Casa de Editură Viața Creștină, 1990. 221p.

16. Știrban, M. *Din istoria Bisericii Române Unite (Greco-Catolice). 1945-1948*. București: Ed. Muzeului Sătmărean, 2001. 611 p.

TACTICI ȘI METODE COMUNISTE DE MARGINALIZARE A BISERICII ORTODOXE ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ ÎN ANII 1944-1965

Ludmila TIHONOV

*Născută la 15 noiembrie 1962, în satul Peresecina, raionul Orhei. Absolventă a Facultății de Istorie a Universității de Stat din Moldova (1987). În 2000 susține teza de doctor în științe istorice în cadrul USM. 2000-2006 – lector superior, Facultatea Istorie și Relații Internaționale, Universitatea Liberă Internațională din Moldova; 2006-2010 – conferențiar universitar, șef-catedră Istorie, Facultatea Istorie și Relații Internaționale, Universitatea Liberă Internațională din Moldova; 2010 – membru al Comisiei Prezidențiale privind studierea și apreciere a regimului totalitar-comunist din Republica Moldova; 2010-2011 – Decan-interimar la Facultatea Istorie și Relații Internaționale, ULIM. Autor al monografiei *Politica statului sovietic față de cultele din RSS Moldovenească (1944-1965)*. Autor al unor studii și articole privind politica statului sovietic față de culte; teroarea comunistă în Basarabia; deportările staliniste; statutul minorităților naționale în RSSM.*



ABSTRACT

With the creation of the Moldavian SSR, the communist regime introduces new mechanisms to close the churches provide for coercive measures against the clergy, who was accused of gossip against Soviet power, the collection of funds for repair of churches, the service divine parishioners from other localities than those entrusted etc. For these and other fabricated accusations against clergy, some priests were deposed and deprived of dinner - therefore being closed churches in serving. In this article the author will try to point out tactics and communist methods of marginalization of the Orthodox Church in Moldavian SSR during 1944-1965.

Cuvinte-cheie: RSSM, Uniunea Sovietică, Biserica Ortodoxă, marginalizare, organele securității de Stat.

În primăvara și vara anului 1944 Basarabia a revenit la statutul impus de Uniunea Sovietică în 1940. Schimbări esențiale a cunoscut și Biserica Ortodoxă din R.S.S.M., care a fost supusă Patriarhiei Ortodoxe Ruse. Prin conținut și prin formă, Biserica Ortodoxă era incompatibilă cu regimul comunist, al cărui scop consta în excluderea bisericii din viața „sovietică luminoasă“, în conformitate cu ideologia comunistă cu privire la religie, a fost instituit un mecanism care dirija activitatea antireligioasă. Instituțiile care luptau contra elementelor antisovietice din rândurile clerului și ale credincioșilor din R.S.S.M. se numeau: Consiliul pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse, Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. și cel al R.S.S.M., organele securității de stat și alte structuri [23].

Veriga de legătură dintre organele republicane și cele unionale era împuternicitul Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse pentru R.S.S.M., care și-a început activitatea în iulie 1945 [23] și a cărui misiune consta în informarea operativă a Guvernului U.R.S.S. privind starea cultelor, întocmirea buletinelor informative etc.

Soarta Bisericii Ortodoxe din R.S.S.M. a fost decisă în timpul „colaborării” dintre P. Romenski, împuternicitul moscovit la Chișinău episcopul, iar mai târziu arhiepiscopul Chișinăului și al Moldovei, și L. Karpov, președintele Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse, care era și șef de departament în Comitetul Securității de Stat [23].

Astfel, Biserica a fost supusă unui aspru control de stat în structurile Bisericii erau implantați agenți secreți pentru a o submina din interior. Agenții ocupau posturi de conducere în ierarhia bisericească. Biserica era ținută într-o permanentă stare de tensiune prin închiderea locașurilor sfinte și transmiterea averii acestora organelor sovietice, prin majorarea impozitelor etc. Sistemul utiliza diverse mijloace de propagandă anti-religioasă, cum ar fi: presa, radioul, televiziunea, cinematograful, organizarea de procese judiciare publice [23].

Organele de securitate țineau o evidență strictă a numărului de biserici, a clerului, iar agenții lor secreți, infiltrați în structurile de conducere bisericești, provocau o stare de tensiune pentru a depista „elementele antisovietice” [23]. Astfel, într-un buletin informativ al Ministerului Securității de Stat al R.S.S.M., pentru perioada aprilie 1944-mai 1946, privind lupta contra elementelor antisovietice din rândurile creștinilor ortodocși și ale sectanților, ministrul Mordoveț comunica autorităților superioare de la centru următoarele: „în timpul războiului, pe teritoriul R.S.S.M. funcționau 888 de biserici, iar în anul 1946 - 582 de biserici din 950 existente” [23]. Acest decalaj se explică prin faptul că o parte dintre biserici rămăseseră fără parohii lor, care se refugiaseră în Țară, fugând de urgia roșie, altele fuseseră închise de autoritățile nou-venite. Motivele pentru care erau suspectați clerul și o parte a credincioșilor constau în învinuirile inventate de autoritățile sovietice, de ordinul: colaborarea clerului în perioada celui de-al Doilea Război Mondial cu fasciștii, propaganda antisovietică și naționalistă. Astfel, în 1946 au fost întocmite 17 dosare pentru 48 de persoane, iar sub urmărire penală se aflau încă 137 de persoane - preoți și credincioși, cu toate că încă în 1944 aceleași organe de securitate informau centrul că pe teritoriul republicii nu sunt depistate elemente antisovietice în rândurile clerului, iar atitudinea lor față de puterea sovietică este loială [23].

Contrar decretului privind separarea religiei de stat, statul se implica tot mai intens în activitatea bisericii, impunând pentru funcțiile de conducere ale acesteia persoane de încredere ale Partidului Comunist. Însuși ierarhul Bisericii Ortodoxe din R.S.S.M., Ieronim, rus de origine, era o creatură a regimului comunist și se afla în strânsă colaborare cu organele de stat comuniste. Astfel, la 1 noiembrie 1945, episcopul Chișinăului și al Moldovei adresează o scrisoare de felicitare conducătorului statului sovietic I.V. Stalin cu ocazia aniversării a 28-a a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și face o donație de 200 mii de ruble pentru familiile eroilor Armatei Roșii - un mod slugarnic de a-și demonstra devotamentul față de conducerea statului sovietic" [23].

Pas cu pas, Partidul Comunist realizează obiectivele programului ateist. În 1946 comuniștii au constatat că, pentru a distruge Biserica și credința, este necesară o revizuire a hotărârii privind impozitarea acesteia, biserici, La 3 decembrie 1946 Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. adoptă hotărârea nr. 2584 cu privire la impozitarea slujitorilor cultelor [1].

În conformitate cu decizia menționată, ministrul de Finanțe era obligat să întrețină legătură cu împuternicitul Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse în R.S.S.M. privind evidența slujitorilor cultelor și onorarea impozitelor de către aceștia [2]. Hotărârea a generat nedumeriri în rândurile clerului și ale credincioșilor. Multe biserici și mănăstiri au renunțat la proprietatea funciară pe care o dețineau, deoarece impozitele întreceau veniturile [2].

În consecință, noua conducere va lua sub un control riguros activitatea Bisericii și prin măsurile întreprinse urmărea scopul de a o slăbi și a o distruge. În 1946 cetățeanul Efim Roșea din satul Ciocâlteni, județul Orhei, îl informează pe „împuternicit“ cu privire la acțiunile întreprinse de președintele sovietului sătesc pentru a împiedica funcționarea bisericii din localitate [2]. În 1947 mai mulți slujitori ai cultelor au apelat la instanțele superioare pentru a stopa acțiunile cu caracter abuziv ale organelor fiscale. Era bine cunoscută imposibilitatea bisericilor de a achita impozitele stabilite, dat fiind faptul că 1947 a fost un an foarte greu din cauza secetei și a foametei organizate de regim. În acest context, protoiereul din județul Bălți, V. Cormiș, a adresat un apel către episcopul Chișinăului și al Moldovei, Benedict, solicitând stabilirea noului sistem impozitar [3].

Micșorarea impozitelor, însă, nu intra în planurile comuniștilor. Mai, mult decât atât, în 1947, an în care, pe de o parte, erau expediate din republică produsele alimentare, iar pe de altă parte, erau aduse ajutoare alimentare, Romenski, împuternicitul moscovit pentru problemele Bisericii

Ortodoxe Ruse în R.S.S.M., condiționa repartizarea ajutoarelor către populație de achitarea impozitelor față de stat, în timp ce populația murea de foame [4].

Acțiunile reprezentanților puterii sovietice îndreptate împotriva credincioșilor erau dintre cele mai variate. La 29 mai 1947, Comitetul Executiv din Ceadâr-Lunga a confiscat casa bisericii din satul Tvardița, același raion, iar casa bisericii din satul Caracui a fost confiscată de către președintele sovietului sătesc în interesul său personal[4].

Îndrăzneță pentru acele timpuri este scrisoarea cetățeanului Gheorghe Smochină din satul Lipnic, raionul Očnița, care, fiind ales responsabil pentru funcționarea bisericii, adresează lui Rusnac, deputat în Sovietul Suprem ai U.R.S.S., o cerere de înlocuire a preotului bisericii din localitate, parohul Mastițki, care nu cunoaște limba română și insultă enoriașii[4]. Pentru declarația sa, Gheorghe Smochină a fost înscris pe lista elementelor antisovietice.

Contrar decretului privind separarea religiei de stat, statul se implica tot mai intens în activitatea bisericii, impunând pentru funcțiile de conducere ale acesteia persoane de încredere ale Partidului Comunist. Însuși ierarhul Bisericii Ortodoxe din R.S.S.M., Ieronim, rus de origine, era o creatură a regimului comunist și se afla în strânsă colaborare cu organele de stat comuniste. Astfel, la 1 noiembrie 1945, episcopul Chișinăului și al Moldovei populație de achitarea impozitelor față de stat, în timp ce populația murea de foame[5].

Îndrăzneță pentru acele timpuri este scrisoarea cetățeanului Gheorghe Smochină din satul Lipnic, raionul Očnița, care, fiind ales responsabil pentru funcționarea bisericii, adresează lui Rusnac, deputat în Sovietul Suprem ai U.R.S.S., o cerere de înlocuire a preotului bisericii din localitate, parohul Mastițki, care nu cunoaște limba română și insultă enoriașii [8]. Pentru declarația sa, Gheorghe Smochină a fost înscris pe lista elementelor antisovietice.

Orice protest manifestat de către credincioși era considerat antisovietic. Astfel, viceministrul Securității de Stat a R.S.S.M., Kozacenko, într-un buletin informativ din anul 1947, evidențiază elementele reacționare antisovietice din rândul clerului, care, chipurile, presupuneau declanșarea unui război între U.R.S.S., pe de o parte, și Anglia și S.U.A., pe de altă parte, și inevitabila cădere a puterii sovietice. Aceste postulate au servit drept învinuiri aduse preotului Leonid Cucereavâi, revenit din România. Într-o scrisoare adresată ierarhilor bisericesti și mănăstirești din România, acesta descria adevărul privind situația bisericii

din R.S.S.M.: „...Impozitele exagerate au ruinat populația. Atât de mulți mor, încât abia de reușesc să-i înmormânteze. Cei rămași în viață se alimentează cu câini, mâțe, ajungând la canibalism. Biserica este separată de Stat. Multe biserici au fost închise. În Chișinău au rămas să funcționeze doar șase biserici, celelalte fiind transformate în magazine, cluburi etc., iar clerul supus la diverse chinuri“[9].

Soarta bisericilor era hotărâtă în strânsă colaborare cu organele supreme ale U.R.S.S., cu Consiliul de Miniștri al R.S.S.M. și alte structuri de stat. La 11 iulie 1949 Consiliul de Miniștri al R.S.S.M. a decis transformarea bisericii de pe strada Pavlov din Chișinău în sală pentru sport. În hotărâre se menționa: „Biserica va fi folosită pentru crearea unor condiții favorabile pentru funcționarea școlii sportive de seară“. Biserica Sfinții Apostoli Pavel și Petru de pe strada Muncești din Chișinău a fost transmisă Direcției Industriei Poligrafice pentru a fi folosită ca depozit pentru păstrarea cărților[6].

Un rol decisiv în închiderea bisericilor din R.S.S.M. l-a jucat G.G. Karpov, președinte al Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. În această funcție G.G. Karpov semna acte pentru închiderea bisericilor și mănăstirilor, pentru excluderea și condamnarea clerului și constituia acea verigă de amestec al Statului în viața internă a Bisericii. În contradicție cu decretul leninist de separare a Bisericii de Stat, Karpov, în cuvântul de salut rostit la adunarea euharistică cu ocazia a 500 de ani ai autocefaliei Bisericii Ortodoxe Ruse, menționa: „Cu 30 de ani în urmă, în U.R.S.S., prin voința poporului, Biserica a fost separată de Stat și se bucură de o deplină independență, iar relațiile stabilite între Biserică și Stat sunt absolut normale, datorită neamestecului Bisericii în activitatea Statului, iar pe de altă parte - neamestecul Statului în viața internă a Bisericii“[5]. Evident, aceste fraze au un caracter declarativ și reprezintă fățarnicia ideologiei sistemului comunist.

Împuternicitul Patriarhiei Ruse la Chișinău Romenski prezenta periodic superiorilor săi rapoarte despre evidența clerului și bisericilor, despre starea religiei în R.S.S.M. Într-un astfel de raport din anul 1949 se relatea: „De toate biserici - 931; biserici active - 558; biserici ce nu funcționează, biserici ce nu funcționează 373 [6].

În 1949, din numărul de biserici considerate că funcționează, 48 nu mai efectuau serviciul divin, deoarece aceste locașuri fuseseră lipsite de parohii lor, alte două biserici au fost incendiate. Au fost lipsiți de cinul preoțesc 25 de preoți, dintre care trei au fost arestați de către organele de

securitate²⁵. În același rând autoritățile sovietice erau îngrijorate de nivelul înalt al religiozității populației, mai ales în localitățile sătești. Astfel, Romenski, în rapoartele lui din anii 1950-1951, expediate superiorului său la Moscova, Karpov, motiva religiozitatea populației prin „fostul jug româno-moșieresc“, prin „rămășițele luptei de clasă“, prin „nivelul degradat al culturii“. Și tot acolo, contrazicându-se, de fapt, Romenski menționa că a scăzut numărul celor care frecventează biserica [6].

Pentru a împiedica menținerea spiritului românesc în sânul clerului și influența acestuia asupra populației, episcopul Chișinăului și al Moldovei, Nectarie, în colaborare cu împuternicitul moscovit, a emis o dispoziție datată cu 16 noiembrie 1950, care prevedea revizuirea bibliotecilor bisericești cu confiscarea literaturii în limbile română („moldovenească“) și rusă, editată până la 1917. Această operațiune trebuia executată de urgență, până la 1 ianuarie 1951, având ca scop „curățarea“ locașurilor sfinte de orice influență românească, care ar fi putut crea dificultăți regimului sovietic [7].

Acțiunile întreprinse de Romenski, împuternicitul pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. pentru R.S.S.M., îi permite acestuia să constate, într-unul dintre memoriile sale din anul 1951, „marile realizări socialiste“ și rezultatele obținute de propaganda ateistă în R.S.S.M., menționând că „oamenii au încetat să se teamă de Dumnezeu“, dar, totodată, „se atestă un număr de acte antisovietice din partea clerului“. Evident, Romenski era creatura regimului comunist, dar și ierarhul Bisericii Ortodoxe din R.S.S.M., Nectarie, era creat de același regim. În martie 1953, când moare Stalin, care prin politica sa de tiran a închis biserici și mănăstiri, episcopul Chișinăului și al Moldovei, Nectarie, expediază Prezidiului Consiliului de Miniștri al R.S.S.M. o telegramă prin care asigură autoritățile de stat de faptul că „clerul din Eparhia Chișinăului și a Moldovei va lupta și în continuare cu elementele antisovietice, contribuind la consolidarea țării și a păcii“. Nectarie, alias Nikolai Konstantinovici Grigoriev, de origine rus, este născut la 26 mai 1902 în satul Hohlov, gubernia Kazan, în familia unui agent de percepție, și a fost judecat la Moscova pe 28 decembrie 1930 în baza articolului 58, pct. 10 al Codului penal al R.S.F.S.R. pe un termen de 3 ani, și până în martie 1934 și-a ispășit pedeapsa în lagărele Ministerului de Interne al U.R.S.S. În perioada 10 octombrie 1944-20 aprilie 1946 acesta s-a aflat într-o închisoare din Moscova, de unde a fost eliberat fără judecată. Din august 1948, este, mai întâi, episcop, iar din februarie 1956 arhiepiscop al Chișinăului și al Moldovei. Preferințele „ierarhului“ vorbesc

de la sine: se abona la ziarele „Правда“, „Известия“, „Литературная газета“, „Советская Молдавия“, „Советская культура“, la revistele „Коммунист“, „Вопросы философии“, „Новое время“, „Советский Союз“, „Дружба народов“, „Новый мир“, „Знамя“, „Звезда“, „Театр“, „Огонёк“, „Крокодил“[23]. Numai suferințele credincioșilor moldoveni erau departe de sufletul și aspirațiile arhiepiscopului, or, anume o atare atitudine era cerută de autoritățile comuniste.

Comisarilor pentru problemele cultelor și conducerii eparhiale din republică le erau străine aspirațiile și problemele credincioșilor din teritoriile ocupate. Aflarea lor în R.S.S.M. avea menirea să contribuie la rusificarea și sovietizarea populației, la dezrădăcinarea credinței acesteia etc.

Cu atât mai mult părea dezinteresat de situația Bisericii Ortodoxe din R.S.S.M. patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, aflat în vizită la Chișinău la 1-2 septembrie 1956. În raportul prezentat de către comisarul pentru problemele cultelor superiorului său de la Moscova sunt făcute următoarele constatări privind vizita patriarhului în capitala R.S.S.M.: „La 1 septembrie, în prima zi a vizitei sale, ierarhul rus n-a organizat recepții pentru cler și credincioși, nu s-a interesat de nici o problemă ce ține de biserică, n-a manifestat nici un interes față de problemele bisericești. Patriarhul a admirat noile construcții: bulevardul Lenin, Lacul Comsomolului, monumentele lui Lenin, Kotovski, Teatrul Moldovenesc, cinematograful „Patria“. Patriarhul n-a manifestat nici un interes față de construcțiile bisericești, n-a vizitat nici o biserică. Problemele credincioșilor și ale clerului, care erau mult prea multe în R.S.S.M., au rămas nerezolvate și după vizita patriarhului, care nu a avut nici un interes să le examineze“[8]. De altfel, de rezolvarea problemelor ce țin de credință erau dezinteresate însăși autoritățile republicane bisericești și cele de stat în persoana arhiepiscopului Chișinăului și al Moldovei și a împuternicitului pentru problemele Bisericii Ortodoxe la Chișinău. La ordinea zilei continua să rămână redeschiderea bisericilor închise cândva.

Cu toată străduința lui Romenski de a fi pe placul superiorilor săi și al regimului comunist, la 17 martie 1959, prin hotărârea nr. 104 a Consiliului de Miniștri al R.S.S.M., el este eliberat din funcție și înlocuit cu A. Oleinik, și acesta rus de origine [8]. Schimbarea respectivă coincide cu noul val de închidere a bisericilor și mănăstirilor, preconizat pentru anul 1959.

Tot în aceeași zi de 17 martie 1959, printr-o hotărâre specială a Consiliului de Miniștri al R.S.S.M., au fost excluse din lista monumentelor

de arhitectură luate sub protecția statului biserica Sf. Ilie și Catedrala Veche din Chișinău, iar în conformitate cu planul general de reconstrucție a orașului, ultima urma să fie demolată [9].

A. Oleinik, proaspăt numit în funcție, energic în acțiunile sale, a calificat drept nesatisfăcătoare activitatea predecesorului său, concluzionând că vina pentru lacune o poartă conducerea de vârf a republicii și că „încălcarea flagrantă a legislației sovietice față de culte diminuează transpunerea în viață a Programului Partidului Comunist față de religie și biserică“. Atitudinea sa a fost expusă Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. la 6 aprilie 1959. Pentru a redresa situația, Oleinik solicita alocații suplimentare în sumă de 15 800 ruble pentru: închirierea localului -1000 ruble; combustibil - 2 000 ruble; curățenie - 1 200 ruble; lumină - 500 ruble; reparații curente - 1 000 ruble; restabilirea funcției de secretară dactilografa; transport; cheltuieli pentru deplasări, dintre care: la Moscova - 3 000 ruble; prin republică - 3 600 ruble (câte trei deplasări pe lună); telefon - 2 000 ruble [10].

Acest calcul nu includea salariul împuternicitului. într-un termen record, de patru zile, cerințele lui au fost satisfăcute. Mai mult decât atât, tot la 10 aprilie 1959, Consiliul de Miniștri al R.S.S.M., printr-o dispoziție specială, i-a acordat lui Oleinik un spor lunar de 1 100 de ruble la salariu [11]. Deci, pentru funcționarii respectivi erau create toate condițiile necesare, aceștia erau foarte bine plătiți din buzunarul acelorași credincioși, pentru ca ulterior celor din urmă să le fie lezat dreptul la credință.

Așadar, beneficiind de un mediu favorabil, Oleinik desfășoară o activitate energică. Reproducem câteva din tezele sale, pe care comisarul le promova cu perseverență. El este revoltat de procedura închiderii a doar 3-5 biserici pe lună: „Pentru închiderea celor 580 de biserici va fi nevoie de aproape 10 ani“[12]. Oleinik considera că rezolvarea acestei probleme trebuie trecută pe seama Consiliului de Miniștri al republicii la intervenția sa personală.

O altă idee a zelosului funcționar consta în înrolarea în armată a tuturor preoților tineri pentru a-și face stagiul militar, ceea ce ar fi însemnat o formă de exil pentru ei [12]. Concluzia trasă de Oleinik era că distanța mică dintre biserici le face puțin frecventate și, deci, nerentabile. Pornind de la ideea că biserica Adormirii Maicii Domnului și biserica Ciuflea din Chișinău se aflau în vecinătate, în opinia comisarului, prima trebuia închisă. Biserica Sf. Gheorghe și biserica Constantin și Elena din capitală trebuiau închise sub același pretext. O situație similară era și în cazul bisericii Buna-Vestire și ai Catedralei din Chișinău [13].

Autoritățile constataseră că bisericile care au rămas în Chișinău sunt suficiente pentru numărul credincioșilor, astfel că la 16 octombrie 1959 Consiliul de Miniștri al R.S.S.M. a aprobat închiderea bisericilor menționate [13]. Un alt pretext inventat de către autorități în vara anului 1959 a fost recolta bogată din acel an și necesitatea depozitării ei în biserici, ca fiind locul cel mai potrivit.

Astfel, în vara anului respectiv, autoritățile sovietice din raionul Orhei intenționau să închidă 22 de biserici sub pretextul depozitării în ele a recoltei. Acest fapt a trezit chiar și îngrijorarea lui Oleinik, care considera că numărul de biserici ce urmau a fi închise trebuia stabilit în corespundere cu atitudinea populației față de aceste acțiuni [14].

În același an, 1959, fusese stabilit și mecanismul de utilizare a localurilor bisericilor închise. Astfel bisericile închise puteau fi întrebuințate ca magazii, cele aflate în construcție puteau fi utilizate la discreția autorităților locale, iar bisericile nou-construite puteau fi folosite în alte scopuri doar cu permisiunea Consiliului de Miniștri al U.R.S.S.[1]. Însă pentru împuternicitul Oleinik aceste decizii s-au dovedit a fi insuficiente, și la 29 septembrie 1959 el informează organele de stat despre problemele din domeniul pe care îl reprezintă, solicitând intervenția respectivă în rezolvarea acestora prin:

- declararea drept închise a bisericilor care nu mai funcționează, fără dreptul de a fi redeschise;

- suspendarea activității bisericilor închise de către sovietici în anii 1940-1941 și redeschise de autoritățile românești în anii războiului.

Cât privește cea de a doua problemă, acțiunile reprezentanților puterii sovietice locale erau foarte îndrăznețe, aceștia pretextând că își reîntorc doar ceea ce le aparținuse timp de un an de zile. Astfel de acțiuni au fost înregistrate în satul Cuhurești, raionul Florești, în satul Malovata, raionul Orhei, etc.[16].

În 1959 au fost date indicații autorităților din satul Peresecina, Orhei, de închidere a unui lăcaș sfaț din cele două existente. Comuniștii au decis să închidă biserica cu o vechime de peste 400 de ani, o adevărată operă de artă, cu icoane și obiecte de cult foarte scumpe. Acțiunea de închidere a bisericii din sat a fost însoțită de tăierea răstignirilor creștine de pe lângă fântâni și de pe marginea drumurilor. Pe furiș, creștinii au dus crucile în cimitirul din sat. O parte din obiectele de cult au fost depozitate în biserica rămasă să funcționeze, iar altele au fost adăpostite de creștini. Acesta este doar unul din multiplele exemple de protest față de politica

antireligioasă a statului [16]. Conform unei statistici oficiale, în 1959 funcționau 540 de biserici, iar 401 biserici erau închise [16].

Mecanismul de închidere a bisericilor prevedea măsuri de constrângere și împotriva clerului, care era învinuit de clevetiri contra puterii sovietice, de colectarea de mijloace pentru repararea bisericilor, de prestarea serviciului divin enoriașilor din alte localități decât cele încredințate ș.a. Pentru acestea și alte învinuiri inventate la adresa clerului, unii preoți erau destituiți și lipsiți de cin - în consecință, fiind închise bisericile la care slujeau. Astfel de cazuri au fost înregistrate pe parcursul întregii perioade pe care o studiem aici. În satul Valea Perjei din raionul Ceadâr-Lunga, președintele sovietului sătesc, Ion Vasilache, a hotărât soarta bisericii și a enoriașilor din localitate prin destituirea preotului Serghei Juncu. Locuitorii satului au considerat însă o atare acțiune nelegitimă și s-au adresat autorităților bisericești superioare printr-o scrisoare de protest semnată de 99 de persoane. Evident că răspunsul n-a urmat [17].

Biserica din satul Văsieni, construită la 1900, reprezenta o capodoperă a artei naționale, fiind excepțională prin pictura icoanelor și stilul său arhitectural modern. Dar, pentru arhiepiscopul Nectarie, toate acestea n-au constituit un obstacol în lipsirea de cin a preotului Cociubinski, parohul acestei biserici, fapt care a condus la închiderea ulterioară a bisericii [18]. La protestul enoriașilor răspunsul arhiepiscopului a fost simplu, însă categoric: „La doar 2 km distanță se află o altă biserică, deci nu este rezonabil să mai fie numit un preot pentru biserică din satul Văsieni“ [18].

A fost lipsit de cinul preoțesc și Gheorghe Strugaru din satul Grinăuți, raionul Ocnița pentru „calomnieri“ la adresa puterii sovietice [18]. Aceeași soartă a împărtășit-o și preotul Vasile Sandu din orașul Bălți, motivul fiind colectarea de mijloace pentru repararea bisericilor din satele Ustia și Obreja. Pentru că i-a servit pe enoriașii din alte localități decât cele încredințate, Ion Tătara din satul Vălcineț, raionul Otaci, a fost exclus și el din rândurile clerului [18,22].

Pentru ca un preot să fie exclus din rândurile clerului era suficient ca acesta să-și onoreze obligațiunile față de Dumnezeu și credincioși. Vasile Ciumaș, preot în satul Cetireni, a colectat semnături pentru redeschiderea bisericii din Pârlita și mijloace materiale pentru reparația bisericii din satul Vulpești. Evident, grija preotului Vasile Ciumaș pentru spiritul populației contravenea moralei comuniste, fapt pentru care acesta a fost exclus din rândurile clerului [19]. El însă a continuat să-l slujească pe

Dumnezeu, motiv pentru care din decembrie 1960 de persoana lui s-au preocupat instanțele judiciare [19].

Victimă a regimului comunist a căzut și preotul Gherasim Păduraru, care a fost lipsit de cinul preoțesc în 1952 de însuși arhiepiscopul Nectarie, fiind calificat drept un fanatic religios. Nesupunându-se însă hotărârii ierarhului său, la 11 februarie 1959 acesta a fost judecat și condamnat la doi ani privațiune de libertate cu confiscarea averii, conform articolelor 110 și 180, pct. 1 ale Codului penal al U.R.S.S. în martie 1960 preotul Păduraru a fost eliberat, dar fără dreptul de a oficia serviciul divin [3]. O amendă în sumă de 18 161 de rable i-a fost impusă preotului Ion Pânzaru pentru încălcarea legislației sovietice cu privire la culte și i s-a intentat un proces penal de către procuratura din raionul Râșcani [3].

Au fost dați pe mâna justiției preotul F. Racoviță din Leova pentru că a deschis în apartamentul său o casă de rugăciuni, preotul I. Micușa, care fusese deportat și, revenind, a continuat slujbele religioase, preotul Sochircă pentru că a botezat o tânără de 18 ani, E. Iațcu, fost călugăr la mănăstirea Dobrașa, considerat de autorități aventurier [3].

Prin convingerile sale religioase și naționale n-a convenit autorităților sovietice nici preotul Vladimir Ababii. Cităm din fișa personală a preotului: „A absolvit Seminarul Teologic din orașul Chișinău, Facultatea de Teologie, a studiat un an de zile la Facultatea de Istorie a Institutului Pedagogic „Ion Creangă“ din Chișinău, în anul 1941 este mobilizat în Armata Roșie“. Preotul Ababii a plătit scump pentru concepțiile sale. În 1947 a fost arestat și judecat pe un termen de șase ani privațiune de libertate. Pedepsa și-a ispășit-o în regiunea Stalingrad, la construcția canalului Volga-Don. A fost eliberat în 1952, înainte de expirarea termenului, dar fără a fi restabilit în cinul preoțesc. În martie 1959 a fost arestat din nou și ținut închis până la 24 septembrie 1959 pentru încălcarea legislației sovietice cu privire la culte[20, 24].

În 1960, printr-o dispoziție a organelor de partid, a fost intensificată activitatea serviciilor de agenți secreți, îndreptată împotriva bisericii și a clerului. Șaisprezece persoane alcătuiau un grup de agentură, dintre care două - Kazanțev și Iuriev - ocupau posturi de conducere în eparhie. Agenții secreți au colectat materiale compromițătoare la adresa celor mai activi slujitori ai cultului, care puteau servi drept pretext pentru excluderea lor din rândurile clerului. Numai în anul 1960 au avut de pătimit cinci preoți. Agenții le interziceau preoților să deservească mai multe parohii. Astfel, numărul de preoți s-a micșorat de la 380 la 327, iar numărul de biserici - de la 546 la 385 [20].

Prin intermediul agenților secreți a fost redus și numărul de candidați basarabeni dornici de a-și continua studiile în instituțiile teologice. Dacă în 1957 în instituțiile respective au fost admise 17 persoane, atunci în 1958 din 40 de cereri au fost acceptate doar 8, iar în 1959 din 9 persoane cu cereri doar una singură a fost înscrisă la o instituție teologică. Mai mult decât atât, erau invocate diverse motive pentru a împiedica tineretul basarabean să-și continue studiile la școlile teologice. Astfel se crea un deficit de preoți de origine română. Cererile depuse erau examinate de agentul Kazanțev, care, sub diverse pretexte, le respingea sau anunța organele de securitate. Acestea, la rândul lor, prin intermediul organelor de partid, influențau persoanele respective, iar împotriva unor candidați erau adunate materiale compromițătoare [17,23]. Astfel, Ion Ichim din satul Vărzăreștii Noi, născut în 1941, depune cerere pentru a-și face studiile la Seminarul Teologic din Odesa. Finoghin, împuternicitul Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse din regiunea Odesa, îi cere omologului său Oleinik să găsească motive pentru a bloca inițiativa tânărului entuziast [17]. Prin astfel de metode se încerca schimbarea componenței etnice a clerului basarabean și încadrarea în viața bisericească din republică a elementelor aservite regimului.

Ca urmare a închiderii în masă a bisericilor și mănăstirilor în anii 1959-1960, în martie 1961 Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. constată că organele locale de stat nu respectă legislația sovietică cu privire la culte. Pentru a evita o pauză în procesul de lichidare a locașurilor sfinte și posibilele acțiuni de protest, guvernul U.R.S.S. a decis printr-o hotărâre specială intensificarea controlului asupra respectării legislației cu privire la culte⁶⁶. În conformitate cu această hotărâre, organele locale de stat erau obligate să urmărească activitatea ecleziastică pentru a depista încălcările legii în cauză, mai ales de către cler. În acest scop, în republică au fost organizate seminare cu secretarii comitetelor executive orașenești și raionale, cu președinții de soviete sătești. În cadrul seminarelor au fost instruiți activiști de partid și de stat în vederea realizării obiectivelor preconizate prin decizia guvernului din 16 martie 1961 [19]. Conform hotărârii Biroului C.C. al RC. al Moldovei din 9 ianuarie 1962, comitetele executive raionale erau obligate să creeze comisii de competență cărora ținea supravegherea respectării de către cler a legislației sovietice cu privire la culte. Asemenea comisii au fost formate în raioanele Orhei, Dondușeni, Edineț, Călărași, Căușeni, Florești etc. Deciziile elaborate de organele supreme din republică aveau drept scop închiderea bisericilor. În anii 1960-1961 au fost închise 58 de biserici, numărul total de locașuri sfinte scăzând

până la 327[19]. Către 20 noiembrie 1963 în raionul Dondușeni fuseseră închise 34 de biserici, în raionul Edineț - 65 de biserici, în raionul Florești - 88 de biserici, în raionul Orhei - 74 de biserici. Conform unui raport, întocmit la cerința centrului de către împuternicitul pentru problemele Bisericii Ortodoxe, în 1962 în republică oficiau serviciul divin 255 de preoți, 8 dascăli, un arhiereu și 1400 de cântăreți bisericești. În zilele de sărbătoare, se menționează în raport, frecventau biserica 140 275 de credincioși, dintre care la oraș 10 248 de persoane și, respectiv, la sat - 130 027 [18]. Bineînțeles, numărul credincioșilor de la țară era mai mare, fapt explicat prin superioritatea numerică a populației rurale, dar și prin condițiile favorabile pentru păstrarea credinței.

Bisericile închise de către autorități prevalau asupra celor care mai funcționau. Pentru a-i lipsi pe enoriași de dreptul de a restabili locașurile sfinte luate cu forța, acestora li se găsea o altă menire decât cea firească. De exemplu, într-o notă informativă datată cu 1 ianuarie 1962, se menționa că urmau să fie demolate 190 de biserici: din considerentul că sunt foarte vechi - 109 biserici; din necesități de reconstrucție a orașelor și satelor - 12 biserici; din motivul că utilizarea acestora este imposibilă - 69 de biserici[16]. Locașurilor de cult le era schimbat stilul arhitectural sau erau scoase de pe listele monumentelor de arhitectură. Printr-o hotărâre a Consiliului de Miniștri din februarie 1963 s-a decis demolarea clopotniței Catedralei din Chișinău [16]. În baza unei alte decizii a organelor de stat, biserica Sf. Nicolae din orașul Orhei a fost transformată în sală de sport a școlii cu profil sportiv, iar biserica din orașul Comrat a fost transmisă Ministerului Comunicațiilor [16].

Caracterul abuziv al acțiunilor organelor de stat s-a manifestat și prin sistemul de impozitare a bisericilor, care se intensifică din an în an. Organele fiscale stabileau impozite exagerate prin care grăbeau închiderea bisericilor. În 1961, de pildă, biserica Sf. Nicolae din Orhei a fost impusă la un impozit anual egal cu 4 418 ruble, iar în 1962 bisericile i s-a cerut o contribuție pentru anul 1961 în sumă de 10 168 de ruble. Impozitul propriu - zis pentru anul 1962 constituia 14 398 de ruble [17]. Ca rezultat, biserica respectivă a fost închisă. Despre o astfel de impozitare exagerată ne vorbește și scrisoarea preotului T. Rotaru, parohul bisericii din satul Lazo, raionul Orhei, adresată Ministerului de Finanțe [17]. Doleanțele slujitorilor cultului și ale credincioșilor privind reducerea impozitelor nu erau luate în considerare, neachitarea impozitelor fiind calificată drept o încălcare a legislației sovietice cu privire la culte.

Un alt aspect al politicii comuniste antireligioase îl reprezintă lupta contra creșterii veniturilor bisericești. Evident, acestea proveneau din vânzarea lumânărilor și a altor atribute religioase, din oficierea de către preoți a ritualurilor creștine, cum ar fi botezul, cununia, sfințirea caselor, procesiunile funerare. În 1961 la Cahul se resimte o intensificare a religiozității populației în comparație cu anul 1960. În 1961 venitul bisericii provenit doar din vânzarea lumânărilor, a iconițelor etc. constituia 16 739 de ruble comparativ cu suma de 6 475 de ruble din anul precedent. În 1960 aici au fost oficiate 646 de botezuri și, respectiv, 835 în anul următor. Autoritățile sovietice au constatat că preconizata educație ateistă nu s-a realizat, or, ateismul impus n-a avut efectul scontat și o atare stare de lucruri necesita noi eforturi pentru deștrădăcinarea religiei în raionul și în orașul Cahul.

Situații similare se atestă și în alte raioane din republică. De exemplu, în raionul Fălești, venitul celor 12 biserici, în 1962, constituia 74 417 ruble, iar în 1963 venitul a 10 biserici alcătuia 88 968 de ruble. La fel, s-a înregistrat o creștere a numărului populației ce respecta ritualurile religioase. În orașul Chișinău veniturile bisericești au crescut în 1963 cu 35 387 de ruble, în comparație cu anul 1962, 43,6% dintre copiii nou - născuți erau botezați, 7,8% din căsătoriile înregistrate erau oficiate și de biserică, 20,9% din procesiunile funerare erau efectuate conform ritualului religios. La 1 ianuarie 1964, în Chișinău funcționau cinci biserici, dintre care oficiau serviciul divin numai patru, dar despre care se menționează că dețineau un tezaur bogat și mijloace financiare impunătoare [19].

În pofida interdicțiilor aplicate de către regimul comunist în domeniul cultelor, religia nu a putut fi înlăturată definitiv din viața socială a republicii, în toate localitățile se menținea un anumit număr de credincioși care frecventau biserica și respectau ritualurile religioase.

Astfel, perioada 1944-1965 se caracterizează prin promovarea de către Partidul Comunist a unei politici antireligioase, care s-a manifestat prin acțiuni violente îndreptate împotriva clerului și a credincioșilor, prin închiderea forțată a bisericilor, prin decizii ce determinau mecanismul de închidere a locașurilor sfinte, prin marginalizarea rolului religiei și al Bisericii în societate, până la excluderea lor totală. Cercetările efectuate ne permit să constatăm că politica antireligioasă comunistă, realizată prin metode represive în teritoriile românești ocupate, a durat până în 1965. Au fost închise peste 600 de biserici [19]. Numărul de biserici active a fost redus la maximum. Prin impunerea ideologiei comuniste față de religie o anumită parte a populației s-a văzut nevoită să se dezică de credință: în

special, membrii de partid, funcționarii de partid și de stat, intelectualitatea. Dar primele victime ale influenței antireligioase comuniste au fost tinerii, care puteau fi modelați mult mai ușor datorită inocenței și fragilității lor.

Era inutilă aplicarea în continuare a unor metode represive, a forței și violenței împotriva religiei și a credinței, cu atât mai mult cu cât despre ateismul militant din U.R.S.S. se știa peste hotare, fapt care îi știrbea din autoritatea internațională. Prin metodele violente aplicate Bisericii și credincioșilor, statul sovietic încălca prevederile Declarației Universale a Drepturilor Omului cu privire la religie (articolul 18), în care se menționează: „Orice om are dreptul la libertatea gândirii, de conștiință și religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea singur sau împreună cu alții, atât în mod public cât și privat, prin învățătură, practici religioase, cult și îndeplinirea riturilor“[19]. Noua conducere a statului sovietic a schimbat accentele și orientarea politicii în domeniul cultelor. Pentru prima dată de la instaurarea puterii sovietice în Basarabia, în directivele Partidului Comunist s-a menționat despre unele greșeli comise de către autorități față de credincioși. Astfel, la 27 ianuarie 1965 Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S., printr-o decizie specială, obliga împuterniciții pentru problemele cultelor să informeze centrul despre nerespectarea de către autoritățile sovietice locale a legislației sovietice privind cultele și despre măsurile întreprinse pentru apărarea drepturilor credincioșilor [19]. Reorientarea politicii antireligioase a comuniștilor însemna și o renunțare la metodele violente, aplicate anterior, în favoarea educației ateiste.

Referințe bibliografice:

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova (În continuare A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.5, f.13.
2. A.N.R.M.), f.3305, inv.1,d177, f.33.
3. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d12, f.22-23.
4. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.15, f.61.
5. A.N.R.M.), f.2848, inv.22,d.74, f.26.
6. A.N.R.M.), f.2848, inv.22,d.75, f.186.
7. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.120, f.491-492.
8. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.33, f.33.
9. A.N.R.M.), f.2848, inv.10,d.518, f.29-30.
10. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.64, f.60.
11. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.65, f.79.

12. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.56, f.8.
13. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.92, f.14.
14. A.N.R.M.), f.2848, inv.2,d.317, f.40.
15. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.104, f.28.
16. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.103, f.5.
17. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.92, f.103.
18. A.N.R.M.), f.3046, inv.11,d.09, f.34.
19. A.N.R.M.), f.3046, inv.1,d.92, f.10.
20. Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (În continuare A.O.S.P.R.M.), f.3046, inv.1,d.5, f.13.
21. A.O.S.P.R.M.), f.3046, inv.91,d.5, f.45.
22. Beșleagă, Vladimir. *Bisericile și mănăstirile sub regimul totalitar comunist în RSSM. 1950-1960*. În: *Destin Românesc*, Nr.1, 1996, p. 60.
23. Pasat, Valeriu. *Трудные страницы истории Молдовы. 1940-1950*. Москва: Terra, 1994.
24. Șișcanu, Elena. *Regimul totalitar-bolșevic în R.S.S. Moldovenească. 1940-1952*. Chișinău: Civitas, 1997.

RUSSIA AND THE TERRITORIAL INTEGRITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: HISTORICAL PERSPECTIVE AND PRESENT REALITIES

Octavian ȚÎCU



*Octavian Țicu is a historian from the History and International Relations Faculty, the Free International University of Moldova. Octavian Țicu is a member of the Commission for the Study of the Communist Dictatorship in Moldova. Octavian Țicu has received numerous awards that allowed him to do research in Romania, Russia, Hungary, France, Switzerland, and the United States of America. Presently he is researcher-coordinator at the Institute of History, State and Law, Academy of Science of Moldova. In 2010, he was awarded Medal "Civic Merit" by the President of the Republic of Moldova. In 2004, he received the National Youth Prize in the field of Science and Literature for his monograph, entitled *The Problem of Basarabia and Soviet-Romanian Ties in the Interwar Period (1919-1939)*.*

ABSTRACT

După Războiul din Georgia din 2008 și anexarea Abhaziei, constatăm în politica Federației Ruse o reîntoarcere la problema frontierei și teritoriilor în dispută ca instrument al politicii externe ruse. Articolul prezintă o incursiune istorică în procesul de constituire teritorială a Rusiei și asupra felului cum acest proces se răsfrânge asupra percepției teritoriale în Vecinătatea Apropiată și în mod explicit asupra Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: Federația Rusă, politică externă, R. Moldova, frontieră, Vecinătatea Apropiată, dispute.

Introduction

Discussions concerning the revival of the neo-imperial ambitions in the Russian Federation are in stage since the end of “honeymoon” relations between Moscow and West in the mid of 1990 (3, 42). The grounds for believing that a neo-imperial policy was emerging were all the more legitimate since according to a stereotype that has won widespread recognition in Russian political thinking, which is stung by an awareness of contemporary Russia's weakness and its loss of a decisive say in global processes, “unless the Russian Federation is leader in its own region of the world, still less can it expect to become a power of truly global stature” [13, p. 977-988]. Self-assertion in the “Near Abroad” has become something of a substitute for the superpower-status complex inherited from both the Soviet period and a remoter, pre-revolutionary era.

The invasion of Georgia in 2008 and the official recognition of separatist republics of Abkhazia and South Ossetia by the Russian Federation showed explicitly the linkage between Russian policy in the

“Near Abroad” and the commitment to rebuilding the country's great power status. Russia under Vladimir Putin started a process of “regaining” control on the international arena and first of all over “Near Abroad”. In order to achieve the objectives in both of these directions, “hard power” and other “traditional” means are employed: coercion (military intervention in Georgia, strategic military moves around the world); economic sanctions (“gas wars” with Ukraine and Moldova, “wine wars” with Georgia and Moldova, investment policy); diplomatic activities (multilateral diplomacy in international and regional organizations); aspersion and propaganda campaigns (accusations of human rights violations in the Baltic states, defending the interests of compatriots in the CIS and the Baltic states); shifting political environments in other sovereign countries (support to pro-Kremlin political parties in the CIS and Baltic states); using of the military presence in different regions and of the peacekeeping missions in “frozen conflicts” (Moldova, Georgia, Tajikistan) (25); and more recently the “Humanitarian Trend” of the Russian foreign policy which contains traditional elements of Russia’s actions in the “Near Abroad” (human rights, compatriots, campaigns of aspersion and propaganda, political consolidation of Russian speaking minorities), the technical/practical means to enforce these actions (consular issues, informational superiority), and new approaches of soft power (culture, education, science, public diplomacy) [35, p. 13].

The case of Georgia suddenly opened the issue of the territorial integrity in the post-Soviet states as a tool of the Russian foreign policy strategies, especially in the similar case of Transnistrian separatist republic of Moldova and in the case of the probably similar scenario of the Ukrainian region of Crimea. The recent evolutions in the post-Soviet states, but specifically in Georgia, interestingly impose the necessity to analyze the foreign policy of the Russian Federation and its implication in the “Near Abroad” specifically from the perspective of the territorial integrity.

The paper is focused on the territorial dispute in the Republic of Moldova (Transnistria) and the involvement of the Russian Federation in the historical perspective. It aims to present the Moscow perspective over this territorial dispute and its role in the Russian Federation plans to “regain” the influence in the “Near Abroad” and in the world. In other words, the article will try to explain what “great power” is and what “imperial power” is (if any difference) in pursuing of the Russian interests in this conflict.

The paper will be also focused on the Republic of Moldova perspective over the Russian implication in these conflicts particularly and in their domestic affairs generally. The country face at this moment a strong pressure from Moscow since the most important aims followed by the Russian Federation in the “Near Abroad” are to maintain its strategic positions in the regions considered as part of “vital interests”, in the interest of Russia’s own stability and to establish stable and predictable relations with these states and to not admit the growing influence there of any other power. But this perspective will be only collateral to the primary intention of the paper.

Which factors determined the primordially of territoriality in the Russian history and politics? Why were (and still are) Russians a nation accustomed with the large space and the absence of borders? What represents the issue of territorial integrity in the post-Soviet space in the Russian policies and why Russians are looking at this integrity as to something relative and possible of changing? How use Russian Federation the problem of territorial integrity in the Republic of Moldova in its politics? To answer all these questions is the main aim of the present paper.

The case of Transnistria does not affect directly the security of Russian Federation and it is not as important as the case of Ukraine for instance in terms of the Russia future greatness. The integrity of Moldova is rather a piece of puzzle into Russian great power game and it is more related to control and influence over Moldovan, regional and European policies.

In order to understand the historical ground of the problem, a glance at the place of border and territory in the Russian history would be very helpful and our primary intention is to answer what means border and territory in the Russian history and how this issue influenced Russian intellectual and political thinking in the post-Soviet period.

Border and Territory in the Russian history

„...Georgia, Ukraine, Moldova and Kyrgyzstan are lost; Adzharia has fallen; Transnistria is under siege. Enemies have engaged in subversive activities in Uzbekistan and Kazakhstan and are approaching the gates of Belarus. Minsk is standing firm, but if it falls. The road to Moscow will be widely open” [16, p. 68]. This statement of Dmitry Furman, one of the leading researchers at Institute of Europe, Russian Academy of Sciences, reflects the basic perception of Russian political and intellectual

establishment and of the majority of Russians regarding the territory of the former Soviet Union.

Russian geopolitics has been always focused on the Russian “Near Abroad”, a place with historical and cultural meanings to Russians. For the West, this semicircle of countries surrounding Russia has been of strategic interest because of its potential for the country’s containment. For Russia, the Near Abroad is not simply a set of areas to control for strategic reasons, but also territories that are intimately related to Russia through ties of history, economy, and culture. Thus, the imposition of borders upon “Russian” space is seen as both unnatural and impermanent. After all, Russia’s international political history has always been dominated by action on her frontiers [26, p. 29].

When reflecting on the Russian history we should to have in mind that there is no one single Russia in terms of territory, but rather six Russia bond into one: the Kievan Rus, Mongol Russia, Muscovite Russia, Imperial (Romanovs) Russia, Soviet Russia and finally post-Soviet Russia (the Russian Federation). All of the previous five Russia left a particular legacy on the current Russian Federation in terms of identity and probably there is no any other nation which spent as many intellectual endeavors in searching of its true identity as Russian nation did.

The historical modeling of Russian state and empire could be summarized to four big processes and trends. The first one is related the process of internal colonization in the sense of S. Soloviev and V. Kliucevski visions, who viewed the history of Russia as a “...history of a country in permanent colonization” [43, p. 13-22]. The second process is the so-called “gathering of lands” initiated by Muscovite Russia starting from Ivan Kalita, which resulted into the creation of the Russian unitary state and the creation of premises for further extension. The third tendency which shaped the Russian sense of border and territory was the Russia constant territorial expansion in the search of security to the situation when they did reach the “natural” land and sea limits. Finally, the last policy in modeling of Russian territory was the imperial one, mixed with messianic mission, driven by the forms of the Russian “special way”, either of the Tsarist triad – orthodoxy, autocracy, “narodnosti” or Stalinist one – Communism, Party and Soviet Power. N. Berdeav profoundly caught this quality of Russian character when he said that “...the messianic idea runs through the whole Russian history up to Communism” [5, p, 81]. The new and old territories were becoming a unique vital space, creating an organic

unity, the Russian „core” or „oikumena”, but not a harmonious one however [36, p. 18-22].

The “external cover” of the dominance over foreign countries was needed in order to assure the intangibility of the “core”. It was supposed to oppose by all existent means the countries from West, South or East, which were not part of the sphere of Russian influence, to not threaten the region by creating any seduction of material, political or ideological character. The maintenance of barriers and the counteraction to the large external contacts as well as tendency to integrate into the “other” world were sine qua non conditions of the “Russian idea” survive and its institutional basis. In this sense, the „Russian idea” is the idea of Russian dominance over Slavic and non-Slavic ethnic groups, which more or less were parts of the “natural borders” of the late Russian Empire and the Soviet Union, but as well its political dominance over the proxy vicinity, i.e. East-Central Europe, Middle and South Asia, Mongolia and Far East. The direct rule and geopolitical domination over this space during Russian history was not justified by some attractive model of economical development or political freedom of the Russian people. They were explained by metaphysical qualities – the Russian spiritual superiority and universality, which *a priori* should be accepted as a gift of God (or of “World revolution”) by all nations, which became parts of the Empire [1, p. 235].

So looking at the issue of territory as the main features of any state we have to stress that the 1991 tragedy in the Russian terms was not that some administrative borders became state and national borders. The problem resulted from the idea that Russia, which during the twentieth century bore the name Soviet Union (and early Russian Empire), and was a united body, united culture, and united civilization, was spit into many parts.

The territorial space of a nation has a meaning beyond the political power accruing from its control of the land. The history of a nation, its struggles, conflicts, defining moments, and tragedies all happen in particular places that not only shape the character of those places, but also the character of the nation. Consequently, territory is a vital component of national identity as an emotive source of imagining what the nation is all about. According to the scholars working on territory, there is a fundamental problem relating to the location of national boundaries when territory is thought of as “...space to which identity is attached by a distinct group who hold or covet that territory and who desire to fully control it for the group’s benefit” [23, p. 256]. Such a conception of territory tends to

encourage social construction of national boundaries that do not necessarily match state borders. In this sense, Russian territorial consciousness extends beyond the country's present borders and "Russia" and "Russian identity" are not confined within the space of the present Russian Federation. Thus, the breakup of the Soviet Union was not simply the collapse of a communist regime, but also the dissolution of the Russian Empire.

A glance at the post-Soviet period. The collapse of the Soviet Union generated new mental maps for Russians, maps that do not always match the contemporary political map of state borders. Such imaginings of Russia are frequently connected to beliefs about what sort of country Russia is and should be, how Russia is viewed by the rest of the world, and how it is shaped by Russian foreign policy objectives [26, p. 24].

The post-Soviet intellectual and political debates and orientations regarding the Russian state/imperial power and territory were differently grouped by scholars as well as variously were assessed their impact on the politics of post-Soviet Russia. For instance, Alexei Arbatov defined four broad foreign policy positions within Russia, which vary in terms of number and influence but span all the major institutions engaged in policy formulation: pro-Western group; moderate liberals (pragmatists); moderate conservatives; the radical left and right. O. Malinova considers that the theme of „imperial” and „post-imperial” projects is very present in current Russian political discourse as least in two meanings: among „imperial nationalists” and in the “liberal discourse” [27, p. 59-102]. The former differently treat the border of “new empire”, but usually they think in terms of the restoration of the Soviet Union. A. Prohanov speaks about the “Fifth Empire” and considers that “...CIS countries are going to rot outside imperial body” [27, p. 73]; V. Zhirinovski pledges for “...reunification of the territories carved from Russia” (especially of Slavic peoples), but view Russian expansion in terms of the “last assault to South”, i.e. to Indian Ocean [49, p. 170-171, p. 201]. The liberal vision on the empire is not as much imbued with the “gathering of territories” rhetoric, but the “natural” leadership of Russia on the CIS space is considering as “vital” for its greatness [27, p. 81].

According to D. Sidorov there are also post-imperial “Third Rome” projects in post-Soviet Russia and resurrection of a Russian Orthodox geopolitical metaphor is attested [40, p. 317-34]. The author considers its reincarnations in various contemporary Russian geopolitical ideologies, such as “Orthodox Nationalism/Fundamentalism”, “Geo-apocalypitics of the Postmodern”, “Neo-Panslavism”, “Statism/Eurounionism”, “Neo-

Eurasianism”, “New Chronology”, and “Neo-Orthodox Communism”. For M. Nazarov, one of the proponents of this trend, the only legitimate basis for establishing limits of the Third Rome must be the boundary of the Russian Empire as of 2 March 1917, when the last legitimate authority was interrupted. For the three Baltic republics, Russia should recognize their peoples’ choice for independence, but not their boundaries; the Transnistrian republic of Moldova is a Russian territory etc [32, p. 393].

J. O’Loughlin and P. F. Talbot proposed as well systematization on the Russian intellectual and political visions on territory and empire considering them as “Westernizing Nationalism,” “Moderate Eurasianism,” and “Extreme Eurasianism” [26, p. 28]. According to the authors for Westernizing Nationalism is expected no territorial aspirations, since any expansion of Russia would conflict with the clearly expressed wishes of this tradition to assert Russia’s place in Europe and the Western world. Moderate Eurasianists do not have a single territorial vision but want, at a minimum, a return of the Slavic states of Belarus and Ukraine to Russia. Other moderates favor a complete reunification of the Soviet Union. A distinguishing attitude toward territory, however, is that moderate Eurasianists reject the notion of a forced reconstitution of the Soviet Union and hope for a voluntary reunification. Extreme Eurasianists view all of the former Soviet Union as part of Russia [26, p. 31-32].

How do all these reflections and debates influence and modeling the Russian politics in terms of power and influence, and how they alter the territorial status-quo established after 1991?

In the course of the first three years after the fall of the Soviet Union, Russia’s official policy toward its neighbors evolved from isolation to active engagement and to reintegration at the same time that Russia discovered a new language of self-determination in reference to its compatriot communities in the “Near Abroad”. In this sense, Russian state-building and Russian empire-building interfered, maintaining ambiguity, and remain opaque and elusive, difficult to define [3, p. 169].

The events that occurred in Russia and the republics during 1992 made some serious adjustments in the understanding of Russia’s role and place in the post – Soviet space. It was in particular the events in the Transnistrian region of Moldova in 1992, when ethnic Russians for the first time were pulled into military action, which pushed Russians out of their inward looking policy and drove them toward involvement in the territories of the “Near Abroad”.

It is generally accepted that the post-soviet “honeymoon” of the Russian Federation in relations with the West, especially the United States, came to an end in the mid-1990s. In this sense was arguing that as a result of marginalization in the West, Russia increasingly turned its attention to the former Soviet republics – the “Near Abroad” [17, p. 368]. A wide range of factors were mentioned in explanation of this shift: the necessity to strength the economic ties with Community of Independent States; strong interest in the fate of ethnic Russians, 25 millions of whom found themselves outside the Russian Federation and imploring protection; border issues like Crimea and in low key north Kazakhstan; and the peril of the Islamic fundamentalism [15, p. 438].

Nevertheless there is evidence that a shift toward the former Soviet republics occurred early. And out of all the arguments pointed out above, the most important in our case is how the interests of Russia in defending the ethnic Russians interfered with the pursuing of the Russians state/empire building in the “Near Abroad”.

Usually in presenting the emergence of the “Near Abroad” policy is cited A. Migranyan, Eltsin’s adviser for security, who said in early 1992 that “...as a result of miscalculations in assessing the role and place of Russia and the deep-seated nature of relations between Russia and the countries of the near abroad, officials of the Russian Foreign Ministry and other political leaders in the country drew the strategically erroneous conclusion that Russia should turn inward, within the borders of the Russian federation, get out of all the former USSR republics, and not interfere in interethnic and regional conflicts in the former Union, thereby openly and publicly renouncing any special rights and interests in the post-Soviet space outside the Russian Federation”. According to him the events that occurred in Russia and in the republics during 1992 made serious adjustments in the understanding of Russia’s role and place in the post-Soviet space and a significant portion of the political establishment started to realize more and more clearly that a special role in the post-soviet space belonged to Russia [3, p. 165].

It was in particular the events in Moldova in 1992, when ethnic Russians for the first time were pulled into military action that pushed Russians out of their inward looking policy [33]. Beside there were the problems generated by the Baltic citizenship restrictions, the conflict with Ukraine over the Crimea, the former Soviet Fleet and policy of “Ukrainization”, massive out-migration of Russians from Central Asia and Transcaucasia and the widespread perception of Russia’s artificial borders

that stimulated the shift from inward looking policy of the Russian Federation toward the “Near Abroad” [3, p.166]. The so-called neo-authoritarian representatives of the Russian foreign policy stressed that the problems cited above as well as the guaranties for security imposed for Russia the necessity to become the center for reintegration of the former Soviet republics [8, p. 278].

The 1992 Foreign Policy Concept explicitly point out that in the emerging new system of international relations, the Russian Federation remains a great power in terms of its potential, its influence and its responsible for the creation of a new system of positive relations among the states that used to make up the Soviet Union, and it is the guarantor of the stability of these relations [25, p. 52].

Even though the basic contours of the Russia’s policy towards the “Near Abroad” were already in place well before the December 1993 elections, it was explicitly the strong showing of nationalists and neo-communists during the elections that stressed the Russian geopolitical interests throughout the region. Both V. Zhirinovski and E. Zyuganov, the leaders of Russian liberal-democrats and Russians communists, took a very active role in the modeling of intellectual and political discourse regarding the “vital interests” of Russia in its geographic proximity.

In January 1994, in his opening speech to the new Federation Council, Boris Eltsin stressed Russia’s destiny as “a great power” and as “first among equals” among the former Soviet republics [33]. In the same time Russian officials drawn a distinction between a “great power” and an “imperial power”: the first was about the legitimate pursuit of state interests towards its neighbors within the norms and expectations of the state system, the second was a policy of domination standing outside those norms. Within the post-Soviet context, however, the distinction between the legitimate pursuit of state interests and empire-building is entirely nebulous and is likely to remain so for long time. Very suggesting in this sense was Alexander Rutskoi statement, Vice-President of the Russia Federation, when he said in 1994 that “...the peoples of the former Soviet Union are destined by the Lord God himself to live as one family, one nation, one state – a great power” [3, p. 168].

Although the “post-imperial” territorial ambitions are usually ably “hidden” in the discourses and actions of the Russia political classes and they are not pretended to legitimize the political course, we can attest many of the arguments used by Kremlin resulting from the diversity of the intellectual opinions and trends mentioned above.

The main purpose of the Putin's political reform was announced the creation of the strong state. The analysis of V. Putin discourses reveals that his perception of "strong state" explicitly contain the imperial archetypes. In 2003 Address to the Federal Assembly the Russian President stressed that in "...maintaining of the state on the large space, in keeping of the unique community of peoples with the strong positions in the world" is the historical heroism of Russia and its citizen [27, p. 96]. In May 2004 Address, V. Putin announced the integration of the post-Soviet space as priority direction of Russian foreign policy. "Our priority – he said – is to work on the deepening of integration on the CIS are, including within Unique Economic Space and Eurasian Economic Community".

Early, on February 12, 2004, he declared that "The breakup of the Soviet Union is a national tragedy on an enormous scale, from which only the elites and nationalists of the republics gained. . . . I think that ordinary citizens of the former Soviet Union and the post-Soviet space gained nothing from this" [26, p. 23]. Showing respect toward independence of the new post-Soviet states, Putin was always speaking about importance of the integration processes in this area, stressing his concern regarding the status of Russian speaking minority in these states. In 2005 for instance he declared the necessity to continue "...the Russian nation's mission of civilization on the Eurasian continent" [27, p. 97].

As we stressed at the beginning of the paper the Russia's self-assertion in the "Near Abroad" has become something of a substitute for the superpower-status complex inherited from both the Soviet period and a remoter, pre-revolutionary era and the ability of Russia to control the territory of the „Near Abroad" is considered to be one of the main arguments that grant (and probably will grant to Russia in the next future) the status of regional or even world power. But this is not the only explanation of the Russian influence in the „Near Abrod". Russia has a dichotomy in the relations with the former Soviet republics, which determined the main dilemma of Moscow policy in the "Near Abroad": how to find a balance between addressing them as absolute sovereign states and maintenance of "special relationships" with them. The historical realities of post-imperial context showed that there two options when a big country is surrounding by small and weak countries: the big power conquer them and dominate over, or these states become strong enough to resist, unifying its own resources and external support, and therefore containing and exhausting the big power potential. Fear of domination push small countries to the creation of containing barrier and searching of support

from other power as long as fear of hostile surrounding, of isolation and external involvement push the great power to extend its own influence on the neighbor states.

The dynamic interrelation between these two models during five centuries was the paradigm of Russian/Soviet empire evolution, its colonized territories and external surrounding [1, p. 246-247]. Russia considers the former Soviet republics as deeply unstable internal, open from outside influence, located in the confrontation between them, with own separatism or with Russia itself. In this sense the great dilemma of Russia is how to avoid creation of a hostile surrounding (or any kind of „sanitary cordon”) from post-Soviet states and to impede their transformation into sphere of economical and political influence, and potentially of the military presence of other great regional and global powers and alliances.

Russia and the Issue of Territorial Integrity in the Republic of Moldova

Republic of Moldova was never an independent political entity until 1991. Its fate was inextricably linked to that of the Romanian Principalities, of the Ottoman Empire, of Russian Empire, of Romania and more recently of the Soviet Union. Prior to 1812 the current territory of Moldova was part of the Romanian Principality of Moldova which emergence is dated with 1359. After Russian-Ottoman war of 1806-1812, for most of the nineteenth century and up to 1917, Moldova, historically known as Bessarabia, was part of the Russian Empire. In the same time, the core of the Romanian Principality of Moldova joined Wallachia in 1859 and formed the Romanian modern state. After World War I, Bessarabia returned to Romania and for twenty-two years it was part of the Romanian state. Bessarabia became part of the Soviet sphere of influence following the Molotov-Ribbentrop Pact of 1939, as Soviet troops invaded and occupied in 1940, then resumed by Romania in 1941 and re-occupied by the USSR from 1944 to 1991.

On August 02, 1940, the Soviet Union created the Moldovan SSR, which was a result of joining Bessarabia and the Moldovan ASSR (created by the Soviets in 1924 within Ukrainian SSR).

These territorial and political fluctuations, together with the peripheral position that it had in the states that took part, have strongly affected the evolution and stability of Moldova in the twentieth century and especially after 1991. These changes in geographical and political

landscape was many time portrayed as constant shift from West to East and back, but in fact the clash over this territory was a very specific confrontation between Romanian nationalism, which wanted to “return home” its lost sons and Russian/Soviet imperialism, which was driven by geopolitical strategies in controlling Moldova. The confrontation left a particular legacy on the current political and national physiognomy of the Republic of Moldova and the issue of borders and identity basically are the main problems of its post-Independence history.

Since Soviet era boundaries are the main foundation on which the newly independent Moldova has to build its new political and nation identity, an analysis of the effect of the Soviet policy of nationalities in the Moldovan SSR would be very helpful for understanding current realities in the Republic of Moldova.

Historical Boundaries - Soviet Boundaries. The Soviet understanding of nationhood was firmly based on the Stalinist linkage between nationality, its territory and its indigenous political elite. It is a well known fact as well that following Stalin’s own definition of nation, Soviet authorities promoted an idea of nation as being fixed to territory. The major ethnic groups were assigned their officially recognized territories and organized into an elaborate administrative hierarchy of ethnic stratification, in which the fifteen Soviet republics represented the highest rank of statehood accessible to a Soviet nationality [10, p. 33-35].

Even though scholars of Soviet nationalities assert that the Piedmont principle was not a major Soviet motivation in policies of nation-building, they admits that in a single exceptional case – of the Moldovan Autonomous SSR - this principle was the main reason for the creation of a Soviet republic [28, p. 9, 247].

Since the Soviet Union never admitted the annexation of Bessarabia to Romania, the Soviets created great pressure on the Romanian authorities through the organization, training, and financing of subversive action in Bessarabia. This pressure implicated the creation of Moldovan ASSR inside Ukrainian SSR in 1924, in what V. Zatonky was calling “our own Moldovan Piedmont” [28, p. 247]. Despite the small size and the dubious Moldovan ethnic character (the Moldovans represented 31, 6 percent of the Moldovan ASSR while the Ukrainians were 49, 6 percent [47, p. 24], the newly created republic received the status of an autonomous republic because of the future political perspectives of Moldova, i.e. the eventual annexation of Bessarabia. For the same reason, despite the protest of the Romanian communists, in the Moldovan ASSR was initiated the forging of

a distinct Moldovan literary language and the cultivation of separate Moldovan national identity [44, p. 136].

The Moldovan Soviet Socialist Republic was created by the Supreme Soviet of the USSR on August 2, 1940, allegedly on the initiative of the majority working people of the region [37, p. 246-247]. Roughly speaking the creation of the Moldovan SSR was the result of the joining together of historical Bessarabia and the Moldovan ASSR, but not in their integrity - only six from the total of thirteen rayons of the Moldovan ASSR were annexed to the Moldovan SSR.

As usual the Soviets did not follow any ethnic, historic or cultural logic in the creation of the new republic but only strategic considerations. As a result three counties of historical Bessarabia (Cetatea Alba, Ismail and Hotin), were annexed to Ukrainian SSR in exchange for parts of the Moldovan ASSR [39, p. 183]. Beside the idea of destroying of the compactness of the historical integrity of Bessarabia, the Soviet officials' strategies pursued to secure the Soviet Union's (through a reliable Slavic republic) access to the Danube River and made the Moldovan SSR a landlocked entity. We can not deny in judging that policy the pressure of the Ukrainians communist officials both in the terms of the Soviet ultimatum concerning Bessarabia (by the terms of the June 26, 1940 Soviet ultimatum, Bessarabia was also pretended from Romania on the basis of the Ukrainian majority of the province [34, p. 17-18] and that of the Piedmont Principle. There was N.S. Khrushchev proposal to the Central Committee of the CPUS that the new Moldovan Soviet Republic should be created by the unification of the "...Moldovan population only" and not of the territory of Bessarabia and the Moldovan ASSR [2, p. 163; p. 24, p. 524].

The fact remains that with the new borders the disputed territory between the Nistru and the Prut, Bessarabia ceased to be a single unit precisely because it was expected that this would complicate any future attempt to have the area returned to Romania.

In long lasting terms the unification of these two distinct entities (known as Bessarabia and Transnistria, or the "left bank" and "right bank" of the Nistru river), which never existed before in any sense as a common entity, was fateful for the further evolution both of the Moldovan SSR and the Republic of Moldova. Economically and demographically speaking, Soviet Moldova gradually developed as two republics in one: a largely rural, agricultural and indigenous Moldovan, and a more urban, Slavic, and generally immigrant population in Transnistria working in Soviet-style heavy industry [20, p. 100]. Most of the Moldovan industry worked out as

an appendix of the great Soviet enterprises or were located outside Bessarabia in Transnistria, which was producing 1/3 of the Moldovan industrial output.

In the same time, mainly the Moldovan elements from Transnistria alongside with the Russian officials appointed from Moscow were the element of the party apparatus that promoted the Soviet nationality policies in the Moldovan SSR. As a whole, these elements enjoyed an almost cast-like dominance over public life in Moldova in the Soviet period, reinforced by the low level of education within the Moldovan population, the dominance of Russian and Russified cadres in most major institutions and near-universal use of Russian as the language of official business in the republic [4, p. 165].

Besides the inherent distortion of the ethnic balance in the Moldovan SSR, that peculiar Soviet policy has generated the long-lasting premises of future Transnistrian separation. On September 02, 1990, the region, supported by Moscow, proclaimed itself as independent entity – Pridnestrovian Moldovan Republic (PMR) and ceased to take order from central government of the Republic of Moldova.

Transnistrian problem and interests of the Russian Federation.

The Transnistrian crisis was artificially created by Moscow on the turn of 1990 in the context of the Soviet system crisis and ascendancy of the national movements in the Soviet republics. Facing the probability of the Moldovan SSR to leave the Soviet Union, A. Lukianov, at that moment the President of the Supreme Soviet of the Soviet Union, with implication of D. Iazov and B. Pugo, respectively Soviet Ministers of Defense and Internal Affairs, decided to create on the territory of Moldova two states: on the left bank of Dnestr and in the region of Gagauzia [9, p. 5; 14, p. 12; 41, p. 70-71].

No wonder that the Transnistria region had sympathizers in official Moscow from the very start of its conflict with Chișinău. Until the summer of 1990, that sympathy was expressed primarily as a modest pro-Transnistrian bias in Gorbachev's efforts at conflict management in Moldova. But by fall of that year, the interests of the Soviet government, and later of its Russian successor, had shifted toward support for Tiraspol as a way of defending Moscow's own political influence and military bases in the region. As early as the fall of 1990, therefore, every major escalatory action the Transnistrians took was preceded by a clear show of support from Moscow. In many cases, aid from Moscow was what made the Transnistrians strides toward independence possible [14, p. 12]. In the same

time the Soviet official created a linkage between the problem of local separatism in Moldova and the Moldovan SSR's commitment to sign the new Soviet treaty initiated by M. S. Gorbaciov in order to save the Soviet Union [30].

Moscow's first effective support for the Transnistrians came in September of 1990, when Soviet Interior Ministry troops were dispatched to Tiraspol to protect the "Congress" of Russophone elites that declared the "Transnistrian Republic" independent of Moldova within the Soviet Union [9, p. 54]. The troops' intervention was largely aimed at conflict management - in this case, deterring Chisinau from suppressing the gathering by force, as it had threatened to do. It also had a second goal, however: to pressure Moldova to abandon its bid for independence or else faces dismemberment.

Now useful to the Kremlin as a tool, the Transnistrians soon began receiving more substantial help. As early as 1990, the Soviet civil defense organization and DOSAAF, the official Soviet paramilitary organization, started supplying the Transnistrian volunteers with weapons. Meanwhile, the Transnistrians had also secured the sympathy of the 14th Army by resisting Chişinău's anti-military legislation. The 14th Army troops - many of them natives of the Transnistria region - were further encouraged by the Defense Ministry's open tilt toward Tiraspol. Thus by the time the first Moldovan - Transnistrian armed confrontation took place outside Dubossary in November 1990, the Transnistrian Russophones had not only their own armed volunteer formations, but also the expectation of support from Soviet troops [12].

Unfortunately for all concerned, Gorbachev misplayed his hand at this point. After the Dubossary incident, both Snegur and the Moldovan parliament signaled a willingness to accept Gorbachev's terms: they would consider a Union Treaty if Gorbachev would help end the Transnistrian separatist bid. But unwilling to abandon the Transnistrians, Gorbachev refused. Snegur, in disgust, called for the December 1990 "National Assembly" at which between 500,000 and 800,000 Moldovans demanded independence from the Soviet Union and rejection of any union treaty. Thereafter, the Moldovan government was committed to that course.

After the December debacle, the Soviet government increased its aid to the Transnistrian republic. The Soviet Agro-Industrial Bank helped the Transnistrians to set up their own national bank, enabling Tiraspol to break the Moldovan budget by withholding payments due to Chişinău. Soviet KGB and interior ministry units were ordered to work with their

(technically illegal) Transnistrian counterpart and Moscow turned a blind eye as the extra-legal Cossack movement dispatched paramilitary volunteers to Tiraspol.

The conflict between the new Moldovan authorities in Chișinău and the “Transnistrian Moldovan Republic” (with the Russian acronym „PMR”) on the Dnestr left bank broke in late spring and summer 1992, and resulted in several hundred casualties. The conflict was soon eclipsed by other world events and disappeared from the news headlines. It remains, however, one of the most complicated conflicts on the post-Soviet scene, both in terms of its pre-history, its political constellations and its possible future developments. While an effective ceasefire was concluded on July 7, 1992, no solution has yet been found to the underlying contentious issue—the legal-territorial status of the Dnestr left bank of the Moldovan state.

Although the Russian mass media and officials have regularly referred to the war as an ethnic conflict [3, p. 166], however, it would be a gross oversimplification to present the conflict as a showdown between the ethnic Moldovan and the 'Russian-speaking' part of the Moldovan population. Indeed, the Transnistrian region's ethnic mix before the war was over 40 percent Moldovan, 28 percent Ukrainian, and only 25, 5 percent Russian [13, p. 159]. Moreover neither side involved in conflict agrees to this description and insist that it is essentially political in character.

At the same time, the ethnic dimension cannot be denied altogether: in the Transnistrian region, and only there, the dominant sector of the population was the group, including Russified Moldovans and Ukrainians as well as Russians. Conversely, until after the war the post-communist Moldovan government in Chișinău was composed almost exclusively of ethnic Moldovans.

On the Moldovan side, the conflict began as a mass insurgency, but it became a case of popular chauvinism after Moldovan nationalists came to power in Moldova and pushed ahead the policy of hard Romanization and the unification to Romania. Under the influence of the nationalists among the Popular Front leaders, the legislature introduced a series of extremely divisive measures, which heightened the growing anxiety of the Russian-speaking minorities. The process of anti-Soviet mobilization that preceded the dissolution of the USSR thus reinforced the ethnic cleavage that was already existent in Moldova [11, p. 143-144].

On the side of the Russian speaking secessionists in the Transnistrian region, in contrast, the violence was a case of elite

conspiracy, with support from Moscow playing a crucial role. Incumbent Russophone leaders in the Transnistria region used ethnic outbidding to exacerbate mass hostility and the security dilemma in order to preserve and increase their own power. The war in Moldova happened as it did because Moscow deterred mass-led violence on the Moldovan side, but later determined that its strategic interests were best served by supporting instead of preventing the Transnistrian elites' secessionism. Moscow therefore helped the Transnistrian elites to start the war, and then to win it [18, p. 110].

The outbreak of major military confrontations in the Transnistrian area put Boris Eltsin in an unenviable position. It was extremely difficult to find the point of balance between support for the Moldovan alliance partner in the Commonwealth of Independent States and the need to stop the wave of allegations that he was betraying the interests of fellow Russians in the PMR. In addition to this, the position of Russia was complicated by a number of other concerns: a) the territorial integrity of not only Moldova, but also of Russia was at stake. If Russia should decide to recognize "PMR" and the Gagauz republic, Moldova and Romania would most certainly retaliate by recognizing the breakaway Russian territories, Tatarstan and Chechenia. Other states could then be expected to follow suit; b) Eltsin had not forgotten that Mircea Snegur was one of the few Soviet republican leaders who explicitly supported him in the struggle against the putschists in August 1991 - while the "PMR" leaders did not; c) If strong anti-Russian sentiments should prevail in Moldovan politics, this state could possibly, together with Ukraine and the Baltic states, end up as a kind of anti-Russian "cordon sanitaire". That would greatly complicate the attempts of the Eltsin regime to integrate Russia into the Western world; d) The Eltsin regime was very sensitive to allegations of Russian neo-imperialism. Despite the fact that it contributed to the dismantling of the Soviet Union, it is regularly being accused of harboring imperialist schemes, and it tries to avoid any action that could substantiate such accusations. Eltsin's government divided and indecisive attitude toward the Transnistrian conflict lead to ambiguities in the official Russian policy regarding this issue.

In the end, the efforts of the patriotic opposition to bring about a more active Russian policy in the Transnistrian conflict met with sympathy and support among certain members of the Eltsin entourage. Significantly, Vice President Aleksandr Rutskoi was a leading champion of the Transnistrian cause in Russian politics. Rutskoi has on a number of

occasions directly and indirectly attacked the position of the Minister of Foreign Affairs, Andrei Kozyrev, who was generally considered a soft-liner on this and on most other issues [15, p. 440]. In a situation almost unprecedented in democratic states, the vice president of the Russian Federation expressed the attitudes of the parliamentary opposition just as much as the attitudes of his government. The contrast between the two voices of the Russian executive was made abundantly clear in early April 1992 when both Rutskoi and Kozyrev visited Chișinău and Tiraspol within two days. Rutskoi proclaimed that the Transnistrian republic “has existed, exists and will continue to exist”, while Kozyrev talked in Chișinău about Moldova’s sovereignty and integrity [31].

In a heated debate at the 6th Congress of People's Deputies of the Russian Federation shortly afterwards Rutskoi advocated official recognition of the “PMR”. The cautious faction in the parliament prevailed, however. At the very same time, on 6 April 1992, diplomatic relations were established between Russia and Moldova. The escalation of the conflict after the Snegur ultimatum in March 1992 threatened to compromise the neutrality of the 14th Army in Moldova, which Russia took under its control by a presidential decree of 1 April, 1992 [38].

General Lebed, who replaced Yurii Netkachev as commander of the 14th Army in June 1992, on a number of occasions voiced strong support of the “PMR” regime. He has declared the right bank city of Bendery an inalienable part of “PMR” and “PMR” itself “a small part of Russia” and the Transnistria region is the “key to the Balkans” [48, p. 401]. When Bendery was captured by Moldovan forces on 19 June, tanks from the 14th Army crossed the bridge over the Dnestr. This event appears to have been the turning point of the battle [22, p. 388].

The June 1992 war created a new situation for Russian policy makers: the 14th Army implication in the war against the Republic of Moldova indicated a change in Russian policy towards the Transnistrian conflict, but also in that related to the Near Abroad.

The Transnistrian conundrum laid heavily on the process of post-communist transition in Moldova. As has been pointed out earlier, the conflict has generally portrayed as ethnic in origin. Nevertheless, efforts to deal with the ethnic concerns of the separatists remain ineffective so long as the more fundamental sources of the conflicts are not addressed. In fact, the crisis has been the result less of legitimate ethnic grievances and more of a long-term contest between two different political elites, one of which replaced the other in Moldova’s transition from Soviet republic to

independent state [1, p, 21]. A complicating factor is that the Transnistrian republic established rudimentary state structures, that is, an elected president and parliament, military formations, a vast network of *rayon* and city councils left over from the Soviet period, and even introduced its own currency. As a result, since the Transnistrian leaders have profited from the lack of central Moldovan control over the region, they also unlikely to commit to political reforms which would diminish their position of leverage toward Chisinau [21, p, 24].

But the most complicating problem of the dispute is the Russian 14th army and the Russian Federation's favorable stance toward Transnistria. According to a statement made some years ago by Moldovan Minister of National Security Tudor Botnaru, the key to the Transnistrian conflict is neither in Chisinau nor in Tiraspol, but in Moscow (7, p, 211). In October 1994, a Russian-Moldovan agreement was signed stipulating the withdrawal of Russian troops from the region but that accord has never gone into effect owing to the Russian State Duma's refusal to ratify it. In addition, on 13 November 1996, the State Duma adopted a resolution declaring the region a zone of "special strategic interest for Russia" [7, p, 210]. Given the international pressure, at the 1999 Istanbul OSCE summit Russia subscribe to retreat its army forces from Moldova until 2001 but denying this responsibility invoking the technique difficulties of withdrawal.

During this period the Transnistrian conflict has also been many time used in the electoral prospects and policy-maker of most important political party of Moldova. As such, we have to admit that besides many others explanations of Moldovan pro-Russian orientation was that Moldovan political elites hoped Russia would support reunification of the country, with modest guarantees of autonomy to the Transnistria secessionist republic. The Russian Federation manifests interests toward the Republic of Moldova invoking historical past and the presence of large Russian minority, but in fact its attitude is determinate by great power geopolitical implication. In the context of post-Soviet politics, the relations between the Russian Federation and the Republic of Moldova are marked by many contradictions. From one side, Russia officially supports the territorial integrity of the Republic of Moldova and officially is involved in "settlement" of the Transnistrian conflict. In the same time, Moscow is the main supporter of the separatist regime in Tiraspol and provides to Pridnestrovian Moldovan Republic political, economic, financial and military help [45, p, 160-169].

The interests of the Russian Federation in Transnistria are determined by the following considerations: a) to maintain the strategic positions of the Russian Federation in South-Eastern Europe; b) to defend in Moldova the interests of Russian population and other nationalities that consider Russia as their historical motherland; c) to maintain the strategic links with the economic enterprises of Transnistria, many of them being unique within the military-industrial complex; d) to solve the conflict in the interest of Russia's own stability and the consolidation of Russia's relationships with the states from near abroad having a Russian minority; e) to establish stable and predictable relations with Romania and to not admit the growing of its nationalist influence on Moldova [6, p, 52-54].

Russia initiated two plan of settlement the issue of territorial integrity of Moldova both having as a fix idea the federalization of the Republic of Moldova, with Chisinau and Tiraspol as equal parts, and having therefore the instruments to influence and to pressure the Republic of Moldova and the possibility to maintain its military bases in Transnistria. The first one was "Primakov Memorandum" [29], signed in 1997 and the second was the so-called "Kozak Memorandum" which was supposed to be signed in 2003, but was rejected by Communist government as result of massive protest and external pressure [46, p, 83]. In both cases, but especially in the last one, Russia pushed for a treaty giving Transnistria near independence within a federal state, enough seats in the Moldovan Parliament to block constitutional change and the long-term presence of Russian troops.

In this sense, the issue of territorial integrity is used by Russian Federation to influence the policy-making in the Republic of Moldova, but in the same time the Transnistrian issue is a puzzle into great power game of Russia in relations to European Union and USA.

Conclusions

Russian territorial consciousness extends beyond the country's present borders and "Russia" and "Russian identity" are not confined within the space of the present Russian Federation. Historically accustomed with the large territory and the "absence" of borders, Russia continues to look at the post-Soviet space as to something relative and possible of changing, suitable to be returned to the Russian "core". From this point of view the primordality of territoriality prevails in the post-Soviet Russian history and politics

The case of Georgia suddenly opened the issue of the territorial integrity in the post-Soviet states as a tool of the Russian foreign policy strategies, especially in the similar case of Transnistrian separatist republic of Moldova and in the case of the probably similar scenario of the Ukrainian region of Crimea. The invasion of Georgia in 2008 and the official recognition of separatist republics of Abkhazia and South Ossetia by the Russian Federation showed explicitly the linkage between Russian policy in the “Near Abroad” and the commitment to rebuilding the country's great power status.

The Georgian case is the first successful one for Russia in using territorial integrity in a combining strategy of security, neo-imperial ambitions and great power stance looking for international affirmation as regional and world power. But in long term strategy the official recognition of Abkhazia and South Ossetia by the Russian Federation was a demonstration of incapacity of the Russian political elite to transform the post-Soviet space according to the modern principle of influence and power. The 26 August 2008 act attested the Russian old imperial paradigm of action in the post-Soviet space adapted to new realities – the separation and annexation of new territories. Could be expected the similar scenario in the different case of the Republic of Moldova? The logic of Russian political action suggests that the Russian Federation has no other strategies at the moment rather than eroding the territorial integrity of the neighboring states for achieve its geopolitical goals.

The Russian behavior in the “Near Abroad” attests that Kremlin is content to allow Republic of Moldova internal sovereignty and to grant its territorial integrity, so long as it does not become a threat to Russia and do not pose challenges to its perception of this state as part of the Russian “vital space”.

Referințe bibliografice:

1. Arbatov, A. *Natzional'naya idea i natzional'naya bezopasnosti*, In: *Vneshneaja politika i bezopasnosti sovremennoi Rossii, 1991-2002*, Vol. I, Moscow, Rosspen, 2002
2. *Aspects des Relations Russo-Roumains. Retrospectives et Orientations*. Paris, Minard, 1967.
3. Beissinger, Mark R. *The Persisting Ambiguity of Empire*. In: *Post-Soviet Affairs*, Nr. 11, 1995 p. 2-165.
4. Beissinger, Mark R. *State Building in the Shadow of an Empire-State: The Soviet Legacy in Post-Soviet politics*. În: K. Dawisha and B.

- Parrott, *The End of Empire? The transformation of the USSR in Comparative Perspective*, New York: M.E. Sharpe, 1997.
5. Berdeaev, N. *Russkaia ideia*. In: *Voprosy Filosofii*, Nr. 1, 1990.
 6. *Bezopasnosti*, Informatsionnyi sbornik Fonda Natsional'noi i Mezhdunarodnoi Bezopasnosti, Nr. 1-2 (January-February), 1994.
 7. Brezianu, A. *Historical Dictionary of the Republic of Moldova*. Lanham: The Scarecrow Press, 2000.
 8. Boffa, D. *Ot SSSR k Rossii*. Moscow: Mezhdunarodnye otnoshenia, 1996.
 9. Cojocaru, Gh. E. *Separatismul în slujba Imperiului*. Chișinău: Civitas, 2000.
 10. Connor, W. *Soviet Policies Toward the non-Russian Peoples in Theoretic and Historic Perspective*, In: Alexander J. Motyl (ed.) *The Post-Soviet Nations: Perspectives on the Demise of the USSR*, New York: Colombia University Press, 1992.
 11. Crowther, W. and Josanu, Y., *Political Institutionalization in post-Soviet Republic of Moldova*. In: *Pontes*, Nr.1, 2004.
 12. *Declarația Guvernului RSSM*. In: *Moldova Suverană*, Nr. 261 (November 4), 265 (November 13), 1990.
 13. *Evropeizatsia i razreshenie konfliktov: konkretnye issledovania evropeiskoi periferii*. Moscow: Vesi Mir, 2005.
 14. Grecu, M.; Țăranu, A. *Trupele ruse în Republica Moldova. Documente și materiale*. Chișinău: Litera, 2004.
 15. Freeze, Gr. *Russia. A History*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
 16. Furman, D. *Live History. A Silent Cold War*. In: *Russian in Global Affairs*. Nr. 2, 30.06.2006.
 17. *Istoria Rossii. Noveishee vremea, 1945-1999*. Moscow: AST, 2000.
 18. Kaufman, Stuart J. *Spiraling to Ethnic War: Elites, Masses, and Moscow in Moldova's Civil War*, *International Security*, Vol. 21, Nr. 2, 1996.
 19. Kerr, D. *The New Eurasianism: The Rise of Geopolitics in Russia's Foreign Policy*. In: *Europe-Asia Studies*, Vol. 47, Nr. 6, 1995, pp. 977-988.
 20. King, Ch. *The Moldovans*, Stanford: Hoover Institution Press, 2000.
 21. King, Ch. *Post-Soviet Moldova. A Borderland in Transition*, London: Royal Institute of International Affairs, 1995.
 22. Kolsto, P. *National Integration and Violent Conflict in Post-Soviet Societies. The Cases of Estonia and Moldova*, Maryland: Rowman and Littlefield Publishers, 2002.

23. Knight, D. *Identity and Territory: Geographical Perspectives on Nationalism and Regionalism*, In: *Annals of the Association of American Geographers*, 1982.
24. Lazarev, A. M. *Moldavskaia Sovetskaia Gosudarstvennost' i Bessarabskii Vopros*, Chişinău: Cartea Moldovenească, 1974.
25. Lynch, D. *Russian Peacekeeping strategies in the CIS*. London: Antony Rowe Ltd, 2000.
26. O'Loughlin, J.; Talbot, P. F. *Where in the World is Russia? Geopolitical Perceptions and Preferences of Ordinary Russians*. In: *Eurasian Geography and Economics*, 2005, 46, Nr. 1.
27. Malinova, O. *Tema imperii v sovremennyh Rossiiskih politiceskikh diskursah*. In: A. Miller (ed.), *Nasledie imperii i budushee Rossii*, Moscow, NLO, 2008.
28. Martin, T. *The Affirmative Action Empire*. New York, Cornell University Press, 2001.
29. "Memorandum ob osnavah normalizatzii otnoshenii mezhdou Respublikoi Moldova in Pridnestroviem", In: <http://www.olvia.idknet.com/memorandum.htm>, accessed on 23 May 2008.
30. *Moldova Socialistă* from December 22, 1990.
31. *Moldova Suverana* from April 14, 1992
32. Nazarov, M. *Vozhdiu Tret'ego Rima: k Poznaniuu Russkoy Idei v Apokalipsicheskoe Vremia*. Moscow, 1997.
33. *Nezavisimaya Gazeta*, January 12, 1994.
34. *Pactul Molotov Ribbentrop și consecințele sale pentru Basarabia*. Chişinău: Universitas, 1992.
35. Pelnens, G. (ed.) *The "Humanitarian Dimension" of Russian Foreign Policy toward Georgia, Moldova, Ukraine, and the Baltic States*, Riga, CEEPS, 2009.
36. Poleakov, I. *Rossiskie prostory: blago ili prokleatie? Zametki istorika*. In: *Svobodnaya mysli*, Nr. 12, 1994.
37. Repida, A.V. *Formarea RSS Moldoveneşti*, Chişinău: Cartea Moldovenească, 1977.
38. *Rossiiskaya Gazeta* from April 3, 1992.
39. *Sed'maja Sessija Verhovnogo Soveta SSSR. 1-7 avgusta 1940*. Moscow: Gosstatizdat 1940.
40. Sidorov, D. *Post-Imperial Third Romes: Resurrections of a Russian Orthodox Geopolitical Metaphor*. In: *Geopolitics*, Nr. 11, 2006.
41. Smirnov, I. *Zhiti na nashei zemle*, Moscow, 2001.

42. Smith, G. *The Masks of Proteus: Russia, Geopolitical Shift and the New Eurasianism*. In: *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, Vol. 24, Nr. 4, 1999, pp. 481-494.
43. Soloviev, S. *Ob istorii drevnei Rossii*. Moscow, 1992.
44. Țîcu, O. "How to Make a 'Nation'": *Reflections on the Moldovan Nation-Building Policies during the Soviet Union (1944-1989)*. In: *Transylvanian Review*, vol. XVII, 4, winter 2008.
45. Țîcu, O. *Moldova between the Near Abroad Policy of Russian Federation and the Neighborhood Policy of the European Union*. In: *Eurotimes*, 6, 2008.
46. Vrabie, R. *Relatiile Republicii Moldova cu Federatia Rusă*. In: V. Chirilă, *Evoluția politicii externe a Republicii Moldova*, Chișinău: Cartidact, 2009.
47. *Vsesoiuznaia Perepisi Naselenia (1926)*, Tom 4, Moscow, Gosstatizdat, 1928
48. Waters, T. *Moldova: continuing recipe for instability*. In: *Jane's Intelligence Review*, 1996.
49. Zhirinovski, V. *Rossia pobedit*. Moscow: LDPR, 2006.

APPROACHES TO THE PROBLEM OF DEVOLUTION IN MOLDOVA: LESSONS TO BE LEARNT

Larisa PATLIS



Doctoranda în Științe Politice (2011). Magistru în Relații Internaționale/Studii Europene, ULIM (2006). Licențiată în Relații Internaționale, ULIM (2005). Lector universitar la Catedra Relații Internaționale și Politologie, Facultatea Istorie și Relații Internaționale, ULIM (din 2008). Domeniul de cercetare: fenomenul devoluției: realizări și perspective. Alte interese științifice: geopolitica frontierelor: extinderea Uniunii Europene spre Est; Islamul politic în Turcia. A efectuat stagii de cercetare și perfecționare profesională în Polonia (2008, 2009), Ungaria (2009), Austria (2010). A câștigat Carnegie Research Fellowship 2012.

REZUMAT

Prezentul articol examinează probleme legate de procesul devoluției în Republica Moldova analizat fiind din punctul de vedere al argumentării teoretice a necesității devoluției și din cel al abordării practice a procesului în cauză, atât la nivel național, cât și regional; estimează rezultatele înregistrate până la acest moment și evidențiază părțile slabe în scopul însușirii anumitor lecții pentru viitor.

Key words: Devolution, the Republic of Moldova, Autonomy, Democracy, Gagauzia, Transdnistria.

Introduction. Globalisation and regionalisation generated diverse forms of regionalism, decentralisation, federalism and devolution [14]. Devolution could be characterized as a progressive ‘global trend’ over recent decades. It can be defined as “a transfer of specific powers or functions from a superior government to a subordinate government” [7, p. 14]. A. Barnett in his book “This Time: Our Constitutional Revolution” [1] describes devolution as a democratic revolution. It occurred in several European countries (and not only) in recent decades, considered until then absolutely unitary. The degree of devolution varies in each case. It ranges from very minor decentralisation structures, as illustrated by the division of France into *départements*, through the considerable political autonomy enjoyed by the 17 autonomous communities created in Spain after 1978, to the post-1997 devolution model adopted by the UK which provides differential degrees of political autonomy to the Scottish Parliament, the National Assembly for Wales and the Northern Ireland Assembly. The Republic of Moldova is not an exception. Even if we don’t use the notion of devolution it doesn’t mean we don’t have it. Today, the Republic of

Moldova could be characterized as a dynamic country with a booming political process, where however is still unclear how devolution might work for our country. This article explores approaches to understanding devolution in Moldova and it aims to seek the way to make it helpful learning from mistakes.

Devolution basics. Devolution occurs in a variety of ways and combinations. A distinction is sometimes made between functions and powers delegated to subnational units. In some instances, a constitution provides the opportunity of devolution to all regions, offering the potential that an initially asymmetrical situation will gradually turn into a symmetrical one [13, p. 117]. The strongest impetus asymmetrical devolution gained in the United Kingdom. The UK Parliament defines devolution in its research paper 03/84 from 17 November 2003 as “the process of devolving power from the centre to sub-national units” [8].

Devolution means the creation of a new decentralised government and the opportunity for the adoption of new and innovative procedures. Under the process of continued democratization of the international community, a unitary state doesn't mean any more a strictly centralized state. In practice if a unitary state is centralised and it governs its citizens from a central sovereign parliament it is considered to be a more authoritarian rule and it excludes the possibility of devolving any powers to its territorially based minority ethnic or other groups. In some cases, the state may appoint a special representative for the area, responsible for the administration of the area or region, but such a representative is usually accountable to the central parliament, not to a regional government [4, p. 35]. We could characterize it as a slight administrative devolution. Truly decentralised unitary state does devolve some powers to regionally elected institutions while ultimately maintaining the sovereignty of its central parliament.

The post-Soviet space mostly includes exceptionally centralized states even though some of them declare willingness to move towards decentralization. A. Libman observes the situation in the post-Soviet space in many respects as “an *inevitable result* of the “informal” essence of the decentralization”. He identifies direct relationship in terms of transfer of power depending on a certain condition – the balance of influence between the centre and the regions: “When the centre was relatively weak, the regions were able to expand their sphere of influence. But as soon as the central elites recovered sufficient power, they easily took advantage of the informal nature of the changes to “rewrite” the rules of the game” [10, p. 15].

APPROACHES TO THE PROBLEM OF DEVOLUTION IN MOLDOVA: LESSONS TO BE LEARNT

In unitary states, like Moldova, devolution mostly occurs because of ethnic tensions and pressures for autonomy, but governments often remain hesitant when it comes to granting territorial autonomy. The loss of state control over important public functions in areas where minorities dominate is sometimes seen as a dangerous development, which may ultimately lead to secession. T. R. Gurr considers that there is a new global strategy in XXI century to contain ethnic conflict and its essential principles are that “threats to divide a country should be managed by the devolution of state power and that communal fighting about access to the states power and resources should be restrained by recognizing group rights and sharing power” [5, p. 52].

Protecting collective rights is one of the three elements of the new preferred strategy for managing ethnic heterogeneity. Democracy is another one; it provides the institutional means whereby minorities in most societies secure their rights and pursue their collective interests. European-style democracy is widely held to be the most reliable guarantee of minority rights. It is, after all, inherent in the logic of democratic politics that all peoples in heterogeneous societies should have equal civil and political rights, and democracy also implies resolving civil conflicts by another, peaceful means. A third element of this new strategy is the principle that disputes over self-determination are best settled by negotiation and mutual accommodation [5, p. 58]. These are perfect principles countries should follow to maintain the integrity.

Approaching devolution in Moldova. In 1990 the Gagauz people proclaimed the Gagauz Republic on the ruins of the USSR and that led to a conflict with Moldovan authorities, as the self-proclaimed republic was a part of Moldova. The same scenario as with Transdnistria, but in contrast with the latter the Gagauz conflict is known for its peaceful settlement in 1994, which was widely welcomed by international society. The Gagauz people were granted a territorial autonomy within the Republic of Moldova, enshrined in the “Law on Special Legal Status of Gagauzia (Gagauz Yeri)”¹, the basis of which was laid in the 111th Article of the Moldovan Constitution. So, on 23 December 1994 Autonomous Territorial Unit of Gagauzia (Gagauz Yeri) was officially created. The 1995 organic Law recognized Gagauz Yeri as an autonomous territorial unit with a special status of self-determination. Towns and villages in which ethnic

¹ Hereinafter referred to as *the 1995 organic Law* (the Law was adopted by the national Parliament on 23 Dec 1994, but it came into force on 14 Jan 1995)

Gagauz comprise over 50 per cent of the population needed to secure a majority in a referendum to join. Villages with less than 50 per cent Gagauz could also hold a referendum if one third of the villagers agreed to the referendum. In the first referendum on 5 March 1995, three towns and 26 villages joined [11, p. 117-118]. It was a big success and this case was presented as a model for settlement of many frozen conflicts on the post-Soviet space. Since then the autonomy status, however, has been proved to be rather formal in its essence.

The Moldovan central government and the OSCE hoped that the territorial autonomy provided by the government to the Gagauzia would serve as a model for Transdnistria, being confident that the agreement on Gagauzia's autonomous status will serve as the basis for future negotiations with Transdnistria. Instead, Transdnistrians view Gagauzia as a failure and argue that Gagauzia is an example that demonstrates that the Moldovan central government cannot be trusted to provide meaningful autonomy. Transdnistria's leadership has consistently regarded the Gagauzian autonomy as falling too far short of their aspiration for full statehood [11, p. 101].

There had never been any historical precedent for the creation of Gagauz republic in the southern region of historical Bessarabia, known as *Bucak*², except the revolt in Comrat in 1906 but the fact the Gagauz people lack their own state outside Moldova and constitute a significant number of inhabitants in its southern part made it possible to create the autonomy. Out of three known forms of devolution (administrative, executive and legislative) Gagauz case could be described as legislative devolution where some law-making powers are transferred to a regional legislature. Transferred powers are those devolved competences, which became exclusive for a devolved region and it can legislate and adopt acts in specific areas. The legislative body of Gagauzia, the People's Assembly (*Halk Topluşu*), has been assigned legislative competences in various areas: it does not merely adopt state laws to local conditions but has the power to legislate of its own initiative. According to the 1995 organic Law devolved areas primarily include: science, culture, education; housing management and urban planning; health services, physical culture and sports; local

² a Turkish word, meaning "angle", "triangle". In times of Ottoman domination the area between the fortresses Akkerman (Cetatea Albă), Bender (Tighina) and İsmail (Ismail) gained this name, forming a triangle of geostrategical importance. Nowadays the larger part of Bucak belongs to Ukraine and the smaller – to the Republic of Moldova.

APPROACHES TO THE PROBLEM OF DEVOLUTION IN MOLDOVA: LESSONS TO BE LEARNT

budget, financial and taxation activities; economy and ecology; labour relations and social security [9].

The perfect scenario is when devolved powers are clearly defined and legally entrenched. However, the competences in the 1995 organic Law are just enumerated but not clearly defined and it creates a lot of problems in terms of proper functioning of the autonomy. “The 1994 Law does not stipulate for the separation of powers between the Popular Assembly of Gagauzia and the Parliament of Moldova with regard to the elaboration of laws and does not define the place of the laws in the hierarchy of normative acts. The content of the Law suggests that the Popular Assembly is not responsible for making laws in all spheres. The spheres that are beyond the competence of the Popular Assembly should follow the laws adopted by the Parliament. In case of conflict, the priority is given to the laws adopted by the Popular Assembly” [15]. The most dangerous issue is general notion of shared powers that means central authorities and devolved authorities legislate on a jointly basis. S. Wolff is right, mentioning, “if there have to be some shared competences, it would also be necessary to determine exactly which level of government exercises these competences under what circumstances” [15]. That means there should be a clear distribution of competences between the central authorities and devolved authorities as regards transferred matters, retained matters and reserved matters with an indication of responsible bodies for each devolved area and specific issue.

The question is – to what extent are national authorities interested in providing sufficient details in the assignment of competences to Gagauzia? Existing laws contain significant gaps in this regard and provoke tensions between regional and national authorities. As a result there is a series of scandals between the Executive Committee of Gagauzia (*Bakannik Komiteti*) and Moldovan central government on laws interpretation, which adversely affects the image of autonomy and Moldova on the whole. A. Libman sees the logic of recentralization in relations with Gagauzia linked not so much to the “informal nature” of its autonomy as to the domination of informal institutions in the political system as a whole, which made it possible over time to “change the content” of the formally autonomous politics of the region [10, p. 17]. Unsound legal system and practices, with all its vicious “traditions” of nepotism and lust for corruption leave us far behind of a truly democratic process of development.

There is actually no general understanding in Moldova of what an autonomous territorial unit means and many people even some politicians and experts define it as an administrative territorial unit or simply in terms

of a *raion*³ like other raions in Moldova. S. Wolff finds “administrative autonomy” labelling as “somewhat worrying” [15]. Every consideration of real devolution of power in Moldova causes fears of federalization of the country. Devolution has actually something in common with federalism in countries like Australia, Germany or Canada, because it combines self-rule with shared rule. As Elazar argues, “the very essence of federation as a particular form of union is self-rule plus shared rule” [3, p. 12]. There is a common important feature – decentralization – that makes it sometimes difficult to distinguish federalism from devolution. The principle of dual sovereignty in the United States may serve as the best example of effective decentralization in a federal state, where the notion of devolution is also quite popular. However, there are more differences between devolution and federalism. Devolution stands on the borderline between unitary and federal systems. A unitary state embraces one large political unit, whereas a federal state comprises several political units. Unlike in a unitary state, the units of a federal state are not mere local or regional authorities subordinate to the central power. Such units that form a federation are states with state rights themselves [2, p. 5]. In unitary states the parliament remains sovereign in law and can still legislate for devolved territories. However, it should do so for devolved matters with the consent of the devolved legislature concerned.

Thus, it is important to mention that devolution establishes an entity which is not quite a federation, but which is nevertheless entirely composed of units of regional or local government endowed with significant and equal devolved competences. More often, however, devolution takes place in relation to only certain parts of the territory, resulting in asymmetrical autonomy like in Spain or the UK. The autonomous entity is relatively free to exercise its powers within devolved areas, but it cannot go contrary to the stipulations of the constitution. S. Wolff identifies two basic dimensions in the distribution of competences between centre and autonomy: “(a) the nature of competences and their implications and (b) guiding principles of their distribution between the two levels of government” [15].

Zelim Skurbaty, the editor of the book *Beyond a One-Dimensional State: An Emerging Right to Autonomy?*, declares, “we are entering – at the dawn of the 21st century – the Age of Autonomy” [12]. Nonetheless, autonomy’s biggest difficulty remains the question of what such a right actually means? Another problem is the scant evidence for the right to

³ A district; an administrative unit in Moldova

**APPROACHES TO THE PROBLEM OF DEVOLUTION IN MOLDOVA:
LESSONS TO BE LEARNT**

autonomy in international law. No international legal instrument specifically spells out such a right. At best, it can only be implied from other principles, such as the right of people to self-determination or the rights of persons belonging to ethnic and religious minorities. Autonomy appears as a highly political concept, whose content varies considerably from state to state and from group to group.

In fact the present Gagauz authorities also add fuel to the fire: instead of discussing the real power sharing, they demand the same concessions and autonomy that Chisinau is willing to grant to Transdnistria. Discussions over Transdnistrian autonomy have a serious impact, sometimes even aggravating relations between Chisinau and Comrat. The on-going struggle between Chisinau and Comrat illustrates that regional conflicts never truly end. However, the fact that there is still tension between Chisinau and Comrat should not be taken as a failure of Moldova's conflict resolution strategy to institutionalize autonomy. There are always disagreements and conflicts between the centre and the periphery. Ultimately, the goal of conflict resolution should be to create a legal framework in which disputes can be peacefully negotiated [11, p. 120].

The Gagauz people proved in 1990s they need autonomy, but still a lot has to be done. Gagauz Yeri has to contribute to effectively manage devolution. Today the autonomy is really in danger because of 'never-ending' conflict between the *Bakannık Komiteti* and *Halk Topluşu*. Instability in the autonomy is driven by continued political instability at the national level as national political parties are trying to infiltrate the autonomy's legislature and to influence in the region. The elections to the *Halk Topluşu* (2012) showed a big interest from national political parties to the future composition of the Gagauz legislative body. It is for the first time there was such a broad spectrum of local representatives of national political parties (in power and in opposition) willing to take seats in the *Halk Topluşu* and influence legislative process in the Autonomy. The outcome of the elections is very important, as it will shape not only the legislature, but also its relations with the *Bakannık Komiteti* and Chisinau. Unlike the previous one it must be close-knit, truly effective and productive in terms of making laws for the benefit of the Gagauz people.

Social inclusion, however, is very low to make Gagauz autonomy really work. What is happening now in the country affects Gagauzia a lot from all points of view. Gagauz economy, being based predominantly on agrarian sector with a small industrial potential, is highly dependent on

Chisinau for its economic viability. Long-drawn economic crisis in common with high level of unemployment, low salaries and pensions, and overall low standards of living provoke lack of confidence in people's future and force them to leave their homes in search of a better life. Low social activity and interest in autonomous life, which comes as a result to economic 'insolvency' makes it hard for people to focus on politics or culture as they are forced to think about basic survival. This implies an important question: whether people are still interested in the Autonomy or it has become a plaything in the hands of politicians from the inside and outside the country? Strong ties, which many Gagauz (and not only) still keep with Russian and Soviet past represents a big problem in today's Gagauz Autonomy, as it seems isolated from the rest of the country and unable to successfully manage devolution it was granted in 1994. This state of affairs creates a fertile ground for political manipulations in the region. Russia and Turkey, playing significant role in the Autonomy, influence its course of development, which sometimes complicates its relations with the central authorities. The Gagauz people benefit from assistance coming from those countries, but they 'pay' for it with their strained relations with Chisinau.

There are some concerns on the national level about Gagauz willingness of possible future secession; however, I don't think they are sound anymore (I even doubt it was real in 1990's). There is no need for Gagauzia to target complete independence, as for example Scotland in the UK does, and there is even no such a possibility because of its Swiss-cheesed territorial organization. There is also no such a desire among the majority of the Gagauz. However, devolution mechanisms still have to be improved, so that they could truly reflect democratic arrangements. It has to be done first on the national level and the regions will follow.

Some conclusions. The Republic of Moldova now is torn between its Soviet past and its European future with an uncertain present. The actual situation in Moldova is something in between devolution and federalism, as it has an autonomous legally devolved region – Gagauzia, and self-proclaimed separatist Transdnestrian republic, both are constitutionally parts of Moldova. Professor Wolff suggested the UK model of devolution for Moldova as an advisor in the settlement for Transdnestrian conflict. He considers the UK model could serve as an example to clarify issues related to power sharing in Moldova in terms of an approach: it means the notions of transferred, retained and reserved powers could be used alongside with the notions of primary and secondary legislation that make devolution in

UK clear to understand and function even without a written constitution.

So, what are the lessons to be learnt? I think that devolution for Moldova is quite a positive phenomenon, and it would not finish with secession, but on the contrary, on condition of its successful realization it may contribute to preservation of territorial integrity of our state and to its truly democratic development. Being truly effective in Gagauzia it could really serve as an option in solving the problem with reintegration of Moldova. Power has to be shared with people, and devolution gives this possibility. Devolution is seen to be an important means of securing stability, protecting the democratic principles and if it is done in a meaningful way it empowers people to set their own priorities and to involve themselves into decision-making process.

Important thing to do is to clarify the competences at all levels and then have them put on paper in the form of an amendment to the existing 1995 organic Law and each law that directly or indirectly is related to the Autonomy. This will definitely minimize the risk of conflict between the centre and the periphery (autonomy) and will create conditions for the autonomy's effective functioning and for increasing trust from Transdnistria as regards the solution the problem of country's integrity through devolution.

Devolution creates a fairer political ground, protects group and individual human rights, establishes checks and balances to central power, avoids winner-take-all political competition and prevents political violence among rival groups. That is the essence of devolution. D. F. Kettl believes that "...two trends – globalization and devolution – define the agenda for governance in the early twenty-first century. They chart the challenge for government. Not only must government devise new strategies for managing public programs effectively in a globalized and devolved policy world, it must also build the capacity for doing so" [6, p. 495].

Bibliography:

1. Barnett A. *This Time: Our Constitutional Revolution*. London: *Vintage*, 1997. 224 p.
2. Burgess, M., Gagnon, A. *Comparative Federalism and Federation*. London: Harvester Wheatsheaf, 1993. 250 p.
3. Elazar, D. *Exploring Federalism*, Tuscaloosa: University of Alabama Press. 1987, 352 p.
4. Guibernau, M. *Nationalisms: The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century*. Cambridge: Polity Press, 1996. 174 p.

5. Gurr, T. *Ethnic Warfare on the Wane*. In: *Foreign Affairs*, Vol. 79, No. 3, May - June 2000, pp. 52-64
6. Kettl, D. *The Transformation of Governance: Globalization, Devolution, and the Role of Government*. In: *Public Administration Review*, Vol. 60, No. 6, November - December 2000, pp. 488-497
7. Kincaid, J. *The Devolution Tortoise and the Centralization Hare*. In: *New England Economic Review*, May/June 1998 pp. 13-40.
8. Leeke, M, Sear, Ch., Gay, O. An introduction to devolution in the UK, Research Paper 03/84 from 17.11.2003, In: *Parliament and Constitution Centre, House of Commons Library*. Available at: <http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp2003/rp03-084.pdf> (Accessed: 15 November 2011)
9. Lege nr. 344 din 23.12.1994 privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri). In: *Monitorul Oficial Nr. 3-4, 1995*. Available at:
10. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311656&lang=1> (Accessed: 19 September 2012)
11. Libman, A. *Cycles of Decentralization in the Post-Soviet Space*. In: *Russian Politics and Law*, vol. 48, no. 1, January - February 2010, pp. 8-20
12. Roper, S. *Regionalism in Moldova: The Case of Transnistria and Gagauzia*. In: *Regional & Federal Studies*, vol. 11, no. 3, 2002. pp. 101-122
13. Skurbaty, Z. *Beyond a One-Dimensional State: An Emerging Right to Autonomy?* Leiden: Martinus Nijhoff, 2005. 578 p.
14. Weller, M. *Settling Self-determination Conflicts: Recent Developments*. In: *The European Journal of International Law*, Vol. 20, no. 1, 2009, pp. 111-165
15. Wolff, S. *Approaches to Conflict Resolution in Divided Societies. The Many Uses of Territorial Self-Governance*. In: *Ethnopolitics Papers*, No. 5, 2010. Available at: <http://www.ethnopolitics.org/ethnopolitics-papers/EPP005.pdf> (Accessed: 6 February 2012)
16. Wolff S. *The Distribution of Competences between Centre and Autonomy Issues and Options in the Functioning of the Gagauz Autonomy in Moldova*. Centre for International Crisis Management and Conflict Resolution University of Nottingham. Available at: <http://www.stefanwolff.com/files/Comp-Gagauzia.pdf> (Accessed: 18 July 2012)

ROLUL ORGANELOR SECURITĂȚII STATULUI DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN SISTEMUL INTERNAȚIONAL AL SERVICIILOR SPECIALE PRIVIND COMBATAREA TERORISMULUI

Tatiana BUSUNCIAN

Directorul Centrului Pro Marshall din Republica Moldova. Experiență în domeniul Organelor Securității Statului și cunoștințe aprofundate în Sistemul Organelor Securității Statului în Moldova; Experiență internațională în administrarea securității și controlului național de menținere al acestuia; Expert de comunicare specializat în combaterea terorismului; Experiență în organizarea de conferințe internaționale, mese rotunde, ateliere de lucru și seminare; Calificație în bugetarea și planificarea programelor și strategiilor; Capacități excelente în proiectarea, punerea în aplicare a programelor și obiectivelor strategice, implementarea monitorizării, punerea în aplicare a reformelor cu principalele părți interesate; Experiența de lucru ca parte componentă a echipei internaționale multi-disciplinare / proiecte; Abilități excelente în negocieri și coordonare.



ABSTRACT

At national level, the Republic of Moldova has adopted and implemented an active policy on preventing and combating terrorism in all its forms and manifestations. The mechanism to achieve this policy is based on defining principles.

The presence of a wide ensemble of authorities with competencies in ensuring the national security, requires the necessity of coordinating their activity aiming at combating and counteracting the possible threats of internal or external nature.

Harmonization of national legislation with international and European standards for preventing and combating terrorism is one of the main priorities of the Republic of Moldova, specified in national programs on implementation of the Action Plan: Republic of Moldova – European Union and the Individual Partnership Action Plan (IPAP) Republic of Moldova – NATO.

Drafting of legislative acts with direct implication of state security representatives in collaboration with central specialized institutions is one of the most important forms of cooperation. Horizontal connection is reflected in the organizational measures taken by state security bodies, in mutual agreement with representatives of central bodies.

In conclusion, we could denote that, identification of viable strategies for cooperation and exchange of experience between decision-makers of the Republic of Moldova, will help to implement a national anti-terrorist policy. This fact will enable the Republic of Moldova to adapt to the international standards on combating terrorism.

Key words: strategies, globalization, international relations, collaboration, cooperation, coordination, communication, intelligence, democratization process.

Riscurile perioadei actuale se caracterizează prin diversitate și prin creșterea ponderii amenințărilor interne față de cele externe, a riscurilor "neconvenționale" față de cele "convenționale", a riscurilor indirecte față de cele directe. Contextul geo-strategic nou al securității statelor central și est-europene în perioada ulterioară Războiului Rece ne-a adus în situația complexă de a ne confrunța cu riscuri decurgând din exploatarea în sens distructiv a diferențelor de natură religioasă și etnică, generatoare de conflicte, dintre care unele cu caracter militar deschis, riscuri precum terorismul internațional, traficul de droguri, riscurile specifice asociate tranziției, dar și de a fi în măsură de a conștientiza factori de risc care acționau de multă vreme, însă erau complet ignorați, precum dezastrele ecologice, catastrofele naturale și tehnologice. Aceste riscuri de insecuritate sunt deosebit de complexe și se întrepătrund de cele mai multe ori, precum însăși legăturile din diferitele domenii între actorii sistemului internațional căruia li se conferă una dintre cele mai actuale trăsături ale sale - incertitudinea. De aceea, analiza riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale, cu scopul evident de a dezvolta strategii de securitate care să le adreseze răspunsuri credibile, se înscrie în demersul firesc de a concepe mecanisme cât mai eficiente de asigurare contra incertitudinii. Caracterul interdependent și transfrontalier al acestor noi sau nou-conștientizate surse de risc impune armonizarea strategiilor de securitate prin colaborare, cooperare și conlucrare în gestionarea lor.

Colaborarea, cooperarea și conlucrarea internațională, cât și interdepartamentală, confruntarea cu problemele de risc și securitate necesită, pe lângă contribuția politicianilor și a specialiștilor militari, și pe cea a inginerilor, economiștilor, savanților, a specialiștilor din câmpul științelor sociale, etc. Elaborarea unor planuri complexe și integrate, cu utilizare în procesul decizional, având ca finalitate dezvoltarea unui management al riscului, este condiționată de realizarea unor analize de risc cât mai complete. Lipsa de corelare a programelor de evaluare a riscului și de management, la diferite nivele (local, național, subregional, regional, mondial), reprezintă astăzi un risc în sine. Când vorbim despre evaluarea sau cuantificarea riscului, trebuie să avem în vedere posibilitatea apariției unui eveniment nedorit, precum și consecințele apariției lui, împărțite pe clase, în funcție de țintele afectate și măsurile de risc reclamate. Deci, sursele de risc nu sunt independente, ci interconținute. Ele se influențează reciproc, rezultând o diversitate de scenarii posibile.

Experiența ultimilor ani arată că nu putem avea dezvoltare fără securitate și securitate fără dezvoltare. De la sfârșitul Războiului Rece asistăm la o adâncire și extindere substanțială a conceptului de securitate.

Procesul democratizării sectorului de securitate constituie una dintre cele mai importante condiții ale reducerii insecurității, asigurării consolidării democrației și buneii guvernări. La începutul secolului al XXI-lea aproape două treimi din țările lumii sunt democratice și, în aceste circumstanțe, consolidarea democrației și reforma sectorului de securitate reprezintă și continuă să fie probleme cheie ale procesului de tranziție de la totalitarism la democrație în majoritatea societăților din sud-estul Europei. Cu certitudine, nevoia stringentă de democratizare a relațiilor civil-militare și stabilirea normelor, procedurilor, mecanismelor, instituțiilor și culturii care garantează responsabilitatea liderilor aleși nu reprezintă un proces rapid și de scurtă durată.

Majoritatea statelor din regiunea Europei de sud-est s-au alăturat coaliției internaționale antiteroriste. Republica Moldova, la fel, și-a arătat disponibilitatea și a purces la o colaborare concretă, împreună cu toate părțile interesate de combaterea fenomenului terorist. Îndeplinindu-și angajamentele comunitare în combaterea terorismului, Republica Moldova a elaborat și implementat la nivel național o politică activă privind prevenirea și combaterea terorismului în toate formele și manifestările acestuia. Mecanismul realizării acestei politici se întemeiază pe principii definitorii cum ar fi: a) legalitate; b) prioritatea măsurilor de prevenire a terorismului; c) inevitabilitatea pedepsei pentru săvârșirea unui act terorist; d) îmbinarea metodelor publice și secrete de combatere a terorismului; e) folosirea în complex a măsurilor de profilaxie, juridice, politice și social-economice; f) prioritatea protejării drepturilor persoanelor puse în pericol de un act terorist și minimizarea pierderilor de vieți omenești; g) cedări minime în fața teroristului; h) dirijare unipersonală a forțelor și mijloacelor antrenate în desfășurarea operațiilor antiteroriste; i) publicitate minimă a procedurilor tehnice, a tacticii de desfășurare a operațiilor antiteroriste și a componentei participanților la aceste operațiuni [1, p. 7-13].

Potrivit art. 13 din Legea privind organele securității statului, sistemul organelor securității statului este format din Serviciul de Informații și Securitate, Serviciul de Protecție și Pază de Stat, Serviciul Grăniceri și Serviciul Vamal, care își desfășoară activitatea în conformitate cu legile respective, precum și din instituțiile de învățământ și alte instituții și organizații nemilitarizate ale organelor securității statului [14].

Astfel, prezența unui ansamblu larg de autorități cu atribuții de asigurare a securității naționale impune necesitatea coordonării activității acestora în scopul preîntâmpinării și contracarării eventualelor pericole de ordin intern și extern. Autoritățile care desfășoară activitate de combatere a terorismului sunt: Președintele Republicii Moldova coordonează întreaga activitate de combatere a terorismului, Guvernul Republicii Moldova este principala autoritate responsabilă de organizarea activității de combatere a terorismului și de asigurarea acesteia cu forțele, mijloacele și resursele necesare, Serviciului de Informații și Securitate ca autoritate națională care desfășoară nemijlocit activitatea de combatere a terorismului, Centrul Antiterorist al Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova care este abilitat cu dirijarea, coordonarea și realizarea măsurilor de combatere a terorismului [13].

De rând cu organele enunțate, în legea respectivă, în Republica Moldova mai există și alte autorități care, conform legilor speciale au atribuții la subiectul în cauză, inclusiv: Ministerul Apărării, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Dezvoltării Informaționale, Procuratura Generală, Serviciul Grăniceri, Serviciul de Protecție și Pază de Stat, Serviciul Vamal, Departamentul Situații Excepționale, Departamentul instituțiilor penitenciare al Ministerului Justiției ș.a [13].

Armonizarea legislației naționale la standardele internaționale și europene în domeniul prevenirii și combaterii terorismului constituie una din prioritățile de bază ale Republicii Moldova, determinate în programele naționale privind implementarea Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană și a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova [1, p. 7-13].

Cu referire la aspectul internațional în domeniul combaterii terorismului menționăm că legislația națională prevede următoarele: a) Republica Moldova, în conformitate cu tratatele internaționale la care este parte, cooperează cu organele de drept și serviciile speciale ale altor state, precum și cu organizațiile internaționale, care activează în acest domeniu; b) În interesul asigurării securității persoanei, societății și statului Republica Moldova urmărește pe teritoriul său persoanele implicate în acțiuni teroriste, inclusiv în cazurile în care actele teroriste au fost planificate ori săvârșite în afara teritoriului său, dar au adus daune țării, precum și în alte cazuri, prevăzute de tratatele internaționale, la care Republica Moldova este parte; c) În caz de necesitate Republica Moldova, în conformitate cu tratatele internaționale la care este parte, poate solicita, în mod stabilit, asistența necesară din partea altor state la desfășurarea

acțiunilor de eliberare a ostaticilor, precum și poate participa la astfel de acțiuni [1, p. 7-13].

La combaterea terorismului în limitele împuternicirilor lor, stabilite prin acte legislative și alte acte normative participă la fel și autoritățile publice locale. Iar la activități de prevenire, depistare și curmare a activității teroriste pot participa, în limitele împuternicirilor lor, și alte autorități ale administrației publice, în modul stabilit de Guvern [1, p. 7-13].

Punând la bază principiul de dirijare unipersonală a forțelor și mijloacelor antrenate în desfășurarea operațiilor antiteroriste și în temeiul art. 6 alineatul (4) al Legii cu privire la combaterea terorismului nr. 539-XV din 12 octombrie 2001 prin Hotărârea Guvernului nr. 1295 din 13 noiembrie 2006 se creează Centrul Antiterorist al Serviciului de Informații și Securitate. Printre sarcinile de bază ale Centrului au fost stipulate: coordonarea tehnică a măsurilor de prevenire și combatere a terorismului, desfășurate de către autoritățile publice competente; analiza mersului realizării măsurilor antiteroriste; evaluarea forțelor antrenate în realizarea politicii antiteroriste naționale și înaintarea propunerilor privind ajustarea lor la condițiile reale, la fel aprecierea factorilor de risc, acordarea de asistență autorităților publice și alte abilități nu mai puțin importante [1, p. 7-13].

O importanță semnificativă o are concepția securității naționale. La momentul actual noua concepție a securității naționale nu a fost adoptată, vectorul principal în elaborarea politicii de asigurare a securității statului îl constituie concepția aprobată la 5 mai 1995 de Parlamentul Republicii Moldova. De asemenea, în data de 8 mai 2008, Parlamentul Republicii Moldova a votat în primă lectură proiectul unei noi concepții a securității naționale [12]. Principiul de bază al acestei concepții este statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, prevedere care stipulează că Republica Moldova nu este parte și nici nu va intra în blocuri militare, nu va participa la acțiuni militare și nu va admite prezența pe teritoriul său a unor trupe militare și armamente străine. Concomitent, concepția prevede foarte clar obiectivele securității naționale a Republicii Moldova, și anume, asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, ordinea constituțională, dezvoltarea democratică, securitatea internă și consolidarea statalității Republicii Moldova.

Proiectul noii Concepții a Securității Naționale (CSN) a Republicii Moldova a fost elaborat de Comisia instituită prin decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 374-IV din 22 decembrie 2005 și constituie un

document politic, care reflectă evaluarea generală a mediului de securitate pe plan național și internațional în care operează Republica Moldova, definește obiectivul politicii statului și liniile directorii în domeniul securității naționale, valorile și principiile general-umane ce urmează a fi promovate și protejate de stat, și reconfirmă ireversibilitatea cursului de integrare europeană a țării. Imperativul adoptării unei noi Concepții este generat de schimbările dinamice care au apărut pe plan național, regional și internațional în domeniul securității statului și care au determinat epuizarea efectelor juridice ale Concepției Securității Naționale, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 445-XIII din 15 mai 1995. În pofida caracterului său echilibrat din punct de vedere juridic, Concepția din 1995, pe fundalul noilor riscuri și provocări la adresa securității, inclusiv a terorismului internațional, nu mai poate asigura aplicarea eficientă în practică a unui șir de prevederi constituționale.

Prin urmare, a apărut necesitatea elaborării prezentului proiect CSN care pornește de la imperativul caracterului multidimensional al securității naționale, al intereselor naționale ale Republicii Moldova, obiectivelor politicii externe și de securitate ale statului, complexității riscurilor, amenințărilor și pericolelor la adresa securității naționale, plasării persoanelor-cetățenilor și a drepturilor omului în centrul obiectivelor de asigurare a securității naționale, instituirii și lansării capacităților de planificare strategică în domeniul securității naționale, dezvoltării componentei civile a sectorului de securitate, consolidării controlului civil asupra forțelor armate și instituțiilor de forță, precum și perfecționării capacităților operaționale ale forțelor armate și instituțiilor de forță. Proiectul corespunde rigorilor internaționale și stabilește clar statutul de neutralitate constituțională a Republicii Moldova. La elaborarea documentului a fost luată în calcul experiența mai multor state (Țările Baltice, Ungaria, Georgia, Polonia, Macedonia, Bulgaria, Cehia), concepțiile și viziunile conceptuale de securitate ale unor state neutre (Finlanda, Austria, Suedia), precum și studiile unor centre de cercetări specializate din Marea Britanie, SUA, Canada. Totodată se poate menționa, că.

Concepția actuală este mai evoluată decât cea precedentă și are drept obiective securitatea umană și individuală, societatea, cetățenii, adică securitate societală, nu numai a statului, cum era stipulat în concepția anterioară. Cert este faptul că concepția lansează un mesaj politic așteptat de la Republica Moldova de către Uniunea Europeană și partenerii occidentali și consfințește ireversibilitatea cursului de transformare a țării

noastre într-un stat de drept, democratic, european. Adoptarea noii Concepții constituie, totodată, un obiectiv prevăzut de Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO (obiectiv 2.1.1, implicit 1.1.3 și 1.5.1;) ce are drept scop perfecționarea bazei politico-juridice a sistemului de securitate națională și apărare a Republicii Moldova, necesară pentru realizarea reformelor corespunzătoare a acestui sector [16]. Punctul forte al oricărei concepții antiteroriste îl constituie capacitatea forțelor cu destinație specială de a îndeplini prompt și eficient misiunile ce le revin pentru stoparea activităților cu caracter terorist, în caz de necesitate.

Elaborarea actelor legislative nemijlocit cu concursul reprezentanților organelor securității statului în conlucrare cu instituțiile centrale de specialitate constituie una dintre cele mai importante forme de conlucrare, deoarece prin intermediul acestor acțiuni se realizează sarcinile puterii executive în două sau mai multe ramuri ale administrației publice. Conexiunea pe orizontală își găsește reflectare în unele măsuri organizatorice întreprinse de către organele securității statului, de comun acord cu reprezentanții organelor centrale de specialitate [4, p. 115-118].

În acest context trebuie să specificăm încă o problemă ce este examinată de către organele legislative ale Republicii Moldova: implementarea legislației anti-teroriste în conformitate cu standardele internaționale. Din această poziție este important să asociem terorismul, în cadrul legislației Republicii Moldova, cu un număr de crime împotriva securității lumii și a celei umane cu toate consecințele legale reieșite de aici, incluzând nefolosirea termenului de prescripție, care este important în condițiile când terorismul și-a însușit un caracter internațional iar numărul victimelor atacurilor teroriste este atât de mare. Și acest lucru este deosebit de important în zilele noastre, când găsim în spatele terorismului agresiunea militară a unor țări împotriva altora, voalând subiecții reali ai acestui fel de agresiune. În așa cazuri, acuzațiile cad asupra organizațiilor sociale de natură religioasă sau de alt caracter extremist, cu toate că liderii acestor organizații sunt pregătiți de serviciile speciale ale diferitor țări și sunt de asemenea controlați de ele. Este important să se facă o diferență între terorismul real și quasi-terorism, în spatele cărora găsim alte crime și mai periculoase împotriva umanității și a lumii întregi.

Lupta cu terorismul, care include prevenirea ca direcție principală, trebuie să fie începută într-o fază timpurie, iar situațiile teroriste menționate în legislație trebuie revizuite într-un timp și spațiu mai larg, decât situațiile particulare de minare, explozii ale clădirilor și construcțiilor, luarea

ostaticilor etc. Din acest punct de vedere o importanță majoră are expertiza criminală a proiectelor social-economice transformatoriale și a diferitor acte legale normative. Acest lucru ne-ar putea ajuta să evităm dezvoltarea situațiilor care ar putea determina terorismul sau alte modalități criminale de soluționare a problemelor.

În așa situații o mare importanță o are cooperarea internațională. Această cooperare trebuie să aibă ca bază elaborarea unor documente și acțiuni specifice de către specialiștii cu un nivel înalt de profesionalism [3, p. 373-385]. Rezolvarea problemei combaterii terorismului în vederea respectării drepturilor omului și în special dreptul la viață, este una din situațiile cele mai problematice care sunt foarte stringente astăzi. În cazul terorismului, toți indivizii au dreptul să trăiască: teroriștii și victimele lor, și participanții la operațiunea contra-teroristă. Este admisibil să limităm drepturile și interesele legale ale teroriștilor în scopul asigurării drepturilor și intereselor legale ale victimelor lor. Articolul 3 din Legea “Cu privire la Combaterea terorismului” prevede că operațiunea contra-teroristă este orientată spre asigurarea apărării drepturilor omului și spre minimalizarea pierderii vieților umane [11].

Luând în considerație situația socială și politică creată în Republica Moldova, precum și schimbările globale care au loc în lume, putem vorbi cu siguranță despre o amenințare clară a terorismului și a evoluției sale. Procesele care au loc în lume arată că există o intensificare și o creștere a relațiilor și a fuziunilor de organizații teroriste și grupări ale crimei organizate. Este mai evidentă existența planurilor, scopurilor și metodelor de acțiuni comune, în așa domenii ca: comerțul cu arme, comerțul cu muniții și explozive, comerțul cu droguri, migrația ilegală și spălarea banilor.

Fără crearea unei baze legale efective în lupta împotriva terorismului și a crimei organizate în general, nu există nici o posibilitate de a asigura stabilitatea și ireversibilitatea rezultatului. Împreună cu această Decizie specială a Guvernului Republicii Moldova, a fost stabilită ordinea efectuării reabilitării sociale a oamenilor care au avut de suferit în urma actelor teroriste [5].

În opinia autorului, se merită de menționat faptul că viitorul serviciilor speciale nu ține de aspectul tehnologic în sine. În prezent totul depinde de cunoștințe și de procesul în care noi planificăm, organizăm, manevrăm și ne instruiem în scopul de a produce acea valoare informațională efectivă și analitică pentru îmbunătățirea procesului național și internațional de luare a deciziilor.

Marea provocare pentru viitorul Moldovei reprezintă crearea unei mentalități corespunzătoare actorilor politici și sociali, care vor contribui la urgentarea procesului de implementare a unei culturi politice cu adevărat democratice. Acest fapt va permite efectuarea unei reforme adevărate a sectorului de securitate, în conformitate cu normele și principiile Uniunii Europene [15]. Greșelile făcute în faza inițială a reformelor democratice au scăzut capacitățile instituțiilor de aplicare a legii precum și reglementarea de stat și monitorizarea, în acest fel provocând diminuarea rolului statului și scăderea eficienței acestuia în soluționarea problemelor de securitate. Dezvoltarea transparenței crescânde, împreună cu cele mai bune practici ale țărilor cu tradiții democratice de lungă durată pot contribui cu adevărat la democratizarea acestui sector [2, p. 76-85].

Începând cu anul 1994 s-a reorganizat și au devenit independent Serviciul de Protecție și Pază de Stat, mai târziu, în ianuarie 2000, Departamentul Trupelor de Grăniceri a fost retras din componența Ministerului Securității Naționale al Republicii Moldova (din noiembrie 1999 reorganizat în Serviciul de Informații și Securitate) și reorganizat într-o structură independentă. Ulterior s-a parcurs o fază nouă, demilitarizarea Serviciului de Informație și Securitate. Astfel, colaboratorii SIS dețin grade speciale de ofițeri de informație și securitate și activitatea serviciului constituie o structură viabilă, aptă să depisteze, preîntâmpine și contracareze orice acțiune care, din punct de vedere legislativ, prezintă un anumit pericol pentru securitatea statului, societății, sau persoanei. Reieșind din obiectivele și funcțiile stabilite de conducerea de vârf a republicii, SIS își orientează activitatea în direcția depistării oportune a oricăror acțiuni, săvârșite atât în teritoriul țării, cât și din străinătate, care pot submina statalitatea, suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova, afecta interesele ei politice, economice și defensive.

Scopul serviciilor speciale este anihilarea și privarea grupărilor teroriste internaționale de surse de finanțare. Sursele de finanțare a grupărilor teroriste prezintă un prim obiectiv pentru serviciile speciale de informații în depistarea și anihilarea acestora. Eficiența (magnitudinea) actelor teroriste pot fi săvârșite numai cu sume importante de bani. De aceea primul obiectiv în descoperirea, identificarea și anihilarea falierilor de finanțare a terorismului este de o importanță majoră. Autoritățile Republicii Moldova au dat o importanță deosebită acestui subiect și la 15 septembrie 2003, în cadrul Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției (CCCEC), a fost instituită unitatea autonomă – Serviciul Prevenire și Combatere a Spălării Banilor (SPCSB) [11]. Luând

în considerare necesitatea promovării unei politici unitare din partea instituțiilor abilitate în vederea prevenirii și combaterii spălării banilor și finanțării terorismului, necesitatea eficientizării mecanismelor relevante, precum și ponderea pe care o manifestă fenomenele în cauză, se impune imperativ o reacție strategică clară, prin adoptarea de către guvern a Strategiei Naționale de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului [8] și Planului de Acțiuni întru implementarea acesteia.

Pe parcursul anului 2010 în baza materialelor pregătite de către SPCSB au fost pornite 10 cauze penale în privința infracțiunilor de spălare a banilor, precum și 29 de cauze în privința infracțiunilor predicate acestora. De asemenea, în 2010, în premieră au fost remise justiției 2 cauze penale pornite în privința infracțiunilor de spălare a banilor, fiind pronunțate o sentință de condamnare. Aceste rezultate înregistrate au fost rodul colaborării eficiente cu serviciile și instituțiile specializate din alte țări.

În scopul îndeplinirii atribuțiilor sale legale, SPCSB colaborează cu întregul sistem de instituții și entități raportoare implicate în prevenirea și combaterea spălării banilor, inclusiv cu organele neguvernamentale. Serviciul Prevenire și Combatere a Spălării Banilor a semnat acorduri de colaborare interinstituțională cu: Procuratura Generală, Banca Națională a Moldovei, Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul de Informații și Securitate, Curtea de conturi, Serviciul Vamal și Comisia Națională a Pieții Financiare [17].

Una din activitățile prioritare ale SPCSB este stabilirea și aprofundarea cooperării bilaterale cu alte servicii similare din străinătate, precum, și cu organismele internaționale de profil. Serviciul participă activ la eforturile internaționale de combatere a spălării banilor și finanțării terorismului. În acest context au fost depuse eforturi esențiale în vederea aderării Republicii Moldova la Grupul Egmont. La 27 mai 2008 Republica Moldova a devenit membru al acestui grup.

Perioada 2007-2009 a fost marcată de fortificarea calitativă a sistemului autohton de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului, datorită, în primul rând conjugării acțiunilor mai multor organe de drept naționale și instituții specializate în domeniu, precum și asistența tehnică și financiară din partea Consiliului European, Comisiei Europene și Statelor Unite ale Americii, care au contribuit la realizarea Strategiei naționale în domeniu, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 632 din 05 iunie 2007 și a planurilor anuale de implementare [18].

Țările posedă un nivel diferit de dezvoltare, inclusiv sisteme autohtone CSB/CFT. Totodată, experiența practică și evoluția multidimensională a metodelor și mijloacelor de combatere a spălării banilor și finanțării terorismului a permis obținerea unor standarde general unice, care, odată implementate, contribuie la edificarea unui sistem CSB/CFT eficient.

Mai mult ca atât, în vederea creșterii eficacității măsurilor de prevenire și combatere a acestor fraude, serviciile specializate ale mai multor state au fondat organizații regionale și internaționale care promovează aceleași politici, standarde și ajutor reciproc în combaterea spălării banilor, finanțării terorismului și crimelor predicate acestora. Anume aceste premise au stat la baza politicii cooperării internaționale a SPCSB în domeniul CSB/CFT, o dată cu crearea acestuia (15 septembrie 2003) [11].

Problemele ulterioare ar putea apărea fiind cauzate de particularități instituționale și culturale. În timp ce activitatea serviciilor speciale se axează în mod special pe prevenire, organele de aplicare a legii au drept scop reacția. Mandatul lor este mai dificil datorită unei dileme contextuale și mai mari — celei între libertate și securitate.

Luând în considerație faptul că societatea civilă, mass media și cercurile academice implicate în studierea strategiilor, reformelor în domeniul serviciilor speciale sunt într-un număr limitat, atutoritățile ce expertizează legile în domeniul respectiv sunt și mai puține. În opinia autorului, insuficiența cercetărilor în domeniul prevenirii și combaterii terorismului, eventual, atrage după sine o experiență săracă în domeniu și în consecință deficiența identificării și implementării soluțiilor adecvate în cazurile concrete. Situația în cauză impune intensificarea cercetărilor practico-științifice în domeniu, fiind utilizată experiența avansată a specialiștilor din domeniu pentru crearea bazei tehnico-științifice în vederea prevenirii și combaterii actelor de terorism.

Tot odată este benefic de menționat și partea bună a lucrurilor ce țin de faptul, că securitatea națională este asigurată nu doar prin eforturile Serviciului de Informație și Securitate. Există o contribuție comună a tuturor structurilor și instituțiilor de forță, după cum s-a menționat anterior. Acest obiectiv poate și este realizat doar în cadrul unui mecanism bine echilibrat de conlucrare între toate instituțiile și structurile de stat. Astfel SIS este în stare să riposteze în fața riscurilor și amenințărilor parvenite în adresa statului Republica Moldova. În regim de lucru se petrec deseori ședințe comune la diferite niveluri, se elaborează și se implementează

planuri comune de acțiuni în diferite domenii, se realizează operațiuni comune. Ca rezultat al acestora sporește eficacitatea activității organelor securității statului. Unele operațiuni ale SIS de ultimă oră sunt elaborate și implementate în comun cu aceste organe [10].

În funcție de caracterul actului terorist și de competențele autorităților abilitate să combată terorismul, printr-o decizie a directorului SIS, ministrului Afacerilor Interne, procurorului general, șefului Serviciului de Protecție și Pază de Stat, se întreprind măsuri de formare a unui grup operativ cu specialiști din diferite domenii pentru dirijarea operațiunilor antiteroriste [9].

După cum s-a menționat mai sus, în Republica Moldova există mai multe autorități publice cu atribuții în domeniul asigurării securității naționale, fiecare din ele dispunând de o competență și structură strict stabilită prin legislația în vigoare. O interacțiune mai eficientă în acest domeniu ar contribui considerabil la soluționarea problemelor de importanță majoră pentru securitatea națională și internațională. Ineficient se realizează schimbul de informații dintre structurile abilitate în domeniul asigurării securității naționale la nivel național, regional și internațional. Problema persistă nu doar în Republica Moldova, ci și în alte state, unde atribuțiile privind asigurarea securității naționale revine unui șir de ministere, instituții, departamente. Astfel, dispersarea cadrelor responsabile de realizarea securității naționale duce spre utilizarea lor extrem de irațională, ce influențează negativ calitatea activității desfășurate.

În acest context în luna mai anul 2011, Prim-ministrul a convocat în ședință conducerea Ministerului Afacerilor Interne, Procuraturii Generale, Serviciului de Informații și Securitate, Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, discuția axându-se pe situația criminogenă din țară și acțiunile ce urmează a fi întreprinse pentru combaterea criminalității și asigurarea ordinii publice. Vlad Filat s-a arătat îngrijorat de situația criminogenă din ultima perioadă și a solicitat urgentarea acțiunilor în scopul identificării persoanelor care se fac vinovate de comiterea infracțiunilor. Premierul a atras atenția asupra necesității efectuării unor măsuri de prevenire și profilaxie și a reiterat necesitatea conlucrării eficiente a structurilor responsabile.

În legătură cu ultimele evenimente în plan internațional ce vizează combaterea terorismului (anunțarea morții lui Osama bin Laden), Prim-ministrul a emis o dispoziție prin care Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor, Serviciul de Informații și Securitate, Serviciul Grăniceri și Serviciul Vamal vor spori

măsurile de securitate în locurile publice, în special la punctele de trecere a frontierei de stat, la Aeroportul Internațional Chișinău, în transportul public de pasageri, la misiunile diplomatice ce activează în Republica Moldova, la instituțiile publice, în alte locuri ce necesită securitate sporită [7].

O realizare majoră a anului 2011 a fost elaborarea „Directivei de acțiuni antiteroriste”, în baza căreia acționează toate marile unități, unitățile și subunitățile militare desemnate la participarea în acțiunile antiteroriste. Directiva este elaborată în conformitate cu Legea nr. 539-XV din 12 octombrie 2001 cu privire la combaterea terorismului cu modificările și completările ulterioare. A fost întocmit planul de estimare a pericolelor la obiectivele de importanță majoră a Armatei Naționale și, totodată, au fost verificate unitățile și instituțiile militare în acest sens [19].

Conform Hotărârii Guvernului nr. 616-6 din 17 august 2011 “Cu privire la aprobarea metodologiei de determinare a vulnerabilității obiectivelor de importanță vitală și a celor ce prezintă pericol sporit în caz de eventuale acte teroriste sau altor infracțiuni cu caracter terorist pe teritoriul Republicii Moldova”, a fost constituit grupul de lucru, care este responsabil să determine toate obiectivele la care se referă respectiva Hotărâre, și să înainteze propunerile de rigoare Centrului Antiterorist al SIS RM până la finele lunii februarie 2012. Astfel, în cadrul grupului au fost desemnate persoane de contact, ce țin legătura permanentă cu Centrul Antiterorist al SIS RM în acest sens [19].

De menționat, că aspectul combaterii terorismului, identificarea factorilor generatori ai acestui fenomen constituie o chestie de importanță cât națională, atât și internațională, necesitând o soluționare imediată. Din acest motiv considerăm oportună perfecționarea neîntârziată, în caz de necesitate, a legislației ce ține de domeniul vizat, atrăgând la această activitate și societatea civilă [1, p. 7-13].

La fel la momentul actual se impune elaborarea unor principii de cooperare în combaterea terorismului dintre instituțiile statale și business, dintre instituțiile statale și societatea civilă (ne referim, în special, la organizațiile neguvernamentale). Un capitol aparte îl poate constitui cooperarea dintre instituțiile statale și presa. Scopul primordial este de a mobiliza toate forțele și mijloacele din societate la soluționarea în comun a sarcinii de depistare, prevenire și contracarare a terorismului, de acționat în așa fel ca această sarcină să nu fie privită doar ca una ce ține de serviciile speciale și instituțiile de menținere a ordinii publice [1, p. 7-13].

Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova pledează pentru punerea accentului pe prevenirea manifestărilor teroriste în primul

rând și apoi pe contracararea lor. În acest context vom menționa doar câteva dintre sarcinile majore comune, care după părerea noastră stau în fața autorităților publice abilitate cu prevenirea și combaterea terorismului și a societății civile: propagarea în societate a valorilor posibil mai puțin apreciate astăzi, cum ar fi patriotismul, conștiința civică și vigilența ce ar putea deveni pârghii importante în procesul cultivării la populație a sentimentului de respingere a ideilor extremist-teroriste; demascarea, prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă, a caracterului distructiv al terorismului; familiarizarea populației cu eventualele consecințele negative ale antrenării indivizilor în acțiuni teroriste sau altor infracțiuni ce afectează securitatea statului.

Prin urmare, identificarea unor strategii viabile în vederea conlucrării și a schimbului de experiență dintre factorii de decizie ai Republicii Moldova, va contribui considerabil la implementare unei politici naționale antiteroriste. Acest fapt va permite Republicii Moldova să se racordeze la standardele internaționale privind combaterea terorismului.

Referințe bibliografice:

1. Benchechi, M. *Interacțiunea autorităților publice abilitate cu privire la combaterea terorismului: aspecte de cooperare interdepartamentală*. În: Moldoscopie, Nr. 2, 2009, p. 7-13.
2. Busuncian, T. *Democratizarea sectorului de securitate – o necesitate a noilor societăți democratice*. În: Politicile de vecinătate ale NATO și UE – Noi dimensiuni pentru cooperarea regională. Tezele seminarului internațional. Chișinău: Centrul Pro Marshall din Republica Moldova, 2007. p. 76-85
3. Busuncian, T. *Terorismul și crima organizată*. În: Criminalistica la începutul mileniului trei: constatări, tendințe, perspective. Tezele simpozionului internațional Chișinău: Universitatea Liberă Internațională din Moldova, 2005, p. 373-385.
4. Caraman, I. *Implementarea politicilor de securitate națională: Cooperarea Interagenții*. În: Politicile de vecinătate ale NATO și UE – Noi dimensiuni pentru cooperarea regională. Tezele seminarului internațional. Chișinău: Centrul Pro Marshall din Republica Moldova, 2007, p. 115-118.
5. *Decizia Guvernului Republicii Moldova despre aprobarea Regulilor de realizare a reabilității sociale a oamenilor care au suferit ca rezultat al*

- actului terorist. Nr. 873 din 08 iulie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.07.2002, nr. 103-105 (art nr. 997).*
6. *Edificarea și promovarea unei noi culturi de securitate în Republica Moldova.* Chișinău, 2010. Accesibil pe: <http://www.sis.md/md/publicati/2559/1/4016/> (vizitat 25.12.2011).
 7. *Guvernare și democrație în Moldova.* În: e-journal. 2011. Accesibil pe: <http://www.e-democracy.md/files/e-journal/e-journal-168-ro.pdf> (vizitat 25.12.2011).
 8. *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului și Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului.* Nr. 632 din 05 iunie 2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.06.2007, nr. 82-85 (art. Nr: 668). Accesibil pe: <http://www.e-democracy.md/files/e-journal/e-journal-168-ro.pdf> (vizitat 25.12.2011).
 9. *Interviu cu Valeriu Furdui, director adjunct al Serviciului de Informații și Securitate al RM. Edificarea și promovarea unei noi culturi de securitate în Republica Moldova.* Chișinău, 2010. Accesibil pe: <http://www.sis.md/md/publicati/2559/1/4016/> (vizitat 25.12.2011).
 10. *Interviul domnului Artur Reșetnicov acordat ziarului „Moldova Suverană”.* Chișinău, 2008. Accesibil pe: <http://sis.md/md/publicati/2559/1/3537/> (vizitat 25.12.2011).
 11. *Legea cu privire la combaterea terorismului. Nr. 539 din 12 octombrie 2001.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 06. 12. 2001, nr. 147 – 149 (art nr: 1163).
 12. *Legea pentru aprobarea concepției securității naționale a Republicii Moldova.* Nr. 112 din 22.mai 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 03.06.2008, nr. 97-98, art. 357.
 13. *Legea Republicii Moldova cu privire la combaterea terorismului.* Nr.539-XV din 12.10.2001 Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.147-149/1163. Accesibil pe: http://www.antiteror.sis.md/file/Lege539privire%20la%20combaterea%20terorismului_md.pdf (vizitat 25.12.2011).
 14. *Legea Republicii Moldova privind organele securității statului. Nr. 619 din 31. 10. 1995.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.02.1997, nr. 10. Accesibil pe: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311701> (vizitat 25.12.2011).

15. Micewski, E. (coord.) *Civilian and democratic control of Armed Forces in South East Europe: an analysis of the Stability Pact Self-Assessment Studies*. Berlin: Nomos, 2005. 15 p.
16. *Presedintele RM a prezentat Parlamentului Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova*. Chișinău, 2007. Accesibil pe: <http://www.dejure.md/index.php?go=news&n=516> (vizitat 25.12.2011).
17. *Raport anual 2007, Serviciul prevenire și combaterea a spățării banilor și finanțării terorismului, CCCEC*. Chișinău, 2008. Accesibil pe: http://cccec.md/Sites/cccec_md/Uploads/Raportul%20de%20activitate%20a%20SPCSB%20pentru%20anul%202007%20md.A08DD068AA6340D68D3CF1572C0DCAFF.pdf (vizitat 15.12.2011).
18. *Raport anual 2010 CCCEC. Serviciul prevenirea și combaterea a spățării banilor și finanțării terorismului*. Chișinău, 2011. Accesibil pe: http://cccec.md/Sites/cccec_md/Uploads/Raportul%20de%20activitatea%20a%20SPCSB%20pentru%20anul%202010.A08DD068AA6340D68D3CF1572C0DCAFF.pdf (vizitat 25.12.2011).
19. *Raport de Implementare a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO (IPAP)* (Ianuarie 2011 – Ianuarie 2012)

PARTICULARITĂȚI ALE DIPLOMAȚIEI PUBLICE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI

Rodica PANȚA



Licențiată în Relații internaționale, Facultatea Istorie și Relații Internaționale, ULIM(2003), Magistru în studii europene, ULIM (2004). Lector universitar, Catedra Relații Internaționale și Politologie, Facultatea Istorie și Relații internaționale, universitatea liberă internațională din moldova, Șef al Centrului de Informare și Documentare Științifică, Facultatea Istorie și Relații Internaționale, ULIM, cercetător științific, Institutul de Istorie și Științe politice, ULIM. doctorandă în Relații Internaționale (2011). Domeniul de cercetare: diplomație și politică externă.

ABSTRACT

Public diplomacy was one of the key Cold War weapons but, with the end of the bipolar world, it became less popular. After the tragedy of 9/11, the US and other nations started revitalizing their public diplomacy programs to mitigate negative attitudes in foreign societies. However, in the new global political and communication context there was a need for a new approach. Public diplomacy based on cooperation with non-state actors, two-way communication and the use of new technologies was labeled the new public diplomacy. The concept appeared as a mostly academic term, but soon it also became widely applied by practitioners.

Cuvinte-Cheie: Diplomație publică, politică externă, SUA, „state mici”, societate internațională.

Începutul Războiului Rece, a fost însoțit de o serie de inovații tehnologice, care au bulversat maniera de comunicare la nivel mondial. Noile mijloace de comunicare au accelerat ritmul vieții, au augmentat schimburile comerciale precum și răspândirea ideilor în lume. Crearea Internetului și accesul la informații au marcat „intrarea” populației civile în sfera politică. Astăzi, credibilitatea și imaginea pe care statele le proiectează sânt componente cruciale a politicii lor externe, de oarece ele formează „politica lor soft”. Credibilitatea unui stat față de membrii societății internaționale (state, instituții internaționale, societăți și ONG-uri) depinde, printre altele de capacitatea sa de a asculta și a se face auzit, iar un instrument care corespunde necesităților statelor de a-și crea „puterea soft” este *diplomația publică*.

Politica externă, anterior un domeniu exclusiv gestionat de către diplomați în spatele ușilor închise, este din ce în ce mai democratizat – simpli cetățeni, ONG-uri, ministere naționale, întreprinderi private, academicieni și alți actori participă în mod direct în procesul politicii externă prin intermediul dezbaterilor publice ce vizează problemele de

politică externă. Într-un mediu internațional anterior dominat de instrumente de persuasiune și de constrângere, se remarcă tot mai mult schimbul de informații și atractivitatea acestora ca elemente esențiale pentru dezvoltarea „puterii soft”.

Principala preocupare, a actorilor din cadrul relațiilor internaționale este determinată de faptul că „motorul puternic al economiei mondiale va afecta diversitatea culturală, sistemele sociale și politice fragile, și chiar suveranitatea statelor” [13, p. 10]. Potter E. H. în citatul de mai sus face aluzie la preocuparea tot mai mare a țărilor occidentale de a câștiga inimile și mințile auditoriului din diferite părți ale globului. În timp ce în țările dezvoltate, în special în Occident, s-a dezvoltat deja un discurs academic privind diplomația publică, care are la bază comparația dintre diplomația publică și diplomația tradițională, discursul academic ce vizează diplomația publică a statelor mici este încă destul de sărac. Pentru statele mici și mijlocii, diplomația publică reprezintă o oportunitate de a obține influență și a se impune pe agenda internațională, prin modalități care depășesc puterea lor „hard” determinată de resurse lor limitate.

Diplomația publică: abordari teoretico-conceptuale

Majoritatea cercetătorilor îl consideră pe Edmund Guillon autorul sintagmei “diplomație publică” contemporană. Diplomatul de carieră, a folosit sintagma, în 1965, în legătură cu înființarea Centrului Edward R. Murrow în cadrul Universității Tuft, Facultatea de Drept și Diplomație. În materialul informativ al Centrului acest termen era definit drept “influența atitudinii publice în formarea și executarea politicilor externe. Aceasta cuprinde dimensiuni ale relațiilor internaționale, dincolo de diplomația tradițională... [Inclusiv] formarea de către guverne a opiniei publice din alte țări; interacțiunea dintre grupuri de interese private din diferite țări; informarea populației privind afacerile internaționale și influența acestora asupra politicii interne; comunicarea între cei a căror funcție este comunicarea, precum diplomații și jurnaliștii străini; (și) procesul comunicării interculturale” [4].

În perioada Războiului Rece, definirea diplomației publice s-a centrat pe concretizarea sa. În același timp, cercetările au fost axate pe discuții la tema ce este și ce nu este diplomație publică. Din această perspectivă pot fi menționate câteva grupuri de specialiști, care stabilesc dezvoltarea discursului academic și practic al diplomației publice contemporane. Cel mai numeros grup este format din „tradiționaliști”-specialiști în diplomația publică, jurnaliști și diplomați, mulți dintre care și-

PARTICULARITĂȚI ALE DIPLOMAȚIEI PUBLICE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI

au început cariera în acest domeniu încă în perioada Războiului Rece, când diplomația publică se caracteriza printr-un nivel înalt de statocentrism. Pe de o parte, maniera principală de comunicare cu lumea exterioară se realiza prin intermediul statelor - dușmani ideologici, iar pe de altă parte interacțiunile efective între cele două tabere, în condițiile existenței Cortinei de fier, au fost destul de reduse. În contextul impermiabilității frontierelor, unicul actor, capabil să realizeze o comunicare internațională, rămânea statul. În rezultat, au apărut câteva generații de diplomați și jurnaliști, pentru care diplomația publică este una statală, realizată prin intermediul agenților guvernamentali sau ai sectorului privat, dar angajați de stat în aceste scopuri. Printre ei au fost cei care au organizat schimburi culturale și activități în diferite ambasade, jurnaliști care lucrau la ziarele de stat, reviste, la radio, orientate spre un auditoriu exterior, de asemenea organizatori ai diferitelor activități educaționale.

Pentru o mai bună înțelegere a diplomației publice, este necesar a o compara cu diplomația tradițională. *Dicționarul Explicativ al Limbii Române* din 1998, definește astfel termenul *diplomație*: “1. „activitate desfășurată de un stat prin reprezentanții săi diplomatici, în scopul realizării politicii externe preconizate; comportare șireată, abilă, subtilă; 2. carieră, profesie de diplomat; 3. totalitatea reprezentanților diplomatici constituiți în corp. – din francezul “*diplomatie*” [6].

În valoroasa sa lucrare *Diplomacy*, Harold Nicholson observa că „diplomația este o profesie veche”, iar diplomații de valoare „au fost dintotdeauna oameni instruiți, cunoscători ai domeniului și ai domeniilor conexe” [11, p. 6]. Caracterul complex al acestei profesii rezultă din mandatul încredințat negociatorilor din cele mai vechi timpuri până astăzi. Diplomaților li s-a încredințat misiunea de a negocia: tratate de pace sau de alianță; înțelegeri în probleme de însemnătate majoră pentru statele respective; convenții multilaterale, în care interesele statelor trebuiau să fie cât mai bine reflectate.

Diplomația este de cele mai multe ori confundată cu „politica externă” sau cu „relațiile externe”, dar termenii nu sunt sinonimi. Diplomația este principalul, dar nu singurul instrument al politicii externe (politică ce este condusă de liderii politici, prin diplomați, oficiali civili sau militari). Politica externă, pe de altă parte, stabilește scopuri, prescrie strategii și impune măsurile ce trebuie folosite pentru îndeplinirea lor. Poate folosi agenți secreți, acțiuni subversive, poate declara război sau își poate impune punctul de vedere prin alte acțiuni violente dar în același timp poate folosi și diplomația, singura formă non-violentă în a-și atinge obiectivele [11, p.

23]. Principalele instrumente ale sale sunt dialogul internațional și negocierea, în special conduse de ambasadori acreditați (termen derivat din francezul “envoye” – însemnând: “cel ce este trimis”) și alți lideri politici cu abilități de negociatori. În contrast cu politica externă, care în general este exprimată public, marea majoritate a diplomației este dirijată în secret, deși aproape întotdeauna rezultatele sale sunt făcute publice în relațiile internaționale contemporane.

Cele menționate mai sus ne permite să conchidem că diplomația publică diferă de cea tradițională prin faptul că diplomația publică se ocupă nu doar de guverne, cât mai ales de indivizi și organizații non-guvernamentale. Mai mult, activitățile de diplomație publică prezintă adesea viziuni diferite, reprezentând nu doar pozițiile guvernelor, ci și pe cele ale cetățenilor, angajând diverse și numeroase elemente non-guvernamentale ale unei societăți [15, p. 32]. Aceste schimburi între guvern și cetățenii statului străin se pot face prin intermediul actorilor aparținând sectorului public sau privat, cel mai adesea provenind din ONG-uri. Este important a menționa că diplomația publică are un scop oficial determinat de un guvern [14, p. 33]. După cum subliniază Hans N. Touch, diplomația tradițională se caracterizează printr-un nivel de confidențialitate, iar diplomația publică este un proces deschis și accesibil tuturor. Accentul e pus pe audiență, statul X vrea ca populația civilă a unui stat Y să cunoască și să înțeleagă statul X [18, 4]. Diplomația publică consistă în difuzarea unui mesaj, a ideilor sau a informațiilor cu scopul convingerii auditoriului vizat. Această definiție, din perspectivă etimologică, stabilește o legătură între diplomația publică și propagandă. Linia ce le separă pe cele două este una foarte subțire, unii cercetători considerând că diplomația publică este o formă rafinată a propagandei.

Bruce Gregory, directorul Institutului Diplomației Publice al Universității „George Washington”, a propus trei modalități de analiză a diplomației publice [3, p. 5]. Prima consistă în a considera diplomația publică ca un instrument de stat care acționează în trei cicluri temporale. Primul ciclu - cel de media și abundența continuă a informațiilor, este cel mai scurt ca durată. Diplomații și funcționarii de stat nu pot răspunde constant la această cerere, dar trebuie să o facă. Altfel spus, guvernele trebuie să răspundă la abundența de informații la fel de rapid ca societatea civilă, și de acum înainte nu pot controla ritmul schimburilor comunicaționale. Al doilea ciclu este cel al campaniilor de diplomație publică care pot dura luni sau ani, deoarece abordează subiecte sensibile. În timpul acestor campanii, diplomații trebuie să facă alegeri importante. În

PARTICULARITĂȚI ALE DIPLOMAȚIEI PUBLICE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI

primul rând, trebuie să aleagă mesajul sau mesajele pe care urmează să le difuzeze, ca ulterior să decidă cum să le transmită, și cum ele se adaptează la diferite regiuni ale lumii, ce simboluri trebuie utilizate pentru a convinge audiența vizată, ce catalizator: ambasadorul, primul ministru sau agenții guvernamentale. Sânt câteva întrebări pe care trebuie să și le pună guvernele înainte de a lansa o campanie de diplomație publică pentru a asigura credibilitate.

Ultimul ciclu, este cel în care diplomația publică se folosește ca un angajament pe termen lung. Este sfera în care diplomația construiește punți între popoarele lumii și instituțiile lor, de exemplu astfel de instrumente ca programe de schimb între universități sau apelând la artiști. Fiecare din aceste dimensiuni ale diplomației publice este instrumentală, servind diferitelor interese de stat și în fiecare dintre ele diplomația publică are limitele sale [5, p. 63].

A doua modalitate de conceptualizare a diplomației publice în serviciul statului este de a o considera un instrument guvernamental format din multiple componente. Diplomația publică se distinge de alte instrumente strategice, deoarece fiecare componentă este un departament guvernamental care utilizează conceptul sub un alt nume, ca: diplomație culturală, marketing internațional, informarea operațiilor militare etc.

Cea de a treia modalitate de analiză a diplomației publice este de a recunoaște importanța sferei naționale în afacerile externe. Adeseori, se consideră greșit, că departamentul Afacerilor Externe este o entitate separată de afacerile interne, dar separarea între cele două domenii este una pur mecanică și impermeabilă. Ambele sfere se autoinfluențează reciproc, ele fiind interdependente. Considerând că ideile unei societăți formează „puterea soft” a unei țări, departamentele afacerilor externe trebuie să dezvolte potențialul societății sale prin intermediul universităților, comunității de afaceri și organizațiilor non-guvernamentale. Ministerul Afacerilor Externe, trebuie să aibă un ministru care acționează nu doar la nivel internațional, dar și la cel național. Legătura dintre afacerile publice și diplomația publică, consistă în rolul dublu (de a acționa în plan intern și internațional) a Ministerului Afacerilor Externe. Astfel diplomația publică devine un instrument de stat ce poate fi utilizat și în interiorul frontierelor sale.

Definițiile diplomației publice, expuse mai sus, sunt în general acceptate de cercurile universitare, în revanșă, termenul rămâne unul contestat, deoarece până în prezent nu există un consens în ceea ce privește definirea acestuia sau scopurile pe care le urmărește [5, p. 61].

Caracteristica sa echivocă se explică prin multidisciplinaritatea termenului. Aceasta deoarece, diplomația publică nu este un concept exclusiv politic, se află la intersecția mai multor domenii: comunicații, marketing internațional, relații internaționale. Absența asentimentului se explică și prin faptul că abia în ultimii ani, termenul a început să fie (re)analizat. „Redescoperirea termenului” este strâns legată de lucrarea lui Joseph Nye, *Bound to Lead*, publicată în 1990, în care autorul dezvoltă noțiunea de „soft power”. Până la introducerea acestei noțiuni, textele universitare nu făceau referire la diplomația publică, ci la o altă formă - „prestigiu național” [14, p. 35]. Autorul, preocupat de declinul puterii americane, ca urmare a dispariției amenințării sovietice, a stabilit că natura puterii statale se transformă și că SUA trebuie să utilizeze a doua fațetă a puterii - „soft power”. Această schimbare a naturii puterii provine din imposibilitatea calculării acesteia doar în termeni de resurse- populație, teritoriu, resurse naturale, forță militară, stabilitate socială, nivelul economic- dar și din capacitatea de a schimba comportamentul altor state. Astfel, Nye consideră că în perioada Războiului Rece, și mai ales, după încheierea acestuia, puterea variază în dependență de scop, relație și context, sursele puterii fiind mai puțin fungibile și mai difuze.

Paisprezece ani mai târziu, în cartea *Soft Power: The means to success in world politics*, Nye estima că această caracteristică se datorează revoluției din sectorul de informare și comunicare. Dar ce înseamnă „soft power”? Conceptul poate fi explicat prin opusul său „hard power”. „Hard power” reprezintă presiunile, incitățile sau amenințările militare sau economice aplicate de către un stat pentru a obține ceva, pe când „soft power” se materializează prin faptul că altcineva dorește să realizeze ceea ce noi ne dorim. Capacitatea de raliere nu este echivalentă cu conceptul de influență, deoarece, ea poate în egală măsură să prevină o presiune economică sau militară a „hard power”. Ultima se referă la o relație de comandă, în timp ce prima conduce spre un comportament de cooperare. O țară posedă trei surse a „soft power”: prima provine din cultura sa, valorile și politicile interne, sau de la stilul și esența politicii sale externe [12, p. 12].

Cultura, așa cum susține același autor, poate fi divizată în două categorii: cultura populară și ceea ce Nye numește „high culture” - baletul, opera, pictura. Când această cultură este admirată și include valori și interese universale, ea constituie o sursă de „soft power”. Evident la fel ca orice relație de putere, și aceasta depinde de context, iar auditoriul extern trebuie să fie receptiv. Cultura poate fi transmisă prin diverși agenți, alții

decât cei guvernamentali, prin cei din sectorul privat, prin comerț, vizite și schimburi. Considerată adeseori un instrument a diplomației publice, diplomația culturală este acel domeniu al diplomației care are drept obiectiv stabilirea, dezvoltarea și susținerea relațiilor cu celelalte state prin cultură, artă, educație și știință. Fiind un proces de proiectare exterior a sistemului de valori culturale ale unui stat și a promovării acestuia la nivelul relațiilor bi- și multilaterale, diplomația culturală își propune să susțină relațiile cu celelalte state prin cultură, educație și știință; să deschidă căi alternative de comunicare către publicul țării de reședință; să cultive și să inițieze (dacă este cazul) relații culturale pe termen lung între state; să exercite influență în sprijinirea priorităților de politică externă; să folosească instrumentele de diplomație culturală pentru promovarea intereselor economice. Diplomația culturală *este, pe de o parte, semnul maturității, puterii economice și politice a unui stat, dar și un bun barometru al intensității și sincerității relațiilor dintre statele între care se practică*. Cercetătorii în domeniul diplomației culturale, precum Kevin Mulcahy și Harvez Feigenbaum, accentuează diferența dintre diplomația publică și cea culturală prin faptul că prima se orientează spre diseminarea informației pe termen scurt și spre promovarea politicilor, iar cea culturală – spre stabilirea relațiilor de lungă durată. Diplomația publică, așa cum este percepută în mod tradițional, include susținerea guvernamentală a programelor în domeniul cultural, educațional și informațional, schimburilor de cetățeni, emisiunilor orientate spre informarea și influențarea audienței străine [7, p. 7].

Valorile pe care un guvern caută să le promoveze, la fel ca și politicile interne, reprezintă a doua sursă a capacității de raliere.

A treia sursă a capacității de raliere este stilul și esența politicii externe de stat. Această sursă a „puterii soft” reprezintă probabil acea parte pe care guvernul poate să o controleze. Diplomația publică derivă din interesele strategice de politică Externă ale fiecărei țări; dar, deși diplomația publică ar trebui desfășurată de Ministerul Afacerilor externe din bugetul propriu alocat, nu așa se întâmplă în mod obligatoriu. În funcție de interesele partidului sau ale partidelor aflate la guvernare sau de situația organizatorică de moment a unui guvern, resursele, ca și punerea în aplicare a obiectivelor de diplomație publică, pot fi repartizate mai multor structuri guvernamentale, altele decât Ministerul de Externe, cum ar fi Ministerul Apărării, Ministerul Turismului sau Serviciul de Informații Externe. În cazurile în care resursele provin de la sau sunt utilizate de Ministerul Apărării sau Serviciul de Informații Externe, putem suspiciiona că avem de-a face cu acțiuni de propagandă mascată.

Nye insistă că „soft power” are limitele sale, de oarece un guvern nu controlează în totalitate sursele de raliere, cum este mai ales cazul culturii. Efectele acestei puteri pot fi difuze, și să nu antreneze o acțiune concretă guvernamentală. Din această cauză nu trebuie să considerăm că instrumentele „hard power” nu mai joacă rolul lor în politica mondială, deoarece în ultimul timp o mai mare întrebuințare are termenul de „smart power”, care le combină pe cele două

Cele enunțate mai sus demonstrează rolul central exercitat de societatea civilă în succesul diplomației publice. Pentru o diplomație publică reușită, statul trebuie să fie atractiv pentru proprii cetățeni, astfel ca ulterior să fie atractiv și pentru străini. Pentru ca un stat să atingă un anumit nivel de consens național în probleme de ordin internațional, este primordial ca cetățenii să înțeleagă afacerile de stat și ale comunității internaționale și să fie angajați în realizarea lor prin intermediul programelor și a activităților puse în aplicare de stat.

Astăzi, mai mult ca niciodată, tinerii călătoresc și sunt în contact cu persoane aparținând diferitor regiuni a lumii, ceea ce ne face să credem că diplomației și guvernele nu sunt singurii care difuzează mesajele populațiilor străine. Diaspora și expatriații devin difuzori ai imaginii naționale a statelor; ei devin „cetățeni diplomați” [14, p. 58].

Diplomația publică a Statelor Unite ale Americii

Deși diplomația publică este un răspuns la schimbările profunde din cadrul politicii mondiale, atât originile sale cât și direcțiile predominante în dezvoltarea sa se află în Statele Unite ale Americii. Termenul de diplomație publică, a fost introdus pentru prima dată și operaționalizat în Statele Unite în timpul Războiului Rece, iar istoria diplomației publice a Statelor Unite este una bogată și poate fi divizată în trei etape. Prima perioadă, care are o durată de patru decenii, începe în anii 50 ai secolului XX și se caracterizează prin răspândirea valorilor și normele americane și occidentale în Europa de Est. Căderea zidului Berlinului marchează debutul celei de a doua etape a diplomației publice americane, perioadă în care au fost alocate mai puține resurse pentru diplomația publică, drept rezultat remarcându-se un declin al acestora la nivel mondial. Evenimentele de la 11 septembrie 2001, constituie începutul celei de a treia etapă, care se întinde deja pe o durată de 10 ani și se caracterizează printr-o revenire în forță a diplomației publice.

Țările occidentale, mai ales Statele Unite și Marea Britanie au fost dintotdeauna puse în situației de a face față provocărilor de imagine și de

reputație în fața auditoriilor externe. Pentru aceasta, ele au elaborat strategii care au avut ca scop de a prezenta o imagine perfectă pentru restul lumii, în maniera în care mesajul lor, prin intermediul structurilor guvernamentale, să ajungă direct la publicul țintă. Diplomația publică „ca o funcție formală, organizată de guvern, apare în timpul primului război mondial, odată cu crearea Comitetului pentru Informare Publică (CPI) [19, p. 21]”. Alte agenții guvernamentale care au desfășurat activități de diplomație publică, au fost Oficiul pentru Informații de Război (OWI) și Agenția de Informații a Statele Unite ale Americii. Prima a fost creată în timpul celui de-al doilea război mondial, iar cealaltă în timpul Războiului Rece. În baza analizei istorice, cercetătorul Wang J. a făcut patru observații interesante cu privire la scopul diplomației publice a SUA. Diplomație publică a Statelor Unite, a apărut ca o exigență de război, „diplomația publică a servit în primul rând ca un instrument de politică externă, pentru a satisface exigențele din timpul războiului” [19, p. 27]. De fapt, guvernul a elaborat modalități de comunicare strategică în Primul Război Mondial și în al Doilea Război Mondial, după recunoașterea importanței opiniei publice în desfășurarea conflictului. Pentru Wang, „misiunea majoră a agențiilor, a fost ca prin difuzarea de informații a contribui la obținerea victoriei”. În al doilea rând, diplomația publică joacă un rol important în răspândirea valorilor democratice pe glob. Scopul agențiilor americane, a fost de a promova democrația în stil american, peste tot în lume, iar administrația F. D. Roosevelt a susținut în primul rând eradicarea forțelor Axei, prin promovarea principiului auto-determinării, pentru ca ulterior misiunea OWI să fie adaptată la obținerea victoriei în războiului. A treia observație se referă la modalitatea de angajare. Wang afirmă că „în cadrul comunicării strategice, scopul diplomației publice nu este numai de a promova politicile și valorile unui popor anume, cât mai ales de a facilita înțelegerea acestora prin adaptarea la publicul extern [19, p. 30] „, Cea de a patra observație este o încercare de a determina rolul diplomației publice, analizând-o ca un purtător de cuvânt sau ca un instrument politic real.

Karen Hughes, Subsecretarul pentru Diplomație Publică și Afaceri publice a SUA, menționa că după evenimentele din 11 septembrie 2001, dialogul Statelor Unite ale Americii, cu restul lumii se bazează pe trei principii strategice:1. „a oferi o viziune pozitivă, de speranță și posibilități pentru oamenii din întreaga lume, o viziune înrădăcinată în angajamentul nostru durabil al libertății „, 2” de a izola și marginaliza extremismii violenți, și de a submina eforturile lor de a exploata religia, ca instrument de raționalizare a actele lor de teroare 3. „de a favoriza un

sentiment de interese și valori comune, între americani și oamenii din diferite țări” [10, p. 6].

Diplomația publică a „statelor mici”

„Statele mici”, prin definiție, sânt state cu resurse limitate și, prin urmare, eforturile lor diplomatice au o sferă limitată de acțiune. O provocare majoră pentru statele mici, din momentul în care devin independente, este de a fi recunoscute de către restul lumii, de oarece de cele mai multe ori lipsesc informațiile despre ele, sau informațiile care sânt difuzate, au la baza stereotipuri din perioadele anterioare. Din această cauză, eforturile lor în domeniul diplomației publice sunt direcționate spre unele domenii sau țări importante pentru politica lor externă, în situația în care informațiile referitoare la imaginea lor devine tot mai confuză odată cu îndepărtarea de regiunea în care se află.

În promovarea diplomației lor publice, statele mici, spre deosebire de marile puteri, se confruntă cu un set de provocări. Unul dintre practicienii americani ai diplomației publice menționa: O mare putere va fi obiectul unor discuții și controverse indiferent de ceea ce face. [...] În general, statele mici nu intră în discuții publice la nivel mondial, decât în situații de criză. Este regretabil, dar acestea par a fi evenimentele care atrag atenția mass-mediei globale și interesul opiniei publice mondiale. Poate că din acest motiv, statele mici au nevoie de programe de diplomație publică, la fel ca marile puteri [1, p. 4], după cum menționează Smith, P.H., „diplomația publică a statelor mici trebuie să fie axată pe explicarea pozițiile și aspirațiile lor în momentele de non-criză, și să facă acest lucru într-o manieră în care să capteze atenția” [16, p. 3]. Principala provocare pentru „statele mici” este concurența pentru a atrage atenția în sfera publică la nivel mondial. Handicapurile lor principale sunt: dimensiunea mică, resurse financiare limitate, cuplate cu un interes scăzut pentru politica lor externă [17, p. 292]. Ele se confruntă cu dificultăți deosebit de mari în realizarea diplomației publice, mai ales în statele mari, deoarece cetățenii acestora cunosc puține informații despre „statele mici” și sunt puțin motivați să învețe mai mult. În plus, statele mici captează atenția mass-mediei în contextul unor evenimente singulare (cum ar fi alegerile), crize politice, sau catastrofe. Din această cauză, nu este deloc surprinzător faptul că aceste state își orientează diplomația publică spre statele aflate în imediata apropiere [9, p. 57], dezvoltând în primul rând relații cu diaspora sa din țările învecinate dar și cu cetățenii proprii plecați în Occident, de asemenea cooperează la nivel regional și fac încercări limitate de a-și

promova limba și cultura. În plus, diplomația publică este doar una dintr-o gamă largă de tehnici utilizate de „statele mici” pentru a-și gestiona reputația, ei i se alătură diverse practici de public relations, de branding de țară sau de diplomație culturală [17, p. 295].

Lipsa caracteristicilor speciale ale diplomației indică faptul că nu există obstacole fundamentale pentru ca statele mici să desfășure activități de succes ale diplomației publice. Dar pentru aceasta ar trebui operate modificări în cadrul aparatului de politică externă, care ar implica un schimb mai eficient de cunoștințe și ar stimula creativitatea, iar diplomații ar trebui să lucreze cu actori non-statali și, în special ONG-uri, pentru a avea acces rapid la cunoștințele necesare.

S-ar părea, prin urmare, că diferența dintre diplomație publică a marilor puteri și a statelor mici și mijlocii este legată de misiunea sa. În timp ce eforturile primelor „se concentrează pe explicarea, și remodelarea imaginii, eforturile celor din urmă „sunt mai mult axate pe captarea atenției. O altă diferență este legată de volumul mesajelor și imaginilor utilizate, în timp ce imaginile și mesajele marilor puteri au de obicei un impact cultural mai larg, statele mici au succes în obținerea unui profil internațional, doar în unele domenii.

În cele din urmă, o a treia diferență este legată de ceea ce ar putea fi numit legitimitatea acțiunilor. În timp ce marile puteri, de obicei, dispun de resurse considerabile al „puterii hard”, iar interesele lor naționale sunt de asemenea definite în termeni militari, statele mici au reușit să-și definească interesul lor național, axându-se pe dezvoltarea elementelor atractive, cum ar fi restabilirea imaginii și obținerea ajutorului în dezvoltarea lor economică [1, p. 5], ceea ce necesită crearea unei imagini pozitive [10, p. 8]. Obținerea ajutorului financiar sau a diverselor fonduri pentru proiecte naționale de la națiunile bogate, se bazează pe criterii pe care țările mici și mijlocii trebuie să le îndeplinească pentru a fi eligibile. Din această perspectivă, s-ar părea că diplomația publică a acestor state este orientată exclusiv spre guvernele țărilor bogate, și mai puțin spre opinia publică din statele respective.

Deși cercetătorii continuă să se contrazică în definirea sintagmei de diplomație publică, cea mai mare parte dintre ei consideră că aceasta are trei scopuri principale: scopul politic - de a crea o imagine de țară pozitivă pentru a realiza mai ușor scopurile de politică externă; scopul economic - de a augmenta creșterea economică prin puterea de atracție, dezvoltând astfel turismul, exportul, investițiile sau de a atrage studenți, cercetători sau alte persoane cu talente speciale; scopul cultural - de a stimula schimburile

intelectuale și culturale la nivel internațional pentru a crește competența națională.

Bruce Gregory, în articolul său *Public Diplomacy and Strategic Communication: Culture, Firewalls, and Imported Norms* [2, p. 28], propune un plan de acțiuni, și, deși se adresează în principal Statelor Unite, este unul informativ pentru implantarea diplomației publice de către agențiile guvernamentale din mai multe state, inclusiv din statele mici.

În primul rând, Directorul Institutului Diplomației Publice relevă importanța integrării sistematice a diplomației publice într-o politică publică a agențiilor guvernamentale [2, p. 58], ținând cont de trei dimensiuni strategice: a. de a înțelege atitudinile și obiceiurile audienței pentru a influența structurile, b. de a stabili prioritățile (care este scopul acestei politici publice? ce impact? la ce scară? ce durată?) c. aplicarea în practică a diplomației publice prin alegerea mesajului, instrumentelor de difuzare a politicii publice. În conformitatea cu concepția lui Bruce Gregory, este crucial pentru liderii politici să conștientizeze linia ce unește diplomația publică și politicile publice, mai dificil este de a instituționaliza această legătură; agențiile guvernamentale vizate de politica publică trebuie să coordoneze mesajul trimis unei țări sau scenei internaționale.

Cel de al doilea punct se referă la instituționalizarea diplomației publice, și aici cel mai dificil nu este de a crea o nouă agenție, ci de a modifica structurile existente și de a le orienta spre o metodă de lucru particulară, interdepartamentală. Agențiile guvernamentale nu au tradiția de a face schimb de dosare și aceasta reprezintă o mare lacună pentru stat, care trebuie să elaboreze o strategie suplă pentru a realiza o cooperare între structurile sale.

Al treilea punct se referă la rolul potențial al sectorului privat. În acest sens, autorul menționat a propus crearea unui centru fără scop lucrativ, independent, dar legat de guvern, în care diferite ramuri a sectorului privat se pot întâlni și pot intra în contact cu agențiile guvernamentale implicate în diplomația publică. Guvernul va avea avantajul de a expertiza și de a cunoaște sectorul privat specializat în domenii particulare.

La începutul secolului XXI, cercetătorii și practicienii au început să facă deosebire între diplomația publică și noua diplomație publică. Această nouă abordare se bazează pe presupunerea că recente schimbări dramatice sau chiar revoluții în politică, comunicare și relații internaționale au schimbat atât modul de executare a diplomației, cât și al diplomației publice. Rhiannon Vickers argumentează că *Noua diplomație publică* poate fi caracterizată ca o estompare a distincțiilor tradiționale între activitățile de

informare internă și externă, între diplomația tradițională și diplomația publică și între diplomația culturală, marketing și administrarea știrilor [8, p. 720].

Eytan Gilboa, profesor de Comunicare Internațională la Universitatea Bar-Ilan și cercetător superior asociat la Centrul pentru Studii Strategice din Israel, consideră că noua diplomație publică include următoarele elemente: este promovată de actori statali și non-statali (de exemplu, de ONG-uri); se bazează pe *puterea soft*, comunicarea bidirecțională, diplomația publică strategică, administrarea informațiilor, brandingul de țară și imaginea virtuală de pe Internet (*e-image*); implică aclimatizarea politicii externe și se ocupă atât de problemele pe termen scurt, cât și de cele pe termen lung [2, p. 183]. Profesorul Gilboa consideră că, contrar neînțelegerii populare, noua diplomație publică nu este propagandă și nu înseamnă doar relații publice. Este un sistem de comunicare desemnat să creeze un dialog atât cu inamicii, cât și cu aliații. Ea necesită capacitatea de a utiliza efectiv și credibil informația în încercarea de a convinge actorii să înțeleagă, să accepte sau să sprijine politici și acțiuni.

În noua diplomație, diplomatul aduce valoare adăugată procesului. El împrumută un element al imaginii mari diplomației publice, prin capacitatea sa de a simți ceea ce istoricul francez Fernand Braudel denumea „mănunchiul de mâine care poate fi cules astăzi”, [13, p. 69]. Referindu-se la profilul diplomatului român, Simona-Mirela Miculescu este de părere că: „noul diplomat trebuie să comunice cu toate nivelurile societății, într-un mod interactiv și sub presiunea constantă a timpului, iar guvernele trebuie să se asigure că diplomația publică ce se desfășoară într-o țară anume respectă maniera adaptată la țara respectivă. Mijloacele prin care diplomația publică promovează obiectivele de politică externă sunt: campaniile de comunicare și relații cu multiplicatorii media, construirea relațiilor pe termen lung sub forma unor burse de studii oferite cetățenilor altor state, schimburile academice, culturale, științifice și profesionale, utilizarea rețelei de multiplicare prin ONG-uri, think-tank-uri și mediul academic pentru promovarea mesajelor, cooperarea cu alte state în programe comune de dezvoltare, cooperarea Ministerului Afacerilor Externe cu mediul academic, think-tank-urile, ONG-urile, sectorul privat și întâlnirile la nivel înalt.

Cercetările recente încearcă să delimiteze mai clar *noua diplomație publică* de concepția tradițională a diplomației publice, argumentând că aceasta din urmă este *îngustă* și are în centrul atenției statul. Construind prin știință și informare corectă punți între locuitorii unui stat, dar și relații

sociale armonioase și idealuri transnaționale credibile, diplomația publică devine un reper inconfundabil.

Noua diplomație publică nu va elimina, pe termen scurt, diplomația tradițională practică de ministerele de externe, ci va avea impact asupra modului în care ministerele respective își formulează și pun în practică politicile și strategiile, și este în egală măsură o ramură a diplomației moderne.

Referințe bibliografice:

1. Bătora, Jozef, *Multistakeholder Public Diplomacy of Small and Medium-Sized States: Norway and Canada Compared*. Accesibil pe: <http://www.diplomacy.edu/Conferences/MSD/papers/batora.pdf>
2. Bruce, G. *Public Diplomacy and Strategic Communication: Cultures, Firewalls and Imported Norms*, Paper presented at the American Political Science Association Conference on International Communication and Conflict, Washington, DC, August 31, 2005.
3. Bruce, G. *Not Your Grandparent's Public Diplomacy* (Ottawa: Public Diplomacy Retreat Department of Foreign Affairs, November 30, 2005). Accesibil pe: https://www.gwu.edu/~smpa/faculty/documents/PDRetreat_000.pdf
4. Cull, Nicholas, *Public Diplomacy before Guillon: The Evolution of a Phrase*, US Center of Public Diplomacy. Accesibil pe: uscpublicdiplomacy.org/pdfs/gullion.pdf.
5. Devirieux, Mélanie, *Étude et critique du concept de Diplomatie Publique*. In: *Journal of Policy Studies*, Winter, 2011.
6. *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*. Accesibil pe: <http://dexonline.ro/definitie/diploma%C8%9Bie>. (accessed October 10, 2011)
7. Guceac, Ion ; Porcescu Sergiu, *Diplomația publică – componentă indispensabilă a discursului extern în condițiile globalizării*, In: *Akademios*, nr. 1(16), martie 2010, p. 6 – 10.
8. Gilboa, Eytan, *Public Diplomacy: The Missing Component în Israel's Foreign Policy*, In: *Israel Affairs*, Vol. 12, Nr. 4.
9. Iaydjiev, Ivaylo, *Searching for Influence and Persuasion in Network-Oriented Public Diplomacy: What Role for "Small States"?* Accesibil pe: <http://www.exchangediplomacy.com/archives>
10. Ndoye, Ibrahim, *Crafting the Image of Nations in Foreign Audiences: How Developing Countries Use Public Diplomacy and Public Relations*. Accesibil pe:

- <http://www.instituteforpr.org/wp-content/uploads/ImageInForeignAudiences.pdf>
11. Nicolson, Harold, *Diplomacy*, Washington, 1988.
 12. Nye, Joseph S. *Soft Power: The means to success in world politics*, New York: Public Affairs, 2004.
 13. Potter, Evan H., *Canada and the New Public Diplomacy*. Accesibil pe: http://www.clingendael.nl/publications/2002/20020700_cliyaper_dip_issue81.pdf.
 14. Potter, Evan H. *Branding Canada: Projecting Canada's Soft Power through Public Diplomacy*, Monreal, 2009.
 15. Shaum, Riordan. *Noua diplomație, Relații internaționale moderne*, București: Antet, 2004.
 16. Smith, P.H., *Public Diplomacy*. Paper presented to the International Conference on Modern Diplomacy, February 12-15, 1998, Malta.
 17. Szondi, Gyorgy, *Central and Eastern European Public Diplomacy: A Transitional Perspective on National Reputation Management*, In: *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, edited by Nancy Snow and Phillip Taylor. - New York: Routledge, 2009.
 18. Tuch, Hans N. *Communicating with the World: US Public Diplomacy Overseas*, Institute for the Study of Public Diplomacy, Georgetown University.
<http://books.google.ca/books?id=JLxtSsQZ4i4C&printsec=frontcover&dq>
 19. Wang, J., *Telling the American story to the world: The purpose of U.S. public diplomacy in historical perspective*, In: *Public Relations Review*, 2006.

GEOSTRATEGIA - ÎNTRE TEORIE ȘI METODĂ DE ANALIZĂ A RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE

Viorica ȚÎCU



Drd. în Relații Internaționale (2008); Absolventă a Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale și Integrare Europeană, București, România (2001); Magistru în istorie (Studii Sud-Est Europene), Catedra UNESCO, Universitatea de Stat din Moldova (1999); Absolventă a Facultății de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova (1998); Lector superior la Catedra Relații Internaționale și Politologie, Facultatea Istorie și Relații Internaționale, Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM); Secretar-științific al Institutului de Istorie și Științe Politice, Facultatea Istorie și Relații Internaționale, ULIM.

Domenii de activitate: Geopolitică și Geostrategie, Uniunea Europeană.

ABSTRACT

The need for theoretical and methodological reflections on today's geostrategy required increasing acuity for several reasons. First, the increase in complexity and dynamism of contemporary international life and multiply determined perspectives of analysis. Not infrequently geopolitical paradigm was used to increase the area of explanations of the causes that led to the emergence of phenomena and processes that have complicated international environment. Second, the discipline, with all the difficulties inherent theoretical development and practical strategies, experienced a permanent storage at both the conceptual and the paradigms.

The fundamental aim of the research underlying this paper was to show that geostrategy, although it is not a science, has its own paradigm that can provide valid instruments to know the developments of power and interest in the world today. We believe that no matter how tempting are used theories of classical geopolitics followers, they can not help deciphering possible geopolitical developments in a field, but at most to convince public opinion about behavior or other actors engaged in that space

Cuvinte-Cheie: Geostrategie, Geopolitică, Relații Internaționale, teoria militară, metodologie.

Geografia militară ca fundament al apariției geostrategiei. O privire retrospectivă asupra geografiei militare ne permite aducerea de argumente referitoare la constituirea acesteia ca parte a geostrategiei. Încă din cele mai îndepărtate vremuri, în desfășurarea conflictelor armate, cu precădere a războiului, conducătorii de oști aveau în atenție terenul, cunoașterea caracteristicilor acestuia, a servituților etc. În scopul folosirii avantajelor acestuia pentru obținerea victoriei. Principiile și criteriile analizei și folosirii elementelor geografice în acțiunile militare s-a conturat și s-a precizat treptat, pe măsura perfecționării mijloacelor de luptă, a dezvoltării Artei Militare și mijloacelor de cercetare în domeniu.

Încercări de a teoretiza și concretiza, în documente, în lucrări de sine stătătoare a unor idei legate de spațiul geografic ca element indispensabil pentru desfășurarea acțiunilor militare, au existat din cele mai îndepărtate timpuri, remarcându-se mai ales personalități de seamă ale lumii antice în China, Roma și Grecia antică, Imperiul Persan etc. De asemenea, în perioada Evului Mediu, dar, mai ales în epoca Renașterii, odată cu noile descoperiri geografice și sporirea conflictelor armate, îndeosebi în secolele XVIII-XX, au fost evidențiate cerințele studierii unor spații geografice, care au devenit teatre de acțiuni militare. Principalele probleme ce au constituit obiectul majorității lucrărilor și studiilor, au vizat *influența mediului geografic asupra acțiunilor militare*, preocupare ce va constitui și în secolul XX principalul obiect de studiu al geografiei militare, analiștilor politici militari, factorilor de decizie politico-militară [27,].

Acordând o atenție deosebită studiului acțiunii militare și influența mediului geografic asupra acestuia în timp și spațiu, generalul A. Beaufre consideră că prima dimensiune a acțiunii militare este dimensiunea geografică, întrucât repartizează eforturile în spațiu în diverse zone de acțiune, în acest fel el distingea zona de acțiune interioară a viitorilor beligeranți, unde fiecare își desfășoară activitatea pentru mobilizarea eforturilor necesare disputei, zona de acțiune adversă, care corespunde spațiului de confruntare și care, adesea, devine teatrul confruntărilor militare, zona de acțiune locală, proprie strategiei indirecte, care corespunde unui teatru (terț) de acțiuni militare distinct de teritoriul adevăraților adversari, zona de acțiune exterioară teritoriilor statelor aflate în conflict, care, practic, ar cuprinde restul mapamondului, în care se vor afla state, grupări, cercuri interesate să sprijine în diferite moduri una sau alta dintre părțile beligerante [1, p. 138-139]. Prin urmare, așezarea geografică a unei țări influențează, în mare măsură, situația politico-militară a acesteia, având calitatea de a avantaja sau dezavantaja țara respectivă. Așezarea geografică a unei țări într-o zonă geopolitică și geostrategică de mare însemnătate, unde se intersectează interesele economice, politice și militare ale unor puteri, imperii sau blocuri militare, poate influența fie pozitiv, fie negativ starea și evoluția țării respective, funcție de situație în care se găsește aceasta și capacitatea factorilor de decizie politico-militară, de a înscrie spațiul respectiv pe orbita ce avantajează națiunea respectivă [8, p. 68].

Preocupările teoretice privind acțiunea militară în condiții de pace sau de război în corelație cu fenomene ce particularizează acțiunea factorilor naturali, și nu numai, continua, dar într-o nouă modalitate de

abordare. În aceasta situație a geografiei militare în declin identificăm apariția unor geostrategii. Nu reprezintă o noutate asemenea preocupări care au rădăcini în lucrările geopoliticienilor, ci cristalizarea perimetrului epistemic al geostrategiei. În acest sens al analizelor de război remarcăm contribuțiile lui Haushofer și Nicholas Spykman, al cărui lucrare „*Geografia păcii*”, apărută în 1944, enunța exact programul geostrategiei: „la vârsta războiului total (global warfare) strategia militară trebuie să considere lumea întreaga ca o unitate și să gândească la toate fronturile în relațiile lor mutuale” [12, p. 29]. De fapt, în literatura geopolitică din Statele Unite ale Americii găsim numeroase considerații militare pe care astăzi le încadrăm în geostrategie.

Școala germană de geopolitică, deși nu se referă la acest concept, preferându-l pe cel de geopolitică militară, a dat o serie de derivate: geopsihologia lui Hellpach, geo-medicina lui Finke, geo-jurisprudența lui Frank [30, p. 402], iar școala franceză prin amiralul Costex folosește termeni ca „marea geografie”, „teorii strategice” sau „amestecuri strategice” fără însă a utiliza conceptul geostrategie. Al doilea precursor al geostrategiei este geograful George B. Cressy (1869-1963) specialist în problemele Asiei. În lucrarea „*Tărâmurile Și populația Asiei*”, el opune geostrategia la geopolitica militaristă: „funcția geostrategiei este de a înțelege problemele și potențialul unei națiuni și de a sugera un program de dezvoltare internă și de cooperare internațională în interesul tuturor” [15, p. 13]. Primul utilizator al termenului este Camille Rougeron¹, în 1948, în Franța, ulterior termenul de geostrategie își face intrarea în mod definitivă în Enciclopedia britanică în 1957, iar Saul B. Cohen din 1963 este primul autor american care l-a utilizat sistematic în analiza studiilor strategice [17, p. 18].

Parcurgând etapele istorice ale apariției și afirmării geostrategiei, cunoscând anumite puncte de vedere cu privire la conținutul și semnificația dată de diferiți autori acestui concept, este nevoie să găsim acele argumente logice care să ne ofere posibilitatea reunirii elementelor esențiale pentru realizarea unei definiții riguroasă științifice.

Geostrategia: abordări conceptuale. Geostrategia ca parte a teoriei militare, dar și a teoriei relațiilor internaționale poate fi definită drept disciplina care studiază comportamentul actorilor ce-și dispută/negociază interesele într-un câmp geopolitic. Geostrategia înseamnă, de asemenea, gândirea în termeni spațiali a faptului militar, a

¹ Rougeron Camille (1893-1980) strateg francez

preocupării de a identifica poziții avantajoase din punct de vedere strategic. Astăzi termenul a căpătat un înțeles mai larg, el fiind folosit în legătură cu puncte, zone, întinderi care nu au neapărat o semnificație pentru domeniul militar, ci și pentru cel comercial, al potențialului de control al diferitelor regiuni [5, p. 27].

Foarte adesea, în discursuri și analize politice, *geostrategia* și *geopolitica* devin sinonime, deși au obiect de studiu diferit, *geopolitica* indicându-ne, care este poziția unui actor în structura sistemului internațional, iar *geostrategia* evidențiind calea și metoda prin care actorul se poate menține în poziția dorită [19, p. 251]. De altfel, *geopolitica* și *geostrategia* se află într-o dependență atât de strânsă, atât din punct de vedere al fenomenului cât și al teoriei, încât înțelegerea uneia nu este posibilă fără să se facă apel la cealaltă. Așa se explică și de ce unii autori pun semnul egal între *geopolitică* și *geostrategie* [19, 251], deși exprimă realități deosebite și au, prin urmare, obiect de studiu diferit.

Distincția este evidențiată, printre alții, de către contraamiralul francez François Caron și de către analistul politic Zbigniew Brzezinski. În viziunea analistului militar francez, „*geopolitica* nu poate fi decât studiul factorilor generali a căror dimensiune este de natură să reflecteze, profund, într-un sens sau celălalt, proiectul politic: *geostrategia* analizează ansamblul datelor de orice fel, aparținând atât economiei, cât și sociologiei, demografiei, dar și domeniului militar, susceptibile și a afecta strategia generală utilizată de un stat” [3, p. 32-33].

În același context, Zbigniew Brzezinski admite, ca și François Caron, legătura strânsă dintre cele două discipline, însă consideră că *geostrategia* reprezintă „administrarea strategică a intereselor geopolitice” [2, p. 43]. Prin urmare, *geopolitica* oferă modelul teoretic prin care un actor își creionează politica de interese într-un spațiu, iar *geostrategia* spune cu ce strategii poți obține ceea ce actorul și-a propus și, mai ales, dacă acest lucru este posibil [2, 35]. Această distincție are imensul merit al clarității și simplității: *geopolitica* studiază interesele actorilor într-un spațiu dat și elaborează proiectul/scenariul, iar *geostrategia* indică căile și mijloacele necesare pentru a le materializa.

Analizând evoluția termenului de *geostrategie* din punct de vedere semantic, opiniile referitoare la domeniul cercetărilor au suferit de-a lungul timpului multiple schimbări. Conceptul de *geostrategie* a fost lansat la

jumătate secolului al XIX-lea de către generalul italian Giacomo Durando², însă timp de un secol el a fost folosit sporadic, de foarte multe ori fără a fi explicat [7, p. 276].

Studiul geostrategiei a cunoscut o explozie, în special către sfârșitul anilor '70, sec. XX în lucrările unor autori cum ar fi, *Traité de stratégie* [10, p. 672], semnată de Hervé Coutau-Begarié, care analizează fenomenul și teoria militară contemporană. Însă nici el nu depășește determinismul geografic, deși afirmă că ”*totdeauna, trebuie să te ferești de tentația determinismului*” [10, p. 665]. Singura deosebire pe care o găsește în raport cu geografia militară, pentru geostrategie, constă în faptul că prima este ”*fundamental statică, căci era centrată pe terenul în sine și atentă la permanențe*”, iar a doua ”este esențial dinamică: importanța unei zone este mai puțin în funcție de caracteristicile ei proprii cât de locul ei în sistemul strategic global, deci totdeauna este supusă evoluției”. Reieșind din aceste considerente, analistul francez definește geostrategia ca fiind o ”*strategie a marilor spații*”, o „*încercare teoretică de a sesiza conducerea simultană a operațiilor din teatre până atunci separate*” [10, p. 673]. Prin urmare, fenomenul geostrategic este definit drept ansamblul căilor și mijloacelor prin care un actor își materializează interesul într-un câmp geopolitic, iar totalitatea cunoștințelor rezultate din studiul comportamentului actorilor, ca și ansamblul metodelor și instrumentelor cu care se efectuează observarea, cercetarea și analiza fiecărui actor în parte, alcătuiesc substanța unei discipline/teorii geostrategice fără ca acestea să aducă și mult așteptata clarificare conceptuală [2, p. 12].

În pofida multiplelor lucrări elaborate, mulți dintre autori se rezumă în analiză cu folosirea paradigmatelor clasice ale geografiei militare. Mai mult, se credea că geografia militară este suficientă pentru a studia importanța mediului geografic în confruntarea militară, geografii preferând mult timp în locul denumirii de geostrategie o denumire considerată mai academică - geografia războiului [8, p. 72], lucru ușor de explicat dacă avem în vedere faptul că însuși cuvântul ca atare n-a avut o evoluție spectaculoasă în vocabularul și dezbaterile teoreticienilor militari. Gânditorii militari au dezvoltat în timp, anticipând în domeniul apărării și securității reflexii asupra dinamicilor spațiale și asupra științei de a gândi spațiul, cu scopul de a putea încheia victoria, de a obține o decizie politică într-un spațiu afectat de conflicte.

² Giacomo Durando 1807 – 21 August 1894, figură emblematică a protagoniștilor intelectuali și militari ai Risorgimento

Sfârșitul Războiului Rece și evoluțiile pe care acesta le-a antrenat în sistemul relațiilor internaționale au determinat o relansare a preocupărilor pentru redefinirea conceptului de geostrategie cât și diversificarea perspectivelor de analiză a fenomenului geopolitic în raport cu analizele clasice, geostrategia structurându-se în alți termeni decât cei la care se raportau Clausewitz, Mahan sau Foch. Chiar și o sumară analiză a paradigmatelor fundamentale ale geostrategiei arată că s-au produs rupturi epistemologice, metodologice, tehnologice și polemologice în raport cu orizontul clasic al gândirii strategice [11, p. 304]. În noul context geostrategic asistăm la o diversificare și o amploare fără precedent a fenomenelor și proceselor politice, militare, economice, sociale, tehnologice, demografice, ecologice sau ideologice la diferite segmente spațiale, dar care au tot mai mult urmări la nivel regional, continental și planetar.

În aceste condiții problematica spațiului terestru, maritim, aerian și cosmic - redevine o chestiune extrem de importantă. Drept urmare, actorii vieții internaționale tind să transforme în câmpuri de luptă spațiile interstelare, în măsura în care sferele de interes se vor întrepătrunde preponderent în spațiul economic, informațional și imagologic, iar decizia se va obține prin utilizarea acțiunilor non-militare. Sfera conceptuală a geostrategiei s-a lărgit, spațiul de aplicabilitate s-a amplificat, coordonatele de definiție s-au multiplicat, în timp ce principiile și metodele ei s-au îngemănat, apropiindu-se de întreg. Dar, în esență, ea nu este altceva decât o modalitate de punere în operă a politicii, geostrategia rămânând tot acolo unde a fost totdeauna, între politică și tactică. Nu ca mijlocitor, nu ca intermediar, ci în calitate de proiectant, constructor și planificator al acțiunii.

Pornind de la asemenea considerente, generalul Pierre Gallois crede că geostrategia este *”studiul relațiilor dintre conduita politică a unei mari puteri pe plan internațional și cadrul geografic în care aceasta se exercită”*[15, p. 13]. Pierre Celérier afirmă, că *”geostrategia, sora mai mică a geopoliticii, formează cu ea cadru omogen care oferă, astfel, politicianului și militarului aceeași metodă de studiu problemelor, conexe, în mod necesar, din lumea actuală”* [4, p. 61]. Hervé Coutau - Begarié consideră, la rândul său, geostrategia *”ca încercare teoretică de a sesiza conducerea simultană operațiilor din teatre până atunci separate”*[10, p.672]. Prin urmare, el este convins că *”nu există realitate, substanță geostrategică”* deoarece *”ea nu este decât o raționalizare a reprezentărilor geopolitice”*.

Pe de altă parte, colonelul Golbery concepe geostrategia ca o „geopolitică a securității naționale” și propune divizarea, ca la geopolitică, în ramuri economice, politice, psihosociale și militare, pentru a ajunge la o „viziune strategică universală și bine integrată. Este o viziune foarte largă, dacă nu grandioasă, dar, care de fapt este dificil de utilizat. În fapt, securitatea este o noțiune astfel înglobantă încât geostrategia, astfel circumscrisă acestui fenomen, are vocația de a atrage totul.

În concepția lui André Vigarié, geostrategia este „*ansamblul comportamentelor de apărare raportate la cele mai vaste dimensiuni și la cea mai mare varietate de mijloace de acțiune*” [31, p. 9]. O astfel de definiție este mai precisă decât cea a lui Golbery, care o substituie la o securitate mai vagă a apărării și care insistă asupra schimbării dimensiunii. Fără îndoială că ar fi trebuit insistat asupra fondării geografice a acestei varietăți de mijloace de acțiune. O altă perspectivă asupra geostrategiei indică faptul că aceasta este o strategie fundamentată pe exploatarea sistematică a posibilităților oferite de marile spații în termen de convenție, de formă, de topografie, de resurse la toate ordinele.

Potrivit dicționarului Larrousse geostrategia reprezintă „*studiul relațiilor de forță între state pornind de la ansamblul de caracteristici geografice*” [21, p. 478]. Dicționarul *De la Défense et des Forces Armées*, precizează ca geostrategia este disciplina care „*analizează raporturile care există între politica de apărare promovată de un stat/grupuri de state în planul relațiilor internaționale și cadrul geografic*” [15, p. 13].

O altă viziune este prezentată în dicționarul englez Webster's Third New International Dictionary, în care geostrategia este definită în relație cu geopolitică, reprezentând „*o ramură a geopoliticii care se ocupă cu probleme de strategie; combinația factorilor geopolitici și strategici ce caracterizează o anumită regiune geografică*” [19]. Astfel de conceptualizări realizează o trimitere a conținutului geostrategiei la geopolitică, strategie, relații de forță între state, politica internațională și de apărare a unui stat, elemente pe care la fel n-ar trebui să le omitem dintr-o definiție. Trecerea în revistă a varietății accepțiunilor date geostrategiei reliefează creșterea complexității și dificultății definirii contemporane a acesteia. Sintetizând prezentarea problematicii geostrategice, evidențiem următoarele dimensiuni ale geostrategiei:

- este o ramură a geopoliticii care reprezintă în principal partea militar – acțională circumscrisă unor spații cu întinderi diferite;

- ca teorie, analizează, investighează și anticipează prin metode proprii, echilibrul de forțe în interiorul unui stat sau între state, care influențează securitatea națională sau/și colectivă;
- ca instrument, asigură punerea în practică a strategiilor unui stat sau grup de state pentru realizarea intereselor politico-militare și de alta natură;
- ca linie de conduită a unui stat sau grup de state furnizează argumente pentru adoptarea unor decizii de interes major într-un spațiu geografic bine delimitat;
- ca ansamblu general de informații, modele, construcții teoretice trecute și prezente, fundamentează pe baza unei analize dinamice a evoluției în viitor a ansamblului factorilor ce reprezintă puterea unei entități statale sau macro-statale, strategia eficientă, în măsură să asigure succesul cu pierderi minime pentru situații cu riscuri maxime.

Reunind aceste dimensiuni putem înțelege astfel că geostrategia studiază starea actuală și evoluția viitoare a factorilor ce influențează securitatea națională și colectivă, fundamentează și aplică strategia necesară pentru îndeplinirea obiectivelor stabilite de puterea politică, stat sau grup de state pentru o anumită zonă geografică.

Metode și tehnici de analiză geostrategică. Abordarea geopolitică a unor probleme de complexitate celor oferite de perioada contemporană implică, în mod obligatoriu, existența și regăsirea pe parcursul demersului științific a unor categorii epistemologice operaționale, care să dea consistență și rigurozitate oricărei analize. O știință fără o ierarhie clară a categoriilor epistemologice, a conceptelor și noțiunilor cu care operează nu poate fi considerată construcție științifică, ea căzând în desuetitudine, aspect deseori reproșat geopoliticii [25, p. 90].

Principalele categorii epistemologice folosite în cercetarea geopolitică sunt: criteriile, principiile, metodele și teoriile. Criteriul formează categoria epistemologică de bază, constând în existența unui element în funcție de care se realizează o clasificare a obiectelor și fenomenelor geopolitice. Această clasificare se poate face pe baza unui indicator elementar: suprafață, numărul populației, apartenența etnică sau confesională etc.; a unor indici simpli: densitatea populației, sold migratoriu, indicele segregării, rata inflației, rata șomajului, indicele de diferențiere etnică sau indicele dezvoltării umane, indicele sintetic al sărăciei, indicele libertății economice.

Având în vedere existența relativ scurtă a demersului geostrategic, nu putem vorbi despre un set de principii și metode proprii, dar putem apela la un număr de principii și metode general-valabile în domeniul științei, care să completeze cadrul teoretic și conceptual geopolitic. Urmărind evoluția diverselor științe, aparținând atât sferei naturalului, cât și sferei socialului, putem afirma faptul că acesta este un procedeu frecvent folosit în faza premergătoare ridicării disciplinei științifice la rangul de știință. În această primă fază, o atenție deosebită trebuie acordată adaptării principiilor și metodelor generale la specificul cercetării geopolitice. Într-o fază ulterioară, principiilor și metodelor generale trebuie să li se adauge principiile și metodele specifice. Principiile folosite în cercetarea geostrategică reprezintă totalitatea elementelor teoretice fundamentale pe care se bazează orice raționament științific [19, p. 289]. Printre cele mai importante principii cu aplicabilitate în analiza geostrategică menționăm:

- principiul repartiției spațiale, care definește legăturile indisolubile ale fenomenelor și proceselor politice, economice, sociale și culturale de teritoriu, oferind posibilitatea studierii repartiției geografice a fenomenelor la nivel planetar sau regional;
- principiul cauzalității, care este implicat frecvent în explicarea schimbărilor intervenite în structura și funcționalitatea spațiului geopolitic;
- principiul integrării, care definește conexiunile ce se stabilesc între elementele ce recompun complexul teritorial, regional sau mondial, ca o unitate sistemică, fiecare dintre acestea fiind privit ca o unitate taxonomică integrată și integratoare.

Cât privește, metodele unei științe reprezintă acel ansamblu de reguli, norme și procedee de cunoaștere și transformare a realității. Metodele de cercetare sunt subordonate principiilor și reprezintă modul sistematic de cercetare, de cunoaștere și de transformare a realității obiective.

Teoria geostrategică se află într-o fază incipientă în ceea ce privește epistemologia, definirea și identificarea paradigmatelor și metodelor de analiză și chiar definirea obiectului de studiu.

Obiectul de studiu al acestei discipline în curs de fundamentare este, prin urmare, vag definit. În acest context trebuie subliniat că absența dezvoltării teoretice în domeniul geostrategiei se datorează faptului că spre sfârșitul Războiului Rece, confruntarea/disputa de interese se raporta cu precădere la forța militară [6, p. 68]. Amenințarea și răspunsurile la amenințare, represaliile și contra-represaliile, războiul limitat, echilibrul

terorii, cursa înarmărilor, erau nu numai noțiuni omniprezente în vocabularul mass-media și al opiniei publice, ci și realități stringente ale ordinii mondiale din timpul războiului rece. În asemenea condiții, strategiile derivate sau având drept axă de referință strategia militară erau suficiente.

În mediul academic anglo-saxon, în anii '50 - '60, a fost a fost folosit cu precădere termenul de *marea strategie* care avea drept scop să „coordoneze și să conducă toate resursele unei națiuni sau a unei coaliții pentru a atinge obiectivul politic al unui război” [18, p. 406]. Deși americanii nu vorbesc de marea strategie, ci de strategia națională, aceasta este importantă deoarece se face distincție între strategia națională de securitate și strategia națională militară [18, p. 406]. Prima corespunde în fapt, cu ceea ce britanicii numesc marea strategie [9, p. 111-112]. Francezii au preferat conceptul de strategie generală ca "arta combinării tuturor mijloacelor de care dispune puterea politică pentru a-și atinge scopurile urmărite" [16, p. 25-27].

Ideea unei strategii globale, totale, mari, generale etc. indica, în fond, nevoia de a pune de acord realitățile și evoluțiile în ceea ce privește confruntarea în domeniul relațiilor internaționale cu teoria și metodologia care trebuia să arate statelor calea eficientă pentru atingerea intereselor urmărite. Toate aceste strategii conțin elemente ne militare pe care le găsim în conținutul geostrategiei.

Mutarea centrului de greutate al confruntării, în viitorul mai apropiat sau mai depărtat, de pe teatrul de operațiuni militare pe cel al operațiunilor altele decât războiul, va determina cu necesitate intensificarea efortului de cercetare, de studiere, și de analiză a fenomenului geostrategic pentru a se obține clarificările atât de necesare teoriei geostrategice. Este imperios necesar ca în analiza geostrategică să se opereze cu metode și instrumente bine definite. Altfel nu se vor putea afla/evalua tipurile de comportament ale actorilor în câmpul geopolitic și nu se vor putea elabora scenarii geostrategice eficiente și realiste care să evidențieze modul propriu de acțiune într-un asemenea câmp geopolitic. Este știut faptul că acțiunea geostrategică a unui actor într-o anumită regiune geopolitică este dată de intensitatea interesului, de capacitatea de a-l promova/impune, de viziunea pe care o aprobă/respinge privind ordinea mondială, dar mai depinde, cu siguranță, și de comportamentul celorlalți actori prezenți în respectiva regiune geopolitică.

Desigur că ar fi ușor să se afirme că geostrategia studiază comportamentul actorilor care-și dispută interesele într-o regiune, la nivel

global. Însă, dacă avem în vedere că acest comportament poate îmbrăca întreaga gamă de acțiuni de la negociere și confruntare, observăm că lucrul nu este ușor de cuantificat și precizat. În aceste condiții credem că ar trebui să se facă apel la patrimoniul epistemic și metodologic al altor discipline, cum ar fi: strategia, diplomația, teoria relațiilor internaționale, polemologia etc.

Obiectul de studiu al geostrategiei va trebui să includă studierea totalității căilor și mijloacelor prin care un actor își afirmă/impune controlul într-un câmp geopolitic, de la cele specifice strategiei, diplomației și constrângerii până la cele aparținând strategiei militare. Cel mai adesea ea este definită și analizată din perspectiva determinismului geografic și a rolului mediului înconjurător în desfășurarea conflictelor militare. Acest fapt nu numai că nu conduce la o diferențiere, ci chiar sporește confuzia și o apropiere (geostrategia), până la identificare, de geografia militară. Nu de puține ori se suprapun, nejustificat, acțiunea/fenomenul geostrategic – calea și mijlocul prin care un actor își materializează interesul într-un anumit spațiu geografic – cu teoria geostrategică – rezultat al observării, cercetării și analizei comportamentului actorilor geopoliticii în acel spațiu [19, p. 289]. Chiar și numai aceste două considerente ne obligă la o separare, o delimitare clară între fenomenul geostrategic sau geostrategia operațională, care ține de practica/acțiunea statelor/alți actori în cadrul relațiilor internaționale, și teoria geostrategică ca parte a teoriei generale a relațiilor internaționale [22, p. 53]. Desigur că între cele două niveluri ale geostrategiei se stabilesc raporturi de ordonare/subordonare și se influențează reciproc. Dezvoltarea unuia este condiționată de progresele/regresele ce se stabilesc în celălalt nivel, așa după cum reiese și din următoarele teze:

I. CERCETARE FUNDAMENTALĂ - **teoria geostrategică** - definirea comportamentului ideal al unui actor în câmpul geopolitic;

II. CERCETARE APLICATĂ – **analiza geostrategică** - definirea și găsirea comportamentului- posibil al unui actor în câmpul geopolitic;

III. ACȚIUNEA unui actor în câmpul geopolitic unde interesul său este vital – **geostrategia operațională**;

La nivelul la care se găsește teoria geostrategică astăzi cred că Mattei Dogan și Robert Pahre [13, p. 80] au perfectă dreptate când afirmă că „În primele stadii ale dezvoltării sale, o disciplină nouă nu este decât un agregat de specialități născute din alte discipline”. Drept urmare, teoria geostrategică este cea care trebuie să dea răspuns la aceste probleme și să

ofere informațiile necesare pentru a se elabora un scenariu geostrategic optim.

Claritatea aparatului conceptual, precizia metodologică și instrumentele eficiente pentru identificarea metodelor și mijloacelor potrivite pentru o acțiune în câmp geopolitic înlătură prejudecățile în elaborarea scenariilor geostrategice. Totuși, viziunile mecanicist-deterministe de tipul celor elaborate de Malford J. Mackinder sau de Alfred T. Mahan, care și-au construit modelul de analiză pe baza unor postulate care nu pot fi demonstrate, n-au fost total abandonate de o serie de renumiți analiști ai ordinii mondiale post-război rece.

Studiile și cercetările bazate pe metode și tehnici de analiză este dictată de însăși transformările radicale care s-au petrecut în lume în ultimul timp, atât la nivel regional cât și global. Nu surprinde faptul că și disciplinele „clasice” – geografia politică sau istoria, și-au modernizat metodologia. Analistul Paul Reuber constată că cercetarea relațiilor internaționale cu ajutorul geopoliticii și al geostrategiei a condus la schimbarea unor imagini și reprezentări pe care Occidentul, de exemplu, le avea despre Asia, Orient în general, și chiar la demitizarea unor scheme mecaniciste de tipul celor promovate de geopoliticienii începutului de secol XX. Din această perspectivă, s geopoliticii critice pot să arate mecanismele prin care s-au creat aceste „imagini-reprezentări” și cum ele pot să manipuleze opinia publică și chiar, uneori, pe diplomați și lideri politici în situații de crize și conflicte [28, p. 308].

La etapa actuală în analiza teoriei geopolitice și geostrategice este dificil de identificat care sunt metodele și tehnicile specifice acestor discipline. În acest sens, Hervé Coutau-Begarié afirmă că ”nu este sigur că există metode, cu adevărat, geostrategice” [10, p. 672] și înclină să creadă că metodele geopolitice indicate de Saul B. Cohen ar fi apte și pentru investigarea geostrategică, însă transpunerea lor în analiză specifică nu este evidentă. Analistul american a indicat șase metode: istorică, morfologică, funcțională, behavioristă, sistemică și analiza de putere [19, p. 247], însă asupra eficienței folosirii lor, atât în analiza geopolitică cât și în cea geostrategică, Hervé Coutau-Begarié are unele rezerve. Este posibil ca aceste îndoieli să fie îndreptățite. Cele două discipline au obiect de studiu diferit și, din această perspectivă, trebuie să aibă și metode proprii, însă dacă avem în vedere că geopolitica și geostrategia investighează aceeași realitate – raporturile care se stabilesc într-un spațiu geografic între actorii care își dispută/negociază interesele la un moment dat - cred că paradigmele și metodele utilizate pentru cunoașterea realităților unui

câmp geopolitic pot fi mixate în funcție de situația concretă. Astfel, dacă prin metodele geopolitice se pot descifra interesele pe care le au actorii într-o regiune sau alta a planetei, prin metodele geostrategice trebuie să aflăm cum și prin ce mijloace își vor materializa aceștia interesele, cum vor putea să obțină supremația/controlul în respectiva zonă.

Pentru studiul comportamentului actorilor în câmpul geopolitic, metoda caracteristică teoriei jocurilor cu sumă constantă sau cu sumă variabilă oferă informații suficiente pentru a indica analistului pe ce cale – violență/nonviolență și cu ce mijloace – negocieri/forță își va materializa respectivul actor interesul în acea zonă. La întrebarea de ce trebuie să cunoaștem comportamentul adversarilor într-un câmp geopolitic, Barry R. Schneider răspunde fără ezitare, parafrazându-l pe Sun Tzu, că numai așa vom putea devansa intențiile sale în acțiunile pe care le întreprinde și vom reduce la maximum propriile pierderi. După ce a fost descifrat tipul de comportament adoptat de actorul respectiv, se aplică metoda de analiză specifică disciplinei care studiază tipul de strategie adoptat de respectivul actor. Prin urmare, vom întâlni metode specifice strategiei militare, diplomației, strategiilor mass-media, comunicării etc.

Prin procedeul intersectării, identificat de Mattei Dogan și Robert Pahre în cristalizarea obiectului și metodelor specifice noilor discipline socio-umane, s-ar putea, într-un viitor nu prea îndepărtat, să se fundamenteze și metodele proprii geostrategiei. Analiza istorică și analiza de situație utilizate în teoria geopolitică pot fi folosite și de geostrategie ca un stadiu preliminar de observare și cercetare a câmpului geopolitic.

Efortul de cercetare se va face, astfel, în funcție de natura și intensitatea intereselor pe care le au actorii la un moment dat într-un spațiu geografic, de locul pe care aceștia îl au într-o ecuație de putere, cât și de percepția pe care ei o au asupra câmpului geopolitic. Indicatorii care vor da starea câmpului geopolitic și care devin pentru analist descriptorii necesari pentru investigarea acestei stări sunt: potențialul de putere al fiecărui actor; interesul și percepția/reprezentările acestuia asupra relațiilor pe care le are cu ceilalți actori din câmpul geopolitic.

Întrucât în câmpul geopolitic nu acționează actori impersonali, ci în spatele lor se găsesc întotdeauna oameni, indicatorilor/descriptorilor enumerați va trebui să li se asocieze și analiza valorilor politice, morale, religioase, etice etc., care domină mentalul colectiv sau chiar individual dacă luăm în calcul liderii politici. Martin Wight atrăgea atenția asupra faptului că „*Nu putem trata politica internațională în mod simplist, în*

termeni mecanici.[...] Oamenii posedă nu doar teritorii, materii prime și arme, ci și opinii și convingeri” [24, p. 16].

Știința „pură”, „obiectivă”, în analiza relațiilor internaționale, și în egală măsură în geopolitică și în geostrategie, este un mit. „*Știința care renunță să se pronunțe cu privire la problemele vitale*” – sublinia Stanley H. Hoffman într-un interesant eseu despre teoria relațiilor internaționale – duce la o pseudo știință a comportamentului politic, care acceptă valorile stabilite de politicieni, întrucât știința empirică pură nu poate spune ce trebuie să facem și în felul acesta îndeplinește, în numele științei, o sarcină mecanică bazată pe premise trunchiate.

Analizii militari Kevin L. Falk și Thomas M. Kane susțin, la rândul lor, că există o parte a cercetătorilor din teoria relațiilor internaționale care cred că se pot aplica legi și formule statistico-matematice pentru a descifra comportamentul actorilor, așa cum „savanții găsesc răspunsuri la întrebările legate de comportamentul particulelor subatomice” [19, p. 296]. Asemenea tendințe apar când se fundamentează observarea și cercetarea fenomenului politic internațional pe premise false sau inadecvate. Cel mai adesea se pornește de la credința că pot fi depistate legi și principii ale acțiunii umane.

Unii analiști cred că observarea și analiza faptelor pot să ne ajute să depistăm cauzele care le generează [19, p. 296], dar este doar o altă premisă care poate conduce la concluzii inadecvate încercarea relațiilor internaționale și, implicit, în analiza geopolitică. Realitatea pe care analistul o va descrie în urma observațiilor făcute asupra faptelor și proceselor nu va fi niciodată identică, o „copie” fidelă a *realității-ființare*. Kenneth N. Waltz atrăgea atenția, în acest sens, că „ceea ce credem noi că este realitate este în fapt un construct teoretic elaborat și re-elaborat în decursul anilor” [17, p. 19]. Informațiile brute nu au nici un înțeles, sunt fără noimă, dacă nu le asociem unei teorii adecvate. „*Când privim lumea internațională, afirmă același Kenneth N. Waltz, vedem un complex și după câte se pare infinit șir de evenimente și fapte*” [19, p. 297]. Din această perspectivă, analistul se va lovi de un "zid" greu de penetrat: lipsă de precizie în măsurarea și evaluarea faptelor, evenimentelor și proceselor care "populează" la un moment dat câmpul geopolitic. De aceea este nevoie de existența unei teorii care să ofere paradigmele cu care să putem distinge între particular și general, între esențial/relevant și lipsit de importanță în dinamica evoluțiilor din mediul internațional/câmpul geopolitic.

Recurgerea la dimensiunea trecutului în analiza câmpului geopolitic este impusă de însăși regularitățile și ciclurile care intervin în evoluția

umanității. Scopul acestui demers este, așa cum sublinia și Stanley H. Hoffman [26, p. 23] atunci când făcea raportul dintre cercetarea trecutului și a prezentului în relațiile internaționale, nu de a transforma geopolitica în istorie, ci de a descoperi tendințele dominante de-a lungul istoriei și liniile de continuitate în câmpul geopolitic analizat, de a descifra cauzele care determină modificări în ceea ce privește locul și rolul unui anumit indicator de stare a câmpului geopolitic. Să ne gândim, de exemplu, la locul și rolul potențialului de putere care n-a jucat același rol în ansamblul relațiilor dintre actorii care și-au disputat interesele într-un spațiu, pentru toate perioadele de evoluție a comunității internaționale. Studiul trecutului altor "constelații" diplomatice sau situații istorice ne va îngădui să facem deosebire între noile probleme ridicate de evenimentele contemporane și problemele vechi care se repetă în evoluția istoriei relațiilor internaționale [19, p. 298]. Comparând rezultatele obținute în cercetarea trecutului într-un anumit câmp geopolitic, folosind metodele specifice cercetării istorice pentru momente/timpuri specifici stării sistemului relațiilor internaționale, se pot afla atât liniile de continuitate, cât și de discontinuitate în comportamentul actorilor și se pot determina cu o anumită probabilitate tendințele ulterioare din respectivul câmp geopolitic.

Analiza istorică a câmpului geopolitic pentru dimensiunea sa trecută poate să aducă în prim-plan și o serie de generalizări care să constituie baza unor judecăți inductive pentru analiza prezentului și a perspectivelor de evoluție în acel câmp geopolitic. Acestea ar putea viza: baza și tipul de relații dintre un actor mare/dominant și unul mic/dominat, dintre un actor clasic (stat național) și unul non-statal (bloc politico-militar sau organizație politică internațională); tipurile de reacție ale unui actor mic în situația în care spațiul său de suveranitate a devenit obiect de dispută/înțelegere între marii actori (imperiile, de exemplu); respectarea/nerespectarea de către marii actori a principiilor și regulilor dreptului internațional atunci când își dispută interesele într-un spațiu geografic care, de regulă, este și spațiul de suveranitate al unui actor mai mic sau al unui stat mare, dar decăzut din ecuația de putere, cum a fost în cazul Uniunii Sovietice. Însă trebuie să menționăm faptul că acesta a fost, totuși, un caz atipic pentru evoluția relațiilor internaționale contemporane. Studiul trecutului pentru un câmp geopolitic va îngădui, pe de-o parte, să se facă deosebire între problemele actuale ridicate de comportamentul actorilor în relațiile internaționale și cele vechi care se repetă, precum și între cauzele care au generat tipul de comportament; să se afle particularitățile în promovarea aceluiași și tip de interes și să se distingă influența mediului geopolitic, care este factorul cel

mai dinamic al câmpului geopolitic și care este influența sa asupra liniilor de continuitate/discontinuitate în evoluția relațiilor dintre actori. Pe de altă parte, compararea unor situații concrete din câmpul geopolitic la momente diferite, dintre care cel puținul să aparțină trecutului, va permite o bună selectare a factorilor și corelațiilor care sunt într-adevăr importante pentru analiza unui actor sau altul. Se poate înlătura, astfel, și primejdiade a se insista pe o schemă statică de variabile aflate în interrelații, fără a se indica importanța lor relativă, sau de a lua în calcul cauzele exclusive și tendințele sporadice drept constante.

Metoda istorică în analiza unui câmp geopolitic este prin urmare importantă, deoarece permite o deschidere spre problematici mai complexe și conduce totodată la o sinteză, la noi interogații, dar la fel de important este și faptul că această analiză nu trebuie absolutizată. Bert F. Hoselitz atrăgea atenția că, în studiul relațiilor internaționale, ”aplicarea metodei comparative la materialul istoric nu este posibilă dacă este limitată la o simplă comparație a șirurilor de evenimente, întrucât acestea sunt, în esență, unice în ceea ce privește caracterul lor”. Prin urmare, este nevoie de utilizarea unor variabile care să fie supuse unui tratament general, pentru a se extrage din analiză, așa cum am precizat anterior, liniile de continuitate și de discontinuitate din câmpul geopolitic. Datele obținute prin analiza istorică a câmpului geopolitic sunt utilizate în analiza de situație. Aceasta este, în principal, folosită de sociologie, antropologie și psihologia socială, însă este adecvată și pentru investigarea fenomenului geopolitic contemporan.

Principalele metode ce pot fi folosite în cercetarea geostrategică sunt:

- *metoda inductiv-deductivă*, care constă în cunoașterea realității geopolitice de la singular la general, pe calea deducțiilor logice, ca și descoperirea ulterioară a singularului pornind de la general. Această metodă reprezintă, de fapt, o îmbinare dialectică între două metode, metoda inductivă și metoda deductivă. Legătura dintre cele două metode se definește prin faptul că metoda deductivă se bazează pe generalitățile efectuate prin inducție. Metoda inductivă reprezintă cunoașterea realității geopolitice prin studiul singularului de la care se pleacă, la recompunerea pe baza deducțiilor logice ale generalului. Metoda deductivă pleacă de la generalizările realizate prin inducție și pe baza unor deducții logice pornite de la premise ce conțin generalul, în final ajungându-se la cunoașterea singularului, ca urmare a subordonării acestuia genului din care face parte. Importanța acestei

metode cu largă aplicabilitate rezultă din posibilitățile oferite, pe de o parte, de a clasifica, ordona și abstractiza bogatul material factual în vederea generalizării, iar pe de altă parte, de a putea trage concluzii, pe baza generalizării, asupra unor fapte particulare;

- metoda analizei și sintezei, care reprezintă tot o metodă compusă dialectic ce are la bază metoda analizei și sintezei ce se întrepătrund și se condiționează reciproc. Metoda analizei materiale, funcționale sau mentale, constă în descompunerea obiectelor, fenomenelor și proceselor studiate în părțile lor componente pentru observarea și cunoașterea în detaliu a caracteristicilor și funcțiilor pe care le au. Metoda sintezei constă în integrarea mentală a părților obiectului descompus inițial, prin analiză, în părți componente, în contextul sistemului din care fac parte;
- metoda istorică, ce oferă posibilitatea completării cercetării fenomenelor și proceselor specifice nu numai în desfășurarea lor spațială, ci și în cea temporală. Înregistrarea apariției unui fenomen geopolitic, etapele evoluției și desfășurarea lui prezentă fac ca această metodă să reprezinte o necesitate în studierea geopoliticii;
- metoda cartografică, ce constă în cartarea fenomenelor urmărite și întocmirea pe această bază a hărților necesare. Harta constituie reprezentarea în plan orizontal a suprafeței terestre sau a unei părți din ea, generalizată și micșorată conform unei anumite scări de proporție. Harta reprezintă un mijloc de informare de neînlocuit, un instrument de reprezentare evolutivă a fenomenelor și proceselor studiate, a corelațiilor dintre acestea sau dintre caracteristicile lor, dintre acestea și teritoriul dat. Analiza fenomenelor înscrise pe hartă permite obținerea imaginii raporturilor spațiale, privirea sintetică a corelației fenomenelor geopolitice. Geopolitica apelează la această metodă ca la un instrument de cunoaștere și expresie ce redă localizarea fenomenelor în corelația lor spațială, surprinse în diferite etape, și relațiile de cauzalitate reliefate de geopolitician prin studiile sale;
- metoda statistico-matematică, ce constituie una dintre metodele cu cea mai largă aplicabilitate în domeniul științelor, în general. Pornindu-se de la rapidă evoluție materială și informațională pe care o înregistrează umanitatea la începutul secolului al XXI-lea, se deduce necesitatea aprofundării și în geopolitică a acestei metode, ce oferă posibilitatea cunoașterii fenomenelor prin analize cantitative de detaliu. Această metodă permite înregistrarea, prelucrarea și generalizarea unui volum imens de date strânse în diferite etape ale desfășurării fenomenului. În plus, ea oferă geopoliticianului posibilități sporite de rezolvare a

problemelor cu care se confruntă și pe care, cu metodele specifice, nu le-ar putea rezolva. Dezvoltarea actuală a geopoliticii nu se poate concepe fără utilizarea pe scară largă a indicilor statistici, care permit evidențierea anumitor aspecte ale fenomenelor cercetate;

- metoda modelelor, care este o metodă modernă ce constă în reprezentarea mentală a unui sistem ce există în realitate prin construirea specială de analogii cu care sunt reproduse principiile organizării și funcționării acestuia. Ele servesc la ușurarea muncii de înțelegere a fenomenelor complexe, prin schematizare, aducând un plus de claritate.

Funcțiile teoriei geostrategice sunt în mare măsură cele pe care le are orice știință socio-umană, dar cu unele particularități și elemente proprii. Referindu-se la menirea teoriei în analiza fenomenului politic contemporan, Jean-Louis Seurin afirma că, chiar dacă nu întotdeauna aceasta are un "caracter predictiv, ea poate avea o putere organizatoare și o valoare critică" [11, p. 306].

Funcția de cunoaștere - Teoria geostrategică are menirea de a operaționaliza aparatul conceptual propriu și de a defini metodele și instrumentele specifice de analiză, de a "vedea" care dintre acestea i se potrivește. Înarmat cu un asemenea "arsenal", specialistul sau analistul poate să cunoască realitatea dintr-un câmp geopolitic – principalii actori și interesele ce-i animă, capacitatea de a le impune, mijloacele de a le materializa. Cunoștințele astfel dobândite nu vor avea astfel valoarea unor informații aleatorii sau empiric adunate și vor permite analistului să evalueze corect și oportun tipul de comportament al actorilor ce-și dispută interesele într-o zonă/regiune geopolitică.

Funcția de orientare a comportamentelor actorilor în câmpul geopolitic are la bază capacitatea analistului de a folosi aparatul conceptual și metodologic pentru a elabora scenariile geostrategice adecvate realității din câmpul geopolitic vizat. Teoria geostrategică poate influența astfel însuși modul de a acționa al unui actor prin calitatea analizelor geostrategice pe care specialiștii le elaborează.

Funcția predictiv-exploratorie. Teoria geostrategică dezvoltă cercetătorului/analistului capacitatea de a prefigura situații geostrategice care nu există încă, dar care pot apărea într-un câmp geopolitic în funcție de evoluțiile economice, politice și militare din acel spațiu. În planul realității internaționale, fenomenul geostrategic/geostrategia operațională poate fi definită ca fiind ansamblul căilor și mijloacelor prin care un actor își impune interesul într-o anumită zonă sau

regiune geografică. Actualul sistem politic internațional rămâne, așadar, încă dominat de state-națiuni. Acestea, prin urmare, vor fi actorii nu numai cei mai vizibili în mediul internațional, dar și cei legitimi să apere interesele marilor comunități umane [19, p. 264]. Statele acționează, în principal, pentru a-și promova/satisface interesele naționale în ciuda existenței instituțiilor cu caracter integrator și a intensificării procesului de globalizare. Prin urmare, actorii care se vor întâlni într-un anumit spațiu geografic se vor găsi în situația de a avea interese comune, dar și opuse sau chiar conflictuale. În funcție de obiectivele geopolitice pe care le urmăresc în acel spațiu, actorii își adaptează și geostrategia operațională pentru a le atinge. Raporturile care se stabilesc în câmpul geopolitic astăzi nu mai sunt predominant conflictual-militare deoarece lupta pentru dominație ar genera nesfârșite războaie și nu ar fi moderată de nici o rațiune. Ar apărea și posibilitatea haosului care ar afecta înseși interesele actorului care caută hegemonia cu orice preț, în acel spațiu. Prin urmare, în actualele rivalități geopolitice vom găsi utilizate strategii și tactici aparținând domeniului militar, dar și cele specifice confruntărilor care astăzi, generic, sunt denumite altele decât războiul.

Într-un câmp geopolitic, geostrategia încearcă, prin urmare, să integreze în variabile multiple strategii care, aplicate în mod singular, numai conduc cu necesitate la realizarea scopului urmărit. Reunind aceste dimensiuni putem înțelege astfel că geostrategia studiază starea actuală și evoluția viitoare a factorilor ce influențează securitatea națională și colectivă, fundamentează și aplică strategia necesară pentru îndeplinirea obiectivelor stabilite de puterea politică, stat sau grup de state pentru o anumită zonă geografică.

Referințe bibliografice:

1. *Beaufre, André. Introducere în strategie. Strategia acțiunii*, București: Editura Militară, 1974.
2. Brzezinski, Zb. *Marea Tablă de Șah. Supremația americană și imperatiile sale geostrategice*, București: Univers Enciclopedic, 1999.
3. Caron, F. *Géopolitique et géostrategie*, În: *Géostrategie*, Nr. 58, 1995, pp. 32-33.
4. Célerier, Pierre. *Géopolitique et géostrategie*, P.U.F., Paris, 1955.
5. Chaliand, Gérard. *Anthologie mondiale de la stratégie - des origines au nucléaire*, Paris: R. Laffont, 2001.

6. Chandler, A. *Stratégie, structure, décision, identité*, Strategor, Paris, Dunod, 2003.
7. Chauprade, A.; Thual, F. *Dicționar de geopolitică: state, concepte, autori*, București: Corint, 2004.
8. Ciobanu, Nicolae. *Geografia militară în perspectiva secolului XXI*, In: Revista de Științe Militare, Nr.3, 2010, p. 68.
9. Colson, Bruno. *La Stratégie américaine et l'Europe*, Paris: ISC-Économica, 1997.
10. Coutau-Begarié Hervé, *Traité de strategie*, Sorbonne, Institut de Stratégie Comparée, 1999.
11. Daudel, Ch. *Geografie, geopolitică și geostrategie: termeni în schimbare*, În: I. E. Emandi, Gh. Buzatu, V. S. Cucu, *Geopolitica, Iași: Editura Glasul Bucovinei*, 1994.
12. Dobrescu, Paul. *Geopolitica*, București: Editura Comunicare, 2008.
13. Dogan, M.; Phare, Robert. *Noile științe sociale. Interdependența disciplinelor*. București, 1977.
14. Edward E. Acar, *Les donnes événementielles. Origines et perspectives d' une methode scientifique en relations internationales*, În: Etudes internationales, vol. V, Nr.1, Quebec, 1974.
15. *Eléments de géostratégie et défense de la France*, Paris: l'Institut d'Études de Sécurité, 1995.
16. Gallais, Pierre *Géopolitique, les voies de la puissance*, Paris, Plan FEDM, 1990.
17. Gray, Colin S. *Războiul, pacea și relațiile internaționale. O introducere în istoria strategică*, Iași: Polirom, 2010.
18. Hart, Basil Liddel. *Histoire mondiale de la Stratégie*, Paris, Plon, 1963.
19. Hlihor, Constantin. *Geopolitica și Geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane – considerații teoretice și metodologice*, București: Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", 2005.
20. Kenneth, Waltz. *Omul, statul și războiul*. Iași: Institutul European, 2001.
21. *Le petit Larousse, Dictionnaire encyclopédique*, Paris, 1995.
22. Lucien, Poirier *Strategie theorique*, Paris: Economica, 1998.
23. Mathey, Jean-Marie *Comprendre la strategie*, Paris, Economica, Poche-Geopolitique, 1995.
24. Miroiu, A.; Ungureanu, Radu-Sebastian. *Manual de Relații Internaționale* București: Polirom, 2006.

25. Motte, Martin *Une définition de la géostratégie*, În: *Géostratégie*, Nr. 58, Paris, 1995.
26. Nye, Joseph. *Descifrarea conflictelor internaționale: teorie și istorie*, București: Antet, 2005.
27. Onișor, Constantin. *Teoria strategiei militare*, București: Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1999.
28. Raffestin, Claude. *Géopolitique et histoire*. Paris: Editions Payot Lausanne, 1995.
29. Schelling, Thomas C. *Strategia conflictului*, București, 2000.
30. *Teorie și doctrină militară*, Editura Militară, București, 1971.
31. Vigarié, André. *Géostratégie des océans*, Caen, Paradigme, 1990.

CRONICĂ

ACTIVITĂȚI ȘTIINȚIFICE LA INSTITUTUL DE ISTORIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE ÎN ANUL 2011

Ca și în anul precedent, în 2011 IISP a activat într-o componentă numerică destul de modestă, întrunind doar 14 cercetători, dintre care trei Dr. Hab., șase Dr. și cinci cercetători stagieri, posesori ai diplomelor de Magistru. Cinci din numărul total de colaboratori, din varia motive, nu au fost implicați într-o activitate rezultativă de cercetare, astfel că rezultatele care urmează a fi invocate mai jos, se datorează în exclusivitate cercetătorilor: Dr. Hab., Academician, Andrei Galben; Dr. Hab., Pavel Parasca; Dr. Ludmila Coadă, Ludmila Tihonov, Octavian Țîcu și cercetătorilor stagieri, Magiștri, Viorica Țîcu, Rodica Panța, Larisa Patlis și Svetlana Prozorovski.

Investigațiile științifice, ale căror rezultate au fost publicate în diverse reviste sau culegeri tematice, au fost axate pe 13 teme ca părți componente ale aceluiași număr de probleme din planul general de cercetare a IISP. Cu excepția celor cinci cazuri menționate de inactivitate științifică, toți ceilalți colaboratori ai Institutului, nu numai că au reușit să îndeplinească cele prevăzute în planurile individuale, ci și să realizeze mult peste cele planificate. Astfel, din cele 43 de publicații realizate în anul ce s-a scurs, 28 de titluri, adică cca 2/3, au fost realizate peste plan, un exemplu bun de urmat mai ales pentru cei care nu reușesc să-și îndeplinească nici măcar minimumul de activități științifice, obligatoriu pentru un cadru didactic universitar. Volumul total al publicațiilor titularilor Institutului însumează 56,0 c.t. Deosebit de rezultative au fost activitățile următorilor colaboratori: Pavel Parasca- 9 publicații, inclusiv două manual de istorie pentru cl. a V-a și a X-a (reeditate și scrise în colaborare) și 7 studii/comunicări, într-un volum total de 27,0 c.t.; Octavian Țîcu- 10 studii/comunicări, într-un volum total de peste 6 c.t.; Ludmila Coadă, Viorica Țîcu, Rodica Panța- fiecare câte 4 publicații și mai bine, cu un volum mediu de 4 c.t. fiecare.

Din numărul total de publicații, 11 au fost găzduite de diverse ediții de peste hotare (România, Ucraina, Ungaria, Rusia, SUA și chiar îndepărtata țară asiatică, Kyrgystan). Îmbucurător este mai ales faptul că aceste publicații revin, în majoritatea lor absolută, cercetătorilor tineri care asigură nu doar prezentul, ci și viitorul Institutului: Ludmila Coadă, Octavian Țîcu, Viorica Țîcu, Rodica Panța ș.a. Lor le revin și cele mai

rezultative colaborări internaționale în cadrul diverselor proiecte de cercetări tematice zonale, regionale și globale. Ceea ce merită a fi subliniat în mod deosebit, este faptul depășirii, fie și lent, dar constant, a închistării tradiționale a cercetărilor în tematica locală, accentual fiind trecut tot mai insistent și mai prolific asupra tematicii europene și globale, ceea ce nu poate să nu se răsfrângă pozitiv asupra cursurilor predate studenților și calității profesionale a titularilor acestora. Printre partenerii externi ai colaborării instituționale, dar și individuale a titularilor Institutului se numără așa instituții universitare și centre de cercetare din alte țări, cum este Academia Kievo-Moghileană din Ucraina, Institutul Karelian al Universității Eastern Finland, Institutul de Studii Est-Europene din Warșovia, Colegiul Europa Nouă din București, Universitatea Central-Europeană (CEU) din Budapesta, Centrul de Cercetări în Științe Politice, Relații Internaționale, Studii Europene și de Securitate (Facultatea Științe Politice, Relații Internaționale și Studii Europene a Universității “Lucian Blaga”) din Sibiu, România ș.a.

În luna octombrie IISP a găzduit Simpozionul Internațional “Contextul politic European al domniei în Moldova a lui Dimitrie Cantemir (noiembrie 1710- iulie 1711)”, organizat de Institut cu o susținere din partea Institutului Cultural Român “Mihai Eminescu” din Chișinău, urmat de Conferința Științifică “Republica Moldova: 20 de ani de la proclamarea independenței”, la care a participat și un oaspete de la Sibiu. Titularii Institutului au participat cu 34 de comunicări, majoritatea dintre care s-au înscris în programele mai multor întruniri științifice din afara instituției, dar și de peste hotare. Printre acestea din urmă, un loc deosebit le-ar reveni: *Southern Conference on Slavic Studies* (Washington, 7-9 aprilie, Ludmila Coadă); *Педагогическое образование в странах СНГ* (Sanct-Petersburg, 10-14 oct. 2011, Ludmila Tihonov); *Frontieră și migrație în spațiul post-sovietic* (Kiev, 12-17 oct. 2011, Octavian Țicu); *Partide politice și minorități naționale în România în secolul XX* (Sibiu, România, 10-13 noiembrie 2011, Octavian Țăcu); *A V-a Sesiune Internațională de comunicări științifice. Științe Politice. Relații Internaționale. Studii de Securitate* (Sibiu, România, 27 mai 2011, Viorica Țăcu și Rodica Panța).

Au fost organizate diverse activități instituționale, în strânsă colaborare cu DIB ULIM, întru consemnarea diferitor date și evenimente istorice din trecutul românesc și basarabean: *Unirea Basarabiei cu România; 1 decembrie- Ziua Marii Uniri* ș.a.

Un loc important a fost acordat activităților științifice studențești. Au funcționat trei seminare științifice studențești sub îndrumarea Dr.-lor

CRONICĂ

conferențieri Octavian Țicu, Mihai Cernencu, Ludmila Tihonov. Sub conducerea titularilor Facultății și Institutului, au fost pregătite și prezentate la *Symposia Studentium* – 2011 (aprilie), 41 comunicări, iar două studente au participat cu comunicări la o conferință studențească internațională de la Târgu Jiu, România. Sub îndrumarea științifică a titularilor Facultății și Institutului, au fost elaborate și susținute 87 teze de licență și 20 teze de masterat.

Destul de modeste, totodată, sunt rezultatele studiilor la doctorat. Pentru reușita slabă și atitudinea nesatisfăcătoare față de planul individual de activitate, doi doctoranzi au fost exmatriculați. Alți trei, deși termenele de studii le-au expirat, nu au reușit să-și elaboreze teza cel puțin la nivelul de o primă variantă. În 2011 și-a încheiat studiile de doctorat, o fostă absolventă a Facultății, care își demonstrase evidente aptitudini de cercetare, reușind să publice și 4 articole, două chiar destul de solide. În ultima fază a studiilor, însă, doctoranda nu a mai manifestat interes în a-și finisa teza, astfel că situația rămâne incertă. Doar un doctorand, Florin Gatea (conducător științific Dr., conf. Ludmila Tihonov) și-a prezentat textul tezei, care se află în procesul de discutare, definitivare și pregătire pentru susținere. Există speranța că, pe măsura implementării la toate treptele de studii universitare, evoluții pozitive se vor produce și în domeniul studiilor de doctorat, reușita căroră, la momentul de față, depinde nu atât de conducătorul științific, cât, în primul rând, de doctorand.

Insatisfacția de slabe rezultate la studiile de doctorat este oarecum compensată de interesul și asiduitatea manifestată de cele mai tinere cadre titulare ale Institutului și Facultății, care-și fac studiile de doctorat. Pe calea de a-și încheia studiile concomitent cu finisarea tezei, se află MA, Viorica Țicu. Cu succes și-au început studiile MA Rodica Panța și MA Larisa Patlis.

Dr. hab. Pavel PARASCA,
Directorul Institutului de
Istorie și Științe Politice

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ STUDENȚEASCĂ – SYMPOSIA STUDENTIUM 2012

A devenit deja tradiție ca în fiecare an, Facultatea de Istorie și Relații Internaționale, ca de altfel și alte facultăți ale ULIM-ului, să organizeze, în luna aprilie, sesiunea științifică universitară *Symposia Studentium*, cu participarea atât a studenților ulim-iști, cât și a invitaților din alte instituții de învățământ superior din Moldova și de peste hotare. Astfel de conferințe adună studenții și profesorii, oferindu-le posibilitatea de a comunica și constituie un bun prilej de afirmare a abilităților de exprimare liberă a ideilor, de cugetare, de abordare adecvată a unei probleme științifice sau de ordin social. Ele se prezintă în calitate de forumuri la care tinerii își etalează talentele de cercetători, dar și în calitate de „probe de foc” care maturizarea studenții din punct de vedere științific.

Ne bucură nespus faptul că în fiecare an numărul studenților doritori de a participa la lucrările conferinței studențești este în creștere. Și acest lucru nu este întâmplător. Or tânărul întotdeauna manifestă o tendință de cunoaștere și un vădit spirit de libertate - libertatea de a visa, de a aspira, de a se afirma, de a-și verifica puterile. Iar *Symposia Studentium* este locul potrivit pentru realizarea acestor aspirații și pentru schițarea unor planuri de cercetare de viitor.

În acest an lucrările conferinței științifice studențești la Facultatea Istorie și Relații Internaționale au avut loc la 28 aprilie 2012 și s-au desfășurat în trei secții:

- secția *Istorie*,
- secția *Diplomație, securitate și conflict* și
- secția *Politici și practici contemporane*.

La lucrările celor trei secții au participat aproximativ o sută de persoane, printre care studenți ai ULIM și de la alte universități, lectori, conferențieri, profesori universitari. În discuție au fost prezentate peste 30 de comunicări de către studenți din anul I, II, III ai ciclului licența, dar și masteranzi. Fiecare secție și-a organizat activitățile în două etape consecutive, având ca moderatori câte un profesor și un student, care au coordonat desfășurarea corectă a lucrărilor conferinței.

Spre atenția publicului au fost propuse un șir de lucrări actuale, interesante, cu o tematică variată. Rapoartele prezentate în cadrul sesiunii au abordat probleme importante din diferite epoci istorice: de la perioada expedițiilor lui Columb și importanța descoperirilor sale până la subiectele referitor structura și specificul lumii contemporane cu cele mai acute și actuale probleme ca *Tensiunile în strâmtoare Hormuz; Apariția unei noi*

CRONICĂ

națiuni: *Sudanul de Sud*; *Securitatea prin parteneriat: cooperarea Georgiei cu Alianța Nord-Atlantică* etc. Marea majoritate a comunicărilor au trezit discuții, comentarii și întrebări, fapt ce demonstrează interesul studenților față de astfel de activități.

Se poate constata că în acest an conferința a fost destul de eficientă și productivă. Aceasta în mare parte datorită faptului că generațiile actuale participă la o evoluție spectaculoasă a rolului democrației și libertății cuvântului. Toate comunicările prezentate au avut un conținut original, ele suscitând un interes deosebit din partea tuturor participanților. Prezentările au fost elaborate și expuse de către participanți în limbile română, rusa și engleza.

Indiscutabil, *Symposia Studentium* are o importanță deosebită pentru viitori specialiști și oameni de știință. Este îmbucurător faptul că studenții, în pofida greutăților cu care se confruntă ca tineri cercetători, au reușit totuși să inițieze diverse investigații în domeniile corespunzătoare și să cristalizeze rezultatele în rapoartele prezentate. De aici rezultă că organizarea și desfășurarea conferinței este o manifestare importantă în viața studentescă, participanții având o atitudine serioasă față de acest for, sunt plini de emoții și de dorința de a comunica, de a-și prezenta rezultatele obținute. Studenții au avut o atitudine responsabilă și s-au prezentat cu rezultate îmbucurătoare.



Toți participanții au primit certificate de participare și au acumulat o experiență destul de bună pentru lansarea unor cercetări reușite în viitor. Cele mai bune comunicări vor fi publicate în revista studentescă – *Buletinul Științific Studentesc*.

La sfârșitul sesiunii, în incinta Sălii Polivalente de lectură nr. 2 a DIB ULIM a avut loc lansarea *Buletinului Științific Studentesc*, 2011, în

CRONICĂ

care au fost publicate articolele studenților, prezentate sesiunea științifică anuală *Symposia Studentium 2011*.

Conferința științifică studențească *Symposia Studentium* reprezintă un eveniment remarcabil pentru studenți ca viitori specialiști și oamenii de știință, organizarea și desfășurarea ei constituind o manifestare importantă în viața participanților.

MA. Larisa PATLIS

REVISTA *HISTORY & POLITICS*

CERINȚE față de manuscrise

Date generale despre revistă: Revista "HISTORY & POLITICS" este o publicație semestrială a Institutului de Istorie și Științe Politice al Facultății Istorie și Relații Internaționale, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, care include studii de istorie și politică cu referire preferențială la spațiul Central-, Est- și Sud-Est European. Revista publică articole în limbile română, engleză și franceză și rusă.

Volum studii: Volumul manuscriselor va constitui până la 40-60 mii semne (1,0-1,5 c.a.), inclusiv bibliografia și alte anexe. Textul lucrărilor se prezintă în format imprimat și electronic: Times New Roman; Font size 12; Space 1,5 (autorii din afara Republicii Moldova, pot prezenta lucrările doar în format electronic).

Rezumate studii: Manuscrisele urmează a fi însoțite de rezumate scrise în limbile engleză, franceză sau română, cu traducerea în limba franceză și engleză. Rezumatele vor fi prezentate în format Times New Roman; Font 10; Spațiu 1,0. Volumul fiecărui rezumat nu va depăși 2000 de semne.

Cuvinte-cheie: Textul va fi însoțit de cinci-șase cuvinte-cheie în limba în care este scris articolul și traduse în aceeași limbă în care s-a tradus rezumatul.

Note bibliografice: Notele bibliografice se prezintă în textul manuscrisului, în paranteze pătrate, conform criteriului următor: numărul lucrării din lista bibliografică și pagina, figura sau planșa.

Bibliografia: Titlurile lucrărilor folosite însoțite de o descriere bibliografică completă, se prezintă în ordinea alfabetică, numerotate cu cifre arabe de la 1 și a.m.d., fiind plasate la sfârșitul textului în format Times New Roman; Font 11; Spațiu 1,0.

Note de subsol: Notele explicative la unele idei, subiecte etc. vor fi plasate la subsolul paginii în format Times New Roman; Font size 10; Spațiu 1,0.

Tabele: Tabelele statistice și diagramele vor fi prezentate în text sau la sfârșitul lui în format Times New Roman; Font 10; Spațiu 1,0. Tabelele și diagramele vor fi numerotate și titrate în modul corespunzător. Titlurile tabelor și a diagramelor va fi tradusă în limba engleză sau franceză/română.

Planșe: Planșele vor numerotate și se vor prezenta în formă grafică clară, cu numerotarea poziției fiecărui obiect, însoțite de o legendă exhaustivă. În cazul lucrărilor în limba rusă și română legendele planșelor trebuie să fie însoțite de o traducere în engleză sau franceză.

Abrevieri: În cazul utilizării unor abrevieri, lista lor se plasează înaintea bibliografiei.

Date despre autori: Manuscrisele studiilor, comunicărilor cu excepția recenziilor și adnotărilor urmează a fi însoțite de o fotografie recentă și o scurtă descriere a autorului (până la 1500 semne), cu indicarea numelui, prenumelui, gradului și titlului științifico-didactic, funcției, instituției, adresei de e-mail, dar și a realizărilor acestuia, inclusiv numărul de publicații.

Materialele pentru publicare în Nr. 1 al Revistei urmează a fi prezentate de către autori la redacție până la data de 30 martie, iar pentru Nr. 2 până la data de 30 septembrie a fiecărui an.

Manuscrisele pot fi imprimare sau prezentate personal la Universitatea Liberă Internațională din Moldova, str. Vlaicu-Pârcălab 52, MD-2012, Chișinău, Republica Moldova, oficiul nr. 706.

În varianta electronică pot fi expediate pe adresa: (istorie@ulim.md; ticuviorica@yahoo.com).

I. Model de descriere bibliografică a lucrărilor monografice.

1. Postică, Gheorghe. *Civilizația medievală timpurie di spațiul pruto-nistrean (secolele V-XIII)*, In: Biblioteca Arhaeologica Moldaviae, VII, București: Ed. Academiei Române, 2006.
2. Добролюбский, А. О. *Кочевники Северо-Западного Причерноморья в эпоху средневековья*, Киев: Наукова Думка, 1986.
3. *История народного хозяйства Молдавской ССР с древнейших времен до 1812 г.*, Кишинев: Штиинца, 1976.

II. Model de descriere bibliografică a studiilor publicate în culegeri sau reviste:

4. Tabuncic, Sergiu. *Habitatul rural din răsăritul Țării Moldovei în secolele XIV-XVI, oglindit de izvoarele arheologice*, In: *Civilizația medievală și modernă în Moldova. Studii. In honorem Demir Dragnev*, Chișinău, Civitas, 2006, p. 34-47.
5. Spinei, Victor. *Aspecte controversate ale contactelor românilor cu turanicii în secolele X-XIII*, In: *Arheologia Moldovei*, XIX, 1996, p. 271-279.
6. Королюк, В. Д. *К исследованиям в области этногенеза славян и восточных романцев*, In: *Советское Славяноведение*, № 3, 1973, с. 73-91.

III. Model de descriere a materialelor publicate pe INTERNET:

7. Tatar, Ovidiu. *Cultura si civilizatia la români (1996)*, Accesibil la: www.armyacademy.ro/biblioteca/carti/istorie/tatar/cuprins.html.

IV. Exemple de note bibliografice în text:

[2, p. 254]. [3, p. 245; 10, p. 57, tab. 3; 9, p. 234, fig. 13, 2].